

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tolga Evrim TÜRKAN

VERGİLENDİRME İLE EKONOMİK GELİŞME İLİŞKİSİNİN TARİHSEL ANALİZİ:
ALMANYA, İNGİLTERE VE FRANSA ÖRNEĞİ

Maliye Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tolga Evrim TÜRKAN

VERGİLENDİRME İLE EKONOMİK GELİŞME İLİŞKİSİNİN TARİHSEL ANALİZİ:
ALMANYA, İNGİLTERE VE FRANSA ÖRNEĞİ

Danışman

Prof. Dr. Ahmet UZUN

Maliye Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Tolga Evrim TÜRKAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Maliye Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ersan ÖZ (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Ahmet UZUN (İmza)

Üye : Prof. Dr. Mustafa YILDIRAN (İmza)

Tez Başlığı: VERGİLENDİRME İLE EKONOMİK GELİŞME İLİŞKİSİNİN TARİHSEL ANALİZİ: ALMANYA, İNGİLTERE VE FRANSA ÖRNEĞİ
--

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 07/01/2021

Mezuniyet Tarihi : ..../..../20...

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Vergilendirme ile Ekonomik Gelişme İlişkisinin Tarihsel Analizi: Almanya, İngiltere ve Fransa Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Tolga Evrim TÜRKAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Tolga Evrim TÜRKAN
Öğrenci Numarası	20175234011
Enstitü Ana Bilim Dalı	Maliye
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr., Ahmet UZUN
Tez Başlığı	VERGİLENDİRME İLE EKONOMİK GELİŞME İLİŞKİSİNİN TARİHSEL ANALİZİ: ALMANYA, İNGİLTERE VE FRANSA ÖRNEĞİ
Turnitin Ödev Numarası	1489968264

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 167 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 19/01/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç %2

alıntılar dahil %2'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

19/01/2021

(imzası)
Prof. Dr. Ahmet UZUN

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iii
TABLOLAR LİSTESİ.....	iv
GRAFİKLER LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET.....	vii
SUMMARY	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞLARDAN 17.YÜZYILA İKTİSADİ HAYAT VE VERGİLENDİRME

1.1. Kadim Çin’de İktisadi Hayat ve Vergilendirme	4
1.2 Mezopotamya’da İktisadi Hayat ve Vergilendirme	9
1.3. Kadim Mısır’da İktisadi Hayat ve Vergilendirme	11
1.4. Antik Yunan’da İktisadi Hayat ve Vergilendirme	14
1.5. Antik Roma’da İktisadi Hayat ve Vergilendirme	16
1.6. Orta Çağ’da İktisadi Hayat ve Vergilendirme	19
1.7. Orta Çağ İslam Devletlerinde İktisadi Hayat ve Vergilendirme.....	25
1.8. 1450-1750 Yılları Arasında Avrupa’da İktisadi Hayat ve Vergilendirme	28

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT OKULLARININ VERGİLENDİRME VE EKONOMİK ETKİLERİNE

DAİR GÖRÜŞLERİ

2.1. Klasik İktisadi Düşünce Öncesinde Vergilendirme ve Ekonomik Etkileri	33
2.2. Klasik İktisadi Düşüncede Vergilendirme ve Ekonomik Etkileri.....	37
2.3. Neoklasik İktisadi Düşüncede Vergilendirme ve Ekonomik Etkileri	42
2.4. Keynezyen Ekolde Vergilendirme ve Ekonomik Etkileri	50
2.5. Monetarizmde Vergilendirme ve Ekonomik Etkileri.....	58
2.6. Arz Yanlı İktisatta Vergilendirme ve Ekonomik Etkileri.....	60
2.7. Vergilendirme ve Kamu Harcamalarının Ekonomik Gelişmeye Etkisine Yönelik Yapılan Farklı Çalışmalar.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**ALMANYA, İNGİLTERE VE FRANSA'DA VERGİLENDİRMENİN EKONOMİK
GELİŞMEYE ETKİSİ**

3.1. Almanya'da Vergilendirme ve Ekonomik Gelişme	75
3.2. İngiltere'de Vergilendirme ve Ekonomik Gelişme	84
3.3. Fransa'da Vergilendirme ve Ekonomik Gelişme.....	115
SONUÇ	137
KAYNAKÇA.....	142
Ö Z G E Ç M İ Ş	153

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Fizyokraside Üretkenlik Yapısına Göre Sınıflar.....	35
---	----

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1 1954-64 Yılları Arasında Endüstriyel Üretimde Gerçekleşen Yıllık Büyüme.....	110
Tablo 3.2 1950-73 Yılları Arasında Kişibaşı Reel Çıktı Büyümesi ve Üretkenlik (% yıllık)	111
Tablo 3.3 1973-89 Yılları Arasında Kişibaşı Reel Çıktı Büyümesi ve Üretkenlik (% yıllık)	114
Tablo 3.4 Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde 1970 ve 2003 Yıllarında Vergilerin GSYH içerisindeki Payları, Değişimi ve Yıllık GSYH Büyüme Oranları.....	129

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1 Sabit Maliyet Endüstrisinde Birim Başına Verginin Refah Etkisi.....	43
Grafik 3.1 1950-60 Yılları Arasında, Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde GSYH Karşılaştırması ..	80
Grafik 3.2 1870-1913 Yılları Arasında İngiltere ve Rakip Ülkelerin Endüstriyel Üretkenlik Büyümesi.....	87
Grafik 3.3 İngiltere’de 1913-20 Yılları Arasında Vergi Gelirleri ve Kamu Harcamaları	90
Grafik 3.4 1920-1940 Yılları Arasında İngiltere’de Gümrük Vergileri (Milyon Sterlin Cinsinden)	97
Grafik 3.5 İngiltere’de 1938-39 Yılında Vergi Gelirlerinin Yüzdesel Dağılımı.....	100
Grafik 3.6 İngiltere’de 1940-1965 Yılları Arasında Oyuncaklara Uygulanan Satın Alma Vergisi	104
Grafik 3.7 Fransa’da 1890-1984 Yılları Arasında Yatırım Oranları	128
Grafik 3.8 1965-2011 Yılları Arasında İngiltere’nin Vergi Yapısı	130
Grafik 3.9 1965-2011 Yılları Arasında Fransa’nın Vergi Yapısı	131
Grafik 3.10 1965-2011 Yılları Arasında Almanya’nın Vergi Yapısı	131

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomi Topluluğu
Akt.	Aktaran
Ark.	Arkadaşları
DM	Alman markı
FF	Fransız frangı
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İEB	İngiliz Endüstrileri Birliği
KDV	Katma Değer Vergisi
MVD	Milli Vergi Dairesi
NİP	Nihai İşveren Programı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OKV	Olağanüstü Kazanç Vergisi
SET	Seçici İstihdam Vergisi
TFV	Toplam Faktör Verimliliği
TIP	Vergi Temelli Gelir Politikası
Vb.	Ve benzeri
Vd.	Diğerleri

ÖZET

Vergilendirme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişki, özellikle küreselleşmeyle birlikte artan ekonomik gelişmeye yönelik rekabette, devletlerin dikkatle üzerinde durdukları bir konu haline dönüşmüştür. Söz konusu ilişkinin varlığı hakkında pek çok ampirik çalışma yapılsa da halen literatürde süregelen bir tartışma mevcuttur. Yapılan çalışmalarda kullanılan farklı değişkenler ve örneklemeler söz konusu ilişki konusunda farklı sonuçların çıkmasına neden olmaktadır. Çünkü reel ekonomiyi etkileyen pek çok değişkenin olması, konu üzerinde kesin bir sonuca varılmasını güçleştirmektedir. Bu sebeple bu çalışmada, ampirik analizlerden ziyade; vergi politikalarını etkileyen politik faktörler, üretim faktörlerinin verimliliği, teknik ilerleme durumu, ekonomideki rekabet düzeyi, mükelleflerin vergilendirmeye karşı tutumu ve refah programları gibi ekonomik büyümeyi etkileyebilecek olan farklı değişkenler tarihsel çerçevede analiz edilmiş ve söz konusu değişkenlerin ekonomik büyüme için gerekli şartları sağlaması durumunda, vergilendirmenin ekonomik gelişmeyi olumlu etkileyebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada, vergilendirme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişki, ekonomik olarak gelişmiş ülkelerden olan İngiltere, Fransa ve Almanya için yapılmıştır. Özellikle 1950-70 yılları arasında ‘Altın Çağ’ olarak nitelendirilen dönemde, bu ülkeler hızlı ekonomik büyüme oranları yakalamışlardır. Çalışma sonunda, İngiltere’nin ekonomik büyüme oranlarında liderliği ele geçirememesi; imalat sektörünün yetersizliği, refah programlarının yaygınlaşması ve düşük yatırım haddi ile ilişkilendirilmiştir. Almanya’da Altın Çağ boyunca yüksek ekonomik büyüme oranlarının kaydedilmesine sebep olarak, 1948-55 yılları arasında uygulanan teşvik politikaları gösterilmiştir. Fransa için ise, KDV reformunun altın çağda büyümeyi sağlayabilecek temel sektörlerle vergi teşvikleri sağlayarak ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği, bazı vergi politikalarının ise ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler meydana getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçta, incelenen her üç gelişmiş ülkede de büyüme odaklı vergi politikaları uygulanması halinde daha fazla ekonomik gelişmenin sağlanacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergilendirme, Ekonomik Büyüme, Avrupa Ülkelerinin Vergi Sistemi, Avrupa Mali Tarihi

SUMMARY

HISTORICAL ANALYSIS OF THE RELATION OF TAXATION AND ECONOMIC DEVELOPMENT: THE EXAMPLE OF GERMANY, ENGLAND AND FRANCE

The relationship between taxation and economic development has become an issue that states pay attention to, especially in the competition for economic development that has increased with globalization. Although many empirical studies have been conducted on the existence of this relationship, there is still an ongoing debate in the literature. Different variables and samples used in the studies have led to different results on the relationship in question. Because the existence of many variables affecting the real economy makes it difficult to reach a definite conclusion on the subject. For this reason, in this study, rather than empirical analysis; Different variables that may affect economic growth, such as political factors affecting tax policies, productivity of production factors, technical progress, level of competition in the economy, taxpayers attitude towards taxation and welfare programs have been analyzed historically, and if these variables provide the necessary conditions for economic growth, taxation has been concluded that it can affect the development positively. In the study, the relationship between taxation and economic development is made for the economically developed countries such as England, France and Germany. Especially in the period described as the "Golden Age" between 1950-70, these countries achieved rapid economic growth rates. At the end of the study, Britain's failure to take the lead in economic growth rates; The insufficiency of the manufacturing sector has been associated with the spread of welfare programs and low investment rates. Incentive policies implemented between 1948-55 were shown as the reason for recording high economic growth rates during the Golden Age in Germany. For France, it was concluded that the VAT reform positively affected economic growth by providing tax incentives to key sectors that could provide growth in the golden age, while some tax policies had negative effects on economic growth. As a result, it is concluded that more economic development will be achieved if growth-oriented tax policies are implemented in all three developed countries studied.

Keywords: Taxation, Economic Growth, Tax System of European Countries, European Financial History

ÖNSÖZ

Kamu maliyesinde 1970’li yıllardan itibaren vergilendirme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik çalışmalar yaygınlaşmıştır. Özellikle Keynezyen yaklaşımın fikirlerinin sorgulanmaya başlamasıyla yaygınlaşan bu çalışmalar, genel itibariyle ampirik analizlerden oluşmaktayken, tarihsel çalışmalar konusunda eksiklikler mevcuttur. Bu sebeple bu eksiklikten yola çıkarak çalışmamızda, söz konusu ampirik analizlerden de destek alarak tarihsel bir perspektifte vergilendirme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin açıklanması amaçlanmıştır. Çalışmada Almanya, İngiltere ve Fransa üzerinde yoğunlaşılmasına rağmen antik medeniyet toplumlarından itibaren tez konusu ilişki açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışma boyunca ilgisini, tecrübesini ve manevi desteğini benden esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Ahmet UZUN’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez sürecinde bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşmaktan çekinmeyen, kütüphanesindeki kitaplarından bolca yararlandığım Prof. Dr. Mustafa YILDIRAN’a, Prof. Dr. Ersan ÖZ’e ve tezin her aşamasında bana yardımcı olan ve doğru bir yönde ilerlememi sağlamaya çalışan meslektaşım ve değerli dostum Araştırma Görevlisi İlyas ÖZKÖK’e destekleri için teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca manevi desteğini hep üzerimde hissettiren ve beni sürekli motive eden annem Fatma ÖĞREKÇİ’ye çok teşekkür ederim.

Tolga Evrim TÜRKAN

Antalya, 2021

GİRİŞ

Antik çağlardan günümüze kadar sürekli bir değişim halinde olan iktisadi yapı, vergilendirmede köklü değişikliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Uzun bir süre aynı olarak ödenen ve daha sonra nakdi olarak ödenmeye başlanan vergiler hemen hemen bütün toplumlarda vazgeçilmez bir gelir ve güç kaynağı olarak görülmüştür. Antik çağlardan beri çeşitli kültürel geleneklere sahip olan yönetimlerde vergi anlayışı farklılık göstermiştir. Örneğin Mısır'da olduğu gibi vergiler, piramitlerin yapımı gibi lüks tüketim ve harcamalar için kullanılmışken, bazı medeniyetlerde ise kamu hizmeti ve sulama kanalları gibi teknik ilerlemeler kaydetmek için kullanılmıştır. Bu sebeple toplanan vergilerin ekonomik gelişmeyi etkileyen üretken ya da üretken olmayan alanlara kanalize edilmesi meselesi o çağlardan günümüze kadar ulaşan bir sorunu teşkil etmektedir.

20.yüzyılda savaş dönemleri, Büyük Buhran dönemi ve küreselleşme gibi iktisadi yapıyı hızla değiştiren politik ve iktisadi olaylar, vergi yapılarının ve amaçlarının değişiminde oldukça önemli bir rol oynamıştır. İktisadi gelişme sürecinde ülkelerin vergi politikalarının farklılaşması onlar arasındaki ilişkiyi incelemeyi ilgi çekici ve gerekli hale getirmektedir. Diğer bir deyimle maliye literatürü açısından ülkelerin ekonomik gelişme ve vergilendirme politikaları arasındaki ilişkiyi incelemek faydalı tespitler ortaya koyabilir. Bu çalışmada bu temel düşünceden hareketle seçilen üç Avrupa ülkesinde, vergilendirmeye iktisadi gelişme arasındaki ilişkiler incelenmeye çalışılmaktadır. Bu ülkelerde Keynezyen politikaların hâkim olmasıyla vergilendirmenin geleneksel amacı değişime uğramış ve vergi, ekonomiye müdahale aracı olarak kullanılmıştır. Değişen dünya ekonomisinde vergi yapılarını etkileyen pek çok faktör olduğu gibi ekonomik büyüme yapılarını da değiştiren pek çok faktör bulunmaktadır.

İktisatçıların artan emek ve sermaye üretkenliği ile ekonomik gelişme arasında aynı yönlü bir ilişki olduğuna yönelik düşünceleri, ilişkinin gücü sorgulansa dahi genel geçer bir doğruluk olarak kabul edilmiştir. Bir ülkenin fiziksel üretim seviyesinde gerçekleşebilecek artış, daha iyi sermaye, üretim faktörü ve dolayısıyla daha gelişmiş bir üretim tekniğiyle ilişkilendirilir. Dolayısıyla vergilendirmenin ekonomik gelişmeye olan etkisi işgücü arzına, sermaye oluşumuna, teknolojik değişime ve artan enformasyona olan etkileriyle analiz edilebilir. Aynı zamanda yalnızca emek, sermaye araçları ve enformasyon ihtiyacından ziyade üretim faktörlerinin hareketlilik derecesi, rekabet düzeyi, kaynakların optimum tahsisi vb. gibi diğer koşullarla da bağlantılıdır (Häuser, 1966: 98). Çalışmada incelenen ülkeler, söz konusu koşulları artırmaya yönelik vergi politikaları uyguladığında ekonomik gelişme üzerinde nasıl bir etki yarattığı tartışılmıştır.

Literatürde, vergilendirmenin ekonomik gelişmeye olan etkisi üzerine yapılan ampirik çalışmaların birçoğu, vergilendirme ile ekonomik gelişme arasında anlamlı, zayıf ya da güçlü bir ilişki olduğunu saptamıştır. Bazı çalışmalarda ise, vergilendirme ile ekonomik gelişme arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Tüm bu ampirik çalışmalarda, reel ekonomiyi etkileyen her değişken dahil edilememektedir. Oysa reel ekonomide her değişken sonuçları etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Çalışma, bu diğer değişkenlerin etkilerini de tartışarak, vergilendirme yapısı ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin yönüne tarihsel bir yorum kazandırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, yapılan teorik ve ampirik çalışmalarda genellikle, vergi türlerinin ekonomik gelişmeye etkisinin gelir vergisi ve kurumlar vergisi gibi dolaysız vergilerde olumsuz etkilerinin daha güçlü ve ters yönlü olduğu; harcamalar üzerinden alınan vergiler söz konusu olduğunda ise bu ilişkinin çok daha zayıf olduğu ve bazı durumlarda da doğru yönlü bir ilişki görüldüğü vurgulanmıştır. Bu tür gözlemlerin, çalışmada seçilen ülkeler için ne derece geçerli olduğu sorusu tartışılmıştır. Ayrıca vergilendirme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişki üzerine yapılan pek çok çalışmaya rağmen ülkelerin uyguladığı vergi politikalarıyla bu ilişkiyi belirleyen faktörler arasındaki bağlantı tarihsel perspektifte ülkeler bazında incelenmemiştir. Bu çalışma, bu boşluğun üzerine yoğunlaşarak, tarihsel bir perspektifle vergilendirmenin geçirdiği köklü dönüşümü ve seçilmiş üç Avrupa ülkesi için vergilendirme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Ülkelerin temel hedeflerinden olan ekonomik gelişme olgusunun önemini, nedenlerini ve sonuçlarını bilmek ülkelerin gelişebilmesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Bu sebeple bu durumu tarihsel açıdan inceleme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın esas amacı, özellikle vergilendirmenin ekonomik gelişmeye etkilerinin seçilmiş ülkeler için incelenmesi ve bu bağlamda ekonomik gelişme amacı taşıyan ülkelere yönelik uygulanabilecek isabetli politikaların tespit edilmesidir. Bunun için çalışmanın birinci bölümünde, Antik medeniyetlerden Merkantilist politikalar uygulayan Avrupa ülkelerine kadar olan süreçte iktisadi hayat ve vergilendirme sistemlerinin dönüşümü hakkında genel bilgiler verilmektedir. İkinci bölümdeyse, iktisat okullarının ve farklı çalışmaların vergilendirme ve ekonomik gelişmeye ilişkin düşüncelerine dair tartışmalar teorik çerçevede açıklanmaktadır. Bu sayede üçüncü bölümde, seçilmiş üç Avrupa ülkesinin uygulamış olduğu vergilendirme politikalarında, hangi iktisat okullarından etkilendiği ve bu etkilenmelerin uygulamada ekonomik gelişme üzerinde nasıl bir sonuç doğurduğu tartışılabilir. Üçüncü bölümde, seçilmiş olan üç Avrupa ülkesinin, vergi yapılarında meydana gelen değişikliklere ve bu değişiklikleri tetikleyen sebeplere değinilecek ve uygulanan vergi politikalarının ekonomik büyüme kanallarına etkisi tartışılacaktır. Çalışmada, seçilmiş ülkelerin uyguladığı politikaların

nasıl bir ortamda yürütüldüğü, vergilendirmenin ne gibi amaçlar için kullanıldığı, bunların nasıl bir iktisadi yapı ortaya çıkardığı belirtilerek söz konusu politikaların ekonomik gelişme kanallarını nasıl etkilediği tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞLARDAN 17.YÜZYILA İKTİSADİ HAYAT VE VERGİLENDİRME

1.1. Kadim Çin’de İktisadi Hayat ve Vergilendirme

Kadim Çin’de genellikle tarım odaklı bir ekonomik anlayış hâkim olmuştur. Çin’in kuzeyinde iklim şartlarının elverdiği ölçüde buğday ve tahıl üretimiyle beraber tavuk ve sebze üretimi yapılırken; Çin’in güneyinde ise sulak tarım arazilerinde pirinç yetiştirilmiştir. Sulak alanlarda yetişen pirinç daha fazla üretmek için kanallar kazılmış, ihtiyaç duyulan su kaynağı için büyük nehirlerden sulak alanlara su transfer edilerek teknik ilerlemeler gerçekleştirilmiştir (Minnis, 2005: 9). Çin bir tarım ülkesi olduğu için insanlar doğal olarak geçimini topraktan sağlamışlardır. Tang vergi sistemi, devlete tahıl vergisi ödeyebilmek için herkesin toprağa sahip olması anlamına gelmekteydi. Toprağı işleyenler, doğal olarak birinci sınıf adamlardı (Ch’ien, 2019: 44). Tarımın toplum için en gerekli uğraş olduğunu kötü tecrübelerle öğrenen hanedanlıklardan biri olan Jin hanedanlığında (M.S. 265-420) topluma yetecek kadar yeterli ürünün olmadığı dönemde Yanjin, bu kıtlığın sebebinin toplumdaki az sayıda çiftçiden kaynaklandığını belirtmiştir. Bir başka deyişle tarım dışındaki diğer tüm uğraşlar yetersiz olarak görülmüştür. Jin hanedanlığı (M.S. 265-420) çözümün, tarım sektöründe istihdamın artırılmasıyla gerçekleşeceğine inansa da bu dönemde tarım teknolojisi ya da geniş ölçekli üretimi sağlayacak etkinlik arayışlarında bulunulmamıştır. Benzer biçimde Yuan (M.S. 1280-1368) ve Ming hanedanlığında (M.S. 1368-1644) da ticaret sektörünün gelişimi yerine tarım sektörünü geliştirmek daha önemli olmuştur (Florence, 2010: 28). Kadim Çin’de her ne kadar tarım sektörü ekonomik gelişme için kilit rol oynasa da bazı hanedanlıkların ekonomik gelişimi yalnızca tarıma bağlı değildi. Örneğin yaklaşık 800 yıl hüküm süren Zhou hanedanlığı (M.Ö. 1122-256) döneminde bazı bölgelerde; özellikle kuzey batı bölgelerinde, zengin demir yatakları bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu bölgelerin kalkınmasında demir madenlerinin de etkili ve itici bir rolü oynadığı düşünülebilir (Hay, 1973: 78).

Kadim Çin’de ticaretin iktisadi hayatta önemli bir konumda olmaması, bazı hanedanlıklarda tüccarlığın itibarı zayıf bir meslek olarak görülmesinden kaynaklanmış olabilir. Tüccarların saygınlık düzeyinin oldukça düşük olduğu dönemlerde ticaret sektörü iradi olarak frenlenmiş ve yeterli gelişim gösterememiştir. Han hanedanlığı döneminde (M.Ö. 206–M.S. 220) genellikle ticaretle uğraşan kesimi cezalandıran bir vergilendirme politikası uygulanırken tarım sektörü teşvik edilmiştir. Tüccarlara uygulanan baş vergisi diğer çalışan kesimin ödediği verginin iki katı kadar gerçekleşmiştir. Tüccarlar üzerine uygulanan bu ayırıcı vergi, toplum içerisindeki sosyal statüleri için de bir beyan niteliğinde olmuştur. Bu dönemde

sosyal statünün zirvelerinde aydınlar yer alırken, çiftçiler ve zanaatkârlar onları takip etmiş, tüccarlar ise sosyal statünün en altında yer almıştır (Wilbur, 1943: 65).

Tüccarlığın sosyal statünün en altında yer alması Tang hanedanlığının son dönemlerine kadar sürmüştür. Bu dönemde devlet ordu ve diğer önemli harcamalar için tüccarlardan borç almak zorunda kalmıştır. Bu zorunluluğun ekonomiye en önemli etkisi özel sektörün hızlıca gelişmesi olmuştur. Bazı tüccarlar aşırı zengin hale gelmiş, varlıklı tüccarlar devletin en güç durumda olduğu dönemde borç vererek devlet ile yakın ilişkiler kurmuştur. Ancak bu sağlam ilişkilere rağmen yine de tarım regülasyonlarının maliyetini karşılamak için her türlü iş kolu en az yüzde 10 oranında bir vergilendirmeye tabii tutulmuştur. Yuan ve Ming hanedanlıklarında da özel sektör gelişim göstermiş ama tüccarlar sosyal tabakanın yine en altında yer almışlardır. Ming ve Çing hanedanlıklarının son dönemlerinde de tüccarların sosyal statüsünde bir gelişme yaşanmıştır. Devlet finansal zorluklarla karşılaşınca, halktan para toplayabilmek amacıyla devletin resmi görevlerini satışa çıkardığında çoğu zengin iş adamı devlet görevlerinin farklı kademelerini satın almış ve böylece zenginlikleriyle daha üst bir sosyal statüye yükselmişlerdir (Florence, 2010: 28).

Bazı hanedanlıklarda tüccarlık mesleğinin zayıf itibarı ve özel sektörün bazı dönemlerde yeterli gelişim gösterememesi ile devletin iktisadi hayata müdahalesi arasında doğrudan bir ilişki olduğu düşünülebilir. Çünkü Tang hanedanlığıyla birlikte, en çok kazanç getiren ticari ve geniş ölçekli endüstri işleri, tuz, çay, değerli madenlerin ticareti, üretimi ve dağıtımını da dâhil olmak üzere tüm faaliyetler devlet tarafından üstlenilmiştir. Song hanedanlığı (M.S. 960-1279) bu konuda daha da ileri gitmiş şarap, değerli taşlar ve parfümlerin üretimini de sahiplenmiştir. Ming hanedanlığı (M.S. 1368-1644) döneminde tuz ve çay üretimi kısmen özel sektöre bırakılsa da vergilendirme hem tuz hem de çay için oldukça ağır olmuştur. Sonuç olarak, Ming hanedanlığı (M.S. 1368-1644) döneminde, toplumun en fazla ihtiyaç duyduğu ürünlerin devlet tarafından sahiplenilmesi ve dağıtımını ticari yapıyı değiştirmiş, serbest pazar ekonomisini merkez odaklı ve kontrollü bir ekonomiye dönüştürmüştür. Bahsi geçen sektörlerin gelişiminin neredeyse tamamı hükümet kontrolü altında olmuştur (Florence, 2010: 28).

Han hanedanlığı (M.Ö. 206 – M.S. 220) döneminde de devlet kontrolünde olan iktisadi faaliyetler kademeli olarak yükselişe geçmiştir. Bu dönemde halkın temel besin kaynağı olan pirincin fiyatlarında aşırı bir dalgalanma hali mevcutken, bu durumu kontrol altına alabilmek için devlet kontrolü altında yiyecek depolama alanları açılmıştır. Hasadın bol olduğu yıllarda arz fazlası oluşmakta ve fiyatlar düşme eğilimine girmektedir. Devlet böyle dönemlerde piyasadan tahıl satın alıp depolamıştır. Hasadın yetersiz olduğu yıllarda ise talep fazlası oluşmakta ve tahıl fiyatları artmaktaydı. Böyle dönemlerde de devlet depoladığı tahılları

piyasaya satmış ve fiyatların aşırı dalgalanmasını önlemiştir. Böylece halkın çoğunluğu en temel gıdadan mahrum kalmamıştır. Bu uygulama merkezi planlı ekonominin bir örneğini oluşturmuştur. Sui hanedanlığı (M.S. 581-618) döneminde de buna benzer bir uygulamaya gidilmiştir. ‘Yizhong’ adı verilen bu uygulamanın amacı ilkbahar döneminde tahılı borç olarak almak ve hasattan sonra yani sonbaharda halka geri ödemektir. Bu uygulama uzun bir süre başarıyla yürütülmüştür. Öte yandan büyük kazançlar elde eden hükümdar, birçok iktisadi alanın gelişimi ve talep esnekliği en düşük olan malların fiyatlarını yönlendirerek kontrol mekanizması işlevi görmüştür (Florence, 2010: 28).

Kadim Çin hanedanlıklarında devlet iktisadi hayatı düzenleme ve müdahale etme yönünde adımlar atsa da vergilendirme genellikle düşük seviyede olmuştur. Lu dönemine ait ulaşılan en eski belgeye göre, tarımla uğraşan kesimden elde edilen mahsulün 1/10’u alınmıştır. Bu dönemde çiftçiler üzerindeki feodal baskının azalması çalışma motivasyonu sağlayarak üretimi arttırmıştır. M.Ö. 348 yılında Çin hanedanlığının Shang Yang döneminde toplumun tamamının eşit miktarda fedakârlığa katlandığı baş vergisi uygulanmıştır (Loewe ve Shaughnessy, 1999: 577, 615). Lu döneminde uygulanan 1/10 oranındaki vergilendirme düzeyi, meşhur düşünür Mensiyüs için adil ve iyilik sever bir yönetim için tavan vergi oranıdır. Ancak Kadim Çin’de genel anlamda vergilendirme düzeyi daha da düşüktü. Han hanedanlığında resmi vergi oranı 1/15 olarak belirlenmesine rağmen uygulamada bu düzey 1/30 oranında gerçekleşmiştir. Hatta İmparator Wen döneminde (M.Ö. 180-157) 11 yıl boyunca hiçbir şekilde arazi vergisi alınmamıştır. Hane sayılarının çok olması sebebiyle düşük vergilendirme düzeyi hükümete destek için yeterli olmuştur (Ch’ien, 2019: 12).

Tang hanedanlığında ilk dönemlerinde üçlü vergi sistemi uygulanmıştır. 1/40 oranında uygulanan arazi vergisinin yanı sıra işgücü vergisi de alınmıştır. İşgücü vergisine göre, her erkek, her yıl 20 gün boyunca kamu hizmetleri için çalışmak zorundadır, bu da Han hanedanlığındaki 30 günlük işgücü vergisinden daha hafiftir. Üçüncü vergi ise ağırlıklı olarak ipek ve fermuarlı kumaşlar olmak üzere yerel ürünleri içeren tekstil vergisidir. Tang’taki üç vergi türü de genellikle Han’dakilerden daha hafif olmuştur. Tang hanedanlığının erken dönemlerindeki vergilendirme sistemi Kadim Çin’deki en hafif bir vergilendirme sistemi olarak kabul edilebilir (Ch’ien, 2019: 44).

Tang hanedanlığında üçlü vergi sisteminden iki mevsimlik vergilendirme sistemine geçilmesiyle, eski zamanlardan beri var olan geleneksel eşit arazi tahsisine son verilmiştir. İki mevsimlik vergilendirmenin hesaplanmasında bir hanedeki çiftçi sayısından ziyade arazi miktarı dikkate alınmıştır. Bu kural, çiftçileri hükümet için çalışmaktan kurtarmıştır. Bu yeni sistemin olumlu yanı olarak görülebilir. Sisteminin olumsuz yanı ise vergi oranları ile ilgili

olmuştur. Dokuz kare arazi sisteminden üçlü vergi sistemine kadar Çin tarihinde arazi vergilendirmesi, her zaman ülke genelinde hükümet tarafından belirlenen sabit bir orana göre yapılmıştır. Örneğin, oran Han hanedanlığında 1/30 ve Tang hanedanlığının ilk dönemlerinde 1/40 idi. Ancak iki mevsimlik vergilendirme sisteminde sabit bir oran yoktur. Bu sistemde merkezi hükümet, vergi miktarını belirli bir yılın standardına göre belirlemiş ve yerel yönetimlerden her yıl aynı tutarı tahsil etmesini istemiştir. Bir yerdeki hane halkları bir nedenden ötürü azalır ve bazı arazileri işlenmeden bırakırsa, yerel yönetim kalan çiftçi hane halkları için tüm vergi miktarını tahsil edecektir. Dolayısıyla bu sistem, fakir alanlarda ağır vergilendirme yüküyle, zengin alanlarda ise tarım arazilerinin genişlemesine yardımcı olacak daha fazla sakini çekerek vergi yükünün hafifletilmesiyle sonuçlanmıştır. Böylece bu sistem bölgeler arasında keskin vergi yükü ayırmasına ve büyük refah eşitsizliklerine neden olmuştur. Daha sonra, iki mevsimlik vergilendirme sistemi, imparatorun emriyle her üç yılda bir vergi miktarlarının ayarlanmasını gerektirmiştir. Bu düzenlemeye rağmen üçlü vergi sisteminin adaletinden ve etkinliğinden çok uzak olduğu söylenebilir. Yeni sistemde, özellikle fakir alanlarda araziyi işleyen çiftçilerin kaybının o bölgelerin ekonomik gelişmesini olumsuz etkilemiş olma ihtimali yüksektir. İki mevsimlik vergilerin bir diğer olumsuz yanı tahılla ödenmemesi olmuştur. Çiftçiler vergi borçlarını ödemek için tahıllarını satmak zorunda kalmıştır. Çiftçiler için daha maliyetli hale gelen bu durum tüccarlar için önemli bir kâr fırsatı oluşturmuştur. İki mevsimlik vergilendirme sisteminin devreye girmesinden bu yana nakit olarak ödenen arazi vergisi günümüze kadar kalmıştır. Üçlü vergi sisteminden iki mevsimlik vergilendirme sistemine geçiş, Çin tarihindeki arazi vergilendirmesindeki en temel değişikliktir (Ch'ien, 2019: 47).

Kadim Çin'de toprak mülkiyeti kavramı vergilendirme sistemini doğrudan etkilemiştir. Feodal geleneklere göre, tarıma elverişli olmayan bütün arazilerden (dağ, göl, orman vb.) elde edilen vergi geliri imparatorluk ailesinin kişisel masraflarına tahsis edilmiştir. Tarım arazilerinden elde edilen vergi gelirleri ise hükümet harcamalarına ayrılmıştır. Kamu (hükümet) ve özel (imparatorluk ailesi) vergileri arasındaki bu ayrım başlangıçta oldukça mantıklı olarak görülebilir. Çünkü geniş olan tarım arazilerinden alınan vergiler daha büyük geliri oluştururken, dağlardan, ormanlardan ve göllerden gelen ticari vergiler daha küçük olanı oluşturuyordu. Bununla birlikte, Savaşan Devletler Dönemi'nden sonra, tuz ve demirden elde edilen kârlar yavaş yavaş artmakta, sosyoekonomik durum değişmekte ve sonunda dağlardan, denizlerden ve göllerden elde edilen kârlar, tarım arazilerinden elde edilen vergi gelirlerini aşmaktaydı. Bu, politika yapıcılar tarafından beklenmeyen bir şeydi. Arazi vergisini aşan ticari vergilerle, Saray

Maliye Yöneticisi artık Maliye Bakanından daha fazla gelire sahip olmuştu (Ch'ien, 2019: 13-14).

Ticaret sektörü düşük vergilendirmeye birlikte Tuz ve Demir Politikasının uygulandığı döneme kadar hızlı bir gelişim göstermiştir. Kadim Çin'in iktisadi yapısı için önemli bir değişim meydana getiren Tuz ve Demir Politikası İmparator Wu tarafından uygulanmış ve bu politika ufak revizyonlarla diğer hanedanlar tarafından da uygulanmıştır. Han hanedanından İmparator Wu, hükümet gelirlerinin askeri politikaların maliyetlerini karşılayamamasıyla saray hazinesinden cömertçe para harcamak zorunda kalmıştı. Bu cömertliğin üzerine İmparator Wu, kendi hazinesinden karşılayamadığı maliyetler için zengin tüccarlardan bağış talep etmesine rağmen arzuladığı geri dönüşü alamamıştı. Bu durumun üzerine imparator Wu, tüccarların yönetimine bırakılan ve servet kazanmalarını sağlayan tarıma elverişli olmayan tüm alanları devletin yönetimine bırakmıştır. Böylece daha sonraki hanedanlıklara da örnek teşkil eden meşhur Tuz ve Demir Politikasını başlatan imparator olmuştur. Gıda ve mutfak eşyaları üretimi için vazgeçilmez ürünler olan tuz ve demir, zamanın en büyük ve en kolay kârlı işleriydi. İmparator, özel sektörün denizlerden tuz çıkarma ve dağlardan demir çıkarma hakkını geri almıştı. Hükümet, tuz çıkarma ve demir eritme işlemlerini yönetmek için resmi görevliler ayarlamış ve tüm kârları toplamıştı. Böylece tuz ve demir madenleri devlet tekelleri haline gelmişti (Ch'ien, 2019: 14-15).

Kadim Çin'de yaşamış olan filozoflar devlet tekellerine karşı çıkmışlar ve sınırlı vergilendirmenin ve piyasa rekabetinin tesis edilmesi konularına yönelik tavsiyelerde bulunmuşlardır. M.Ö. 6.yüzyılda yaşadığı düşünülen Taoizmin kurucusu Lao Tzu'ya göre hanedanlıkların yapmış olduğu en yanlış politikalar ağır vergileme ve savaştı. İnsanların, aşırı vergilendirme sebebiyle ihtiyaç duydukları tüketimi yapamayacak vaziyette olduklarını belirten Lao Tzu, büyük savaşların sonunda açlık ve kıtlıkla dolu zor yılların geleceğinden son derece emindi. En akıllıca çözüm ise devletin fonksiyonlarının azaltılmasıydı. Piyasa kendi kendine dengeye gelir görüşünü savunan Lao Tzu'nun devletin ekonomideki ağırlığına ilişkin bu görüşü birçok hanedanlıkta uygulama bulamamıştır (Rothbard, 2016: 24). Konfüçyüs'e göre, yüksek vergilendirme iktisadi faaliyetlerin etkinliğine zarar verecektir. Bu sebeple düşük vergilendirme ve özel mülkiyetin önemini vurgularken, Konfüçyüsçü fikirlere sadık olan Mensiyüs de piyasa rekabetinin sağlanması gerektiğini savunmuştur. M.Ö. 700'lerden kalan politik ve felsefi metin olarak bilinen Guanzi'de piyasa rekabetinin sağlandığı bir iktisadi ortamda girişimci tüccarların kâr arayışında olmalarının nasıl ekonominin temelini teşkil ettiğini açıklamaktadır. Girişimci tüccarların kadim piyasa ekonomisinde önemli bir rol oynadığı gerçektir. Bu rol daha çok piyasa odaklı imparatorluklar döneminde gelişmişti. Örneğin Han hanedanlığının ilk

dönemlerinde devlet sanayi üretiminde etkin bir rol oynasa da İmparator Wen döneminde uygulanan “laissez faire” politikaları özel girişimlerin artmasını sağlamıştı (Sanandaji, 2020: 14, 20).

Kadim Çin'deki iktisadi yapı genel olarak değerlendirildiğinde devletlerin genellikle müdahaleci ve kontrolcü bir yapıda olduğu aşikardır. Ancak bu müdahaleci tutuma rağmen, vergilendirme seviyeleri genellikle çok düşüktür. Tuz ve Demir politikasına kadar özel girişim ve ticarete çok önemli gelişmeler olmuştur. Çinli filozofların Avrupalılardan uzun zaman önce piyasaya, vergilendirmeye ve iktisadi özgürlüklere kafa yormaları, Kadim Çin'de mevcut olmuş piyasa ekonomisi anlayışına yönelik savları güçlendirmektedir. Bazı hanedanlıklarda piyasaya, tüccarlara ve özel girişime verilen önem daha yüksek iken; bazılarında da devletin müdahaleci yapısı öne çıkmıştır. Ancak bu müdahaleci yapıda bile, iki mevsimlik vergilendirme sisteminin uygulandığı ilk dönemler haricinde çok ağır vergilendirme uygulamasına gidilmemiştir. Bu düşük vergilerin karma bir ekonomik yapı olarak nitelendirebilen Kadim Çin ekonomisinin ihtişamında önemli bir rol oynadığı düşünülebilir.

1.2 Mezopotamya'da İktisadi Hayat ve Vergilendirme

Dicle ve Fırat nehirleri arasında yer alan bir kara parçası olarak Mezopotamya toprakları mevsimsel yağışlar sebebiyle tarımsal faaliyetler için oldukça elverişliydi. Mezopotamya topraklarının ekonomik verimliliğinin kaynağı yerleşmeye uygun ovaları, civar bölgelerden ihtiyacı hissedilen malları elde edebilme üstünlüğü ve bu topraklar üstünden geçen ticaret güzergâhları olmuştur (Küçükcalay, 2016: 54). Ancak her ne kadar tarım faaliyetleri için verimli ve yeterli toprağa sahip olunsa da bakır, değerli taşlar ve odun gibi doğal kaynakların yetersizliği toplumsal refahı frenleyen bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu soruna ek olarak Mezopotamya devletlerinin dağıtım mekanizmasını etkin bir şekilde yürütememesi tüccarlık mesleğinin itibarını arttırmıştır. Kadim Çin'deki birçok hanedanlığa kıyasla statüsel konumu yüksek olan tüccarlar Mezopotamya'da ayrıcalıklı bir durumdaydı. Devletin toplum üzerine yüklediği kamusal yükümlülüklerden muaf olan ayrıcalıklı tüccarlar aynı zamanda diplomatik görevlerde de yer almışlar, hatta zaman zaman kralların temsilcisi dâhi olabilmişlerdir. Dolayısıyla böyle bir anlayışın hâkim olduğu bir toplumda tarımla beraber ticaret sektörünün de ekonominin itici gücü olduğu düşünülebilir. Sümerlerin Üçüncü Ur hanedanlığı döneminde arpa, buğday ve hurmanın bolca yetiştirildiği topraklarda artık ürünün fazlaşması, güçlü bir ticaret sistemi kurulması yönünde çalışmaların başlamasına neden olmuştur. Hem dış ticaret politikası benimsenerek ticaret teşvik edilmiş hem de tarımsal üretimin artırılması konusunda baskılar yapılmıştır. İthal malların Mezopotamya'ya girmesiyle büyük bir ekonomik gelişme

yaşanmıştır (Heriyanto, 2017: 96). Bunun yanı sıra kraliyet bölgelerinin satın alma ve zapt etme yöntemine başvurarak genişlemesi, toplumun önde gelenlerinin sahip olduğu ekilebilir arazi alanlarını artırmış ve fethedilen bölgelerden Ur eyaletine vergi gönderilmesi (ödeme aracı olarak sığırlar kullanılmıştır) ekonomiye canlılık kazandırmıştır (Alexander ve Violet, 2012: 13).

Tıpkı Kadim Çin'de olduğu gibi toplum sınıflara ayrılmış, yönetici ve din adamları sosyal tabakanın en üstünde yer almışlardır. Kadim Çin'den farklı olarak Mezopotamya toplumlarında tüccarlığın statüsü daha yüksektir. Bu durumun sebebi olarak doğal kaynakların yetersizliği (özellikle değerli taşlar ve odun gibi), devletlerin dağıtım mekanizmasındaki yetersizlikleri ve coğrafyanın ticari potansiyeli gösterilebilir. Buğday, arpa ve hurma gibi ürünler için elverişli olan devasa araziler sayesinde ürün fazlaları verilmiştir. Hasat fazlası ürünlerin bir kısmı ihracata ayrılırken kalan kısmı askeri baskılamalar sonucunda vergi olarak alınmıştır. Toplanan vergiler ise yönetici ve din adamlarının tüketimine ayrılmıştır (Küçükcalay, 2016: 57).

Diğer Mezopotamya devletlerine benzer biçimde Babil ekonomisinde de tarım odaklı bir iktisadi anlayış hâkim olmuştur. Verimli topraklardan elde edilen ürün fazlaları hem vergilerin kaynağını oluşturmuş hem de önemli bir dış ticaret kalemini temsil etmiştir. Kral, din adamları, bürokratlar ve askerlerin sahip olduğu toprağı işleten çiftçiler hasadın 2/3'ünü pay sahibine vermiştir (Küçükcalay, 2016: 58).

Kayıt altına alınan ilk vergi uygulaması ve reformu Sümerler tarafından askeri harcamaları telafi etmek amacıyla uygulanmıştır. Uygulanan reformla birlikte neredeyse her konudan vergi alınmaya başlanmıştır (Canbay, 2009: 8). Bu dönemde evlilikten ve boşanmadan dâhi vergi toplanmıştır. Sıkı bir vergilendirme anlayışının hâkim olduğu Sümerlerde vergiden kaçmak oldukça güç olmuştur. Vergi borçları cenazelerde bile tahsil edilmiştir. İltizam usulünün ilk örneği de Sümerlerde uygulanmıştır (Canbay, 2009: 9).

Asurlarda da Sümerlere benzeyen bir vergilendirme süreci uygulanmıştır. "İlku" adıyla bilinen vergi, arazi imtiyazı karşılığında toplanmaktaydı. "İşruu" vergisi ise tarımsal hâsılatlar üzerinden yüzde 10 oranında alınmaktaydı. Bu vergide kazancın gizlenmesi önlemek amacıyla ekili toprakların yüzölçümü baz alınmıştır. Hayvan miktarında gerçekleşen artış üzerinden de vergi alınmıştır. Bahsi geçen vergi uygulaması değer artışı üzerinden alınan vergilerin ilk örneklerinden biridir (Canbay, 2009: 12).

Mezopotamya toprakları Sümer ve Babil gibi ilk medeniyetlerin gelişimine tanıklık etmiştir. Önemli icatlar, fikirler ve kurumlar burada ortaya çıkmış ve dünyaya genişlemiştir. İlk girişimler, müteşebbisler, spekülâtörler ve bankalar Mezopotamya coğrafyasında ortaya çıkmış

ve bilinen ilk piyasa temelli ekonomi örneğini oluşturmuşlardır. Gelişmiş ticaret yapısı sayesinde emeğin uzmanlaşması, kentsel ticaret ve ticari finansman gibi modern ekonomik uygulamalarla önemli adımlar atılmıştır (Sanandaji, 2020: 10, 28).

Aslında Kadim Mezopotamya ekonomisine ne serbest piyasa ne de devlet hakimiyet kurmuştur. Merkezi hükümet gücü, Mısır'a kıyasla çok daha zayıf olmuştur. Belki de bu sayede özel sektör gelişim göstermiş ve insan emeği piramit yapımlarından ziyade servet oluşumuna ve kehrizler gibi teknik ilerlemelerle uğraşmışlardır. Mezopotamya, kâr güden faaliyetlerin ve özel mülkiyetin önemli olduğu karma bir ekonomik yapıya sahiptir. Ur-Nammu Kanunları ve Hammurabi Kanunları özel mülkiyet kavramına ne kadar önem verildiğini ispatlayan belgelerdir. Başlangıçta saray ekonomilerinde hizmet gösteren ve daha sonra bağımsız kapitalist olarak faaliyetlerine devam eden ilk girişimciler olarak nitelendirilen Tamkarumlar da bu topraklarda ortaya çıkmıştır (Sanandaji, 2020: 29, 34, 37, 46).

Mezopotamya medeniyetlerinde genel olarak iktisadi hayat, verimli tarımsal faaliyetler ve bunun sonucunda ortaya çıkan üretim fazlasının değerlendirilmesi için gerekli olan ticari faaliyetler çerçevesinde karakterize edilebilir. Mezopotamya'da coğrafi etkenler, (odun ve değerli taşlar gibi doğal kaynak yetersizliklerine rağmen) ekonomik verimliliğin kaynağını temsil etmiştir. Toplanan vergiler, genellikle din adamları ve yöneticilerin lüks tüketimine yönlendirildiği için, ekonomiye geri dönüşü olmamıştır. Dolayısıyla vergilendirme, ekonomik gelişmeyi sağlayabilecek faktörlerin gelişimi için kullanılmamıştır. Ancak vergilendirme düzeyi erken piyasa temelli ekonominin burada çıkmasına engel olacak seviyede olmamıştır. Bu sayede özellikle ticaret sektörü ile ekonomik gelişme elde edildiği söylenebilir.

Sümerler, dönemine kıyasla oldukça güçlü bir vergi sistemi kurmuş, neredeyse her konu üzerinden vergi toplamıştır. Vergi sistemi, çok sayıda vergi konularına dayanmasına rağmen, bu durum sistemi karmaşıklaştırmamıştır. Ya da Sümerler, bu karmaşık vergi sistemiyle, modern devletlerden bile daha iyi mücadele etmiştir. Çünkü daha sonra, üçüncü bölümde incelenecek ülkelerden biri olan Fransa'da, neredeyse her konudan hem merkezi hem de yerel otoriteler tarafından çok sayıda vergi toplanmıştır. Ancak bu durum Fransız vergi sisteminde, uzun yıllar süregelen karmaşıklık sorununa ve vergide hile-kaçakçılık sorunlarına neden olmuştur. Tarihi kayıtlara göreyse, Sümerlerde vergi kaçakçılığı neredeyse imkânsız bir olguydu.

1.3. Kadim Mısır'da İktisadi Hayat ve Vergilendirme

Antik Çağ'ın en büyük medeniyetlerinden biri olan Kadim Mısır, 5000 yıllık bir geçmişe sahiptir. M.Ö. 3150 dolaylarında Yukarı Mısır ve Aşağı Mısır ayrımı ilk firavun

tarafından son verilmiş, politik birlik oluşturulmuştur. Mezopotamya ile birçok yönden benzerlikleri bulunan Mısır'ın iki mühim farkı bulunmaktaydı: aşılmaz çöller ve Nil Nehri. Bu iki temel özellik, Mısır'ı dünyanın belki de en önemli jeostratejik konumu haline getirmiştir. Aşılmaz çöller Mısır'ı istilalara karşı koruyan önemli bir faktör olmuş ki bu sayede binlerce yıl süren istikrarlı bir yönetim kurulabilmiştir (Güran, 2017: 21).

Tarih öncesi devirlerde bataklık olarak bilinen Mezopotamya toprakları, Mısırlıların yönetiminde bereketli ve verimli topraklara dönüşmüştür. Zirai verimlilik had safhaya ulaşmıştır. Tarım alanlarında gerçekleşen bu verimlilik Mısır halkını toprakla ilgilenmeye yönlendirmiş, zirai üretimdeki verimlilik beklenenden 4-5 kat daha yüksekte gerçekleşmiştir. Bu zirai verimliliğin en önemli nedeni Nil nehrinin sulama imkânlarından faydalanılması ve bu imkânları geliştirme yönünde projeler yapılmasıdır (Küçükkalay, 2016: 48). Oysaki Nil nehrinden faydalanılacak tek alan tarım değildi. Nil ile Kızıldeniz arasındaki mesafe zaman zaman 90 km'ye kadar düşmekteydi. Mesafelerin azaldığı bu dönemlerde Nil Nehri önemli bir ticari güzergâh olarak bilinmekteydi. Bu önemli avantaja rağmen, Mısır'da yine de hem iç hem de dış ticaretten istenilen verim alınamamıştır. İç ticaret, Mısır'da yerleşmenin dağınık olması ve büyük şehirlerin olmamasından dolayı bölgesel seviyede kalmıştır. Dış ticarete de belli bir hacmin üzerine çıkılamamıştır. Ayrıca devletin müdahaleci ve despot tutumu da önemli bir ticari gücün oluşmasını engellemiştir. Dolayısıyla ticaret yalnızca seçkinlerin ihtiyacını karşılayan bir sektör olmaktan öteye gidememiştir (Küçükkalay, 2016: 51). M.Ö. 4000 yıllarından itibaren ise, yukarı Mezopotamya ile kurulan ticari ilişkilerin ilerlemesiyle uygarlık hızlı bir gelişim sergilemiştir. Mülkiyetin tamamına sahip olan firavuna vergi ve kira gelirleri düzenli olarak aktarılmıştır. Ticaret, genellikle firavunun adamları aracılığıyla yapılmıştır. Bazı değerli mallarda firavun tam tekel kurmuş, üreticiden sabit fiyatla aldığı malları iç ve dış pazarda yüksek fiyattan satmıştır. Böyle bir ortamda birçok antik medeniyetlerin aksine bağımsız ve zengin bir tüccar sınıfı oluşmamıştır (Güran, 2017: 21).

Kadim Mısır'da parasal ekonomi anlayışı hâkim olmamıştır. Üretim para kazanmak maksadıyla yapılmazdı. Para değişim amacıyla da kullanılmazken tezat bir biçimde sosyal ilişkilerde ne kadar paraya sahip olunduğu da önemli olmuştur. Gerek ticari mübadelelerde gerekse vergi ödemelerinde takas ekonomisi anlayışı mevcuttur (Henry, 2004: 13). Altın ve gümüş her ne kadar ödeme aracı olarak kabul edilse de eski geleneklerin devam etmesiyle 17. yüzyılın sonuna kadar hem alışverişlerde hem de vergi ödemelerinde aynî yöntem uygulanmıştır. Vergi ödemelerinin aynî olarak yapılmasının altında yatan tek neden süregelen gelenek olmamıştır. Devlet, ekili alanların, Nil Nehrinin yarattığı su taşkınlarından muhafaza etme ve benzer sorunlar için emek gücüne ihtiyaç duymaktaydı. Emek gücüne ihtiyaç

duyulamayan zamanlardaysa her bir arazinin mahsulü üzerinden vergi alınmaktaydı (Giray, 2018: 9). Vergiler toprağı işletenlerin itibarları, mahsul çeşidi ve Nil Nehrinin konjonktürüne göre değışiklik göstermekteydi. Ancak genellikle üretimin yüzde 25'i oranında bir vergi toplanmaktaydı (Küçükkalay, 2016: 50).

Kadim Mısır'da vergiler Orta Çağ Krallık dönemine kadar iki yılda bir toplanmaktaydı. Vergilendirme tekniğı gelişmiş bir yapıdaydı. Mükelleflerin vergi yükümlülüğü alanında ihtisaslaşmış memur kadrolar tarafından net olarak hesaplanmakta, nüfus sayımları yapılmakta ve yeni vergi konuları belirlenmekteydi (Giray, 2018: 10). Toplanan vergilerden oluşan ekonomik fazla, krala ve din adamlarına tahsis edilmekteydi. Din adamları da kendisine verilen payı; bürokrasinin farklı kademelerine, tapınak zanaatkârlarına ve çeşitli projelerde çalışan işçilere dağıtmaktaydı. Kadim Mısır tarihi boyunca firavun yönetimindeki devlet, bireysel üreticilere vergi koymuştur ve vergi olarak toplanan ekonomik fazlaya ilave olarak kendi halkından olmayanlardan da kraliyet hediyeleri almıştır. Gelirin önemli bir kısmını oluşturan kraliyet hediyeleri bir tür haraç olarak uygulanmıştır (Frag, 2012: 47).

Mısır'da en ağır vergi Roma İmparatorluğunun işgali altındayken toplanmıştır. Benzer biçimde topraklar Bizans kontrolünderken de yüksek vergiler uygulanmıştır. Halkın ağır vergi yükünü hafifletebilmesinin en kolay yolu olan din değıştirmek uygulaması yaygınlaşmış ve Mısırlı Hıristiyanların sayısı bu dönemde hızla yükselmiştir. Dinlerini değıştirmeyen halk ise yoğun ekonomik baskılara maruz kalmıştır. Müslümanların fetihleriyle Mısır halkı, Arapları Ortodoks baskıdan kurtarıcı olarak görmüşlerdir. Araplar, Mısırlıları İslam dinine çevirmeye çalışmamıştır. Müslüman olmayan halka daha farklı vergi uygulanmıştır. Ancak halk arasındaki vergi makası Bizans ve Roma İmparatorluğu döneminde uygulandığı gibi yüksek ve ağır olmamıştır. İslam'ı benimseyen Mısır halkı anlamına gelen Mevalilerin yönetimde ve orduda yükselmesine izin verilmiştir (Goldschmidt, 2008: 43).

Abbasilerin yönetiminde Mısır'da Nil Nehrinin sulama kanallarında yapılan bir yenilik üretimi doğrudan etkilemiş ve vergi gelirlerini arttırmıştır. Aslen Türk idareci olan Ahmed İbn Tulun topladığı vergi fazlasını askeri harcamalara tahsis etmiş ve bu kararın sonucunda sınırlarını Suriye ve Libya'ya kadar genişletmiştir. Nil Nehrinin dolaylı olarak yarattığı bu olumlu sonuç Abbasilerin son dönemlerindeyse büyük bir olumsuzluk yaşattır. Nil Nehrinden kaynaklanan ve kontrol edilemeyen su taşkınları mahsullerin çoğunu tahrip etmiş ve ekonomi büyük zararlar görmüştür (Goldschmidt, 2008: 43). Nil Nehri tarih boyunca Mısır için hem ödül hem ceza olmuştur.

Genel olarak değılendirildiğinde kadim Mısırın aşılmaz çölleri ve Nil Nehri'nin büyük avantajlarına rağmen, firavunların despot tutumu ekonomik gelişme potansiyelinin altında

kalmasına neden olmuştur. Firavunlar ticaret üzerinde tekel kurarak rekabetçi piyasanın oluşmasına engel olmuş ve özel mülkiyet gelişmemiştir. Vergilendirme kaynakları ise, firavunların ihtişamlı yaşamları için israf edilmiş ve emek gücü bu yaşamların sürdürebilmesi için gerekli olan inşalarda kullanılarak verimli kullanılamamıştır. Firavun hakimiyetinin olduğu dönemlerde kölecilik anlayışı ise emek gücünün verimliliğinin artırılmasını sağlayacak teknik ilerlemelerin gerçekleşmesini engellemiştir. Abbasiler döneminde yapılan teknik ilerlemeler ise hem ekonomik gelişmeye yön vermiş hem de vergi gelirlerini arttırmıştır.

1.4. Antik Yunan’da İktisadi Hayat ve Vergilendirme

Antik Yunan medeniyetinde de diğer birçok medeniyetler gibi tarım en önemli faaliyetlerden biri olmuştur. Ancak dağlık ve engebeli araziler tarım için yeterli olanaklar sunamamıştır. Tarımın yetersiz olması ve tarım yapma ihtiyacı kolonizasyona yol açmıştır. Koloniciler tarım ve balıkçılık alanlarında kendilerini geliştirmişler ve site devleti kurmuşlardır. Korint ve Atina gibi büyük şehirlerde ithal mallara bağımlılık çok yüksekti. Üretilen tahılın neredeyse 4 katı ithal edilirdi (Heaton, 1985: 25). Tarımsal potansiyelin kısıtlı olması, vatandaşları, doğal ve sayısız limanın ortaya çıkardığı imkânlardan yararlanmak üzere denizciliğe ve ticarete yöneltmiştir. Yunan şehirlerinde iç ve dış pazarlarda vergi oranları farklı olmuştur. Agora şehirlerde yer alan bir iç pazar iken, vergi oranlarının düşük olduğu bu pazarda halk ürünlerini satabilirdi. Emporion ise vergilerin görece daha yüksek olduğu dış ticaretin yürütüldüğü pazar olmuştur (Güran, 2017: 23). Tarımsal potansiyelin zayıf olması sebebiyle büyük şehirlerde ihtiyaç duyulan temel tarımsal ürün talepleri karşılanamaz olmuştur. Bu sorunları çözmek amacıyla Antik Yunan’da bir tarım politikası uygulamaya konulmuştur. Tahıl üretimi için etkin olmayan arazilerde üzüm ve zeytin üretilmiştir. Bir başka deyişle iş bölümü ve ihtisaslaşmaya gidilmiştir. Bu uygulama neticesinde ortaya çıkan arz fazlasıyla M.Ö. 800 ve M.Ö. 500 yılları arasında hem iç hem de dış ticaret olumlu etkilenmiştir (Güran, 2017: 24).

Yunan ticareti M.Ö. 8.yüzyılda madeni paraların ortaya çıkmasıyla birlikte canlılık kazanmıştır. Bu sayede pazar, üretim, tüketim ve dış ilişkilerde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. M.Ö. 5.yüzyılda Atinalılar Persleri yendiğinde tüm Yunanistan’a hükmeder hale gelmişlerdir. Atinalıların hüküm döneminde sürekli gelişme halinde olan iç ve dış ticarete dayalı bir ekonomik refah dönemi başlamıştır. Böylece Atina, modern iktisadi sistemin temelinde yatan fiyat belirleyici pazarların da başarılı bir örneğini vermiştir. Yunan şehirleri vatandaşlarının ekonomik refahının altında yatan ana sebep, üretim faktörleri üzerinde etkin bir mülkiyet hakları sistemi kurmaları ve buna uygun hukuki bir zemini oluşturmalarıydı (Güran, 2017: 24).

İran imparatorluklarından ele geçirilen gümüş ve altın stoklarının hızlıca tükenmeye başlamasıyla, ekonomideki arz-talep seviyeleri de çok hızlı bir değişime neden olmuştur. Askerlere yüksek ücretlerin ödenmesi, yeni kentlerin kurulması, yönetsel masraflar ve lüks alımlar ile hızlıca tüketilen kaynaklar inanılmaz bir satın alma piyasası ortaya çıkarmıştır. Bu durum neticesinde her türden mala karşı olan talepler dolayısıyla fiyatlar, geçmiş dönem fiyatlarının iki katından daha fazla artmıştır. Fiyat artışları tüccarların sermayelerinin dönüş hızlarını arttırmış, yeni zengin bir sınıfın ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Tüccarlar bu dönemden sonra yönetimde söz hakkı kazanmışlardır. Ayrıca zengin tüccarlar, Yunan toplumlarında kölecilik anlayışının hâkim olmasından büyük faydalar elde etmişlerdir. Üretimi köleler vasıtasıyla yapan zengin kesim siyasetle ve felsefeyle daha çok iç içe olma fırsatına sahip olmuştur. Böylece siyasi organizasyon içerisinde sık sık yer almışlardır (Heaton, 1985: 34).

İran hazinesinden elde edilen paralar tükendiğinde satın alma piyasasıyla beraber ekonomi küçülmeye başlamıştır. Fiyatların düşmesiyle işletmelerin elde ettiği muazzam kârlar seviyesine yeniden ulaşılması oldukça güç olmuştur. Ekonomik durumun vahameti, vergilendirme üzerine birtakım politikalar yapma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Batı Asya ve Mısırdan gelen vergilerin oranları arttırılmış ve bütçe açıklarını kapatmak için enflasyona başvurulmuştur. Bu iktisadi sorunların sonucunda, Romalılar Yunanistan'ı ele geçirmeye geldiğinde karşılarında duracak ekonomik ve siyasi olarak güçlü bir Yunan devleti bulamamışlardır (Heaton, 1985: 35).

Antik Yunanistan'da kamu hizmetlerinin finansmanı gönüllü bağışlarla, kolonilerden toplanan vergilerle ve vatandaşların hizmetleriyle sağlanırken, zaman içerisinde mecburi yükümlülük haline dönüşmüştür. Vergilendirme, önce vatandaşlığı bulunmayan göçmenler üzerinden yapılmıştır. Bu uygulama yeterli vergi gelirini sağlayamayınca yerli vatandaşlardan alınır duruma gelmiştir. Vergileri gizlemek mümkün olduğu için gizli ve görünür servet ayırımına gidilmiştir (Kurz, 2018: 17).

Yunan medeniyetlerinde, savaşlarda mağlup edilen devletlerden alınan "tribut" adlı verginin beraberinde gümrük ve iktisadi faaliyetlerden de birçok vergi alınmıştır. Artan oranlı gelir vergisinin ilk uygulaması Antik Yunan döneminde yapılmıştır (Giray, 2018: 10).

4.yüzyılda yaşayan bir Antik Yunan vatandaşı üç tür servet vergisine maruz kalırdı. Askeri törenler, festival törenleri ve savaş için alınan (esfora) vergilerdi (Güran, 2017: 24). Yunan medeniyetlerinde kamu gelirleri birkaç dolaysız vergi haricinde ağırlıklı olarak dolaylı vergilerden oluşmaktaydı. En çok uygulanan dolaylı vergiler ise limanlardan alınan gümrük resimleri, ithal edilen mallar üzerinden alınan pazar vergileri ve toprak, köle gibi kişisel servetin

satışından alınan özel vergilerdi. Vergi oranları ise vergi konusu malın yüzde 1'i ile yüzde 5'i arasında değişmekteydi. Elit gruplar vergiden sorumlu olmazken, tüccar sınıfı ağır vergilere maruz kalmıştır. Vergilerin emek karşılığında ödenmesi yaygın bir uygulama değildi. Yunan vergi sisteminde verginin gönüllülük esası anlayışı hâkimdi. Bu durumun sebebi ise Yunan halkının aşırı vergi ödeme eğilimi içerisinde olmasıydı. Ancak zamanla bu eğilim tersine dönmüştür (Giray, 2018: 13).

1.5. Antik Roma'da İktisadi Hayat ve Vergilendirme

Antik Yunan'dan ekonomik canlanma da dâhil olmak üzere neredeyse bütün alanlarda etkilenen Roma'da ekonomik gelişmeye yönelik çalışmalar oldukça başarısızdı. Bu başarısızlığın altında yatan birçok neden bulunmaktaydı. Köleli üretim tarzı ekonomik ve teknolojik gelişmeyi olumsuz etkileyen başlıca nedenlerden biriydi. M.Ö 1.yüzyılda İtalya'da köle nüfusu toplam nüfusun 1/3'ini oluşturmaktaydı (Küçükcalay, 2016: 122). Köleler vasıtasıyla yapılmış olan üretim, büyük toprak sahipleri için oldukça verimli sonuçlar ortaya çıkarmaktaydı. Köle istihdam ederek maliyetlerini düşüren büyük toprak sahipleri büyük rantlar elde etmiştir. Toprak sahipleri için bu üretim tarzı imparatorluğun genişleme dönemlerinde sorunsuz bir şekilde işlemiştir. Ancak bu sistemi sorunsuz bir şekilde işlediği dönemlerde eleştiren bir düşünür grubu vardı: tarım yazarları. Yalnızca tarımı saygıdeğer bir uğraş olarak gören tarım yazarları hem devasa arazi sahipliği konusunda hem de kölelerin latifundialarda artış gösterdikçe verimi düşen işçiler haline geldiği konusunda uyarılmışlardır. Latifundia denilen büyük arazileri işleten büyük toprak sahipleri, küçük üreticilerin piyasadan çekilmesine neden olmuştur (Savaş, 2000: 79). Öte yandan imparatorluğun nihai sınırlarına ulaşmasıyla yeterli köle arzı da sağlanamadığından üretim sürdürülebilirliğini kaybetmiştir. Kölecilik anlayışı, emeğin yenilik faktörünü engellemiş, devletin otarşik bir üretim tarzı oluşturmasını engellemiştir. Tarım sektörü Roma ekonomisinin çıktılarının neredeyse tamamını üretse de tarımsal alanda ilkel üretim araçları kullanılmış, bu alanda teknolojik ilerleme adına çalışmalar yapılmamıştır. Romalı mühendisler köprü, yol, su kemeri ve inşaat işlerini başarılı bir şekilde yapsalar da emek tasarruf edici ve verimli bir üretim teknolojisi geliştirememişlerdir (Güran, 2017: 27, 31). Bu süreç içerisinde toplumda gelir dağılımı bozulmuş, çok sayıda topraksız ve gelirsiz bir fakir kesimi ortaya çıkmıştır (Savaş, 2000: 79). Dolayısıyla kısa vadede üretimin yeterli olmasını sağlayan bu sistem uzun vadede ekonomik gelişmeyi engelleyen bir unsur haline dönüşmüştür.

Roma hukukunun özel mülkiyete ve sözleşme serbestliğine verdiği önem ticari ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamıştır. Sınırların genişlemesiyle birlikte ekonomik yapıda bir

dönüşüm gerçekleşmiş ve lüks tüketim mallarına olan talep artmış, tüketim davranışı bütün olarak yeni bir biçime bürünmüştür. Bu değişikle birlikte ticaretin önemi de artmıştır (Savaş, 2000: 80). Roma'nın transit ticaret topraklarının tam merkezinde yer alması da ticareti kolaylaştıran avantajlardan biriydi. Ancak ticaret ekonomik gelişmeye ivme kazandırabilecek seviyeye çıkmayı başaramamıştır. İmparatorluğun geniş bir bölümünde geçerliliğini koruyan geçimlik ekonomi anlayışı, büyük bir ticaret hacminin oluşmasını engellemiştir (Güran, 2017: 28). Tüccarların bir kısmı yeterli sosyal statüyü kazanamayacağını düşünüp ticaretten elde ettiği sermayeyi özellikle tarım gibi başka alanlara aktarmış ve ticari sermayenin kendi kendine yeniden üretilebilmesini de engellemiştir. Elit kesimler vergiden muaf tutulurken, ticaretle uğraşan kesime ağır vergi uygulanması da ticaretten elde edilen verimi düşüren bir etken olmuştur. Öte yandan imparatorluğun son dönemlerinde başvuru alan ağır vergilerle birlikte devletin ticarete sağladığı destekler de kaybolmuştur (Campbell, 1986: 134).

Roma'da istisnai durumlarda toplanan dolaysız vergilere "tribitum", dolaylı vergilere ise "vectigalia" denilmekteydi. Tribitum vergisi doğrudan servet üzerine uygulanır ve bütün vatandaşlar ödemek zorunda kalırdı. İlk uygulandığı dönemde oranları çok düşüktü, servetin en fazla yüzde 1'ine el konulurdu. Roma genişlemeci anlayışla, yeni sınırlarla birlikte zenginlik kaynakları da elde edince "tribitum vergisi" kademeli olarak düşüşe geçti ve M.Ö. 167. yıldan Augustus'un hüküm dönemine kadar uzanan süre zarfında hiç toplanmadı. Bu dönem aralığında Roma vatandaşları dolaysız vergi ödememişlerdir (Pulliam, 1924: 546). Roma'da Pax Romana (M.Ö. 27-M.S. 180) dönemi haricinde sürekli bir savaş hali mevcuttu. Bu durum bir süreden sonra sürekli artan asker maliyetleri problemini doğurdu. Problemi çözmek için "tribitum" vergisine başvurulmuş, vergi ağırlaştırılmıştır (Carolyn ve Wildavsky, 1986: 108).

Roma fethettiği bölgeleri bir tür sömürge olarak gördüğü için anavatanın bir parçası olarak görmemiştir. Roma'nın anavatan olarak gördüğü İtalya'da bulunan vatandaşlar, araziler üzerinde mülkiyet hakkı elde ederken arazi vergisinden muaf tutulmuşlardır. Geri kalan topraklardaysa, sadece kullanım hakkı olmuş ve bu hak için "tributum soli" adı verilen bir arazi vergisi uygulanmıştır. İtalya arazileri üzerinden alınan vergiden muaf tutulurken üretim üzerinden vergi alınmıştır. Bu vergi, kamu gelirleri açısından oldukça önemli bir kalemdi. İkinci en önemli gelir kalemi ise fethedilen bölgelerden alınan haraç vergileriydi. Dolaylı vergiler de kamu gelirleri içerisinde bahsi geçen vergiler kadar önemli bir yer tutmaktaydı. Roma'da uzunca bir dönem dolaylı vergileri toplamada iltizam usulü uygulanmıştır. M.Ö. 27 yılında imparator olan Augustus, imparatorluğun gelirlerini arttırmak maksadıyla vergi kaynaklarının kapasitesini arttırma bakımından ve verimlilik açısından yetersiz olan iltizam

usulü uygulamasına son vermiştir. Yeni uygulamada imparatorun özel muhafızları sabit bir para karşılığında vergileri tahsil etmiştir (Giray, 2018: 10).

Roma'da devlet egemenliğinin bir gereği olarak görülüp hukuki araçlar haline gelen vergiler hem ekonomiyle uyumlu olamamış hem de kamu harcamalarını finanse edebilecek düzeye ulaşamamıştır (Giray, 2018: 13). Roma'da vergilendirme ilk kez ticaret ve pazar harçları şeklinde ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde malların satışı üzerinden alınmayan vergi kalmamıştır. Hemen ardından kelle vergisi uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca köle satışlarından hatta bir dönem bekâr vatandaşlardan da vergi alınır olmuştur. Açık arttırmalı satışlarda yüzde 1, köle satışlarından yüzde 2-4 arası, genel satışlardan yüzde 12 ve sınır gümrüklerinde yüzde 2-2,5 arasında vergi oranları uygulanmıştır. Roma'nın bütün eyaletlerinden, kamu topraklarının kullanımından, balık tutma icazetlerinden, limanlardan ve terekelerden de vergiler toplanmıştır. İthal ve ihraç edilen tüm mallardan vergi toplanmıştır (Küçükcalay, 2016: 135). Hindistan'dan ve Arabistan'dan gelen lüks mallar yüzde 25 oranında bir vergiye tabi tutulmuştur. Ayrıca anavatan olarak görülen İtalya'da uygulanmak üzere mirası 1000 dinarın üzerinde olanlardan yüzde 5 oranında vergi toplanmıştır (Tucker, 1910: 88). Hem arazi hem de dolaylı vergiler Roma hâkimiyetindeki bölgelerde eşit dağılmamıştır. Örneğin, bir şehirden ürün geçişi sırasında alınan vergi Sicilya'da yüzde 5, İspanya'da yüzde 2, İliya'da yüzde 2,5 oranlarındaydı. Devletin elde ettiği vergi hâsılatının yaklaşık 1/3'ü askeri harcamalara gitmekteydi (Pulliam, 1924: 549).

Roma imparatorluğunda mevcut olan kritik sorunlardan biri gelir ihtiyacını, üretimi arttırmak yerine fetihlerden elde ettiği ganimetler ve vergilerle sağlamasıydı. Daha önce de değinildiği üzere Roma'da kalıcı bir üretim tarzı oluşturulamamıştır. Üretimde kölelerin kullanılması, üretim yapan zengin Romalıların nihai hedefinin devlet kademelerinde yükselmek olması bu nedenlerden bazılarıdır. M.Ö. 200 ile M.S. 150 yılları arasında imparatorluğun senelik gelir ortalaması 600 milyon dinar iken senelik ortalama gider 13 milyon dinardır. Fetihler sayesinde yaşanan bu refah döneminde üretimde verimlilik ve artış politikaları göz ardı edilmiştir. 3. yüzyıldan itibaren politik ve ekonomik problemlerle birlikte mali kaynaklar azalınca devlet vergi oranlarını ve türlerini arttırmak zorunda kalmıştır. Harcamaların sürekli artması gelir ihtiyacını da yükseltirken vergi kaynakları ise hızla aşınmaktaydı. Üretimin zayıf olması vergi kaynaklarının aşınmasında büyük rol oynamıştır. Bu dönemden itibaren veraset vergisi iki katına çıkmış, vergileri altın ile ödeme zorunluluğu getirilmiştir. Paranın ayarında değişikliklere gidilmesi sonucunda enflasyon sorunu başlamış ve imparatorluğun son dönemlerine kadar kronik bir sorun haline gelmiştir. İmparatorluğun son dönemlerinde yüksek enflasyon, toplanan vergilerin reel değerini düşürmüş, vergiler aynı ve emek gücü olarak

ödenmeye başlamıştır. Vergilerde meydana gelen bu değişikliklerin ardından iltizam usulüne yeniden dönülmüştür. Vergilerin aynı olarak alınması verginin takibini zorlaştırmış, beraberinde vergi kayıplarını da getirmiştir. Bunun sonucunda vergi oranlarında yeniden artışa gidilmiş, halk ağır vergilere maruz kalmıştır (Giray, 2018: 11-12).

İmparatorluğun nihai sınırlara ulaşmasıyla, üretim kapasitesini arttırmak yerine vergilendirmeyle ve savaş ganimetleriyle sağlanan gelirler elde edilemez olmuştur. Yüksek olan harcamaların finansmanı için vergilendirme daha ağır hale getirilmiştir. Yüksek vergilendirme kronikleşmiş hale gelen üretim sorununu artırmış ve iktisadi faaliyetler felce uğramıştır. Sonuçta yüksek vergilendirmenin ekonomik etkileri Batı Roma çöküşünün mali nedeni olmuştur.

1.6. Orta Çağ'da İktisadi Hayat ve Vergilendirme

Orta Çağ, Batı Roma ile Doğu Roma'nın yıkılışları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Başlangıcı ve sona erdiği Roma ile belirlenen Orta Çağ'da Roma'nın izlerine rastlamamak mümkün değildir. Özellikle Batı Avrupa bölgesi politik, hukuki ve ekonomik meselelerde baskın bir biçimde Roma etkisi altında kalmaktaydı. Tam özel mülkiyet hakkı, ticaret ve sözleşme serbestliği Roma hukuk sisteminin Avrupa'ya kazandırmış olduğu en önemli özellikler olarak bilinmektedir (Rothbord, 2016: 31).

J. Schumpeter, Batı Roma İmparatorluğunun yıkılış yılı olan 476 ile Aquina'lı Thomas'ın yaşadığı 13.yüzyıl arası dönemi iktisadi düşünceler bağlamında kıtlık dönemi olarak adlandırır. Hatta bu dönemi 'büyük boşluk' olarak tanımlamıştır (Bocutoğlu, 2016: 14). Bu dönemde merkezi devlet anlayışı çökmüş, feodal toplumlar ortaya çıkmıştır. Kavimler göçü ticareti sekteye uğratmış ve buna paralel olarak kentlerde yaşam standartları bir hayli düşmüş, halk köylere akın etmiştir (Canbay, 2009: 25). Avrupa için vahim olan bu tablo ileri orta çağ döneminde (11. ve 13. yüzyıllar arasında) tersine dönmeye başlamış ve yaygın ve mutlak bir ekonomik gelişme yaşanmıştır. İlk kez 1347-1351 yıllarında ortaya çıkıp Avrupa nüfusunun yarısından fazlasının ölmesine sebebiyet veren büyük veba salgınına kadar nüfus hızla artmıştır (Gümü, 2011: 140). Avrupa'nın birçok büyük şehrinde nüfus büyük bir hızla artarken özellikle Paris'te yaşanan nüfus patlaması daha da dikkat çekicidir. En yüksek nüfus artışını yakalayan şehirlerden biri olan Paris'in nüfusu, bir süre sonra Londra nüfusunun 6 katına çıkmıştır (Slivinski ve Sussman, 2009: 1). İleri Orta Çağ döneminde nüfus artışının yanı sıra sını, zirai ve ticari üretimde de büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Yine aynı dönemde kentler yeniden canlanmış ve önemli idari gelişmeler yaşanmıştır. Müslümanlara yönelik yürütülmüş olan haclı seferleri, göç ve kolonileşme hareketi ve sınırlar dışında ticari üsler kurmaya dönük gelişmeler

de İleri Orta Çağ döneminde gerçekleşmiştir (Güran, 2017: 65). Orta Çağ Avrupası feodal yönetim tarzından ötürü politik bölünmüşlüğü olduğu bir dönem olmuştur. Avrupa'da 1000-1300 yılları arasında gerçekleşen yaygın ekonomik gelişme politik bölünmüşlikle birlikte gerçekleştirilmiştir (Güran, 2017: 67).

Orta Çağ'dan Modern Çağlara doğru geçişte antik mali uygulamalar değişime uğramaktaydı. Örneğin, toprakların zenginliğin ana kaynağı olduğu ve hükümetlerin ürünleri vergilendirerek destek aldığı düşüncesi geçmişte olduğu kadar desteklenen görüşler değildi. Orta Çağ'da arazilerin üretken değerinin tahminine dayanan aynı miktarda ödemedi para bazlı ödemeye doğru bir değişim yaşanmaktaydı (Carolyn ve Wildawsky, 1986: 151).

Orta Çağ iktisadi düşünürlerinin tamamı doğal hukuk kurallarının gerçekliğini kabul etmiştir. İş bölümünü insanın doğasında mevcut olan bir kavram olarak görürlerken, ticarete olumlu bakmamışlardır. Kâr amacı olan her türlü ticari faaliyet 'aşâğılık' olarak görülmüştür. 8.yüzyıl sonlarından itibaren faiz yasaklanmıştır. Orta Çağın sonlarına doğru ise yalnızca çok yüksek faizler yasaklanmıştır. Emek karşılığı olan ücret, kamu otoritesi tarafından belirlenmiş olup adil fiyat anlayışı hâkim olmuştur. Aristo'nun etkisi altında özel mülkiyet kabul edilmiştir. Ancak doğal hukuk kurallarına göre, yalnızca insanlığın faydası adına, gerekli durumlarda kullanılmaktaydı (Bocutoğlu, 2016: 15).

Orta Çağ'ın başlangıcında Avrupa'da iktisadi hayat kötüye gitmekte ve hayat standartları hızla düşüşe geçmekteydi. Arapların 7.yüzyılda Kuzey Afrika kıyılarına sahip olmasıyla birlikte Batı Akdeniz'de ticaretten elde edilen gelirler azalmaya başlamıştı (Roberts, 2009: 188). Ancak bir süre sonra yine Araplar sayesinde ticaret yeniden ivme kazanmıştı.

Tarihçiler 1000 yılı civarından itibaren Avrupa'da ekonomik gelişmenin hızlandığını kaydetmişlerdir (Roberts, 2009: 194). Halkın büyük çoğunluğu için tarım hayati öneme sahipti. Ancak tarım her ne kadar hayati öneme sahip olsa da gerekli reformlar yapılamadığı için satışlar ve ürün çeşitlilikleri azalmış ve daha dar bir biçime bürünmüştür. Ancak yine de tarım Orta Çağ Avrupa ekonomisinin öncül sektörü olmuştur (Roberts, 2009:189). İleri Orta Çağ döneminde yapılan tarımsal reformların katkısıyla yeni tarım arazileri açılmıştı. Bu sayede topraktan elde edilen çıktının verimliliği artmış, halk için gerekli olan yiyecek arzı karşılanmış, tarımsal üretim ve kişi başına düşen gelirler artmış, yeni şehirler ortaya çıkmış ve gelişmiş; nihayetinde Avrupa'da nüfus patlamaları meydana gelmiştir (Güran, 2017: 66). Ekim ve biçim yöntemlerinde gerçekleşen ihtisaslaşma gereği tarım arazilerinde angarya serfler yerine ücretli işçiler kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bu dönem zarfında para ekonomisi yavaşça yayılmaya başlamıştı. Örneğin Fransız derebeylerince himaye karşılığı cebren alınan vergiler henüz 12.yüzyıldayken para ile ödenmeye başlamıştı (Roberts, 2009: 194).

İleri Orta Çağ, Avrupa için başta ekonomi olmak üzere birçok alanda yeniden canlanma dönemi olarak kabul edilmektedir. Ekimi yapılan ürünlerin artması sonucunda oluşan arz fazlalığı, malikâneleri ticaret amacı güden birimlere dönüştürmüştü. 12. ve 13.yüzyıl arasındaki dönemde yeniden canlanan şehir nüfusu ticaretin canlanmasında olumlu etkilerde bulunmuştur. Ticaret sektöründe gerçekleşen bu canlanma en çok İtalya’da dikkat çekmekteydi. 12.yüzyıl ortalarına gelindiğinde hiçbir politik ilişki gözeticilmeden her medeniyetle ticaret yapılabilir hale gelmişti (Roberts, 2009: 194). Asya ve İslam medeniyetlerinden Avrupa’ya teknoloji transferi gerçekleşmiştir. Dolayısıyla İleri Orta Çağ döneminde tarımın yanı sıra ticaretin de ekonomik gelişme üzerinde olumlu etkileri olduğu söylenebilir (Güran, 2017: 67). Henri Pirenne bu dönemde gerçekleşen ekonomik gelişmenin temelini ticaret olduğunu söylerken; Cipolla’ya göre ekonomik gelişmenin temeli tarımdı. İtalyan tarihçiye göre, tarımda su ve rüzgâr gücünden yararlanılması ve üretim verimliliğini artıran teknik ve kurumların ortaya çıkmasıyla hızlı bir ekonomik gelişme süreci yaşanmıştı (Güran, 2017: 68).

İleri Orta Çağ döneminde gerçekleşen yaygın ekonomik gelişme özellikle 1300 yıllarında mevcut potansiyelinin sınırlarına dayanmıştı. Bu yıllarda nüfus yoğunluğu da had safhadaydı, tarımda azalan verimler kuralı işlemeye başlamış ve artık talep-arz dengesizliği belirgin biçimde ortaya çıkmıştı (Güran, 2017: 69). Geç Orta Çağ dönemi ise Avrupa için olumlu gelişmelerin tersine döndüğü dönemdir. Büyük veba salgını bu dönemde yaşanmış ve Avrupa nüfusunun yarısından fazlası ölmüştür. Ekonomik sektörlerin neredeyse tamamında gerileme yaşanmış ve 14.yüzyıl ile 15.yüzyıl arasında ekonomik kriz ortaya çıkmıştır. Soylular arasında gerçekleşen savaşlar ve köylü isyanları ekonomik krizi işaret eden göstergeler olmuşlardı (Güran, 2017: 65).

Orta Çağ’da kamu gelirleri; ele geçirilen bölgelerden alınan haraçlar, savaş ganimetleri, kraliyet arazileri ve vergilendirmeden oluşmaktaydı (Canbay, 2009: 26). Orta Çağ’da vergilendirme sözleşmeye bağlıydı. O dönemde yapılan sözleşme bugünkü sözleşmelerden daha farklıydı. Sözleşme yalnızca iki taraf arasında yapılmazdı. Tanrı da sözleşmenin bir tarafı, bir şahidi olarak düşünülürdü. Bu nedenden ötürü aşırıya kaçan vergilendirme Tanrı’ya karşı işlenmiş bir suç sayılır ve cezalandırma gerektirirdi. Bu sebeple Orta Çağ’da pek çok vergi koyucu aşırı vergilendirme sebebiyle kral tarafından idam ettirilmiştir (Adams, 1999: 170). Orta Çağ Avrupa’sında Fransa’da Tours kralı, halkına yeni vergi yüklenmeyeceği konusunda sözleşme yapmıştı. Ancak krallığa bağlı bir kont, kralın bilgisi dâhilinde olmadan yeni baş vergisi koymuştu. Tarihi kayıtlara göre durumu öğrenen kral dehşete kapılmış, sözleşme bozulduğu için Tanrı’nın gazabına uğrayacağına inanmıştı. Günahlarından arınmak için konulan ağır vergiyi kaldırmış ve ödenen vergileri hak sahiplerine iade etmiştir. Bu örnekten

Orta Çağ'da dinin ne kadar etkili ve yönlendirici olduğu çıkarımında bulunulabilir (Adams, 1999: 169). Alçak gönüllülikle ve adaletli bir biçimde vergi koyan krala ise erkek evlatlar ve daha büyük zenginlikler vaat edilmiştir. Vergilendirme aşırı olmadığı sürece gerekli görülmüştür. Vergi muafiyeti olan kişiler hariç herkes, kamu harcamalarına ödeme gücüne göre katılma yükümlülüğünde olmuştur. Bu toplu katılım Orta Çağ için iyi bir uygulama olarak görülebilir. Çünkü feodal beylerin keyfi vergilendirmesi yerini kamu yararına dönük toplu katılıma bırakmaktaydı (Canbay, 2009: 27).

Antik çağdan kalma Roma vergi anlayışı, Orta Çağ Avrupa'sında köklü bir değişime uğramıştır. Roma vergi anlayışından elbette ki etkilenmeler mevcuttu. Örneğin Bizans imparatorluğunda belirgin bir biçimde bu etkiler görülmekteydi. Yalnızca savaş ganimetleri ve köylülerden aldığı ağır vergilerle süregelmiş olan bu imparatorluk Roma etkisine örnektir. Feodalitenin benimsenmesi, aynı ekonomiden para ekonomisine geçiş ve mevcut kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasında oluşan dengesizlik ile vergilendirmeye bakış açısı Antik çağa kıyasla değişime uğramıştır. İleri Orta Çağ'dan itibaren vergilendirmenin önemi artmıştır (Canbay, 2009: 28).

Dönemin vergilendirme anlayışında soyluların büyük etkisi olmuştur. 614 tarihli Paris Fermanıyla otorite yetkisine sahip olan toprak sahibi soylular, fermanın 25 yıl sonra saray üzerinde etki bırakabilecek kadar güçlenmiştir. Fermanı açıklayan kral II. Clothar'ın ölümünün ardından Dagobert'in kral olması yönünde yoğun manipülasyon ve uygulamalarda bulunmuşlardır. Soyluların etkisinde kalan Karolenj krallığının güçlü olduğu son döneminde hüküm süren Dagobert ise Orta Çağ'da gelenekselleşmiş olan vergilendirme anlayışının aksine Bourges'te yaşayan halka çok ağır vergiler yüklemiştir (Adams, 1999: 145). Bir sonraki kral tarafından kaldırılan bu vergi Orta Çağ'da kayıt altına alınan son ağır kelle vergisi olmuştur. Montaigne bu dönem için "Hukukun Özü" kitabında güçlü bir vergi karşıtı bir dönem olarak nitelendirmekteydi. Vergi bir özgürlük kavramı olarak belirtilmiştir. Bir insan ne kadar az vergi yüküne sahipse o kadar özgürdür. İnsan, yalnızca üzerinde vergi borcu olmadığında özgürdür. Dolayısıyla gelire ihtiyaç duyan krallar gönüllü katkılara başvurmak zorunda kaldılar (Adams, 1999: 146).

Tarihi kayıtlara göre, Orta Çağ Avrupa'sında İngiltere'de yapılmış olan Büyük Sözleşmeye (Magna Carta) kadar vergilendirme hususunda kayda değer bulgulara rastlanmamaktadır. Magna Carta tek erkin vergilendirme yetkisine kota ve kurallar dizisi koyan içeriğiyle ve dünyada ilk defa vergilendirmenin hukuki zeminini oluşturmasıyla bilinen sözleşmedir. Sözleşmenin ardından vergiye bakış açısı tamamıyla değişmiştir. Bu dönemden sonra koyulan adaletsiz vergiler doğrudan tepkilere ve isyanlara yol açmıştır (Canbay, 2009:

41). Bu sözleşmeye göre, kral özel ihtiyaçları için keyfi vergilendirmeye gidemezdi. ‘Kanunsuz vergi olmaz’ ilkesinin temelleri bu sözleşme ile atılmıştı. Kral özel ihtiyaçlarını karşılayacak düzenli gelirlere sahip olamadığında soylulardan oluşan Büyük Lortlar Konseyini toplar ve yardım talep ederdi. Lortlar bu durumu gereğince tartışır, ‘acil durum, belirgin bir gereklilik ve apaçık bir fayda’ olup olmadığını inceler ve oylama sonucunda talebin uygunluğuna karar verilirdi. Lortlar genellikle uygun görülen yardımı karşılıksız yapmazlardı. Yardımlar bu dönemde vergilendirmenin öncüsüydü. Dolayısıyla daha önce de belirtildiği gibi soyluların vergilendirme anlayışı üzerindeki etkileri önemlidir (Adams, 1999: 162, 165).

İngiltere’de yerel otoriteler ve kralın vergi görevlileri tarafından acımasızca vergilendirilen tüccarlar, Magna Carta sayesinde acımasız vergiler ve yüksek geçiş ücretlerinden kurtulmuştur. Magna Carta’da bahsedilen tüccarlara yönelik açıklamalar ve tanınan serbestlikler, günümüz ABD ve Kanada’sının serbest ticaret ilkelerini etkilemiştir. Sözleşmeye göre siyasi sınırlar içerisinde gerçekleşen ticaret vergilendirilemezdi. Vatandaşların ülke içerisinde ve dışında özgür iradeleriyle seyahat etmeleri engellenemezdi. Ayrıca askeri amaçlı vergilerin yalnızca savunma için olması gerektiği olgusu da o dönemin İngiltere’inde ortaya çıkmıştır. Hollanda, İspanya ve ABD anayasasında bu olgu yeniden ortaya çıkmıştır (Adams, 1999: 164-165).

Kral ile Büyük Lortlar Konseyi arasındaki tartışmalar, parlamento hükümetini doğurmuştur. Kraldan gelen hakların ve faydaların sürdürülebilirliğini sağlamak için parlamento kısa dönemli vergilendirmeye gitmiştir. Bu kısa dönemli vergilendirme çok nadiren bir yılı geçmiştir. Böyle bir vergilendirme sistemiyle kral konseye daha çok muhtaç kalmış ve soylulara daha fazla imtiyazlar vermiştir (Adams, 1999: 166).

Orta Çağ Avrupa’sında vergi türleri bölgesel olarak incelenmelidir. Orta Çağ İngiltere’inde vergilendirme genellikle toprağa dayalıydı. Vergi toprağın kullanımının bedeli olarak görülmekteydi (Canbay, 2009: 39). Gümrük vergileri de bu yıllardan 19.yüzyıla kadar İngiltere vergi sisteminde önemli bir yer tutmuştur. İthal edilen mallar üzerinden alınan tüketim resmi, parlamento tarafından kanuni nitelik kazanmıştır (Canbay, 2009: 42). Dolaysız vergiler diğer ülkelere kıyasla daha erken gelişmiştir. Kayıt altına alınan ilk gelir vergisi uygulaması 1404 yılında parlamentodan geçmiştir (Canbay, 2009: 43).

Orta Çağ İngiltere’inde birbirinden farklı isimlerle birçok vergi uygulamasına rastlanmaktadır. Vikingler İngiliz köylerini talan edip halkı köleleştirmeye başladığında daha fazla kayıp vermemek için Vikinglere ‘danegeld’ denilen bir vergi ödenmiştir. Bu vergiye göre, her yüz dönümde iki şilin ödenirdi. Aynı yöntem yerine nakdi olarak tahsil edilen ‘danegeld’ vergisi halk tarafından benimsenmesi kolay olmayan ve rağbet görmeyen bir vergi olmuştur.

Bu sebepten ötürü birçok vergi tahsildarı bu vergi yüzünden idam ettirilmiştir. M.S. 1066 yılında Fatih William döneminde, ‘danegeld’ vergisi yerine yalnızca biçilip, ekilen arazilerden toplanan ‘carrucate’ vergisi toplanmaya başlanmıştır. İngiltere’de uygulanmış olan vergilerden biri de ‘scutage’ vergisiydi. Şövalyeler her yıl 40 gününü krala hizmet ederek geçirmektedir. Hizmet karşılığı ödenen bu vergi aynı zamanda koruma vergisi olarak da bilinmekteydi (Adams, 1999: 159-161). Başka bir vergi örneği olan feodal “tallage” vergisi, anglo-norman krallara ödenen hem arazi hem de kişisel servete uygulanmasıyla kazanç vergisi niteliğinde olan bir kamu geliri idi. Bahsi geçen vergi, normal vergilere ek olarak, 14.yüzyıla kadar sürekliliği olmadan isteğe bağlı olarak toplanmıştır. Süreklilik arz etmeyen “tallage” vergisi, uygulandığında halk üzerinde ağır vergi yükü oluşturmuştur (Pirenne, 1956: 76). Bir lortun bölgesiyle sınırlı olan “tallage” vergisini kral da kendi arazilerinden toplayabilmekteydi. Ancak kral bu vergiyi; din adamları, lortlar, dükler ya da başka asillerin üzerine yükleyemezdi (Adams, 1999: 162).

Krallar mevcut sistemden birçok gelir elde etmişlerdir. Yardımlar, para cezaları, koruma ücretleri, ticaret geçiş ücretleri başlıca gelir kaynakları olmuştur. Ayrıca vasalların en büyük oğulları şövalye olduğunda veya kızları evlendiğinde özel ödeme almışlardır. Kralların yanı sıra lortlar da evlilikler üzerinden hizmetleri karşılığında bedel almışlardır. Örneğin asil bir İngiliz kadını evlendiğinde 4 pound ve 1 gümüş nişanı (8 ons) ödenmekteydi (Adams, 1999: 146). Asiller bu vb. ödemeler yaparken diğer tarafta da ‘serflik’ sınıfı bulunmaktaydı. Sosyal statüde en zayıf halkalardan biri olan serfler toprakla bütün biçimde alınıp satılırlar ve derebeylerine ‘collage’ vergisi öderlerdi (Canbay, 2009: 26).

Orta Çağ Fransa’sında da vergi anlayışı İngiltere’ye benzer görünümdeydi. 17.yüzyıla kadar feodal yönetim sebebiyle, kamu gelirlerinin büyük kısmını arazilerden alınan vergiler oluşturmaktaydı. Bu vergilerin yanı sıra Geç Orta Çağ dönemine kadar yine gümrük vergileri de önemli kamu gelirlerinden biriydi (Canbay, 2009: 36). Uygulandığı dönem içerisinde değerlendirildiğinde etkin ve verimli olarak nitelendirilebilecek bir ‘taille’ vergisi toplanmıştır. 14.yüzyılda Paris’te uygulanmış olan bu vergi, din adamları ve soylular dışında kalan kesime uygulanan ve toprak ile orantılı olarak toplanan bir dolaysız vergiydi. Paris’te dolaylı vergilerden muaf olma karşılığında her yıl ‘taille’ vergisi belirli miktarlarda toplanmıştır. Kralla anlaşma sonucu ortaya çıkan bu vergi, artan oranlı bir gelir vergisi görünümündeydi. Bürokratlar tarafından izlenen ve değerlendirilen bu vergi sayesinde etkin bir vergi sistemi kurulabilmiştir (Slivinski ve Sussman, 2009: 2).

Bizans vergilendirmesine de değinilecek olunursa sürekliliği bulunan, istikrarlı bir vergi sisteminin olduğu açıkça belirtilebilir. Yüzde 1 ile yüzde 10 arasında değişim gösteren varlık

vergisi ve 4.yüzyıla kadar aynı olarak toplanıp, daha sonra nakdi olarak köylülerden toplanan hububat vergisi (annona) önemli dolaysız vergilerdendi. Bizans'ta pek çok dolaylı vergiler de toplanmaktaydı. Bireysel satış vergileri, regal ve tekel gelirleri ve damga vergileri örnek olarak gösterilebilir. Bu dönemde İslam medeniyetlerinin etkisinde kalınarak cizye vergisi de toplanmıştır (Canbay, 2009: 30).

Orta Çağ'da vergi muafiyetleri özellikle din adamları ve soylulara uygulanmıştır. Kilise, manastırlar ve sahip oldukları araziler vergiden muaf tutulmuştur. Bütün ülke boyunca yayılan geniş ve verimli arazilerin vergilendirilememesi Orta Çağ ekonomileri için büyük bir gelir kaybı oluşturmaktaydı. Ruhban sınıfına tanınmış olan muafiyetler, tüccar kesimini cezbetmiş; bunun sonucunda ticaret geçiş yollarında rahip kılığına giren tüccarlara rastlanmıştır. Bu olay, Orta Çağ'da vergiden kaçmanın örneğini temsil etmektedir (Adams, 1999: 147).

1.7. Orta Çağ İslam Devletlerinde İktisadi Hayat ve Vergilendirme

Müslümanlar İslamiyet'i yaymak amacıyla seferlere çıktığında fethedilen toprakların birçoğunda; özellikle köleleştirilmiş Roma dünyası ve aşırı vergilendirmeye maruz kalan yerliler tarafından kurtarıcı olarak görülmüşler ve İslam dinini kabul etmekte zorlanmamışlardır (Adams, 1999: 131). Charles Adams'a göre İslamiyet'in M.S. 632 ve M.S. 750 yılları arasında hızla yaygınlaşmasının esas tetikleyicisi vergi muafiyetleriydi. Daha önce hiçbir din İslamiyet kadar hızlı yayılmamıştı. Adams, İslam dünyasının sınırları İspanya'ya dayandığında vergi sisteminin çok fazla yozlaştığını ve bu yozlaşmanın fetihleri sona erdirdiğini vurgulamıştır. Sonuç olarak Adams'a göre İslamiyet'in yayılması ve yavaşlamasının temel belirleyeni vergilendirmedir (Adams, 1999: 136).

İslam dünyasının fethettiği bölgeler Roma imparatorluğunun doğu bölgeleri olmuştur. İran, Filistin, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, İspanya ve Avrupa'nın bir kısmı Müslümanlar tarafından ele geçirilmiştir. Bahsi geçen bölgelerde Roma vergi sisteminden kalma ağır vergiler hafifletilmiştir (Adams, 1999: 132). Gayrimüslimlerden alınan vergilerin azalması vergi gelirlerini azaltmıştır. Tarihi kayıtlara göre dönemin Mısır hükümdarı, halifeye yeniden Roma vergi sistemine dönmek için izin istemiştir. Çünkü hızla azalan vergi gelirleri yüzünden kişisel servetinden 20.000 dinar harcamak zorunda kalmıştır. Vergi sistemindeki bu dönüşüm, esas amaç olan İslamiyet'i yaygınlaştırmada oldukça verimli sonuçlar ortaya koysa da ciddi problemleri de beraberinde getirmiş, birçok kamu politikası yetersiz vergi gelirleri sebebiyle iptal edilmiştir (Adams, 1999: 135).

Müslümanlar fethettiği bölgelerde hoşgörülü bir vergilendirme politikası uygulamaktaydı. Ebu Yusuf'a göre hem vergi mükellefleri hem de vergi tahsildarları

denetlenmekteydi. Öşür vergisi toplarken mükellefleri ağır vergi yüküne maruz bırakan tahsildarlar cezalandırılmaktaydı. Denetim mekanizması Ebu Yusuf zamanında etkin işlemiş, halkın ödediği verginin kıymeti para cinsinden hesaplanmış ve karşılaştırılmıştır. Böylece ödenmesi gereken vergi miktarı ne eksik ne de fazla olarak tahsil edilmiştir (Ebu Yusuf, 1973: 215).

İslam devletlerinde en önemli vergi türleri; öşür, zekât, cizye ve haraç vergileriydi. Fethedilen bölgelerde yaşayan gayrimüslimler üzerine konulan vergiye cizye vergisi denilmektedir. Müslüman olmayanlar ile yöneticiler arasında bir anlaşmaya dayanan bir tür baş vergisi olan cizye vergisi uygulanmıştır. Taraflar arasındaki bu anlaşma sonucunda zimmîlik statüsü ortaya çıkmıştır. Anlaşmada tarafların görevleri ve hakları ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Gayrimüslimlerin temel görevleri; cizye vergisini ödemek, Müslümanlara saldırmamak ve Müslüman kadınlardan uzak durmalarıydı. Bu sorumluluklarını yerine getiren gayrimüslimlerin İslam dünyasında güvenlikleri temin edilecek, kendi dinini özgürce sürdürebilecek ve istediği gibi seyahat edip istediği işte çalışabilecektir (Adams, 1999: 135). Cizye vergisinin oranları, zamandan zamana ve mekândan mekâna değişiklikler göstermekteydi. Mısır'da gayrimüslim erkeklerden iki dinar olarak alınan bu vergi, refah durumu daha düşük olan yerlerde bir dinar olarak ödenmekteydi (Adams, 1999: 135). Hz. Muhammed'e göre, ergenliğe erişmiş her gayrimüslim erkek bir dinar altın ya da aynı değeri karşılayabilecek meafir kumaşı cizye olarak ödemelidir (Sellam, 2016: 61). Müslümanlığa geçen bir gayrimüslimin cizye ödeme zorunluluğu bulunmamaktaydı. Ömer B. Abdülaziz'e göre cizye vergisi ödeyen bir gayrimüslim öldüğünde vergi düşer, yakınlarına devredilemezdi (Sellam, 2016: 66). Ayrıca savaşta öldürülmesi uygun bulunmayan kişiler bu vergiden muaf tutulmuşlardır. Birçok kaynağa göre kadınlardan, yaşlılardan, çocuklardan ve sakatlardan ve din adamlarından cizye alınması uygun görülmemiştir (Sellam, 2016: 52). Ravi'ye göre ise bahsi geçen muafiyet şartlarına ek olarak mağdur durumda olanların da vergileri hafifletilmekteydi (Adem, 2018: 33-34). Ancak bu durum tartışmalıdır. Örneğin; Ömer B. Abdülaziz, rahiplere iki dinar cizye ödetmiştir (Sellam, 2016: 57). Başka bir örnek de Emeviler için verilebilir. Emeviler Arap milliyetçiliğinin yaygın olduğu bir yönetimden oluşmaktaydı. Bu sebepten ötürü gayrimüslimler İslam dinine geçtiklerinde üzerlerindeki cizye vergisi kaldırılmamıştır. Çünkü Emevilerin cizye vergisine bakış açıları diğer İslam devletlerinden daha farklıydı. Onlar cizyeyi kölelerin ödemesi gereken bir vergi olarak tanımlamaktaydılar. Dolayısıyla bir kölenin Müslüman olması onun köleliğini düşürmezdi (Sellam, 2016: 65). Cizye vergisi gayrimüslimlerin varlıkları ayrı ayrı değerlendirilerek hesaplanmış ve 48, 24 ve 12

dirhem olarak ödenmiştir. Ödeme gücüne göre alınan cizye vergisi belirlenen sınırları geçemezdi (Cafer, 2018: 193).

Haraç vergisi ise genel olarak gayrimüslimlerden alınan arazi vergisi olarak tanımlanabilir. Ancak bu tanım her zaman geçerli değildir. Yahya Adem'e göre, Müslümanlığa sonradan geçen halktan zaman zaman haraç vergisi alınmaya devam edilmiştir. Çünkü haraç vergisinin belirleyeni şahıstan daha çok toprağın nasıl kazanıldığıyla ilgilidir. Eğer fethedilen toprak sulh ve anlaşma ile kazanılmışsa ve oradaki halk Müslümanlığı kabul etmişse toprak öşür arazisi olarak nitelendirilir. Bu durumda Müslümanlığa geçen halk normal bir Müslüman gibi öşür vergisini ödemekle mükelleftir. Eğer fethedilen toprak savaşarak kazanılmışsa topraklar haraç arazisi niteliğinde olur ve sonradan Müslümanlığa geçen halk da cizye vergisini ödemezken haraç vergisini ödemek mecburiyetinde kalır. Yahya Adem'e göre toprakları sulh yoluyla ele geçirilmiş yerlerde bulunan Müslüman halktan cizye ve haraç vergisi alınmazdı. Müslümanlığı kabul eden halk tıpkı diğer Müslümanlar gibi toprakları üzerinden öşür vergisi öderlerdi. Haraç vergisi, Hz. Ömer döneminde ve sonrasında uzunca bir süre bir kafiz ve bir dirhem olarak toplanmıştır. Kafiz yaklaşık 18 kilograma tekabül eden bir ölçüdür. Mahsul verimliliği yüksek olsa dahi alınan vergi oranı değişmezdi. Ancak, verimliliği düşük arazilerde vergi yükü düşerdi. Gayrimüslimler ticaret için de Müslümanlardan farklı vergi öderlerdi. Zimmî statüsündeki tüccarlar yüzde 5 ticaret vergisi ödemektedirken, zimmî olmayan gayrimüslimler yüzde 10 vergi ödemektedirler. Yıllık olarak tahsil edilen bu vergi, tüccarların senelik kıymetlerinin 200 dirhemden az olması halinde hiç alınmazdı (Adem, 2018: 32-34).

Zekât ise genellikle sahip olunan hayvanlardan aynı olarak tahsil edilmekteydi ve yalnızca Kuran'da emredilen yerlere harcanmaktaydı. Zekât alınabilmesi için gerekli olan nisap miktarını geçmesi gerekmektedir. Genellikle nisap miktarının aşılmasının ardından gelen bir yıl süre ile zekât alınmazdı. Ayrıca, zekât ihtiyaç fazlası hayvanlar üzerinden alınırdı. Zekât ödemekten kaçmak hoş görülmemiştir. Abdullah B. Mesud'a göre bu tür davranışlarda bulunan kişiler Müslüman sayılmamıştır (Ebu Yusuf, 1973: 132, 134, 137, 217).

İslam medeniyetlerinde topraktan çıkan madenlerin 1/5'ine hem de savaşlardan elde edilen ganimetlere el konulmuştur. Ganimetten elde edilen hisse yoksullara, yetimlere, peygamber ve yakınlarına gitmiştir (Adem, 2018: 27). Bunlar ganimet geliri sayılmış olup uygulama olarak vergi niteliğindedir. İslam'a karşı savaş halinde olanların topraktan ganimet elde etmesi durumunda, ganimetin tamamına el konulurdu. Zimmî statüsünde olanlar için de herkese uygulanan vergi oranları uygulanmaktaydı (Ebu Yusuf, 1973: 53-54).

Vergilendirmenin kaynağı ülkenin iktisadi durumuna göre değişmekteydi. İran'da uygulanmış olan kelle vergisiyle Mısır'daki kelle vergisi birbirinden oldukça farklıdır. Bu

vergilerin kaynağı iki ülkede de birbirinden farklıdır. Farklılığı belirleyen unsur ise sektörlerin ekonomideki ağırlığı olmuştur. Mısır'da ekonomi arazi ağırlıklıydı. Dolayısıyla ana vergilendirme kaynağı tarımdı. İran'da ise ticaret ekonomik gelişimi en çok destekleyen sektördü. Bu sebeple bu ülkede ticaret üzerine uygulanan vergiler ağırlıklıydı. Burada tüccarlar, ticaretini yaptığı malın yüzde 10'unu vergi olarak geri ödemişlerdir (Adams, 1999: 136).

1.8. 1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da İktisadi Hayat ve Vergilendirme

Orta Çağ'da yönetimde yerel güçler daha baskın konumdaydı. Yerel tüccar birlikleri ve loncalar ücretler ve çalışma saatleri hususunda düzenleme yapma yetkilerini ellerinde bulundurmaktaydı. Yerel yönetim güçleri yetki alanlarında piyasadaki mal dolaşımını üzerinden vergilendirme yapabilmekteydi. 16.yüzyılın başlarından itibaren yerel yönetimlerin güçleri ve yetkileri azalmaya başlamaktaydı. Özellikle Batı Avrupa'da başlayan merkezileşme eğilimiyle birlikte milli ekonomi anlayışı geçerli olmaya başlamış ve merkezi yönetimler hem siyasi hem de ekonomik entegrasyonu sağlama yönünde çalışmalar başlatmışlardır (Güran, 2017: 41).

Merkantilizm adı verilen iktisadi ve siyasi anlayış, Avrupa'da merkezileşme politikasını teşvik etmekteydi. Kabaca 1500 ile 1700 yılları arasında Hollanda, İspanya, İngiltere, Fransa ve Almanya'da uygulanan iktisat politikası veya düşüncesi merkantilizm olarak adlandırılmaktadır. Bu yıllar arasında Avrupa siyasi ve iktisadi sistemi bütünüyle değişime uğramıştır (Giray, 2018: 23). Feodal sisteme olan güven derinden sarsılmış, ulus devlet anlayışı hâkim olmuştur (Küçükkalay, 2016: 329). Merkantilist düşünürler, kaynakların kıt olduğunu ve ekonominin sıfır toplamlı bir oyundan ibaret olduğunu iddia etmişlerdir. Bu düşünceye göre, bir ülkenin zenginleşebilmesi ancak başka bir ülkenin fakirleşmesi pahasına gerçekleşmektedir. Pastadan pay kapma şeklinde de nitelendirilebilecek bu yaklaşıma göre ulusal zenginlik ancak daha fazla değerli madenlere sahip olmakla sağlanabilirdi (Küçükkalay, 2016: 342). Temelinde korumacı ve müdahaleci bir ulus devlet anlayışını barındıran merkantilizmde iktisat politikaları kadar önemli olan bir politika varsa o da nüfus politikalarıdır. Merkantilist düşünceye göre nüfusun arttırılması temel amaçlardan biridir. Çünkü nüfus hem daha fazla güç ve emek hem de daha fazla tüketici anlamına gelmektedir (Şen ve Sağbaşı, 2015: 73).

Merkantilizm farklı ülkelerde farklı isimlerle uygulanmış olsa da (Kameralizm, Kolbertizm, Bulyonizm) her biri benzer amaçlarla tek çatı altında toplanabilir. Bu amaçları dış ticaretin arttırılması, nüfusun arttırılması, altın ve gümüş madenlerine sahip olma, ticaretin teşvik edilmesi, sömürgeciliğin arttırılması, denizcilik sektörünü geliştirilmesi ve ihraç fazlası mallar üretilmesi olarak sayılabilir.

16.yüzyıldan itibaren feodal dönemden kalma sınırlı piyasalara sahip olan kırsal ve yarı takas ekonomisi yerine, kademeli olarak para kullanımında ve ticaret hacminde artışların yaşandığı bir döneme geçilmiştir. Amerika'nın keşfi ve kolonileşme, para kullanımının artışa geçmesinde rol oynayan en önemli tarihi olaylardandır. Avrupa devletlerine başta Meksika ve Peru'dan temin edilmek üzere yoğun bir altın ve gümüş akışı başlatılmıştır (Vaggi ve Groenewegen, 2003: 15). Ancak Amerika'dan ithal edilen altın ve gümüşün İngiltere, İspanya ve Fransa ekonomisinde hızla yaygınlaşıp fiyatları yükseltmesi ekonomik yapıyı bozmuştur (Giray, 2018: 24). Merkantilist düşünceye göre değerli maden akışının bir sınırı bulunmamaktaydı. Merkantilistler için mühim olan daha fazla altın ve gümüş madenlerine sahip olabilmektir. Ulusal refah ancak böyle ölçülebilirdi. Bu sebeple merkantilist politikaların geçerli olduğu ülkelerde altın ve gümüş ihracı yasaklanmıştı. İspanya'da Amerika'dan gelen madenlerin dışarıya çıkması katı bir biçimde yasaklanmıştı ve cezası ölümdü. Bu tarz müdahaleci tutumlar enflasyonun şiddetini daha da artırmış ve 15.yüzyılın ikinci yarısından başlayarak 17.yüzyıla kadar devam eden, tarihin en uzun enflasyon dönemine girilmiştir (Hunt ve Lautzenheiser, 2016: 50). Değerli maden akışının başladığı ilk dönemlerde Avrupa ekonomileri için bir sorun yoktu. Çünkü ekonomik gelişme hızlanmıştı ve nominal gelir yükselmişti. Ancak Avrupa'ya yayılan kıymetli madenler, paraya dönüşerek mal ve hizmetlere olan talebi arttırmıştır. Çarpan etkisiyle büyüyen bu talep, 16.yüzyıl boyunca görülen nüfus artışıyla aynı zamanda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla emeğin yüksek arz esnekliği üretimdeki artışı hızlandırmıştır. Ancak emek arzında bir darboğaz meydana geldiğinde üretim genişlemesi yerini fiyatlarda hızlı bir artışa bırakmıştır. 1500 ile 1620 yılları arasında fiyatlar genel seviyesi neredeyse 3-4 katına çıkmıştır (Güran, 2017:134). Hükümetin yükselen fiyatlarla mücadele yöntemi başarıdan çok uzaktı. Hükümet parayı tağşiş ederek fiyatları iyice artırmıştı. Tüccarların ellerinin altında bulundurdıkları stoklar da fiyatların yükselmesi üzerinde baskı oluşturmaktaydı. Artan nüfus, topraklarda kiracı sorunu olmadığı anlamına gelmekteydi. Bu sebeple toprak kiralaları 1510-1640 yılları arasında neredeyse 9 kat birden artmıştı. Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde isyanlar baş göstermişti. Ücretler kiralardan daha az yükselmekte iken, reel ücretler azalmış ve toplumsal refah hızla düşüşe geçmiştir (Hanks, 2017: 287).

1550-1750 yılları arası Avrupa için, geçimlik ekonomi anlayışı yerine pazar üretimi anlayışının hâkim olmaya başladığı bir sanayi devrimine geçiş dönemidir. Ekonomik gelişmenin hızlandığı bu dönemde tarım ve sanayi üretiminde büyük gelişmeler yaşanmasa da üretim hacminde önceki dönemlere kıyasla büyük gelişmeler yaşanmıştır. Genişleme gösteren pazar ve hammadde kaynakları ticareti desteklemiş ve ticarete verilen önem artmıştır (Küçükkalay, 2016: 330). 16. ve 18. yüzyıllar arasında Avrupa'daki tüm sektörler incelenecek

olursa en önemli artış ticarete meydana gelmiştir. 16.yüzyılda ticarete büyük bir patlama yaşanmış ve uluslararası ticaret hacmi hızla artmıştır (Güran, 2017: 137). Bu dönemde ekonomik gelişmeden en çok faydalanan kesim tüccar kesimi olmuştur. Ekonomideki önemleri artan büyük tüccarlar, uluslararası ticaretin büyüyen olanaklarından daha fazla fayda sağlayabilmek amacıyla ortaklık kurmuşlardır. 17.yüzyılın başlarında bu ortaklık bir dönüşüme uğramış ve dünyanın ilk büyük ticaret şirketi kurulmuştur: Hollanda ve İngiltere'nin Doğu Hindistan Şirketi (Vaggi ve Groenewegen, 2003: 15). Daha sonra kurulan bu ve benzeri ticari tekelleri daha etkin hale getirebilmek için sömürgecilik faaliyetleri daha fazla artış göstermiştir (Hunt ve Lautzenheiser, 2016: 51).

Ulusal refahı maksimize edebilmek ve değerli madenlere daha fazla sahip olabilmenin ana kaynağı ticaret dengesinde verilen fazlalar olarak görülmüştür. Böyle bir anlayışın geçerli olduğu Avrupa ülkelerinde tarım ikincil sektör olarak görülmüştür (Vaggi ve Groenewegen, 2003: 18). 1600'de Avrupa tarımındaki verimlilik önceki dönemlerle kıyaslandığında çok da farklı olmamıştır. Ancak 17. ve 18.yüzyıldan itibaren tarımda kayda değer gelişmeler meydana gelmiştir. Yeni ürünler ve ürün rotasyon takviminin kullanılması, bataklıkların ve sulak alanların kurutulması ve yeni arazilerin açılması tarım mahsulünü büyük oranda arttırmıştır. Hollandalılar o dönemlerde gerek teknolojik gerek örgütsel yenilikler üretebilme yetenekleri sayesinde tarımı geliştirmişlerdir. Rüzgâr değirmenleriyle çalışan pompalar aracılığıyla sulak alanları kurutmuşlar, böylece yeni tarım arazileri açmışlardır. İngiltere'de tarımı geliştirmek amacıyla Hollanda'dan mühendisler getirtilmiş ve ekilebilir tarım arazileri genişletilmiştir. Bütün bu değişimler devamlılığı olan bir tarım sisteminin kurulmasını altyapısını sağlamış ve yiyecek arzındaki sorunlar giderilmiştir. (Hanks, 2017: 641, 643, 645).

Orta Çağ'da olduğu gibi soylulara bel bağlamak istemeyen krallar vergi sistemlerini ve bürokrasiyi güçlendirmeye çalışmıştır. İngiltere'de merkezi gücü arttırabilmek amacıyla şerif sistemi kurulmuş ve şerifler; vergi toplama, ceza kesme, tutuklama ve yargılama yetkileriyle donatılmıştır (Hanks, 2017: 122, 138). İngiltere krallarından VII. Henry hüküm döneminde (1485-1509) ekonomiye ve dış ticarete büyük önem vermiştir. Kumaş üretimini artırması, gemiciliği muhafaza etme amacıyla ticaret filoları kurması ve kumaş ihracatından gümrük vergisi alma hakkı elde etmesi ekonomi yönünde yaptığı çalışmalara örnek verilebilir. VII. Henry'nin elde ettiği gümrük vergisi toplama hakkı kraliyet gelirlerinin önemli bir kalemi haline gelmiştir (Hanks, 2017: 140).

Merkantilist dönemle birlikte devletin ekonomideki ağırlığı artmaya başlamıştır. Bu düşünceye göre, devlet ekonomiye müdahale etmeli ve düzenleyicilik işlevini yürütmelidir. Politik olarak devletin güçlenmesi için doğal olarak vergi toplaması gerekir. Dolayısıyla

toplumun vergi ödeme gücünün artırılması gerekmektedir. Verginin karşılıklı olduğu düşüncesini savunan merkantilistlere göre vergi, devletin şahsın mülkiyetini ve canını korumasının bedeliydi (Giray, 2018: 24). Merkantilist politikaların devlet harcamalarını ciddi oranda artırması devletin finansman kaynağı olarak vergilere yönelmesi sonucunu doğurdu. Vergi konusunu ilk defa bilimsel çerçevede açıklayan W.Petty, kişilerin devlet harcamalarına faydaları doğrultusunda katılmasını önermiştir. Vergilemede adalet ilkesinin sağlanabilmesi için adaletli bir vergi sisteminin olması gerektiğini öne süren Petty, bunun için baş vergisini önermiştir. Bu verginin istisnasız herkese uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca vergiler üretimi ve yatırımı teşvik etmelidir. Bu sebeple vergiler üreticiler üzerine değil toprak rantı sahiplerine ve tüketicileri üzerine konulmalıdır. Petty nüfusun arttırılması için de verginin bir araç olarak kullanılabileceğini belirtmiştir. Ona göre, ondan fazla çocuğu olan aile babaları vergiden muaf sayılmalıdır. Ayrıca Petty, tağşiş uygulamalarına iyi bakmamıştır (Şen ve Sağbaşı, 2015: 77-78).

Merkantilist dönemin düşünürleri, milli pazarların bütünlüğünün sağlanması, iç gümrük vergilerinin kaldırılıp ticaretin teşvik edilmesi, ortak ve istikrarlı bir para sisteminin kurulması, mülkiyet haklarının güvence altına alınması ve güvenli bir ekonomik ortamın oluşturulması için yönetime önerilerde bulunmuşlardır (Güran, 2017: 141). İhracatçılara yabancı tüccarlar karşısında rekabet edebilmeleri için çeşitli sübvansiyonlar ve vergi iadeleri yapılmıştır. Bazı malların ithalatı engellenirken bazılarında da çok yüksek vergiler koyulmuştur (Hunt ve Lautzenheiser, 2016: 51-52). Dönemin önemli iktisatçılarından W. Petty, ihracatta verginin hammadde üzerine konulmasına, ithalatta ise işlenmiş ve lüks mallar üzerine konulmasını önermiştir (Şen ve Sağbaşı, 2015: 79). İngiltere’de vergiler ve tarifeler uluslararası ticareti yönlendirmek için bir araç olarak kullanılmıştır. Hem uluslararası ticaretin canlanması hem de devlet gelirlerinin artması için vergiler önemli bir araç olarak görülmüştür (Vaggi ve Groenewegen, 2003: 17). 17. ve 18.yüzyıldan itibaren vergi şeklen zorunlu bir biçime dönüşmüştür. 18.yüzyıldan itibaren merkezi devlet vergilendirmesi yerel vergilendirme karşısında daha çok önem kazanmaya başlamış, halkın çoğunluğunu temsil eden parlamentonun elinde bulundurduğu vergi hakkıyla birlikte devlet bütçelerinin önemli bir finansmanı haline gelmiş, advalorem vergi yerine spesifik vergiler kullanılmaya başlanmıştır ve verginin kaynakta kesilmesine önem verilmiştir (Canbay, 2009:47).

Merkantilist dönem Fransa'sında mali sistem gerek merkezi gerekse yerel olmak üzere pek çok vergiye dayanmaktaydı. Kelle vergilerinde ticaret ve taşımacılık üzerine konulan vergilerden yatırım cesaretleri kırılmış olan çiftçilerin tarım mahsullerine ve emek üzerine vergi konulmaktaydı. Aristokratlar ve kilise bu vergiden muaf tutulurken esas vergi yükü tüccarlara

kırsal burjuvalara ve pek çok sayıdaki köylüler üzerine yüklenmiştir (Vaggi ve Groenewegen, 2003: 40).

Toplanan birçok vergiye rağmen, Fransız mali sistemi oldukça verimsiz işlemekteydi. Vergi gelirlerinin yalnızca ufak bir kısmı doğrudan merkezi hükümete ulaşmaktaydı. Fransız Mareşal Vauban (1633-1707) 'Dîme Royale' kitabında, tarımdan gelen net gelire uygulanan bir tek vergi sistemini önermiştir. Bu vergi diğer tüm vergilerin yerine geçecek sabit oranlı bir vergi tasarısıydı. Mali sistemi basitleştirmek için çok etkili olarak öngörülen bu vergi yalnızca yarım yüzyıl sonra Fizyokratların savunduğu tek vergi anlayışının temelini oluşturmasına rağmen o dönemde bu vergi çabaları Fransa'da başarıyla sonuçlandırılmamıştır. 18.yüzyıl başlarında Fransa'ya göç eden John Law (1671-1729) Fransa'nın büyüyen borçlarına çözüm bulabilmek için tahvil ve bono ihracı önermiştir. Boisguilbert olası ekonomik krizlerin en önemli sebeplerinden birinin tarımdaki aşırı vergilendirme olduğunu belirtmiştir. Ona göre tarımın aşırı vergilendirilmesi diğer sektörleri de olumsuz etkileyecek ve mali sistem bozulacaktır. Fransa'da 15.Louis zamanına değin (18.yüzyılın ortalarında) ekonomik problemler önceki hükümdarlar zamanındaki gibi devam etmekteydi. Kilise ve asillerin vergi dokunulmazlıkları devam etmekteyken, tarım ve diğer potansiyeli olan faaliyetler vergilerle sınırlandırılmıştı (Vaggi ve Groenewegen, 2003: 40, 44, 58). Tarım Merkantilizm düşüncesinde ticaret kadar önemli bir sektör olarak görülmesi de 18.yüzyılda ortaya çıkan Fizyokratlar tarımı en değerli uğraş olarak görmüşlerdir ve hükümet müdahalelerine karşı çıkıp, tarım üzerindeki kısıtlamaların ulusal zenginliğe ulaşmayı engellediğini belirtmişlerdir (Hanks, 2017: 658). 18.yüzyılda Fizyokrasi önemli bir iktisadi düşünce olarak görülmüş ve başta Fransa olmak üzere bazı bölgelerde uygulama alanı bulabilmiştir. Quesnay, Turgot ve Vauban en önemli temsilcileriydi. Klasik iktisadi yaklaşıma ilham veren Fizyokrasi, 'doğal düzen' kavramı üzerinde durmuştur. Fizyokrasinin temsilcilerinden Vincent de Gournay 'laissez faire' anlayışını öne sürmüştür. Bu anlayışla Fizyokratlar, müdahaleci tutuma karşı çıkmış ve devletin ekonomiye müdahalelerde bulunmasının kötü sonuçlar doğurabileceği konusunda uyarılmışlardır. Fizyokratlara göre en etkin ve üretken sektör tarımdır. Tarım dışı tüm uğraşları gereksiz ve verimsiz olarak görmüşlerdir. Tarım dışı sektörlerin net hâsıla oluşturamayacağını ileri sürmüşlerdir. Kazanç getiren tek sektör tarım olduğu için vergilendirme de yalnızca tarım sektörü üzerinden yapılmalı görüşünü savunurlar. Böylece vergi sistemi sadeleşecek ve verginin tarh ve tahsil masrafları azalacaktır (Şen ve Sağbaş, 2015: 82).

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT OKULLARININ VERGİLENDİRME VE EKONOMİK ETKİLERİNE DAİR GÖRÜŞLERİ

2.1. Klasik İktisadi Düşünce Öncesinde Vergilendirme ve Ekonomik Etkileri

18.yüzyılda Fransa’da gelişen ve klasik iktisadi düşünceyi etkileyen Fizyokrasi akımı, merkantilizmin tarım sektörünü arka plana attığı düşüncelerine tepki olarak doğan ve sermaye birikimini sağlayabilecek verimli sektörün yalnızca tarım olduğu savıyla hareket eden bir iktisadi akımdır.

Fransa’da 1660-1715 yılları arasında hem tarım üretiminin hem de nüfusun hızla azalmasıyla, Fizyokratlar nüfus ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi tarımı esas alarak açıklamaya çalışmışlardır. Adam Smith, ülkenin sanayileşme yönünden başarısız olmasına sebep olarak dönemin Maliye Bakanı Colbert’in uyguladığı yanlış merkantilist politikaları hedef gösterirken, Hecksher sorunların merkantilist dönemde Orta Çağ uygulamalarına devam edilmesiyle ortaya çıktığını savunmuştur. Köylüler ve kiracı çiftçiler üzerinde kalan aşırı vergi yükü ve ihracatı teşvik etmek amacıyla düşürülmeye çalışılan fiyatlar ve maliyetler, iç piyasada daraltıcı bir tesirde bulunmuş ve tarım önemi olmayan bir sektör olarak görülmüştür (Çaklı, 1998: 25). Fizyokratlar, tarımı göz ardı eden bu tarz politikaları sermaye birikiminin önündeki en büyük engel olarak görmüşlerdir.

Fizyokrasi’nin öncülerinden sayılan Vauban, kralın ekonomik ve askeri gücünün ancak makul bir vergilendirme düzeyi ve refah içerisindeki halkla pekiştirilebileceğine inanmaktaydı. Vauban’ın makul bir vergi düzeyi olarak önerdiği oran ise yüzde 5 ile yüzde 10 arasında değişiklik gösterebilen düşük oranlı bir vergiydi (Samuels vd., 2003: 62). Vauban 1707 yılında çıkarmış olduğu ‘Dime Royale’ adlı eserinde, söz konusu vergiyi tarımsal üretimden elde edilen net hâsıla üzerine konulan tek vergi reformu olarak öne sürmüştür (Vaggi ve Groenewegen, 2003: 40).

Fizyokrasi okulunun ilk temsilcisi olan Quesnay’e göre Fransa, Colbert döneminden itibaren Hollanda’nın ticaret ve parasal zenginliğinden oldukça etkilenmişti. Ancak Quesnay’e göre Hollanda, Fransa’ya emsal olabilecek bir ülke değildi. Hollanda gerek ekilebilir arazi yapısı gerek ticari potansiyel bakımından Fransa’dan ayrı bir ekonomik yapıya sahipti. Dolayısıyla Fransa, makul bir fiyata satılabilecek, büyük miktarda tarımsal üretimi destekleyecek ekonomik politikalara gereksinim duyan ve Hollanda’ya göre daha zengin arazilere sahip olan bir tarım krallığıydı (Samuels vd., 2003: 64).

Quesnay, çiftçilerin üretken sınıfın çekirdeğini oluşturduklarını ve daha isabetli ekonomik politikalar uygulayabilmek için bu sınıfın göz ardı edilmemesi gerektiğini savunmuştur. Üretim seviyelerinin sermaye boyutunun bir değişkeni olduğunu ve çiftçilerin fakirleşmesi durumunda net ürün ile döner sermaye oranının yüzde 100'e eşit olan seviyede üretimlerini gerçekleştiremeyeceklerini ve daha az üretken bir yapıya bürünüp yüzde 35'lik bir orana düşeceğini belirtmiştir (Samuels vd., 2003: 66). Dolayısıyla üretken uğraş olan tarım üretimi teşvik edilmeli ve öncelik verilmelidir. Çünkü tarımsal üretim Fransız ekonomisini canlandırabilecek potansiyele sahipti. Fransa'nın ulusal refahı yalnızca tarıma yapılacak olan yatırımlar sayesinde artabilirdi (Vaggi ve Groenewegen, 2003: 68). Tarım sektörüne gerekli yatırımların yapılmaması sonucunda kıtlıkların yaşandığını savunan Fیزیokratlara göre, mali sistem gerek yerel gerekse de merkezi olmak üzere pek çok vergiye dayanmaktaydı, ancak mali sistem etkin işlememekteydi. Merkezi hükümete ulaşan gelir, vergi gelirlerinin çok az bir payını oluşturmaktaydı. Bu sebeple hükümet vergi aracılığıyla elde edemediği kamu gelirini borçlanmayla elde etmiştir. Büyüyen borç stoklarının oluşturduğu yük 18.yüzyıl Fransa'sını olumsuz etkileyen temel bir sorun haline gelmiştir (Vaggi ve Groenewegen, 2003: 40).

Quesnay'ın tek vergiye dayalı doktrini, mali yönetimin ekonomik ve sosyal maliyetlerini azaltmayı hedef olarak sunmuştur. Özellikle kırsal alanlarda vergilendirilebilecek en etkin sınıf toprak sahipleriydi. Çiftçiler geçimlik masraflarının çıkarılmasıyla elde ettikleri net geliri toprak sahibi lortlara öderdi. Lortlar ise verginin tamamını kilise ya da krala öderdi. Quesnay, bu uygulama sayesinde çiftçilerin vergilendirilme kaygısı olmadan tarımsal üretimde verimliliklerini artıracabileceklerini belirtmiştir (Samuels vd., 2003: 66). Fیزیokratlara göre toplum üretkenlik yapısına bağlı olarak üç sınıfa ayrılmaktadır.

Şekil 2.1 Fizyokraside Üretkenlik Yapısına Göre Sınıflar

Ekonomik gelişmeyi engelleyen vergilendirme sorununa çözüm olarak Quesnay ve diğer fizyokratlar tarımsal üretim sonucu elde edilen net hâsıladan alınan arazi ile orantılı, düşük oranlı tek vergi sistemini önermişlerdir. Tek vergi anlayışının altında yatan temel sebep yalnızca tarımın üretken sektör olduğu düşüncesinde yatmaktaydı. Toprak yeni bir şeyler üretirken (net hâsıla yaratabilirken), üretken olmayan sınıfın üretimi ya sentezlerden ya da dönüştürme sonucunda oluşturduğunu (net hâsıla yaratamadıklarını) savunmuşlardır. Tarımın fizyokratlar tarafından üretken sektör olarak tanımlanmasının altında yatan temel sebep budur (Rothbard, 2016: 372). Üretken olmayan sınıf, yalnızca eşit değere sahip malların değiş tokuşunu gerçekleştirir. Ayrıca ticarete yüksek fiyatlamaların sonucunda aşırı güç elde eden tüccarlar ekonomik yapıyı temelden sarsmıştır. Quesnay'dan önce hiç kimse ticaret sektörünü bu kadar açık bir biçimde reddetmemiştir (Vaggi ve Groenewegen, 2003: 61). Fizyokratlara göre üretken sınıf, toprak sahiplerinden arazileri kiralayan ve işleten çiftçilerdir. Toprak sahipleri de çiftçilere sermaye avansı verdikleri için kısmen üretken sınıf olarak tanımlanır. Öte yandan toprak sahipleri, çiftçilerin elde ettiği net hasılayı topladığı için vergilendirilmesi en uygun olan sınıftır (Rothbard, 2016: 374).

Fizyokratların savunduğu ekonomik sistemin temeli kişisel çıkar ve 'laissez faire' ilkelerinden oluşmaktadır. Kişisel çıkar, piyasa işleyişinin ana tetikleyicisidir ve serbest piyasada kişisel çıkarlar daima genel çıkarlarla örtüşmektedir. Turgot'a göre hükümetin bazı kesimlere kısıtlama ya da imtiyaz tanınması fark etmeksizin, her türlü müdahaleleri tüketicileri daha kalitesiz mallara daha fazla bedel ödetmesiyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla piyasa aktörlerinin doğal özgürlükleri; adaletsizliklere, haksız rekabete ve hak ihlallerine karşı

korunmalıdır. Regülasyonlar ve denetimler her zaman daha fazla harcamayı gerektirir ve bu harcamalar her zaman mallar üzerine vergi yükler. Sonuç olarak yerli tüketiciler ihtiyaç duyduğu mala daha fazla bedel ödeyerek sahip olurken, yabancı alıcılar üzerinde caydırıcı etki doğurur (Rothbard, 2016: 387-388). Ticarete serbestliği savunan Fizyokratlara göre, tarımsal ürünlere olan tüketim talebinin yüksek olması en çok arzu edilen durumdur. Çünkü diğer verimsiz sektörlerden elde edilecek olan ürünlere olan tüketim talebi, gereksiz harcamaları arttıracak ve arzulanan tarımsal ürün alımları dışlanmış olacaktır. Bazı ekonomistlere göre fizyokratlar için en öncelikli politikalar tarım fiyatı destekleme politikalarıydı. Profesör Speilberg, Fizyokratların 'laissez faire' ve tarım fiyatlarını destekleme amacıyla ekonomiye müdahalede bulunmak ikileminde kaldıklarında her zaman müdahalede bulunmayı tercih edeceklerini açıklamıştır. Çünkü dengesiz ve özel girişimlere güvenmek yerine yerli tarım üretimini tercih edeceklerini de söylemine eklemiştir (Rothbard, 2016: 373).

Faydaya dayanan değer teorisi geliştiren Turgot, ekonomik gelişme hususunda birtakım çıkarımlar yapmıştır. Ona göre, doğum ve çalışma kapasitesi arasındaki gecikme işgücü piyasasında yapışkanlık oluşturmasına rağmen, nüfus artışı toplumda büyüyen işgücü arzıyla birlikte ekonomik gelişmenin bir koşuludur. Ancak bu potansiyel gelişmenin doğal bir sınırı olduğunu, net ürün-sermaye oranının durağan olmadığını ve zamanla verimin azalacağını savunmuştur (Samuels vd., 2003: 72).

Fransa'da 18.yüzyılın ortalarından itibaren Fizyokrazi hâkimken, İngiltere'de İskoç Aydınlanması dönemi yaşanmaktaydı. David Hume, Francis Hutcheson, Adam Ferguson ve Adam Smith'in aralarında bulunduğu düşüncenin temel konusu dönemin güncel ve aciliyet gerektiren sorunları değildi. Aydınlanma düşünürleri daha çok ekonomik meseleleri daha geniş bir etik ve tarihsel çerçevede inceleme üzerine uğraş vermekteydiler (Samuels vd., 2003: 78).

17.yüzyılın başlarında İngiltere'de zenginlik ve refah mevcuttu. Ancak ticaret, Hollanda gemileri ve tüccarları tarafından domine edilmiş vaziyetteydi ve Britanya çok az ihracat yapıyordu (Samuels vd., 2003: 78). Hollanda İspanya ile süren 80 yıllık savaş sonucunda 1648 yılında bağımsızlığını kazanmıştı. İlerleyen yıllarda Kuzey Avrupa'nın ticari ve finansal merkezi haline gelmiş ve Avrupa'nın en zengin ülkelerinden birine dönüşmüştü (Samuels vd., 2003: 79). Samuel Child, Hollandalıların ticarete bu kadar başarılı olmasının sebebini en ucuz tedarikçilere sahip olmalarıyla ilişkilendirmiştir. Nicholas Barbon ise yerel üreticileri korumak için ithalatın yasaklanmasına karşı olmasına rağmen neredeyse aynı etkiye sahip olabilecek yüksek gümrük vergilerinin uygulanması gerektiğini savunmuştur. Edward Misselden ise serbest ticarete düzensizlik ve otokontrolün kaybedildiği zamanlarda müdahale edilmesinin gereklilik olduğunu savunmuştur. Dudley North, sınırlamaların ve bu amaç doğrultusunda

yapılan politikaların hiçbir zaman ulusal refaha katkı sağlamadığını, ancak barış, sanayi ve özgürlüğün ticaret ve ulusal refahın belirleyenleri olduğunu savunmuştur (Samuels vd., 2003: 81).

Sonuç olarak Fizyokratlar, yeterli nüfus boyutu ile ekonomik gelişmenin bağlantılı olduğunu vurgulamışlardır. Nüfusun ekonomik gelişme için kritik role sahip olmasının nedeni, gelişmeyi ve refahı sağlayacak olan sektörün tarım olarak görülmesinin sonucudur. Tarım odaklı bir ekonomide, özellikle Fizyokrasi akımının çıktığı dönemdeki teknoloji baz alındığında, işgücünün yeterliliği temel şarttır. Tarım sektörü için yeterli işgücünün sağlanması ve bu işgücünün üretim yaparken vergilendirilme kaygısı taşımaması ekonomik gelişme için çok önemli unsurlardır.

2.2. Klasik İktisadi Düşüncede Vergilendirme ve Ekonomik Etkileri

Adam Smith'in 1776 yılında çıkarmış olduğu 'Ulusların Zenginliği' adlı kitabının ilk kez yıllar sonra İngiliz parlamentosunda gündeme gelmesiyle başlayan klasik iktisadi akım, 1929 Büyük Buhranına kadar ekonomi politikalarını etkileyen geniş çaplı bir akım olarak görülmüştür. Adam Smith'in öncülüğüyle birlikte David Ricardo, J.B. Say, J.S. Mill ve Malthus da bu iktisadi akıma katkıda bulunan en ünlü temsilcilerdir.

Klasik iktisatçıların devlete attığı görevler sınırlıydı. Yalnızca adalet, güvenlik, ulaşım, altyapı ve eğitim alanlarında yapılan müdahaleleri uygun görmüşlerdir. Devletin asli görevlerde varlığını ve gerekliliğini kabul etmekle birlikte ekonomik hayata müdahale hiç hoş görülmemiştir. Çünkü klasiklerin öne sürdüğü bir kavram olan 'görünmez el' aracılığıyla piyasa optimal bir biçimde işlemektedir. Devletin kötü girişimci olarak yaptığı gereksiz müdahaleler optimal durumdan sapılmasına neden olacaktır.

Erken modern çağdan itibaren devletlerin ticarete yaptığı sınırlandırmalar ve aşırı vergilendirme yollarına başvurmalarına rağmen, Batı Avrupa'da hızlı bir refah dönemi yaşanmıştır. Say yaşanan refahı inkâr etmemiştir ancak; devlet müdahaleleri yokluğunda liberal ve aydınlanmacı düşüncelerin uygulanması halinde ekonominin daha fazla refah seviyesine yükseleceğini belirtmiştir. Ayrıca Say, toplanan vergileri hükümetin kendisine ve gözde kesimlerine aktardığını, kaynakların politikacılar ve üst düzey bürokratlar tarafından özel tüketime harcandığı için hükümeti eleştirmiştir (Rothbard, 2006: 15, 40).

Ricardo da diğer klasik iktisatçıları gibi devlet müdahalesini hoş görmemiştir. Yalnızca bazı gerekli fonksiyonların devlet tarafından organize edilmesini kabul etmiştir. Bu gerekli fonksiyonların finansmanında vergilendirmeye başvurulduysa, kârlara uygulanacak olan vergiden kaçınılmalı ya da çok düşük oranlarla toplanmalıdır. İyi değerlendirilen kârların

getireceği birikim vergilendirme yoluyla cezalandırılmamalıdır. Ricardo, vergilerin tercihen verimsiz harcamalar, gelirdeki kira payları ve lüks tüketim üzerinden alınması gerektiğini savunmuştur (Barber, 2009: 77).

Sismonde de Sismondi, devlet müdahalelerini klasik iktisatçıların aksine gerekli bulmuştur. Ona göre çalışanlara asgari ücret sınırı; hastalara, işsizlere ve yaşlılara kamu desteği gerekliydi. Aynı zamanda tam bir özel mülkiyet savunucusu da olan Sismond, ücretleri talebin kaynağı olarak görmüş ve tüketicinin satın alma gücünün iyileştirilmesi ve gelirin adil dağılımı gerektiğini savunmuştur (Roncaglia, 2005: 169).

De Tracy'ye göre vergiler özel mülkiyetlere yük oluşturur ve genellikle verimsiz ve üretken olmayan alanlara kanalize edilir. Vergilendirmeyi hoş görmeyen De Tracy, devletin paranın ayarlarıyla oynamasına ve klasik iktisatçılar gibi kamunun borçlanmasına şiddetle karşı çıkmıştır (Rothbard, 2006: 5). Thomas Jefferson da devletin paranın ayarlarıyla oynamasına karşı çıkmış ve piyasada dolaşım halinde olan paraların yalnızca madeni paralardan oluşması gerektiğini savunmuştur (Rothbard, 2006: 8).

Smith'in devletin rolüne ilişkin görüşleri çalışmalarında emeği sınıflandırmasından etkilenmiştir. İşçiler ve özellikle elde ettikleri kârlarıyla sermaye birikimine katkıda bulunan kapitalistler, ekonomik gelişme için önem arz eden verimli sınıflardır. Ancak kira geliri elde eden toprak sahipleri ve diğer verimsiz emek, ekonomik gelişmeye zarar vermektedir. Smith hem adalet alanındaki hem de savunma alanındaki tüm memurları verimsiz ve üretken olmayan sınıf olarak nitelendirir. Ekonomik gelişme yalnızca kapitalistlerin gelirleriyle başarılabilir. Çünkü Smith'e göre kapitalist birey elde ettiği kazancı tasarruf eder ve sürekli yatırım güdüsüyle hareket eder. Ekonomik gelişme devletin verimsiz sınıflara yaptığı harcamalar nedeniyle gerçekleşmemektedir. Bu sebeple rasyonel harcamalarda bulunmayan devletin rolü daraltılmalı ve kapitalistlerin gelirleri üzerine daha az vergi konulmalıdır. Ancak bu sayede ekonomik gelişme önündeki engeller kalkabilir (Landreth ve Colander, 2002: 93).

Adam Smith, iş bölümü sonucunda uzmanlaşan emeği ekonomik gelişmeyi etkilen önemli bir faktör olarak tanımlamıştır. Teknolojik gelişmenin ekonomi için önemine değinen Smith, bir sektörde teknolojik ilerleme gerçekleştiğinde işsizliğin arttığını söylemiştir. Ancak teknolojik ilerleme tek bir sektörde gerçekleşirken diğer sektörler eski teknolojiyle üretimlerine devam ettiğini varsaymaktadır. Bu varsayım çerçevesinde teknolojik ilerlemenin olduğu sektörde işsiz kalan kesim diğer sektörlerde iş bulabilecektir. Teknolojik ilerlemenin olduğu sektörde üretim maliyetleri ve fiyatlar düşme eğilimine girecektir. Fiyatların ve maliyetlerin düşüşü talepleri artmasını sağlayacak, bunun sonucunda üretim hacmi genişleyecektir (Roncaglia, 2005: 203, 204).

Smith için emeğin eğitilmesi ve uzmanlaşması üretiminin verimliliği için son derece önemlidir. Genel bir vergilendirme ile finanse edilen bir eğitim programı, elde edilen gelirin yalnızca düşük gelirlilere aktarımı olmakla kalmayacak, aynı zamanda çocukların ileride kalifiyeli eleman olarak yetişmesine ve daha fazla ücretle çalışmasına vesile olabilecek yetenekleri kazandıracaktır (Mosca, 2018: 153). Söz konusu alanın maliyetlerinin vergilendirmeyle finanse edilmesinde bir sorun yoktur. Nitekim Smith, bunun gibi topluma fayda sağlayan ve özel girişimlerin yapamadığı temel hizmetlerin (adalet, güvenlik, ulaşım ve altyapı hizmetleri) yürütülmesinde devleti sorumlu olarak nitelendirmiştir.

Smith vergilerin ücret ve kârların üzerinden alınmasına karşıydı. Ona göre, vergilendirilebilecek en iyi kaynak kira gelirleriydi. Kira gelinine sahip olan kesim elde ettiği bu geliri kendi emeği olmadan elde ederdi (Mosca, 2018: 154). Dolayısıyla vergiyi ödemesi gereken de kira gelirlerini tasarruftan ziyade lüks tüketime ayıran ve sermaye birikimine katkısı olmayan toprak sahipleridir.

Ricardo, çalışmalarında, son aşamada vergi yükünün kimlerin üzerinde kaldığını ve bu vergi yükünü aslında kimlerin üstlenmesi gerektiğiyle ilgilenmiştir. Zorunlu mallar ile lüks mal ayırımından çıkarımlarda bulunan Ricardo, bu mallar arasında ciddi bir oran farkı olduğunu, lüks mallardan alınan vergilerin bu malları tüketenler tarafından yansıtılmadan ödendiğini söylemiştir. Ancak aynı işleyiş zorunlu mallar üzerinden alınan vergilerde yoktur. Zorunlu mallar üzerindeki vergi her zaman malı tüketen işçiler üzerinde kalmaz. Çünkü uzun vadede işçilerin reel ücretleri asgari geçim düzeyleriyle denk olur. Vergilendirme nedeniyle zorunlu malların fiyatlarında meydana gelen artış nominal ücretlerin artışıyla tazmin edilir. Böylece uzun vadede zorunlu mallar üzerinden alınan vergiler daha yüksek ücret veren işverenler tarafından ödenmiş olacaktır. Dolayısıyla vergi yükü nihayetinde üretici üzerinde kalacak ve kârlar azalma eğilimine girecektir. Böyle bir durumda üretici piyasadan çekilmek zorunda kalabilecektir (Sandmo, 2011: 83).

Ricardo'ya göre kâr elde eden girişimcilerin yerine daha etkin bir biçimde vergilendirilebilecek bir kesim vardı: toprak sahipleri. Arazide arz eğrisi esnekliğinin sıfır olduğunu varsayan Ricardo, arazi üzerinden alınan verginin tamamının toprak sahibi tarafından katlanılacağını belirtmiştir. Söz konusu vergi, piyasa dâhilinde hiçbir suretle başkasına devredilemezdi. Henry George'a göre, araziye vergi konulması durumunda toprak sahibinin net getirisi azalsa bile arz miktarında herhangi bir değişiklik olmayacaktır. Dolayısıyla vergi yüklenicisi toprak sahibi ya vergi sonrası getiriye kabullenecek ya da piyasadan çekilmek durumunda kalacaktır. Ricardo toprak sahiplerinin piyasayı terk edebileceğini söylerken; George, toprak sahibinin daha az getiriye kabul edeceğini varsaymıştır. Hatta George daha da

uç bir iddiada bulunmuş: vergilendirme sonucunda toprak sahibinin elde ettiği kira gelirinin son kuruşuna kadar yükseltilmesi durumunda bile arz miktarının değişmeyeceğini savunmuştur (Landreth ve Colander, 2002: 129).

Ricardo vergilerin, nihai olarak üretim fazlası üzerine kaldığını, kâr ve kira gelirleri üzerine uygulandığını açıklamıştır. Ancak kârlar ekonomik gelişme için temel bir belirleyenken, kiralar genellikle lüks tüketime ayrılmaktadır. Bu sebeple uygulanacak olan en doğru politika kiraların vergilendirilmesidir. Ayrıca Ricardo, kiralar ve ücretlerle birlikte devlet tahvillerinin faiz getirisi üzerinden de vergi alınmasını uygun bulmuş ve daha geniş bir vergi tabanını arzulamıştır. Vergilendirmeye ilişkin bu görüşü diğer klasik iktisatçılardan farklıdır (Roncaglia, 2005: 200).

Say'ın vergilendirmeye ilişkin eleştirileri Smith'e göre daha sert ve acımasızdır. Say, vergilendirmenin soygundan farkı olmadığını söylemiştir. Robert Hamilton ise, soyguncunun yaptığı harcamaların çarpan etkisiyle birlikte kurbanına daha fazla fayda sağladığını iddia etmiştir. Hamilton'a göre, toplanan paralar, ekonomide yeniden sirküle edildiği için vergilendirmenin bir zararı yoktur (Rothbord, 2006:41).

J.S. Mill miraslara yönelik yüksek vergi oranlarını savunurken, artan oranlı gelir vergisine tamamen karşı olmuştur (Landreth ve Colander, 2002: 175). Gelir vergisinin tasarrufları cezalandırdığını, faiz gelirlerini çifte vergilendirdiğini ve bunların sonucunda ekonomik gelişmenin zarar gördüğünü açıklamıştır. Mill, geleneksel gelir vergisine ikame olarak harcama vergisini önermesine ve bu fikri o dönem için benimsenmemesine rağmen, günümüz için harcama vergileri ekseriyetle tartışılan bir konu olmuştur (Sandmo, 2011: 110).

Gelir vergisinin artan oranlılığını yanlış bulan J.S. Mill, vergi oranlarındaki farklılığa karşı olmuş ve tasarrufların vergilendirmeden muaf tutulması gerektiğini savunmuştur (Robbins,1973:140). Ona göre, geliri daha yüksek kişileri artan oranlı bir tarifeye cezalandırmak, mükelleflerle birlikte tasarrufları ve ekonomiyi de cezalandırmaktır. Cezalandırılacak bir kesim varsa o da diğer klasik düşünürlerin de sıkça hedef gösterdiği toprak sahipleridir. Hiçbir üretken faaliyette bulunmayan, çalışmadan ve risk almadan haksız gelirler elde edip zenginleşen kesimin, özel bir vergilendirmeye tabi tutulmasını desteklemiştir (Robbins, 1973: 153).

Smith iş bölümü ve uzmanlaşma ile birlikte ekonomik gelişmenin gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Ayrıca Smith, ekonomik gelişme ve rekabet kavramlarının birbirlerini aynı yönde etkilediğini, artan rekabetin ekonomik gelişmeyi de maksimize edebileceğini belirtmiştir (Barber, 2009: 40). Ona göre, rekabetçi piyasaların varlığı ve devletin piyasaya müdahalelerinin yokluğu sonucunda doğal fiyatlar oluşur. Oluşan bu fiyatlar kaynakların optimal dağılımına

imkân sağlar (Landreth ve Colander, 2002: 87). Ancak; özel mülkiyet, uluslararası ticarete tam özgürlük ve minimum devlet müdahalesi gibi arzulanan ekonomik şartlar yerine getirilse bile, ekonomik gelişmenin hangi safhaya kadar gerçekleştirilebileceğini öngörmek güçtür. Çünkü Smith'e göre ekonomik gelişmenin sınırını belirleyen temel faktör nüfustur. Nüfusun artışıyla daha çok arz edilen emek, üretim artışı ve piyasaların genişlemesinde kritik bir rol oynar (Sandmo, 2011: 56).

Smith, yoksullara yönelik yasaların emeğin hareketliliğini sınırlandırıldığını, dolayısıyla ekonomik gelişme üzerinde olumsuz bir etki meydana getirdiğini iddia etmiştir. Yoksul yasalarına ve yardımlarına karşı olan düşünürlerden Malthus'a göre, ekonomik gelişme üretim fazlasıyla gerçekleşebilirdi. Eğer, nüfus, üretimden daha fazla büyümekteyse, sorunun sebebi yoksullara yapılan yardımlardır. Ekonomik gelişme için uygulanabilecek en iyi politika ise, bu yardımları kesmek ve fakirlerin daha geç evlenmesini sağlamaktır (Barber, 2009: 39).

Say ekonomik gelişme için teknolojik gelişmeye kritik bir rol atfetmiştir. Teknolojik ilerlemenin gerçekleşmesi halinde uzun vadede üretimde ve talepte meydana gelen artış nüfusun yaşam standartlarını iyileştirecektir. Ekonomik gelişme için önemli bir diğer açıklaması da diğer klasik iktisatçılar gibi verimsiz tüketim yerine tasarrufların teşvik edilmesidir (Roncaglia, 2005: 166).

Ricardo için kâr oranları ekonomik gelişme için temel belirleyendir. Kâr oranlarının, elde edilmiş olan kârların tamamının yatırımlara kanalize edilmesi varsayımı altında ulusal gelirin büyüme oranı ile eşit olacağını varsaymıştır (Roncaglia, 2005: 187). Ricardo için tarım önemli bir sektör olsa da Fizyokratların tek üretken sektör olarak tarımı görmesini kabul etmemiştir. Ricardo için tarımsal üretim, bir bütün olarak ekonomi üzerinde faydalı bir kaldıraç sağlaması bakımından sadece analitik bir önceliği vardı. Tarım sektöründe arzulanan şartlar sağlandığında diğer parçalar da birbiriyle eşleşmektedir (Barber, 2009: 69).

Ricardo ekonomik gelişmeye nüfus artışının eşlik ettiğini, artan nüfusun gıda talebini karşılamak için genişleyen tarım alanlarının verimsiz alanlara doğru kaydığını, dolayısıyla her bir çıktı için artan maliyetlerin kârları ve tasarrufları ciddi oranda azalttığını iddia etmiştir. Bu soruna çözüm olarak uygulanabilecek en doğru politikanın, mısır ithalatı önündeki gümrük vergisi başta olmak üzere bütün engellerin kaldırılması gerektiğini savunmuştur (Roncaglia,2005:185).

Klasik iktisatçılar, ekonomik gelişmenin sağlanabileceği ekonominin bazı şartları yerine getirmesi gerektiğini savunurlar. Bunlar iş bölümü-uzmanlaşma, teknolojik gelişme, tam rekabet ve serbest piyasadır. Bütün bu şartların olumsuz etkilenmesine neden olacak

vergilendirmeye karşıdırlar. Hükümet müdahalelerinin minimum düzeyde tutulması ve ekonomiyi kendi haline bırakmak ekonomik gelişme için en iyi altyapıyı sağlar.

2.3. Neoklasik İktisadi Düşüncede Vergilendirme ve Ekonomik Etkileri

1870-1930 yılları arasında hâkim görüş olan Neoklasik iktisat, ekonomi biliminin bugünkü mikro iktisadın altyapısına büyük katkılar sağlayan en önemli akımlarından biridir. Mikro iktisat analizlerinde kullanılan yansıma, vergi yükü, marjinal fayda ve dışsallıklar gibi temel nitelikteki iktisat kavramlarını literatüre kazandıran Neoklasik iktisadın en önemli temsilcilerinden Alfred Marshall'ın öne sürdüğü talep esnekliği kavramı gerek dönemin gerekse gelecekteki ekonomik sorunların çözülmesi ve gerekli politikaların hazırlanmasında büyük katkılar sağlamıştır. Marshall, talep esnekliği yüksek olan malı vergilendirmeye tâbi tutmak yerine, talep esnekliği düşük olan malları vergilendirmeye daha fazla hasılat elde edilebileceğini savunmuştur (Brue ve Grant, 2012: 302).

Marshall'ın öne sürdüğü, vergilendirmeye bağlantısı olan kavramlardan biri 'quasi-rent' kavramıdır. Kısa vadede üretilmiş sermaye malları ile arazi arzlarının sabit olduğunu varsayan Marshall, girişimcinin önceki dönemde gerçekleştirmiş olduğu sermaye yatırımlarının getirisini bir çeşit kira olarak nitelendirmiş ve bu getiriyi 'quasi-rent' olarak adlandırmıştır. Faiz, değişken ya da durağan sermayenin getirisidir. Quasi rent ise geçmiş dönemlerde yapılan sermaye yatırımlarının kısa vadedeki getirisidir. Arazinin kira gelirinin bir kısmı vergilendirilmeye tabi tutulması durumunda bile toprak sahibi araziden geri çekilmeyerek, araziye kiralamaya devam edecektir. Marshall'a göre, geçmiş dönemlerde elde edilmiş olan sabit sermaye üzerine konulan vergi, kısa dönemde üretime kesinlikle zarar vermeyecektir. Çünkü rasyonel bir girişimci üretimden çekilmek yerine, daha önceki dönemlerde kazanmış olduğu gelirin bir kısmını feda etmekten kaçınmaz. Marshall'ın bu analizi, sermayenin uzmanlaştığını ve alternatif kullanımının olmadığı varsayımına dayalıdır. Elbette ki uzun vadede 'quasi-rent' durumu ortadan kalkar. Çünkü yatırım faaliyetinin sürdürülmesi ve yenilenmesi için sabit sermaye yatırımının normal getirisi gereklidir (Brue ve Grant, 2012: 311).

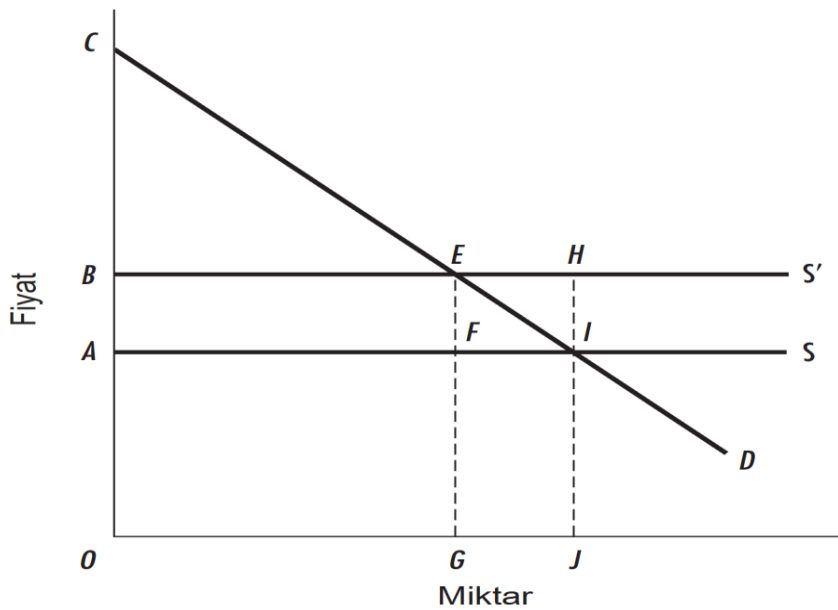
Neoklasik iktisadın en önemli katkılarından biri de Pigou'nun özel ve sosyal maliyetler arasında bir ayrıma gitmesiydi. Devletin buradaki temel görevi özel ve sosyal marjinal maliyetleri ile faydalarını birbirine eşitlemektir (Screpanti ve Zamagni, 2005: 204). Bu eşitliği sağlamadaki araçlar ise vergilendirme, sübvansiyon ya da yasal düzenlemelerdir. Dolayısıyla Pigou için devletin ekonomideki rolü 'laissez faire' savunucularının atfettiği rolden daha farklıdır (Brue ve Grant, 2012: 432). Marshall da çalışmalarında devletin piyasa mekanizmasını

düzenlemek ve çarpıkları düzenlemek için ekonomik alana müdahale etme hakkının olduğunu savunmuştur (Screpanti ve Zamagni, 2005: 203).

Marshall endüstrileri artan, azalan ve sabit olmak üzere üç sınıfa ayırmış ve üretim düzeyine göre vergi veya sübvansiyon önerisinde bulunmuştur. Eğer sabit maliyet endüstrisinde vergi ya da sübvansiyon yoluna gidilirse net tüketici faydası azalacaktır. Artan maliyet endüstrisinde net tüketici faydasına vergi konulması uygundur. Azalan maliyet endüstrisinde ise net tüketici faydası sübvansiyonla desteklenmelidir (Brue ve Grant, 2012: 315-316).

Marshall vergilendirmenin ekonomik analizini yaparak refah üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışırken endüstrileri sabit ve sıfır katılığa sahip arz eğrisiyle faaliyette bulduklarını varsaymıştır. Gösterge olarak tüketici rantı kavramını kullanan Marshall, vergilerin tüketici refahında ne kadar azalmaya yol açtığını ve aşırı vergi yükünün boyutunu ortaya koyarak toplumsal refah üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışmıştır (Şen ve Sağbaş, 2016: 89). Tüketiciler vergilendirilmiş malları satın aldığı sürece daha yüksek bedel ödeyerek ve daha az tüketime yönelerek elde ettiği tüketici rantını azaltırlar (Groenewegen, 2007: 69).

Grafik 2.1 Sabit Maliyet Endüstrisinde Birim Başına Verginin Refah Etkisi

Kaynak: Brue ve Grant, 2012: 316.

Marshall'a göre, sabit maliyet endüstrisinde birim başına vergi, net tüketici faydasını azaltmaktadır. IH kadar alınan birim vergi arz eğrisini S'den S'' e doğru kaydıracak ve malın fiyatı A seviyesinden B'ye yükselecektir. Hükümet, ABEF alanı kadar vergi hasılatına sahip olurken, tüketicilerin refahı da bu alan kadar azalacak ve yeni tüketici rantı CBE alanı olacaktır.

EFI alanı ise aşırı vergi yükü ya da dara kaybı olarak nitelendirilir. Vergilendirme sonucunda bu alan kadar toplumsal refah kaybı yaşanmıştır ve hem devlet hem de piyasa aktörleri tarafından sahip olunamayacak kayıp refahı temsil eder.

1896 yılında ilk defa dışsallık kavramını dile getiren, bu anlamda Pigou vergisinin çıkışına katkıda bulunan İsveçli iktisatçı Knut Wicksell, kamu harcamalarının optimal üretim seviyesiyle vergiler arasındaki bağlantıyı incelemiştir (Şen ve Sağbaş, 2016: 89). Daha çok nüfus sorunu, doğum kontrolü, göç, alkolizm ve nedenleri gibi toplumsal sorunlarla ilgilenen Wicksell için en uygun vergilendirme artan oranlı olarak alınan vergidir (Brue ve Grant, 2012: 322). Marshall artan oranlı vergilendirmeyi adalet temelinde düşünüldüğünde uygun olduğunu ancak artan oranlı vergilemenin, tasarruflara dolayısıyla sermaye birikimine büyük zararlar vereceğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade eder (Groenewegen, 2007: 87-88).

Marshall gibi Pigou da devletin, endüstrilerin üretim düzeyine bağlı olarak müdahale etmesini önermiştir. Devlet, ölçüğe göre azalan getirilerle üretim yapan firmaları vergilendirerek, artan getirilere sahip olan firmalarıysa sübvans ederek sosyal refahı maksimize etmeye çalışmalıdır (Screpanti ve Zamagni, 2005: 271). Pigou'ya göre, pozitif ya da negatif dışsallıkların ortaya çıkardığı dışsal fayda veya maliyetler, vergiler ve sübvansiyon aracılığıyla tazmin edilebilir. Bir üretim veya tüketim faaliyetinde, bu faaliyete katılmayan diğer kesme zarar veriyorsa, verilen zarar kadar vergi ödenmelidir. Tam tersi durumda, eğer faaliyete katılmayan diğer kesim herhangi bir çaba sarf etmeksizin fayda elde ediyorsa, faaliyeti yürütene sübvansiyon verilmelidir (Screpanti ve Zamagni, 2005: 401). Pigou vergisinde nihai amaç, dışsallıklara konu olan faaliyetin, özel ve sosyal fayda/maliyetlerini birbirine eşitlemektir. Dolayısıyla Pigou, piyasanın rekabetçi yapısı sayesinde gerçekleşen gelir dağılımına, adaleti getirmek amacıyla vergiler aracılığıyla müdahalede bulunabilir (Şen ve Sağbaş, 2016: 90).

Ramsey, vergi politikasının çeşitli mallara olan talebin esnekliğine göre yapılmasını önermiştir. Ona göre, ekmek ya da tuz gibi talep esnekliği düşük olan mallar daha fazla vergilendirilmeliyken, elmas gibi talep esnekliği yüksek olan mallar vergilendirilmemelidir. Bir diğer Neoklasik iktisatçı Lindahl, kamusal malların finansmanını marjinal faydacılığa dayandırmıştır. Kamusal malların optimal düzeyinde elde edilen fayda kadar vergi ödenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu görüş literatürde 'Lindahl vergisi' olarak bilinmektedir (Şen ve Sağbaş, 2016: 89).

Pigou, insanların kaynaklarının büyük bir kısmını mevcut dönemde kullandıran, geleceğe daha az kaynak kullanımı bırakma eğilimini güçlendiren hükümet müdahalelerinin ekonomik refahı azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Bu nedenle eğer ekonomik refaha ulaşılacak

istenirse hükümet emlak vergileri, ölüm vergileri ve aşamalı gelir vergileri de dâhil olmak üzere tasarruf seviyesine zarar veren her türlü vergiden kaçınmalıdır (Brue ve Grant, 2012: 434). Pigou, tüketim üzerine konulan ağır vergilerin tasarrufu teşvik ettiği için tercih edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak bu vergi, düşük gelirli kesimlere zarar verecektir. Pigou'nun ekonomik gelişmeyi teşvik etmek için ulusal tasarrufu artırma arzusu, ekonomilerin tam istihdama yöneldiğine dair ortodoks fikrine dayanıyordu. Bu bağlamda, ekonomik daralma dönemlerinde fiyatlar genel seviyesi düşecektir ve insanların servetlerinin reel değeri yükselme eğilimine girecektir. Böylece insanlar, kazançlarından daha az tasarruf edip daha fazla tüketime ayıracaklardır. Sonucunda, ekonomi talebin artmasıyla tam istihdama doğru yönelecektir (Brue ve Grant, 2012: 435).

Schumpeter diğer Neoklasik iktisatçıların savunduğu, çok sayıda rakip tarafından karakterize edilen piyasalar olduğu fikrini reddetmiştir. Piyasa aktörleri, verilen fiyatları teknoloji ve parametreler olarak alarak kısa dönemde kârlarını maksimize etme çabasındadırlar. Rekabet genellikle birkaç büyük firmanın faaliyet gösterdiği piyasalarda gerçekleşir. Firmalar teknolojik kısıtlamalara boyun eğerek değil, bu kısıdı yıkarak birbirleri ile rekabet ederler. Schumpeter'e göre, rekabetçi süreç yaratıcı yıkımla şekillenir. Sürekli eskiyi yok ederek ve ancak yeni üreterek sürekli ekonomik gelişme sağlanabilir. Dolayısıyla Schumpeter'in bakış açısına göre, büyük firmaların yaratıcı yıkımı yapabilmesi için önündeki tüm mali engellerin kaldırılması gerekir. Ancak bu şekilde ekonomik gelişme süreci başarılı olabilir. Schumpeter, ekonomik gelişmenin düzenli olarak değil, konjonktürel dalgalanmalarla gerçekleştiğini savunmuştur. Bunun ana nedeni yeniliklerin belirli dönemlerde gerçekleşmesidir. Yenilikler kümesi, statik dengeyi kırarak kalkınma sürecini hızlandırır. Bunun sonucunda yatırım malları üzerindeki toplam harcama artar ve bütün sektörlerde üretim seviyesi artar (Screpanti ve Zamagni, 2005: 264-265).

Neoklasik iktisadi düşünce ile vergilendirmenin ekonomik etkilerine yoğunlaşmıştır. Tüketici rantı ve talep esnekliği gibi yeni kavramlar vergilendirmeye ilişkilendirilerek ekonomik etkileri analiz edilmiştir. Bu çalışmalar günümüz iktisat teorisine önemli katkılarda bulunarak temel oluşturmuştur.

Günümüz iktisat teorisinin piyasa dengesi analizine marjinal maliyet, marjinal fayda ve fırsat maliyeti gibi kavramlar kazandıran Avusturya iktisat okulu da neoklasik çerçevenin zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Carl Menger'in "İktisadın İlkeleri" (1871) kitabıyla ve ilk takipçileri olan Böhm Bawerk ve Friedrich von Wieser'in destekleriyle Avusturya İktisat okulu ile ilgili literatür oluşturulmuştur. Carl Menger'in "İktisadın İlkeleri" (1871) kitabı marjinalist düşüncenin başlangıcı olmuştur (Sarıçoban, 2012: 157, 159).

Marjinalizm'in en önemli üç savunucularından biri olan Menger, klasik iktisatçıların savunduğu maliyet bazlı değer teorisi yerine subjektif faydayı öne sürmüş ve tüketici talebi üzerine yoğunlaşmıştır. Ona göre, üreticiler iktisadi faaliyetlerinde tüketicilerin talebini dikkate alarak arzlarını oluşturur. Dolayısıyla Menger, klasik iktisatçıların arz yönlü yaklaşımlarının yerine talep yönlü bir yaklaşımı savunmuştur (Skousen, 2016: 190).

Menger, değer-maliyet ilişkisini klasiklerin savunduğundan çok daha farklı açıklamıştır. Ona göre, ekonomik meselelerin tamamı bireylerle alakalıdır. Çünkü ekonomi tamamen tercihler ve seçimlerle ilgilidir (Butler, 2010: 12). Avusturyalılar, üretim sürecini ve fiyatlamayı belirleyen temel faktörün nihai talep olduğunu, subjektif faydanın üretim girdisine değer yüklediğini savunmuşlardır. Ücretler, rant, faiz ve kâr tüketici ve üreticilerin bu gelirlere atfettikleri değerler tarafından belirlenmektedir. Bu sebeple maliyetler uzun dönemde asla sabit kalmazlar (Skousen, 2016: 193). Çünkü subjektif fayda pek çok farklı biçimde etkilenebilmektedir. Mekânsal farklılıklar (Örneğin, çöl ve kutupta suya verilen değer birbirinden farklı olması gibi), zamansal farklılıklar, gelir düzeyi farklılıkları vb. farklılıklarda her bireyin mallara duyduğu gereksinim ve dolayısıyla onlara verdikleri değer birbirlerinden farklılık göstermektedir. Dolayısıyla matematiksel denklem kullanarak bireylerin faydalarını toplamaya çalışarak bir eğri üretmek yanlıştır. Çünkü iktisadi değer subjektiftir ve bireyden bireye farklılık gösterir (Savaş, 2000: 1027). Marjinal fayda ilkesini savunan Menger, rasyonel bir tüketicinin elde ettiği tüm malların marjinal faydasını birbirine eşit olmasıyla fayda maksimizasyonunun sağlanacağını belirtmiştir (Savaş, 2000: 542).

Menger'e göre, iktisadi faaliyetlerin tamamı belli bir zaman kapsamında meydana gelir. Geleceğin hiçbir şekilde kestirilememesiyle iktisadi eylemlerde belirsizliği ve bilgi sorununu ortaya çıkarır. Beklentiler, mevcut kararlar aracılığıyla fiyat ve üretim seviyesini belirlemede yardımcı olur. Ancak, beklentilerin sabit varsayılması çok yanlıştır. Beklentiler, bireylerin zihni kadar karmaşıktır (Kurz, 2018: 97). Fayda ve maliyetlerle ilgili bilgiler subjektif yapıda olduklarından dolayı ölçülemezler. Ayrıca gerekli teknik bilgiler nüfusa yayıldığı için genellikle örtük bilgi biçimindedir (Boettke, 1994: 379). Hayek'e göre bilgi sorununun önemli oranda azaltılması fiyatlara bağlıdır. Fiyatların gerçek işlevi bilgi iletişimini sağlamaktır. Fiyatlar bilgi taşıyıcısı gibidir ve bireylerin eylemleri hakkında bilgi verir. Fiyatların farklılığı, girişimcinin yeni bilgiler keşfetmesini tetikleyen kâr fırsatları sağlayabilir (Boettke, 1994: 167).

Avusturya ekolüne göre, ekonomik kararların tamamı doğal olarak kişisel ve öngörülemez. Nesnelere tek başına değeri ifade etmez. Bir nesneye değer kazandıran, bireyin zihnidir. Ticaret ya da fiyatların ortaya çıkışı insanların nesnelere verdiği farklı değerlerden kaynaklanmaktadır. En iyi sonuçları elde etmek, özel mülkiyet kavramının kabulüyle

mümkündür. Wieser, üretim sonucu elde edilen malların miktarlarına göre tüketiciye sağladığı marjinal fayda düzeyiyle arasındaki ilişkiye göre belirttiği doğal kıymet kavramının, ancak piyasa mekanizmasının sorunsuz bir şekilde işlemesiyle sağlanabileceğini belirtmiştir (Savaş, 2000: 545). Hükümet müdahaleleri ve enflasyon gibi politika hataları, zaten karmaşık bir biçimde işleyen piyasa sistemini bozar ve her zaman ters etki doğurur (Butler, 2010: 11).

Rekabet, toplumun isteklerini yerine getirmenin daha iyi ve daha ucuz yollarını kazandıran sürekli bir girişimci keşif sürecidir (Butler, 2010: 14). Avusturya ekolüne göre piyasa başarısızlıkları, rekabetçi piyasa sisteminin özgür bir şekilde işleyememesi ve mülkiyet haklarına yeterli korumanın sağlanamamasından kaynaklanır. Devletin başarısızlıkları, piyasa başarısızlıklarından çok daha fazladır. Hatta onlara göre devletin en önemli başarısızlıklarından biri de piyasayı başarısızlaştırmasıdır (Savaş, 2000: 1028). Devlet müdahalelerinin refah seviyesini azaltacağını, küçük işletmelerin zarar göreceğini ve rekabetin zedeleneyeceğini öne sürerler. Gelirin yeniden dağılımına da karşı çıkan bu iktisatçılar, gelirin üreticiden alınıp, üretici olmayana aktarılmasına neden olduğunu bu sebeple toplum refahının düşeceğine işaret ederler (Savaş, 2000: 1029).

Avusturya ekolüne göre hükümet müdahaleleri kötü huyludur. Örneğin asgari ücret uygulaması işverenlerin istihdam kararlarını olumsuz yönde etkileyebilir. Mevcut işçiler aynı ücrete daha fazla mesai yapmak durumunda kalabilir ve işsizlik artabilir. Benzer şekilde kira ödeyen düşük gelirliler lehine kira kontrolü yapılırsa, kira sahibi, mülkünü kiralamaktan vazgeçip daha kârlı olacağını düşündüğü girişimlerde bulunabilir. Sonuç olarak devletin toplum refahını korumak ve yükseltmek için koyduğu yeni standartlar, girişimciler için ekstra maliyet yaratır, rekabet azalır ve sonucunda toplum daha kötü bir durumla karşı karşıya kalır (Butler, 2010: 18). Ayrıca, hükümetin ekonomide çarpıklığa neden olup toplumsal refahı azaltacak olan para politikalarından kesinlikle kaçınması gerekmektedir.

Para ve bankacılık konularındaki çalışmalarıyla ünlenmiş olan Avusturya okulunun ikinci kuşak temsilcisi Mises'e göre para yansızdır. Fiyatlar aynı kararda olduğu sürece ekonomik çöküşün gerçekleşmeyeceğini belirtmiştir (Skousen, 2016: 349). Mises, Fisher'in oluşturduğu denklemin (Para arzı * Paranın dolaşım hızı= Fiyat düzeyi* Yıllık üretim) neredeyse tamamen fiyat düzeyiyle ilgilenmesini eleştirmiştir. Ona göre, bu denklemde yoğunlaşılması gereken değişken para arzıydı. Para arzı bağımsız bir değişkendi ve bu değişken ekonomide yapısal bozukluklara neden olurdu (Skousen, 2016: 350). Parasal enflasyonun ekonomide yapısal çarpıklıklara neden olacağını savunan Mises, merkez bankalarının faiz politikalarının yapay sonuçlar ürettiğini ve tüketici-üretici kararlarını olumsuz etkilediğini öne sürmüştür (Skousen, 2016: 326). Parayı herhangi bir maldan farklı görmeyen Mises, paranın

diğer mallardan farklı olarak refah artışı sağlamadığını iddia etmiştir. Ona göre, parasal bir enflasyonun uzun bir dönemde hiçbir tesiri yoktur (Skousen, 2016: 348). Hiper-enflasyonun yaşandığı yıllarda Mises, yetkililere daha fazla para basılmasının durdurulmasını önermiştir. Avusturya hükümetinin öneriyi dikkate almasıyla enflasyon sona ermişti (Skousen, 2016: 329).

Lionel Robbins, iyi yönetilmeyen parasal yönetimin ve devlet müdahalelerinin kapitalizmin gücünü azalttığını belirtmiştir. Robbins'e göre kapitalizmin reddedilmesi büyük buhrana neden olmuştur (Skousen, 2016: 336). Hayek para arzı ve kredi miktarlarındaki değişmelerin piyasa aktörlerini yanılttığını, bu sebeple ekonomik dalgalanmaların ortaya çıktığını savunmuştur. Aynı zamanda Hayek, ekonomik müdahalede bulunan karar birimlerinin kendi çıkarlarını gözetererek kendi faydalarını maksimize edebileceğini, bu sebeple hükümet müdahalelerinin son bulması gerektiğini vurgulamıştır (Savaş, 2000: 1025). Hayek devlet müdahalelerine karşı çıkarken, yansız para politikasını ve ücret-fiyatlarda piyasanın esnek yapısına güvenmiştir. Mises ve Hayek depresyonun nedenini ortaya koymalarına rağmen, çözüm üretmede başarısız olmuştur (Skousen, 2016: 337).

Avusturyalıların öne sürdükleri kapitalizm teorisinde sermaye birikimi ve tasarruf düzeyi ekonomik gelişmeyi ve refahı etkileyen temel belirleyen olarak görülmüştür (Skousen, 2016: 194). Smith'in toplumsal refah için öne sürdüğü argüman olan iş bölümü ve uzmanlaşma yerine Avusturyalılar, mal ve hizmet türlerinin ve kalitesinin sürekli olarak artmasını refah kaynağı olarak vurgulamıştır. Bu refahın tam anlamıyla sağlanabilmesi ve sürdürülebilirliği, Smith'in de savunduğu gibi tasarruf ve yatırımlara bağlıdır (Skousen, 2016: 210). Hayek, tasarruf oranlarında meydana gelen artışın, uzun dönemde daha az maliyet ve daha fazla çıktıyla, ekonominin yeni makro dengesine ulaşmasını sağlayacağını belirtmiştir (Skousen, 2016: 335).

Avusturya okulunun vergilendirme analizlerinin büyük çoğunluğu geleneksel teorik gerekçeleri eleştirme düzeyinde kalmıştır. Farklı vergilendirme türlerinin ekonomik davranışlar üzerindeki etkilerini analiz etmek için çok az çaba sarf edilmiştir (Boettke, 1994: 379). Ayrıntılı bir vergi analizi ile desteklemeseler de Avusturya ekolündeki iktisatçıların vergilendirmeye yönelik tutumlarına ayrı ayrı değinmek gerekmektedir.

Avusturyalı iktisatçılara göre vergilendirme yalnızca mükemmel rekabetçi genel dengenin bir parçası olarak kullanıldığında sosyal refah veya etkinlik sağlar. Nispi fiyat etkilerini bozmayan tarafsız vergi ekonomik refahı sağlar (Boettke, 1994: 379). Devletin yaratabileceği etkinsizliklerden ötürü yalnızca girişimci faktörünün, yaşam standardını korumak ve geliştirmek için çok önemli olduğunu savunan Kirzner'e göre, girişimci ruhu asla baskılamamak gerekir. Hükümet müdahaleleri girişimcilerin toplumun yararına olabilecek pek

çok imkânı sınırlandırmaktadır. Vergilendirme sonucunda girişimci bazı yenilikleri katlandıkları maliyet sebebiyle gerçekleştiremeyebilir. Girişimcinin geleceğe yönelik azalan kâr beklentileri, yenilik yapma teşviklerini azaltacaktır (Butler, 2010: 54). Böhm-Bawerk ise sermaye mallarının belli bir zaman kısıdına neden olduğunu bu sebeple dolambaçlı-dolaylı bir üretim süreciyle karşı karşıya olduklarını savunur. Böhm-Bawerk'e göre hükümet kaynaklı bir enflasyon, başta sermaye malları endüstrilerinde olmak üzere dolaylı üretim sürecinin uzamasına sebep olur (Skousen, 2016: 354). Bugün mevcut olan herhangi bir mal, gelecekteki aynı seviyede ve kalitedeki maldan daha değerlidir. Dolayısıyla bu riske katlanan girişimci için kâr haklı bir gelirdir (Savaş, 2000: 548).

Hayek, artan oranlı vergilendirmenin etkinsiz olduğunu ve bunlardan kaçınılması gerektiğini vurgulamış, servet farklılıklarını azaltabilecek miras vergisi gibi vergileri önermiştir (Nell, 2014: 205). Mises daha düşük ücret ve fiyat seviyesi, daha düşük vergiler ve ticarete minimum devlet müdahalesini savunmuştur. (Skousen, 2016: 355). Wieser, devletin sosyal ekonomik görevleri yerine getirmesi gerektiğini savunmuştur. Devletin tam rekabetin etkin bir biçimde işleyebilmesi için gerekli olan düzenlemeleri yapması ve değişim değeri az ancak toplam faydası yüksek olan sosyal malları üretmesi gerektiğini belirtmiştir. Toplumdaki eşitsizliklerin artan oranlı vergilendirmeyle düzeltilmesine karşı çıkmış, ancak azalan marjinal fayda ilkesine atıfta bulunarak artan oranlı vergilendirmenin mümkün olabileceğini de belirtmiştir (Savaş, 2000: 547).

Baumol, vergi politikaları için gerekli olan bilgilerin her zaman eksik olabileceğini, maliyetlerin sübjektif ve geleceğe yönelik olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla maliyetler doğrudan gözlemlenemez. Ayrıca, alternatif vergilendirme düzeylerinden kazanç ve kayıpları ölçmek için herhangi bir hesaplama mekanizması yoktur (O'Driscoll Jr vd., 2014: 139). Vergilendirme veya benzeri müdahaleler için mutlaka bilgi gereksinimi vardır (O'Driscoll Jr vd., 2014: 141). Baumol, Pigoucu verginin uygulamada büyük zorluklara karşılaşılabileceğine inanmıştır. Sosyal maliyetlerin büyüklüğünün nasıl hesaplanacağı bilinmiyordu. Pigoucu vergi-sübvansiyonun uygulanması için gerekli bilgi-veriler mevcut değildi (O'Driscoll Jr vd., 2014: 139).

Ronald Coase (1960), Pigoucu çözümün, kirliliği kontrol etmek için vergi ve sübvansiyon kullanma politikasına itiraz etmiştir. Çünkü ona göre, dışsallıkların vergilendirilmesi genellikle optimum kaynak tahsisi ile sonuçlanmaz (O'Driscoll Jr vd., 2014: 138). Taraflar arasındaki görüşmeler sonucundaki düzenlemelerle refah maksimize edilebilirdi. Klasik ekonomi teorisi işlem maliyetlerinin sıfır olduğunu varsaydığından, Coase teoremi bu

koşullarda Pigoucu çözümlerin gerekli olmadığını savunmuştur. Çünkü hükümet müdahaleleri piyasadaki aktörler arasındaki anlaşmalardan daha iyi sonuç veremezdi (Fox, 2007: 375).

Avusturya ekolünde detaylı bir vergi analiziyle ilgilenilmemiştir. Vergi analizlerinin ve politikalarının yapılması için gerekli olan her türlü bilgiye ulaşamadığının savunulması, bu ekolün neden ayrıntılı vergi analizleriyle ilgilenmediklerini açıklayabilir. Özellikleri bakımından Neoklasik iktisat ile birçok açıdan benzerlik taşısa da bu noktada ayrı düşmektedir. Çünkü Neoklasik iktisat, aşırı vergi yükü veya tüketici rantı gibi kavramları grafiklerle mikro çerçevede tespit ya da tahmin edebilirken; Avusturya ekolünde faydaların toplanarak eğri üretilmesinin yanlış olduğu, iktisadi aktörlerin faydalarının veya maliyetlerinin hesaplanmasının çok güç olduğu savunulmuştur. Yalnızca fiyatlar bilgi iletişimini sağlayabilir. Bu sebeple güç olan bilgiye ulaşmanın en iyi yolu olan fiyatlara, hükümet müdahalesi hoş görülmemiştir. Genel olarak düşük vergilendirme düzeyiyle birlikte tam rekabetçi piyasalara güvenilmiş, girişimcilerin ekonomik gelişme için gerekli olan yenilikleri yapmasının önündeki mali engellerin kaldırılması arzulanmıştır.

2.4. Keynezyen Ekolde Vergilendirme ve Ekonomik Etkileri

1929 yılında Büyük buhranla birlikte ekonomi büyük bir durgunluğa sürüklenmiş, işsizlik had safhaya çıkmış ve yaşam standartları hızla düşmüştür. Klasik, Neo-klasik ve Avusturya okulunun ekonomik sorunlara karşı ‘eylemsizlik’ politikaları ve laissez faire’e olan inançları sorunların kısa dönemde çözülemeyeceği izlenimini uyandırmıştır.

1936 yılında Keynes’in ‘Genel Teori’ adlı kitabı, ekonomik çevrelerce dikkatleri üzerine toplamıştır. Keynes, klasik iktisatçıların aksine ekonominin tam istihdamda olmadığını ve ekonominin genellikle eksik istihdamda olduğunu iddia etmiştir. Bu iddiasını likitide tuzağı, yatırım-tasarruf eşitsizliği ve ücretlerin katılığı sebepleriyle gerekçelendirmiştir. 1929 Buhranının sebebinin toplam talepteki yetersizlikler olduğunu belirterek, Klasik iktisatçıların aksine ekonomik meselelere talep yönlü bir bakış açısıyla yaklaşmıştır (Şen ve Sağbaş, 2015: 91-92). Çalışmalarında Büyük Buhranın ortaya çıkardığı istihdam sorunu gibi kısa dönemli olarak nitelendirdiği sorunlarla ilgilenmiş, dolayısıyla ekonomik analizlerini kısa dönemli yapmıştır (Bocutoğlu, 2016: 252).

Keynes’in efektif talep ilkesi, toplam yatırım talebinin ekonomi dâhilinde, tamamen üretken alanlarda değerlendirilebilecek kadar yüksek olmadığı çıkarımına dayanmaktadır. Toplam talep, tüketim ve yatırım harcamaları olmak üzere iki kalemden oluşmaktadır. Yatırımın finansmanı için genellikle borca ya da tasarrufa ihtiyaç duyulmaktadır. Keynes, mal ve hizmet talebiyle elde tutulan tasarrufları, yatırıma ayrılacak tasarruflardan ayrı tutmuş,

tasarrufların tüketim amacıyla tutulmasının ekonomi için sızıntı içerdiğini açıklamıştır. Aksine tasarrufların yatırım malları için kullanılması sonucunda yaratılan yatırım düzeyi, tasarrufun sızıntısını telafi ettiğini belirtmiştir (Kurz, 2018: 163).

Yatırımları kendi içerisinde iktisadi ve finansal yatırım olarak ayıran Keynes, tahvil ve hisse senedi gibi yatırımlardan oluşan finansal yatırımları esas yatırım olarak kabul etmemiştir. Finansal yatırımları sermaye mülkiyetinin el değiştirmesinden ibaret olduğunu iddia eden Keynes'e göre esas yatırım fabrikalar gibi iktisadi yatırımlardır (Bocutoğlu, 2016: 256). Yönlendirilmesi ve geliştirilmesi gereken yatırımlar iktisadi yatırımlardır. Finansal yatırımların oluşturacağı aşırı likitidenin ise azaltılması gerekmektedir. Aşırı likitide sorununun çözülebilmesi için Keynes, menkul kıymetlerin satışı üzerinden "transfer vergisi" adında düşük oranlı bir vergi uygulanmasını önermiştir (Skousen, 2016: 397). Kapitalist sistemde belirsizliğin hâkim olduğunu ve aşırı likitidenin modern kapitalist ekonomileri daha tehlikeli bir ekonomik çarpıklığa sürükleyeceğini açıklayan Keynes, bu vergi aracılığıyla finansal piyasaların likitidesini tamamen yok etmeden istikrarsızlığı yok etmeyi amaçlamıştır (Crotty, 2019: 295).

Keynes tıpkı Avusturya Okulu iktisatçılarının da savunduğu gibi, gelecekle ilgili bilgi ve enformasyon sorunun olduğunu savunmuştur. Yatırımcı gelecekte ne kadar getiriyle ya da kayıpla karşılaşacağını kestiremez. Dolayısıyla yatırımcılar uzun dönemli beklentileriyle yatırım yapma ya da yapmama kararlarına sahiptirler (Kurz, 2018: 165). Keynes kapitalizmin istikrarsızlığını savunurken sorumluluğu yatırımcıların irrasyonel tutumlarına yüklemiştir. Daha fazla likitide için hisse senetlerini satan yatırımcıları suçlu bulmuş, bu durumun uzun dönemli beklentileri olumsuz etkilediğini savunmuştur (Skousen, 2016: 385). Klasik modelin aksine yatırım ve tasarruf kararları Keynezyen modelde ayrıdır (Cate, 2013: 11).

Keynes, faiz oranının özel yatırımlar üzerinde belirleyen olduğunu, faiz oranlarının ise para talebine ve para arzına bağlı olduğunu vurgulamıştır. Para talebiyse klasiklerin savunduğu gibi yalnızca işlem amaçlı talep edilmemektedir. Piyasa aktörleri işlem, ihtiyat ve spekülasyon amacıyla para talep etmektedir. Sonuç olarak Keynes, yatırımların, piyasa faiz oranına duyarlı olduğunu ve yatırım talebini belirleyen sermayenin marjinal etkinliğine bağlı olarak değiştiğini vurgulamıştır. Yatırım harcamalarında meydana gelen bir birimlik bir artış çarpan mekanizmasıyla milli geliri yatırım harcamasından daha fazla etkilemektedir. Çarpan katsayısının milli gelir seviyesini ne ölçüde etkileyeceği marjinal tüketim eğilimine bağlıdır (Bocutoğlu, 2016: 258-260). Ancak Keynezyen yaklaşımda para reel bir olgudur. Tasarruflar gelirin fonksiyonu olarak yer alır ve pasif haldedir. Tasarrufların faiz oranındaki değişikliklere

göre yatırım hacmini etkilemesi kabul edilebilir değildir. Çünkü Keynes'e göre faizlerle yatırımlar arasındaki ilişki çok güçlü değildir (Forstater, 2013: 70).

Keynes, piyasa ekonomisinin istihdam seviyesini yanlış yürütmediğini, ancak devletin desteğinin de gerekli olduğunu belirtmiştir. Piyasa ekonomisi, tek başına tam istihdamı sağlamada yetersizdir. Bu sebeple hükümetin izlemesi gereken politika, topladığı vergilerle kamu harcaması yapması ve yatırımları sosyalleştirmesidir. Burada sosyalleşmeyle kastedilen sosyalistlerin ileri sürdüğü anlamdan farklıdır. Sermaye, klasiklerin arzuladığı gibi özel mülkiyette kalmaya devam edecek, fakat devlet, sermayedarının kazançlarını arttırarak özel yatırımların hacmini arttıracaktır. Hükümetin yapması gereken istihdamı yönlendirmek değil, istihdamın miktarını arttırmaktır. İstihdamı yönlendirmek özel sektörün görevidir (Bocutoğlu, 2016: 261).

Keynes'in öne sürdüğü efektif talebin genel teorisi, genellikle eksik istihdamda bulunan ekonomi için önerilmiştir. Kapitalizmin istikrarsız yapısı dolayısıyla, kırılğan finans sistemlerinde belirsizliğin de boyutuna bağlı olarak sürekli eksik istihdamda kalmaya mahkûmdur. Say kanunun aksine, talebin kendi arzını yarattığını belirten Keynes, laissez faire teorisine de karşı çıkmış gerekli olduğu durumlarda aşırı korumacı merkantilist politikaların bile uygulanması gerektiğini savunmuştur. Klasik modelin yalnızca istisnai bir durum olarak gördüğü tam istihdamın sağlandığı durumlarda geçerli olduğunu savunmuştur (Skousen, 2016: 383-385).

Pek çok iktisatçı Keynes'in, ana akım iktisadı tamamen reddetmediğini, piyasa ekonomisini yıkmaya çalışmadığını, devletin muhafaza ve müdahalesiyle piyasanın daha etkin bir biçimde işleyeceğini savunmuştur (Bocutoğlu, 2016: 248). Keynes, kapitalizmin doğasında istikrarsızlığın olduğunu, "laissez faire" ilkesiyle tam istihdama ulaşamayacağını açıkça dile getirmiştir. Bu açıklamada bulunurken, ekonominin tamamen millileştirilmesine, fiyat ücret kontrollerinin gerekliliğine ve arz-talebin mikro temellerine müdahale edilmesine gerek olmadığını belirtmiştir. Devlet kapitalist sisteme denetim sağlama ve etkin bir işlerlik kazandırmak için müdahalelerde bulunmalıdır. Devletin ekonomiye müdahale edip doğal monopol şirketlerin eğilimini azaltması gerekmektedir (Skousen, 2016: 364-365). Musgrave 1959 yayımladığı kitabında devletin dağıtımı, bölüşümü ve istikrarı sağlama görevlerinin üstlenmesi gerektiğini savunmuştur (Kurz, 2018: 171).

Keynes, ekonomilerin genellikle tam istihdam yerine eksik istihdamda dengeye geldiğini, bu sebeple devlete büyük bir rol atfedilmesi gerektiğini savunur. Hükümetlerin uygulaması gereken en isabetli ve çözüm getiren politika maliye politikalarıdır (Şen ve Sağbaş, 2015: 91). Keynes'in para politikası yerine maliye politikasını önermesinin sebebi, ciddi bir

durgunluk döneminde likitide tercihinin parayı harcanmadan ve yatırıma gitmeden atıl bir biçimde tutması olarak açıklamıştır. Faiz oranlarının belli bir seviyenin altına düşmesi hâlinde, yatırımlar likitide tuzağına yakalanacak ve yatırım oranı artış gösteremeyecektir. Keynes böyle bir ortamda harcamaları devletin yapabileceğini belirterek milli gelir denkleminde kamu harcamalarını da eklemiştir. Kaynakların eksik istihdamda olduğu ekonomilerde, tüketimi ve yatırımı olumsuz etkilemeden yapılan kamu harcaması (genişletici maliye politikası) efektif talebi canlandırır ve ekonomi durgunluktan kurtulur (Skousen, 2016: 394-395). Para otoritelerinin ekonomiyi canlandırma politikaları, likitide tercihindeki değişiklikler nedeniyle başarılı bir biçimde uygulanamaz. Ancak faiz oranlarının hedeflenen orana düşürülmesinde başarı sağlanırsa, genişletici para politikası da çözüm olarak önerilebilir. Bu şartlar dâhilinde uygulanan para politikası gelir ve refahın dağılımında etkin bir araç olarak kullanılabilir. Yatırımlar ve toplam talep artar, işsizlik düşer ve daha yüksek bir sermaye birikim oranı ve ekonomik büyüme oranı elde edilebilir (Davis, 1994: 108, 208).

En önemli maliye politikası araçlarından olan vergilendirmenin geleneksel mali amacı Keynezyen yaklaşımla değişmiş, vergilendirmenin iktisadi amaçla yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu yaklaşımla birlikte vergi yalnızca devlete gelir sağlayan bir araç değil, aynı zamanda ekonomiye müdahale aracı olarak da kullanılan bir politikaya dönüşmüştür. Keynes vergilendirme ile harcanabilir gelir arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Örneğin vergilerde meydana gelen bir azalış harcanabilir geliri arttıracak ve sırasıyla tüketim, toplam talep ve reel GSYH artacaktır. Keynes, verginin ne ölçüde milli gelire katkı sağlayacağını çarpan mekanizmasıyla açıklamıştır (Şen ve Sağbaş, 2015: 94,96).

Keynezyen yaklaşım vergi politikalarının; tasarruf yerine tüketimi, bütçede denklik yerine borçları ve devletin özel yatırımları hızlandırması yerine kendi harcamasını canlandırmasına neden olmuştur (Skousen, 1992: 89). Keynezyenler, geliri ve refahı yüksek kesme uygulanacak olan artan oranlı vergiler ve ağır veraset vergisi aracılığıyla elde edilen gelirin yeniden dağıtım politikasıyla, ulusların tüketime yönelik marjinal eğilimlerinin artacağına ve çarpan mekanizmasının da katkılarıyla ekonomik faaliyetlerin canlanacağına inanmaktaydı (Skousen, 1992: 29). Keynes, vergi indirimlerinin ulusal üretim seviyesini arttıracığını ancak vergi indirimlerinin, kamu harcamalarına göre verimsiz ve dolaylı bir maliye politikası aracı olduğunu savunmuştur. Ona göre, düşük ücretliler vergi indirimlerine karşı duyarlıyken, yüksek ücretliler daha tepkisiz kalmaktadır. Sadece düşük ücretli işçiler ekonomik politika için arzu edilen tüketim artışını gerçekleştirmektedirler (Temin ve Vines, 2014: 50). Vergi iadelerinin bireylerin tüketimlerini artırmada sınırlı bir etkisi olacağını belirten Keynes,

bu süreç başarılı olduğu takdirde ve istihdamda iyileşme sağladığında halka yeniden vergi politikası dayatmanın siyasi baskıdan ötürü güçleşeceğini belirtmiştir (Crotty, 2019: 339).

Samuelson, kamu harcamalarının vergi indirimlerinden daha etkili sonuçlar ortaya koyduğunu açıklamış, satın alma gücünü muhafaza ettiğini iddia ederek artan oranlı vergilerin tercih edilmesini önermiştir. Ayrıca sosyal güvenlik vergilerini, çiftçi yardımını ve işsizlik tazminatını refah devletine ulaşmada araç olarak görmüştür. Aksak rekabet, dışsallık sorunu, kaynak dağılımında etkinsizlik, tekelci güçlerin varlığı ve kamu mallarının üretilmemesi gibi sorunları piyasa başarısızlıkları olarak nitelendirmiştir. (Skousen, 2007: 176).

Abba Lerner'e göre devlet, kamu harcamalarını ve vergilendirme düzeyini ayarlayarak toplam talebi yeterli düzeyde tutabilir. Esas amaç bütçeyi dengelemekten ziyade ekonomik dengeyi sağlamaktır. Dolayısıyla ekonomik dengeye ulaşmak için bütçe açık veya fazla verebilir (Brue ve Grant, 2012: 486). Lerner'in gelir vergisinin risk alma kararını etkilemediğini savunması üzerine Domar, vergi otoritesinin zararın bir kısmını üstlendiği için risk almayı teşvik ettiğini açıklamıştır (Cate, 2013: 151).

Tobin, esnek faiz oranlı uluslararası finansal piyasaların ekonomiler üzerinde yıkıcı bir etkide bulunduğunu ve oynak bir piyasayla sonuçlandığını iddia etmiştir. Bu soruna çözüm olarak, bütün uluslararası ödemelerin işlemleri üzerine alım-satım maliyetlerini arttıracak Tobin vergisini önermiştir. Ancak yapılan ampirik çalışmalarda işlem maliyetlerinin artmasının piyasa oynaklığını daha da artırdığı yönünde olmuştur (Davidson, 2007: 100).

Leon H. Keyserling durgunluk karşıtı politikalar için kamu harcamalarının artırılmasını ya da vergilerin azaltılmasını, hatta gerekli olduğu takdirde her iki aracın da aynı zamanda kullanılması gerektiğini savunmuştur. İhtiyaç duyulan alanlara ve düşük gelirlilere fonları dağıtmanın daha uygun olduğunu belirtmiştir (Forstater ve Wray, 2008: 44) Keyserling, mali bütçe açısından, vergi yüklerinin düşük ve orta sınıflarda kalmaması gerektiğini ve bu kesime vergi indirimlerinin uygulanması gerektiğini savunmuştur. Yalnızca toplum için gerekli yatırımları desteklemek için vergi indirimlerini önermiştir. Sosyal adalet, gelirlerin eşit dağılımı ve sosyal güvenlik amacıyla artan oranlı vergilendirme önermiştir. Ücretlerin ve fiyatların aşırı olması durumunda, fiyat ve ücret kontrolleri yapılması gerektiğini de belirtmiştir (Forstater ve Wray, 2008: 49-50).

Keynes'in yakın arkadaşlarından olan Ralph Hawtrey, ekonominin durgunlukta olduğu dönemlerde, kamu harcamalarının istihdamı arttırmadığını savunmuştur. Böyle bir ekonomik ortamda uygulanması gereken maliye politikası aracı kamu borçlanmasıdır. Vergi iadesi ile yaratılan bütçe açığıyla kamu borçlanması aynı etkiye sahip olacaktır. Vergi iadesi, başlangıçta bireylerin durgunluk dönemindeki satın alma güçlerini arttıracaktır. Böylece vergi iadeleri

kamu harcamaları arttırmaya gerek kalmadan kamu borçlanmasıyla aynı etkiye sahip olacaktır (Klein, 1966: 105).

Hubert Henderson, Keynes'in vergileri artırma politikasını kabul ederken, fiyat kontrol ve müdahalelerinden yana olmuştur. Çünkü şiddetli bir vergilendirmenin yüksek ücret taleplerini de beraberinde getireceğini ve artan üretim maliyetlerinin bir çıkmaza ve daha yüksek fiyatlara ve daha yüksek ücret taleplerine sürükleyeceğini iddia etmiştir (Backhouse, 2006: 111).

Post Keynezyen akımının öncülerinden olan Nichoalas Kaldor, bireylerin gelirlerine göre değil, harcamalarına dayanarak vergilendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Çünkü gelire dayalı vergilendirmede tasarruflar hem mevcut gelir düzeyinde hem de birikmiş tasarruflar üzerinden iki kez vergilendirilmektedir (Leeson, 2008: 210).

Sidney Weintraub, 1970 yılında Keynezyen'in analitik yaklaşımından ilham alarak enflasyonla mücadele etmek için vergi temelli gelir politikasını (TIP) önermiştir. TIP kurumlar vergisi aracılığıyla işlemekteydi. Enflasyonist dönemde bazı ulusal verimlilik standardının aşıldığı ücret oranlarının kabul edilmesi ve daha fazla kâr marjı amacıyla fiyatlarını yükselten büyük yerli firmalara uygulanmasını önerir. TIP'ın argümanı, ücret artışlarının genel verimlilik artışlarıyla sınırlı olması halinde, yerli üretim sürecinin bütün girdilerinin enflasyonist olmayan parasal gelir artışını kabul edeceğidir. Üretim faktörlerinin sahiplerinin gerçek gelirlerindeki artışlar, verimlilik artışlarıyla ilişkilendirilecektir. Weintraub vergi cezalarının büyüklüğünün değişebileceğini ancak her zaman uyumu sağlayabilmek için uygulanması gerektiğini savunmuştur (Davidson, 2018: 76).

Keynes'in ileri sürdüğü modelde, tasarruflar ile yatırım arasındaki ilişki ekonomik gidişat için kritik öneme sahiptir. Eğer tasarruflar yatırıma dönüşmezse –ki, Keynes kapitalizmde gelir artışının belli bir seviyeden sonra tasarrufları yatırıma dönüştürmeyi engelleyeceğini savunur- istihdamdaki hızlı ve sürekli artış yerini çok hızlı bir azalmaya bırakacaktır. Sonuç olarak yatırımların tasarruf düzeyini aşması durumunda ekonomide aşırı bir gelişme yaşanacakken, tam tersi durumdaysa hızlı bir düşüş yaşanır ve önlem alınmadığı takdirde kaçınılmaz olarak durgunlukla sonuçlanır (Skousen, 2016: 389).

Ayrıca Keynes, nüfusta meydana gelen hızlı artışın sermaye birikimini geçmesini ekonomik gelişmesinin önündeki engel olarak görür (Klein, 1966: 4). Nüfusun ekonomik etkileri üzerine Hansen, nüfusun büyüme hızının azalmasının, emek arzı ve potansiyel toplam talep üzerinde daraltıcı bir etkide bulunacağı sonucuna ulaşmıştır. Teknolojik gelişmelerdeki azalmanın büyüme ve kâr oranlarını azaltıp, Keynes'in sermayenin marjinal etkinliği kavramına dayandırarak yatırım fırsatlarının ve talebinin de azalacağını belirtmiştir. Ayrıca Neoklasik

iktisadın ekonominin tam rekabette bulunduğu varsayımını reddetmiştir (Forstater ve Wray, 2008: 42).

Keynes, ekonomik büyümenin uluslararası boyutlarıyla da ilgilenmiştir. Ona göre büyüme, bir ülkede teknik ilerlemenin üretken kapasiteyi genişletmesiyle başlar. Ancak yaşam standartları üretim kadar hızlı yükselmez. Bu sebeple, firmaların, ihracata dayalı büyümeye yol açacak ek pazarları araştırması gerektiğini açıklamıştır. Keynes milli refahın önemli ölçüde dış etkenler tarafından belirlendiğini ve iç refahın dış refah sağlanmadan elde edilemeyeceğini açıklamıştır. (Temin ve Vines, 2014: 12)

Keynes ticarete tam serbestliğin, esnek kur oranlarının ve uluslararası serbest sermaye hareketliliğinin küresel tam istihdam ve hızlı ekonomik gelişmeyle her zaman uyumlu olmayacağını iddia etmiştir. Eğer bu amaçlar sağlanmak isteniyorsa, ulusların sıkı sermaye kontrolü yapması gerektiğini belirtmiştir (Davidson, 2009: 128).

Keyserling, toplam talebin düşürülmesi sonucunda firmaların üretiminin düşeceğini ve ortalama maliyetlerinin ve fiyatların zamanla artarak (oligopol piyasada az sayıdaki firma fiyatları yönlendirir) enflasyonist bir baskı oluşturacağını açıklamıştır. Benzer biçimde para politikası olarak faiz oranlarındaki artışın da önce yatırımları, daha sonra üretim ve istihdam seviyelerini azaltacağını, sonuç olarak uzun vadede potansiyel arzı baskılayarak ekonomik gelişmeye engel olacağını savunmuştur. Uygulanması gereken en doğru politika arz seviyesini yükseltmektir. Harcamalar ve vergi indirimlerinin yetersiz arz alanına aktarılması gerekir (Forstater ve Wray, 2008: 45,50).

Hyman Minsky'nin önerdiği Nihai İşveren Programı (NİP) fiyat istikrarı altında devletin tam istihdama ulaştırabilmesi amacıyla yapması önerilen bir politika programıdır (Özdemir, 2019: 2539). NİP, hükümet tarafından belirlenen ücret seviyesinde istihdama kazandırılan emeğin sonsuz talep esnekliğine sahip olacağını vaat eder. Asgari yaşam standardına göre belirlenen bu ücret, uzmanlık, cinsiyet ya da ırk gibi özelliklere bağlı olarak belirlenmez (Forstater ve Wray,2008:26). Minsky daha yüksek tüketim politikalarını, yatırım politikalarına tercih etmiştir. NİP, ihtiyacı olana gelir ve dolayısıyla tüketimi sağlar. Güvenilmez olarak gördüğü riskli yatırım politikaları ve kırılgan yapıdaki piyasalara güvenmektense böyle bir politikaya güvenmenin daha doğru olduğunu düşünmüştür. Zaten bu politikanın da otomatik stabilizatör işlevi gördüğünü ve artan tüketim talebiyle birlikte tam istihdamın girişimcilerin beklentilerini olumlu yönde etkileyeceğini ve üretim ve yatırım haddini arttıracığını iddia etmiştir. Ekonomi genişlediğinde kamu harcamalarının azalacağını ve istihdamın özel sektöre kayacağını iddia etmiştir. Böylece ekonomik genişleme vergi gelirlerini arttırırken kamu harcamalarını da azaltacaktır. Minsky, yatırım amaçlı bir

genişlemenin gelir dağılımına ve enflasyonist etkilerinin NİP ile aynı olmadığını açıklamıştır. NİP, istihdamı ve talebi artırırken aynı zamanda kamu altyapısını sağlayarak özel sektörün maliyetlerini de azaltmaktadır. Böylece yalnızca talep değil aynı zamanda arz da genişleme gösterecektir (Forstater ve Wray, 2008: 16).

Keynezyen sistemin eleştirilenleri, piyasaya müdahalelerin fiyat sistemini bozduğunu, yatırım kararlarının özel sektörün elinde kalması gerektiğini savunmuşlardır. Keynes'in talep odaklı olmasının arz yönündeki sonuçları kaçırdığı konusunda eleştirmişlerdir. Bir diğer eleştiriye Keynes'in politikalarının enflasyon yaratarak yatırımlara zarar verdiği ve kendi kendini başarısız kıldığıdır (Perelman, 1989: 88).

Keynes, yatırım güdüsünü yönlendirebilmek için faiz oranlarının manipüle edilmesini savunmaktaydı. Bu tarz politikaları önerirken, yatırımların faiz oranlarında meydana gelebilecek değişikliklere karşı duyarlı olduğunu varsayımıştır. Klein ise bu varsayımına karşılık 1932 ile 1941 yıllarında uzun dönemli faiz oranlarında hızlı bir düşüş yaşanmasına rağmen yatırım faaliyetlerinin bu düşüşe tam anlamıyla karşılık vermediğini savunmuştur (Klein, 1966: 172).

Peter F. Drucker, Keynezyen politikaların sermaye oluşumuna zarar verdiğini, aşırı vergilendirmeye, artan enflasyona, politik sorumsuzluğun teşvikine ve daha az tasarruf düzeyine sebep olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, Keynezyen politikaları uygulayan ABD ve Büyük Britanya gibi devletlerin, Keynezyen politikaları uygulamayan devletlere göre (özellikle Japonya ve Uzak Doğu ülkeleri için) daha düşük büyüme oranlarına sahip olduğunu da iddia etmiştir. Drucker, Keynezyen çarpan mekanizmasının işlemediğini, tüketici taleplerinin de kendiliğinden sermaye ya da yatırıma dönüşmediğini savunmuştur. Tüketimi artırmaya yönelik politikaların sermaye oluşumuna keskin bir biçimde zarar verdiğini belirtmiştir (Skousen, 1992: 24).

Hunter Lewis, Keynes'in geleneksel tasarrufları önemsizleştirmesini eleştirmiştir. Lewis'e göre ekonomik gelişme için temel faktör, geleneksel tasarruflardır. Tasarruflar olmadan gerekli yatırım kaynağı bulunamaz. Bu sebeple tasarrufları cezalandıran yüksek vergi oranlarını reddetmiştir. Ona göre, üretken ve yüksek getirili yatırımlara fon desteği vermek için borçlanılması kısa dönemde ekonomide olumlu bir gelişme sağlayabilir. Ancak uzun dönemli bir ekonomik gelişme ve refah artışı arzu ediliyorsa geleneksel tasarrufa olan bağımlılıktan kaçınılamazdı (Lewis, 2011: 144).

Clark, vergilendirmenin azami oranının, net ulusal üretimin %25'inden fazla olmamasını önermiştir. Aksi takdirde uluslar enflasyondan zarar görecektir (Cate, 2013: 99). Clark, insanların kendi refahlarından sorumlu olmaları gerektiğini savunarak yüksek

vergilendirmeye ve refah devletinin genişlemesine karşı çıkmıştır. Bireylerin kendi refahlarına ulaştırabilecek kararları düşük vergileendirme yüküyle yapabileceğine inanmıştır. (Cate, 2013: 100)

Keynezyen ekol, incelendiği üzere pek çok iktisatçıyı çatısı altında toplayan en önemli iktisadi akımlardan biridir. İktisada önemli katkıları bulunan bu ekolle piyasa ekonomisi yetersiz ve istikrarsız olarak nitelendirilmiştir. Bu aşamada hükümete büyük bir rol atfedilmiş ve maliye politikaları ile piyasa başarısızlıklarının giderilmesi beklenmiştir. Bu farklılığın yanı sıra klasik iktisat doktrinlerinden birçok yönden ayrılan bu ekol ile vergileendirme köklü bir değişime uğramıştır. Keynezyen iktisat öğretilerine uyan pek çok ülkede hükümet müdahaleleri arttırılmış ve vergiler gelirin yeniden dağıtım aracı olarak kullanılmıştır. 1970’li yılların başında ortaya çıkan işsizlik ve enflasyonun aynı anda yaşandığı stagflasyon kriziyle, Keynezyen düşüncenin yapıtaşlarından olan Philips eğrisi geçerliliğini yitirmiştir. Böylece hem maliye politikalarına hem de Keynezyen ekole olan inanç temelden sarsılmıştır. 1929 krizinin ardından popülerlik kazanan Keynezyen düşünce, yine bir kriz ile yerini Milton Friedman’ın öncülüğündeki Monetarizme bırakmıştır.

2.5. Monetarizmde Vergileendirme ve Ekonomik Etkileri

Neoliberal akımların öncüsü olan Monetarizm, Keynezyen anlayışa tepki olarak çıkan ve klasik iktisadi doktrinlerden etkilenen bir iktisadi akımdır. Her ne kadar klasik iktisadi düşünceden etkilense de monetarizmde, devlet-piyasa ilişkileri daha farklıdır. Klasik iktisadi akımlar gibi serbest piyasa, tam rekabet ve özgürlüğü savunurken devlete de en kritik görevlerden birini vermiştir: istikrarlı bir para politikası yürütmek. Devlete bakış açıları, klasik iktisadi akımlardan ve özellikle Avusturya ekolünden çok daha farklıdır.

1970’li yıllarda gündeme gelen ancak çok daha önceki yıllarda temelleri atılan monetarizm, Milton Friedman’ın öncülüğünde gündeme gelmiş ve önerilen politikaları dönemin bazı devletleri tarafından uygulanmıştır. Daha önce Friedman’ın hocası Henry Simmons, istikrarlı bir fiyat seviyesine ulaşmak için para arzının kontrolünü, James Angell ise dengeleyici bir politika olarak sabit parasal büyümeyi savunmuştur. Karl Brunner, Keynezyen politikalara karşılık miktar teorisine dayalı para politikasını canlandırmak için 'monetarizm' kavramına vurgu yapmıştır (Vaggi ve Groenewegen, 2003: 320).

1970’li yıllarda ortaya çıkmış olan ekonomik sorunlardan yıllar önce Milton Friedman’ın Philips eğrisinin uzun dönemde geçerli olmayacağını iddia etmesi ve gerçekten de 1970’li yıllarda ortaya çıkan stagflasyon sorunuyla iddiasının gerçekleşmesi, dikkatleri Monetarist akıma çekmiştir. Keynezyen modelin varsayımlarına dayanan Philips eğrisiyle,

dönem uzunluğunun dikkate alınmaksızın enflasyon ile işsizlik arasında ters orantı olduğu açıklanmıştır. Friedman, iddia edilen enflasyon-işsizlik ilişkisinin kısa dönem için geçerli olduğunu savunurken, uzun dönemde kesinlikle geçerli olmayacağını savunmuştur. Nitekim bu iddiası 1970'li yıllarda patlak veren yüksek enflasyon ile işsizliğin bir arada bulunduğu stagflasyon sorunuyla kanıtlanmıştır.

Friedman, Philips eğrisinin kısa dönemde geçerli olmasını bireylerin adaptif beklentileriyle ilişkilendirmiştir. İşgücü piyasası ile girişimciler arasında asimetrik bilginin varlığa değinen Friedman, asimetrik bilgiye dayalı ilişkiye güvenerek herhangi bir politika uygulanmasının ciddi ekonomik sorunlara yol açacağını belirtmiştir. Çünkü asimetrik bilgiye dayalı ilişki kısa dönemlidir. Emek piyasası nihayetinde geçmiş tecrübelerinden yararlanacaklar ve adaptif beklentileriyle ücretlerini enflasyonun gerçek değerine yakın düzeyde talep edeceklerdir. Bu nedenle uzun dönemde ekonomik denge seviyesi, para politikalarından etkilenmezken, maliye politikaları tamamen etkinsizdir. Uzun dönemde uygulanacak para politikasıysa ekonominin reel değişkenleri yerine yalnızca enflasyonun oranını belirler (Vaggi ve Groenewegen, 2003: 323).

Monetarist miktar teorisine göre, para uzun dönemde nötrdür. Para miktarının üretim, tüketim ve ekonomik büyüme gibi reel değişkenler üzerinde bir etkisi olmayacaktır. Uzun dönemde enflasyon oranı yalnızca genişletici para arzıyla belirlenir. Kısa dönemdeyse para politikasının ekonomik reel değişkenler üzerinde doğrudan bir etkisi bulunmaktadır. Ancak para politikasını uygularken dikkatli olunması gerekir. Ekonomik dengeyi sağlama potansiyeline sahip olan bu politikada ince ayarların yapılamaması demek makroekonomik istikrarın bozulmasına neden olur. Friedman yıllık büyüme oranı kadar artan para arzını savunmuştur (Agnar, 2011: 418-419).

Friedman, tarifelerin ve uluslararası ticaretteki diğer kısıtlamaların, yüksek vergi oranlarıyla karmaşık ve adil olmayan vergi yapısının, hükümetlerin fiyat- ücret kontrolleri ve diğer bütün önlemlerin kaynakların ve bireylerin etkinsiz yönelimine, yatırım teşviklerinin azalmasına neden olduğunu savunmuştur. Eğer ekonomik denge ve gelişme isteniyorsa hükümet müdahalelerinin azaltılması gerekir (Friedman, 2002: 38).

Devlet müdahalelerinin bu denli azaltılması onun rolünün önemini azaltmaz. Friedman, devletin müdahalelerinin azaltılmasını savunsa da serbest bir ekonomi için dengeli para politikasını yürütme gibi mühim bir görevi yerine getirmesi gerektiğini belirtir. Bu politika Friedman için o kadar önemlidir ki, para politikasının yanlış uygulanması ekonomik krizlere neden olabilir. Hükümet, bireylerin ekonomide büyüme yaratabilmesi için gerekli yasal ve ekonomik çerçeveyi kurmalı ve muhafaza etmelidir (Friedman, 2002: 38). Friedman, kamu

malları ihtiyacının olduğu yerlerde kamu sektörünün önemini vurgularken, piyasa mekanizmasının da güçlü bir savunucusudur (Agnar, 2011: 420).

Friedman'ın piyasa mekanizmasını korumak için yapılmasını önerdiği temel politika, piyasanın monopol eğilimlerini zayıflatıp, rekabeti ve özgürlüğü güçlendirmektir. Devletin öncelikli olarak yapması gereken politika, ekonomideki tekeli destekleyen tüm önlemlerin kaldırılmasıdır. Monopol gücün azaltılmasında kullanılacak en güçlü enstrüman ise geniş kapsamlı bir vergi yasasıdır. Kurumlar vergisi kaldırılmalıdır. Kurumlar vergisinin kaldırılmasıyla ve kurumlardan gelirlerini pay sahiplerine yüklemelerini istemekle ve pay sahiplerinin de bu tutarları kendi vergi beyanlarına dâhil etmelerini istemekle birleştirilebilir (Friedman, 2002: 132).

Artan oranlı vergilendirmenin de bireysel özgürlüğü kısıtladığını savunan Friedman'ın kişisel gelir vergisi önerisi, muafiyetler üzerinde kalan kısmın sabit oranlı vergilendirilmesidir. Bu önerisi, vergilendirilebilir tabanın genişletilmesiyle desteklendiğinde etkin sonuçlar üretebilir. Eğer vergi oranları yüksek olmaya devam ederse, mükellefler yasal boşluklardan yararlanarak vergiden kaçınacaktır. Bu durum neticesinde toplumun üretim seviyesinde büyük bir kayıp ortaya çıkacak ve yaygın bir eşitsizlikle sonuçlanacaktır. Daha düşük nominal vergi oranı ve elde edilen gelirin tüm kaynaklarını kapsayıcı bir biçimde olması, vergi kaynaklarının daha az israf edilmesine olanak sağlayacaktır (Friedman, 2002: 173-174).

Friedman, Keynezyen refah politikalarına karşı negatif gelir vergisi uygulamasını önermiştir. Negatif gelir vergisi uygulaması, doğrudan yoksulluk sorununa yöneliktir. Ancak bu vergi uygulamasının dezavantajı politik sorunlardır. Yoksullara nakit olarak yardım ödemesi yapılırken diğer kesime vergi yükleyen bu uygulama, her bireyin oy hakkı olması sebebiyle politik kısıtlamasını oluşturmaktadır. (Friedman, 2002: 192, 194).

2.6. Arz Yanlı İktisatta Vergilendirme ve Ekonomik Etkileri

1970'lerde gelişen, özellikle ABD Başkanı Ronald Reagan'ın iktisadi görüşlerinden yararlanıp politikalar hazırladığı 1980'li yıllarda gündeme gelen arz yanlı iktisatçılar, ekonomik sorunların, mal ve hizmetlerin yetersiz talep seviyesi nedeniyle çıktığını reddederler. Onlara göre ekonomik sorunlar, yetersiz üretim seviyesinde ortaya çıkar (Laffer vd., 2008: 32). Ekonomik meselelere arz cephesinden yaklaşılması gerektiğini savunmuşlardır.

Arz yanlı iktisat, kısa dönemli Keynezyen politikalara ve talep yönlü Monetarist modele alternatif olarak ortaya çıkan bir modeldir. Politika karması olarak önerilen görüşlerinin merkezinde, Monetarist politikalarla fiyat istikrarını sağlamak ve vergilerle ekonomik gelişmeyi canlandırmak vardır (Mundell, 1999: 237). 1970'li yıllarda ortaya çıkan stagflasyon

sorununa çözüm olarak, üretim teşviki amacıyla marjinal vergi oranlarının indirilmesini ve fiyat istikrarını korumak için de sıkı para politikasını önermişlerdir (Mundell, 1999: 238). Arthur Laffer, Smoot-Hawley Tarifesi Yasasının çıkarılmasının hemen ardından 1929 Büyük Buhranının ortaya çıktığını belirtmiştir. Herbert Hoover'ın yerli çiftçileri yabancı rekabetten korumak için yüksek gümrük tarifelerini yasalaştırmasının hemen ardından krizin çıktığını iddia eden Laffer, aşırı vergilendirmeye karşı tutumunu belli etmiştir. Laffer'in vergi oranları ile gelirleri arasındaki ilişkiyi bir eğriyle açıklamasının ardından Jude Wanniski kendi makalesinde bu eğriyi Laffer eğrisi olarak adlandırmıştır (Laffer vd., 2008: 24,224).

Laffer'in daha sonra oluşturduğu bu eğride, İbn-i Haldun'dan yararlandığını açıklaması üzerine literatürde Haldun-Laffer eğrisi olarak tanınmaya başlamıştır. Laffer, vergi oranının yüzde 100 olması durumunda parasal ekonomide (takas ekonomisinde vergilendirmeden kaçma imkânı oldukça geniştir, parasal ekonomide durum daha farklıdır) üretimin tamamen duracağını ve insanların böyle bir ekonomik ortamda emeklerinin karşılığını alamayacaklarını ve gelirlerinin tamamını devlete aktaracaklarını açıklar. Üretim durduğu için, devletin bu vergi oranında toplayacağı vergi geliri sıfırdır. Tam tersi durumda, yani vergi oranının sıfır olduğu durumdaysa üretim seviyesi yüzde 100 olacaktır. Üretime engel olabilecek bir devlet müdahalesinin olmamasıyla üretim maksimize edilecek, parasal ekonomideki çıktı yalnızca işçilerin boş zaman tercihine bağlı olarak değişiklik gösterecektir. Ancak böyle bir durumda da devletin vergi geliri sıfır olacaktır (Wanniski, 1998: 3). Vergilendirmeden elde edilecek gelir yalnızca vergi oranlarındaki değişikliklerden etkilenmez. Aynı zamanda en büyük etken o ülkede uygulanan vergi sistemine bağlıdır. Kayıt dışı faaliyetlere geçme kolaylığı ve yasal boşlukların sık olduğu durumlarda, Laffer eğrisinin işleyişi bölgeden bölgeye uygulanan vergi sistemlerine göre farklılık gösterir (Laffer vd., 2008: 31)

Arz yanlı iktisatçılar, daha yüksek vergilerin daha fazla işsizliğe ve negatif büyümeye yol açacağını savunurlar. Yatırımcılar için en iyi çözüm düşük vergiler ve serbest ticarettir. Ayrıca marjinal vergi oranlarının düşürülmesi, vergi yükünün işverene yarattığı maliyetleri azaltacak ve istihdamı arttıracaktır. Yüksek vergi oranları ülke içerisindeki sermayenin kaçmasına neden olur. Düşük vergi oranlarıysa hem işçiler hem de girişimcilerin müşevviğini kırmaz ve daha fazla refah yaratır (Laffer vd., 2008: 22, 29, 253). Wanniski, vergilerin arttırılması durumunda çalışmaya devam eden bireylerin verimliliklerinin azaldığını savunmuştur (Wanniski, 1998: 7).

Laffer, mükelleflerin gönüllü uyumu olmadığı sürece vergi politikalarının etkisiz olduğunu savunmuştur. Eğer bireyler, diğer insanlara yardım etme motivasyonu içerisinde olsalardı ve bunun gerektirdiği gibi gönüllü olarak vergi ödeselerdi, zorunlu vergilere hiç

ihtiyaç kalmayacaktı. En iyi vergi sistemi yoksulları zengin yapan vergi sistemidir. Zenginleri yoksullaştıran vergi sistemi ideal değildir. Vergi oranlarının düşürülmesinden elde edilen ekonomik kazanç çok daha fazladır. Arz yanlı iktisatçılar, vergilerin devletin kaynakları için önemli bir gelir kaynağı olduğunu savunurlar. Ancak ideal vergi sistemi, ekonomik faaliyetlere minimum düzeyde zarar veren sistemdir. En iyi yöntem, vergi oranlarının düşük ve tabanının geniş olmasıdır. Bu sebeple en iyi vergi yasal boşluğun olmadığı, indirimlerin çok kısıtlı olduğu ve herkesin ödemekle mükellef olduğu sabit oranlı vergidir (Laffer vd., 2008: 31, 33, 34).

Arz yanlı iktisatçıların ekonomik sorunlar için önerdiği tek uygulama vergi indirimleri üzerine değildir. Vergi indirimlerinin ekonomik gelişme için ne kadar önemli olduklarını vurgularlarken, serbest ticaret, dengeli fiyatlar ve sağlam para, hafif ve etkili endüstri regülasyonları, çalışmayı teşvik edecek refah politikası reformları, göç politikası ve daha az maliyetli ve daha etkili bir hükümetin ekonomik gelişme için tesis edilmesi gerektiğini savunurlar. A.B.D Başkanı Reagan tarafından önerilen ve ‘Reaganomics’ olarak bilinen ekonomik program tamamen bu görüşlerden beslenmiştir. Kişisel vergi oranlarının düşürülmesi, enflasyonun yok edilmesi ve doları güçlendirmek, hükümetin güçlendirilmesi ve bütçenin dengelenmesi, önemli sektörlerin deregüle edilmesi, serbest ticaret anlayışının genişletilmesi ve küreselleşmeye açılmak gibi maddelerden oluşan ekonomik program arz yanlı iktisadın temel politikalarıyla birebir örtüşmektedir (Laffer vd., 2008: 36, 92).

Regan’ın ilk dönemlerinde Arz yanlı iktisat politikası örneği oluşturan George Gilder, kişisel gelir vergisi oranlarının düşürülmesinin zenginlerin çıktılarını artıracak ve nihayetinde genişleyen üretim hacmi ve vergi gelirlerinin ardından indirimlerin artmasıyla ekonomik gelişmenin sağlanacağını savunmuştur. Yalnızca zenginlerin sermaye dönüşümü için yeterli tasarruf kazanımına sahip olduğunu belirten Gilder, bu kesimin vergi oranlarının düşürülmesinin ardından ekonomik gelişmenin hızlanacağını ileri sürmüştür (Gapinski, 1993: 154). Aynı dönemlerde İngiltere’de Thatcherizm de bu görüşlerden beslenmiştir. Ancak Thatcher’in politikaları tamamen Arz Yönlü iktisata bağlı olmamıştır. Aynı zamanda Monetarist politikalar da uygulanmıştır. Uygulamada her iki ülke karşılaştırıldığında İngiltere’nin daha başarılı olduğunu belirtmek gerekir. İki ülkede de vergi indirimleri kötüleşen ekonomilerini canlandırmak için kullanılmıştır. Ancak İngiltere’de kamu harcamaları indirimleri, deregülasyon politikaları ve sıkı para politikaları sağlamaştırılmış yasal ve kurumsal altyapıyla birlikte desteklenmişti. İngiltere’de devletin küçük ve etkin hale getirilmesi; kaynakların daha verimli kullanılması gibi temel amaçların gerçekleştiği söylenebilirken ABD’de vergi indirimleri politikası, kamu harcama programlarının (özellikle savunma alanında) azaltılmaması gibi nedenlerle yüksek bütçe açıklarıyla sonuçlanmıştır

(Güngör, 2017: 16). Reagan başkanlık görevinden ayrıldığında bütçe açığı üç trilyon dolara yaklaşmaktaydı. Reagan taraftarlarına göre bu açıklar tahmin edilen enflasyona veya yüksek faiz oranlarına neden olmamıştır. Onlar bu açıkların muhtemelen 1981-82 resesyununun sert etkilerini azalttığını ve ekonomik toparlanmayı hızlandırdığını savunmuştur (Hill vd., 1990: 97).

Arz yanlı iktisatçılar, en zararlı ve adil olmayan verginin sermaye kazançları üzerinden alınan vergiler olduğunu açıklamışlardır. Bu verginin reel kazançlar yerine nominal kazançlara göre belirlenip enflasyona endekslenmediğini belirtmişlerdir (Laffer vd., 2008: 210). Ayrıca sermaye kazançları vergisi, mükellefleri çifte vergilendirmeye maruz bırakır. Laffer, sermaye kazançları vergisinin negatif olması gerektiğini belirtmiştir (Laffer vd., 2008: 211).

Laffer'in 1984 yılında önerdiği sabit oranlı vergi önerisinde, artan oranlı gelir ve varlık vergisi gibi birçok verginin kaldırılması gerektiği yer alır. Bu vergilerin yerine iki tane sabit oranlı vergi olması gerektiğini belirtmiştir. Bu vergiler, ticaretten elde edilen gelirin katma değerine ve kişisel gelirler üzerine uygulanmalıdır. Mümkün olduğunca kesintilerin azaltılmasıyla birlikte uygulanan yüzde 12,1'lik sabit oranlı verginin, diğer vergi türlerinin tamamından daha fazla gelir elde edebileceğini savunmuştur (Laffer vd., 2008: 247). Bu vergi sayesinde vergi yükü toplumun bütün kesimine yayılacaktır. Laffer'e göre, vergi yükünün tüm üreticilere yayılması demek hem daha az ekonomik sızıntı hem de daha az vergi kaçakçılığı eğilimi demektir (Laffer vd., 2008: 252).

2.7. Vergilendirme ve Kamu Harcamalarının Ekonomik Gelişmeye Etkisine Yönelik Yapılan Farklı Çalışmalar

Batı devletlerinde özellikle 1950'li yıllardan itibaren artan Keynesyen ve ilişkili refah devleti politikaları kapsamında, vergilendirmenin ve kamu harcamalarının yönetimi ekonomiler için çok daha önemli hale gelmiştir. Sürekli artış eğiliminde olan refah politikalarının finansman sürecinde vergilendirme ile kamu harcamalarının GSYH içerisindeki payı hızla artmaya başlamıştır. 1970'li yılların başında ortaya çıkan küresel bir krizle Keynesyen düşüncenin refah politikaları da dâhil olmak üzere pek çok fikri sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlanmıştır. Yüksek vergilendirmenin ve kamu harcamalarının ekonomik gelişmeye zarar verdiğine yönelik düşünceler hâkim olmaya başlamıştır. Nitekim, vergilendirme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin açıklanmasına yönelik çalışmaların özellikle 1970'li yıllardan itibaren arttığı dikkat çekmektedir.

Vergilendirme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin tespitine yönelik yapılan çalışmalarda genellikle olumsuz bir etkinin ortaya çıktığı belirtilmektedir. Söz konusu olumsuz

etkinin büyüklüğü çalışmalarda kullanılan yöntem, kapsam ve seçilen ülkeler nedeniyle değişiklik gösterse de çok yüksek vergilendirmenin ekonomik gelişmeyi olumlu etkilediği yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Aksine kamu harcamaları ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda ise bu konu daha tartışmalıdır. Bazı çalışmalar üretken olarak nitelendirilen kamu harcamalarının ekonomiyi olumlu etkilediğini belirtirken; bazı çalışmalarda hiçbir surette ekonominin olumlu etkilenmediği savunulmuştur. Söz konusu çalışmalardan vergilendirme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkiye değindikten sonra bahsedilecektir.

Ekonomilerin büyüme oranının, bireysel tasarruf kararları ile belirlenen sermaye stokunun genişlemesiyle doğru orantılı olduğu hemen hemen bütün modellerde genel geçer bir kabuldür (Alesina ve Rodrik, 1994: 465). Harberger'e göre eğer, net tasarrufların milli gelir içerisindeki payında yüzde 2 oranında bir artış kaydedilirse, büyüme oranı yılda yüzde 0,20 daha fazla büyüyecektir. Bu bakımdan net tasarruflar ekonomik büyüme için önem arz etmektedir (Harberger, 1964: 65).

Vergilendirmenin ekonomik büyümeye olan etkileri konusundaki çalışmaların önemli bir kısmı vergi yapılarının etkilerini analiz etmeye yönelik olmuştur. Bu çalışmalarda genel vergi yükünden ziyade vergi yapılarına yoğunlaşmıştır. Böylece vergi yapılarında düzeltmeler yoluyla ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkinin en aza indirgeneceği savunulmuştur (Arnold, 2008: 5). Literatürde hangi vergilerin ekonomik büyümeyi ne ölçüde etkilediği tartışmalı bir meseledir.

Swank (1998), kâr vergilerinin sermaye getiri oranını doğrudan olumsuz etkilediğini savunmuştur (Swank, 1998: 672). Plosser (1992), OECD ülkelerinde kişi başı ortalama büyüme oranları ile gelir ve kâr üzerindeki ortalama vergi oranları arasında güçlü bir negatif korelasyon olduğunu belirtmiştir (Engen ve Skinner, 1992 :8).

Summers (1981), sermaye gelir vergilerinin etkilerini ve refah kazancını incelemiştir. Sermaye geliri vergilendirmesinin tamamen kaldırılması durumunda olumlu ekonomik etkilerin oldukça güçlü olduğunu savunmaktadır. Sermaye geliri vergilendirmesinin refah maliyetlerinin fazla hafife alındığını düşünen Summers (1981), sermaye geliri vergilendirmesinden uzaklaşmanın sermaye oluşumunu önemli düzeyde artıracığını ve uzun vadede tüketimde meydana gelebilecek olası artışları mümkün kılacağını savunur. Tüketim vergilendirmesini savunan Summers (1981), bu vergiye tamamen geçişin üretimi yüzde 18 ve tüketimi yüzde 16 arttırabileceğini tahmin etmektedir. Makul parametreler için, tüketim vergisine geçişten sağlanacak yıllık refah kazancını, ihtiyatlı bir şekilde GSMH'nin yüzde 10'u olarak tahmin etmiştir (Summers, 1981: 533). Bleaney ve ark. tüketim vergilerinin gelir

vergisine kıyasla büyümeye daha az zarar verdiğini savunmuş ve tüketim vergilerini çarpıklık yaratmayan bir vergi olarak nitelendirmiştir (Bleaney vd., 2001: 54). Kneller vd. (1999), gelir ve mülk üzerinden alınan vergilerle, tüketim vergilerinin bozucu etkileri arasında ayırım yapmışlardır. Onlara göre, gelir ve mülk üzerinden alınan vergilerin GSYH içerisindeki payının artması ekonomik büyümeyi azaltırken, tüketim vergilerinin böyle bir bozucu etkisi bulunmamaktadır (Arnold, 2008: 7).

Daveri ve Tabellini (2000), işgücü üzerindeki vergi oranlarının etkilerini incelemiştir. Ücretlerin güçlü sendikalar tarafından belirlenmesi durumunda daha yüksek reel ücretler talep edileceğini ve bunun sonucunda iki etkinin ortaya çıkacağını savunurlar. İlk etki emek talebinin düşebileceği ve böylece işsizlikte meydana gelebilecek olası artıştır. İkinci etkinin ise, firmaların sermayesinin daha fazla payını emeğin yerine koyacağı için sermayenin marjinal ürününü düşürmesiyle bunun da yatırım yapma ve büyüme teşvikini azaltmasıyla ortaya çıkacağını savunurlar. Yaptıkları çalışmada Avrupa'da 1965-1995 yılları arasında işgücü vergi oranlarında meydana gelen yüzde 14'lük artışın işsizlik oranını yüzde 4 artırdığını, aynı zamanda üretim payının da yaklaşık yüzde 3 puan azaldığını ve bunun da yüzde 0,4 puanlık daha yavaş büyümeyle sonuçlandığını verilerle desteklemişlerdir. Sonuç olarak Daveri ve Tabellini'ye (2000) göre işgücü vergilerinin bozucu etkisi hem tüketim hem de sermaye vergilerinin etkilerinden daha ağırdır (Daveri ve Tabellini, 2000: 87).

Afonso ve Furceri'ye göre (2010), vergi türleri arasında hem büyüklük hem de oynaklık açısından ekonomik büyümeye en çok zararı dolaylı vergiler ve sosyal katkılar vermektedir. OECD ve AB ülkeleri üzerine yaptıkları analizde dolaylı vergiler ve sosyal katkılardaki azalma ile devlet tüketim ve sübvansiyonlarında kesinti yapılması halinde ekonomik büyümenin olumlu etkilenebileceğini savunmuşlardır (Afonso ve Furceri, 2010: 527).

Lee ve Gordon (2005), 1970-1997 yılları kapsamında 70 ülkenin yasal kurumlar vergisi oranları ile ekonomik büyüme oranları arasındaki ilişkinin ters yönlü olduğunu gözlemlemişlerdir. Onlara göre, yasal kurumlar vergisi oranlarında yüzde 10 puanlık bir düşüş gerçekleşirse ekonomik büyüme oranı yüzde 1 ila 2 arasında olumlu etkilenecektir (Lee ve Gordon, 2005: 1027).

Arnold (2008), hem fiziksel hem de beşerî sermaye birikimini hesaba katarak 21 OECD ülkesinin vergi yapıları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelediği çalışma sonucunda, gelir vergilerinin genellikle tüketim ve mülk üzerindeki vergilere kıyasla düşük ekonomik büyüme oranlarıyla daha ilişkili olduğunu bulmuştur. Ekonomik büyümeye en az zararı emlak vergileri ve taşınmaz mallar üzerindeki vergilerin verdiğini akabinde bunu sırasıyla, tüketim vergilerinin, kişisel gelir vergilerinin ve kurumların gelir vergisinin izlediğini belirtmiştir.

Vergilerin büyüme dostu biçimde tasarlanabileceğini vurgulayan Arnold, geniş tabana yayılan tüketim vergilerinin birçok muafiyeti ve istisnaları bünyesinde barındıran vergilere göre çok daha az bozucu etki yarattığını savunmuştur. Teoriye destek vererek, götürü vergiler haricindeki tüm vergilerin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yaratacağını belirtmiştir. Çünkü vergilere her ne kadar ihtiyaç duyulursa duyulsun iktisadi kararlar bozulur ve kaynakların etkin olmayan tahsisine neden olarak ölü dara kayıpları yaratır (Arnold, 2008: 6).

Widmalm (2001), 23 OECD ülkesi için 1965-1965 yılları arasındaki vergilendirme yapısını incelemiştir. Özellikle kişisel gelir vergisinin ekonomik büyüme ile negatif bir korelasyon halinde olduğunu belirtmiştir. Eğer işgücü arzının esnekliği son derece yüksek değilse ne tüketim vergileri ne de işgücü gelirin vergilendirilmesi bireylerin zamanlar arası tüketim kararlarını bozar. Dolayısıyla sermaye birikim kararları ve ekonomik büyüme olumsuz etkilenmez. Sonuçta işgücü arzının esnekliğine bağlı olarak, tüketim vergilerinin diğer vergilere kıyasla daha tarafsız olabileceğini savunmuştur. Ayrıca vergi gelirin uzun vadeli gelir esnekliği açısından ölçülen vergi müterakkiliğinin düşük ekonomik büyümeyle ilişkili olduğuna yönelik ampirik kanıtların olduğunu savunmuştur (Widmalm, 2001: 199). Padovano ve Galli (2002) de 1970-1998 yılları arasında 25 sanayileşmiş ülke üzerine yaptıkları çalışmada hem vergi müterakkiliğinin hem de marjinal efektif vergi oranlarının ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini gözlemlemişlerdir (Padovano ve Galli, 2002: 529).

İçsel Büyüme teorilerinde de farklı vergilerin ekonomik büyümeyi çeşitli şekillerde etkileyebileceği öngörülmüştür. Dışsal işgücü arzı modellerinde tüketim vergisi ya da işgücü geliri üzerinden alınan düz oranlı bir verginin bireylerin sermaye birikim teşvikini olumsuz etkilemeyeceğini ve bu nedenle ekonomik büyümenin de olumsuz etkilenmeyeceği savunulur. Öte yandan büyüme teorilerinin neredeyse tamamında sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi daha yüksek ekonomik büyüme oranlarına engeldir. Sonuçta çeşitli vergiler farklı büyüme etkilerine sahiptir ve ceteris paribus, verginin müterakkililiği ekonomik büyüme için olumsuz etki yaratır (Widmalm, 2001: 200, 212).

Görüldüğü üzere vergi türlerinin ekonomik büyümeye etkisi üzerine yapılan çalışmalarda fikir birliği yoktur. Bazı çalışmalarda işgücü vergilendirmesi ekonomik büyüme üzerinde daha olumsuz etkiye sahip olduğu belirtilirken, diğerlerinde sermaye vergilendirmesinin ekonomiyi daha büyük zararlara uğrattığı gözlemlenmiştir. Bu sebeple vergi türlerinin ayrı ayrı etkisini gözetmeksizin, bütün olarak vergilendirmenin etkilerine yönelik yapılan çalışmalara değinmek faydalı olacaktır.

Vergilendirmenin GSYH payındaki büyüklüğünün etkilerine yönelik temelde iki farklı bakış açısı vardır. Bir görüşe göre, daha yüksek vergilendirme ya da daha büyük hükümet net

bir biçimde ekonomik büyümeyi ve refahı olumsuz etkilemektedir. Çünkü vergilendirme yoluyla gelirleri artırma çabası, bireysel çalışma ve tasarruf kararları üzerinde saptırıcı etki meydana getirir. Diğer bakış açısına göre ise, hükümetin vergilendirme yoluyla elde ettiği gelirleri belirli faaliyetlere kanalize etmesi halinde ekonomik büyüme ve refah olumlu etkilenecektir. Mülkiyet haklarının güvence altına almak ve altyapı yatırımlarını artırmanın yatırım hacmini ve ekonomik büyümeyi teşvik edeceğini savunmaktadırlar (Baier ve Glomm, 2001: 2008).

Ekonomik performansın önemli ölçüde sermaye sahiplerinin üretken faaliyetlere yatırım yapmaya devam etme istekliliğiyle belirlendiği konusunda güçlü görüşler vardır (Swank, 1998: 674). Bartik'e göre, yüzde 10 daha düşük vergi istihdamı, yatırımı ve yeni firmaların oluşumunu yüzde 1 ila 6 oranında arttıracaktır (Bartik, 1994: 102).

Harberger (1964), vergilendirmenin bireylerin çalışma-boş zaman tercihlerine olan etkisinin ekonomik büyüme için ihmal edilebilir bir düzeyde olduğunu, ancak tasarruf kararlarını etkileyen vergi sisteminin ekonomik büyüme oranı üzerinde ciddi olumsuz etkiler yarattığını savunmuştur (Harberger, 1964: 30).

Marsden (1983), çalışmasında her biri yaklaşık olarak denk kişi başı gelire sahip olan ancak toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye göre oranlarına birbirinden farklı olan 10 çift ülke grubu oluşturarak analiz yapmıştır. 20 ülkeden elde ettiği kanıtlar sonucunda, düşük vergili ülkelerin yatırım, verimlilik, istihdam ve kamu hizmetlerinde çok daha hızlı genişlemeleri gerçekleştirerek güçlü bir ekonomik büyüme performansı sergilediklerini ve bunu yaparken düşük gelirlilere ayrımcılık yapmadıklarını belirtmiştir. Halkına daha düşük vergilendirme uygulayan ülkelerin yıllık yüzde 7,3 büyüdüğünü, yüksek vergili ülke gruplarında ise bu oranın yüzde 1,1 olarak gerçekleştiğini belirterek düşük vergilendirmenin ekonomik büyümeye olan etkisini keskin bir ayrımla gözlemlemiştir. Genel olarak 20 ülke için toplam vergilerin GSYH içindeki payının yüzde 1 artması halinde ekonomik büyüme oranını yüzde 0,36 azaltacağını tahmin etmektedir. Marsden, düşük gelirli toplumlarda vergi oranlarının düşürülmesinin daha büyük bir verimlilik kazanıma yol açarak ekonomik büyümenin daha hızlı artacağını belirtmiştir. Daha yüksek ekonomik büyüme oranlarına sahip olan düşük vergili ülkelerde vergi tabanının genişlediğini ve seçilen ülkelere ikisi dışında savunma, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerine yönelik harcamaların finansmanı için gerekli olan gelirlerin üretildiğini belirtmiştir. Ayrıca bir ekonomik gelişme göstergesi olarak yaşam süresinin düşük vergili ülkelerde 8 yıl, yüksek vergili ülkelerde ise 6,2 yıl arttığını vurgulamıştır (Marsden, 1983: 1, 2, 5, 30).

Vergilendirmenin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini savunan King ve Rebelo (1990)'ya göre bu etkinin ayrıca refah maliyeti bulunmaktadır. Çalışmalarında temel içsel büyüme modellerine göre, gelir vergisi oranında yapılan yüzde 10'luk bir artışın refah maliyeti, Neoklasik büyüme modellerine kıyasla 40 kat daha maliyetli olabileceğini belirtirler (King ve Rebelo, 1990: 126). Vergilendirmenin neden olduğu refah maliyeti beşeri sermaye yatırımları üzerinden örneklendirilebilir Widmalm (2001), daha yüksek vergi oranlarının beşeri sermayeye yapılan yatırımların geri dönüşünü azaltacağını ve böylece eğitim kararlarının bozularak ekonomik büyümenin olumsuz etkilenmesine neden olacağını savunmaktadır (Widmalm, 2001: 200).

Engen ve Skinner (1992), 1970-1985 yılları arasında 107 ülkeyi kapsayan analizlerinde vergilendirmenin ve verimsiz hükümet harcamalarının çarpıklık yaratarak ekonomik büyümeyi engellediğini savunmuşlardır. Hükümet harcamalarını verimsiz olarak nitelendirmişler ve vergilendirmenin yüksek refah maliyetlerine neden olduğunu belirtmişlerdir. Tahminlerine göre, vergi artışları çıktı büyümesini orta vadede (çalışmada 25 yıl olarak geçer) yavaşlatacağını savunurlar ve yüzde 10'luk bir vergi artışı, yıllık üretim artışını 3,2 puan düşürecektir (Engen ve Skinner, 1992: 4).

Kamu harcamalarıyla ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan çalışmalarda fikir birliği yoktur. Son çalışmaların çoğu, kamu harcamalarının genel seviyesi ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki bulma eğiliminde olmasına rağmen, bu etkinin yönü konusunda bir fikir birliği yoktur. Bu olumsuz ilişki, vergi gelirlerini arttırmanın iktisadi faaliyetlerde neden olduğu çarpıklıklar ile açıklanmaktadır. Devlet harcamalarının ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği düşünülmesinin sebebi vergilemenin çarpıtıcı etkisidir (Dackehag ve Hansson, 2012: 1-2). Bu görüşe göre, yüksek kamu harcamaları mal ve hizmetlere olan talebi arttırır, faiz oranlarını arttırır, harcanabilir sermayeyi daha pahalı hale getirir ve bu nedenle özel yatırımları azaltır. Böylece iktisadi faaliyetleri çarpıklaştırır. 2000-2011 yılları arasında kamu harcamalarının ekonomik büyümeye etkisini analiz eden Macek, kamu harcamalarındaki artışın OECD ülkelerinde, ekonomik büyümeyi gecikmeyle de olsa yavaşlatacağını savunmuştur (Macek, 2015: 320). Analiz sonucunda kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi azalttığını bulan Macek, bu sonuçların büyük olasılıkla, dışlama etkisinin varlığı ve verimsiz harcamaların baskın olduğu toplam kamu harcamalarının yapısı ile bağlantılı olabileceğini savunmuştur. Verimsiz harcamanın, refah devletinin finansmanı ile ya da nihai sonuçta ekonomik büyüme oranını düşüren sosyal güvenlik harcamalarıyla bağlantılı olduğunu belirtmiştir (Macek, 2015: 324). Gelirin yeniden dağıtımının ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna varan pek çok çalışma vardır. Söz konusu çalışmaların ortak argümanlarından ilki, yeniden

dağıtım politikalarının ekonomik teşviklere zarar vererek ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemesidir. Örneğin, Filozof Thomas Nagel, yeniden dağıtımın yetenekli kişilerin servet üretme teşviklerini baltalayacağından endişeleniyor (Paul vd., 2006: 75). İkinci argüman ise, yüksek bir tasarruf seviyesinin hızlı büyümenin bir ön koşulu olduğu ve zenginlerin yoksullardan daha yüksek bir marjinal eğilime sahip olduğunun kabul edildiğinde, geliri zenginlerden düşük gelirlilere dağıtan politikaların tasarrufları, yatırımları ve ekonomik büyümeyi azaltacağıdır (Leibfritz, 1997: 16). Örneğin Leibfritz'e göre, ömür boyu tasarruf, vergilendirmeden doğrudan etkilenmektedir. Leibfritz, özellikle OECD ülkelerinde vergiyle finanse edilen kamu emeklilik programlarının yaygınlaştırılmasının, emeklilik tasarruflarıyla ilgili belirsizliği ortadan kaldırarak bireylerin özel tasarruflarını azaltma eğiliminde olabileceklerini savunmuştur (Leibfritz, 1997: 8). Aynı zamanda İngiltere gibi sosyal yardım programlarının yüksek olduğu ülkelerde işgücü arzının da olumsuz etkileneceğini eklemiştir (Leibfritz, 1997: 10).

Kamu harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi incelenirken, niceliğinden ziyade niteliğiyle ilgilenmek daha sağlıklı sonuçların ortaya konulmasını sağlayacaktır. Örneğin, beşeri sermayeye yapılan yatırımlar ile uzun vadeli ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu birçok çalışmada doğrulanmıştır (Macek, 2015: 312). Yeniden dağıtım ve büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu savunan argümanlar da geliştirilmiştir. Bunlar bazen piyasa başarısızlığı ile piyasa gelirlerinin eşitsizliği arasındaki etkileşimi vurgular. Sermaye piyasası başarısızlığının varlığında, gelir dağılımı politikaları, iktisadi faaliyetleri büyümeyi azaltacak şekilde çarpıtmak zorunda değildir. Bu görüşü savunanlara göre aksine gelir dağılımı politikaları, piyasa başarısızlığının olumsuz etkilerini dengelemekte etkili olabilir ve böylece ekonomik büyümeyi teşvik edebilir. Sermaye piyasası kusurları, beşeri sermaye yatırımlarının özel ve sosyal getirileri yüksek olsa da, düşük gelirli hane halklarının beşeri sermaye elde etmek için borçlanmasını önler. Bu nedenle, beşeri sermaye yatırımını artırmak amacıyla yoksul hanelere yeniden dağıtım ekonomik büyümeyi oranlarını, özellikle uzun vadede olumlu etkileyebilir (Leibfritz, 1997: 16). Devletin yapacağı eğitim ve sağlık harcamalarının; ilkinin beşeri sermayeye, ikincisinin emeğin daha sağlıklı olmasına katkı sağlaması beklense de, bu harcamaların ekonomik büyümeyi ne ölçüde etkileyeceği konusunda bir sonuca varmak kolay değildir (Turan, 2008: 23).

Bleaney ve ark. (1990), OECD ülkeleri için yaptıkları analizde kamu harcamalarının ve vergilendirmenin ayırımında, üretken harcamaların ekonomik büyüme oranı üzerinde olumlu etkide bulunduğunu belirtirken, çarpık vergilerin olumsuz etki yarattıklarını savunmuşlardır (Bleaney vd., 2001: 53). Hangi kamu harcamalarının daha üretken olduğu tartışmalıdır. İçsel

büyüme modellerinde, Lucas (1988) eğitime yapılan kamu yatırımlarının beşeri sermaye seviyesini arttırdığını ve bu yatırımların uzun vadeli ekonomik gelişmenin kaynağı olduğunu savunurken, Barro (1990) kamu altyapısının ve Romer (1990) ar-ge harcamalarının önemi üzerinde durmuşlardır (Afonso ve Furceri, 2010: 518).

Barro (1990), modelinde devletin kamu altyapı yatırımlarıyla sermayenin marjinal üretkenliğinin artacağını, böylece büyüme oranlarında olumlu etki yaratacağını göstermiştir. Ancak vergi oranlarındaki artışın da tam aksine ekonomik büyümeyi düşüreceğini, toplam etkide hükümet harcamaları ve vergilendirmenin ekonomik büyüme oranlarını azaltacağını savunmuştur. Barro modelinde ekonomik büyümeyi için ideal oran yüzde 25,1'dir (Scully, 2003: 301, 309).

Kamu harcamalarının ekonomik büyüme için önemli bir rolde olduğunu iddia eden Afonso ve Furceri (2010), kamu gelirlerinin ve harcamalarının büyüklüğünün OECD ve AB ülkeleri için ekonomik büyüme etkilerini incelemiş ve sonuçta her iki değişkenin de olumsuz tesirleri olduğunu belirtmiştir. Söz konusu değişkenlerin GSYH içerisindeki payının yüzde 1 artması halinde, çıktının OECD ülkelerinde yüzde 0,12 oranında, AB ülkelerinde ise yüzde 0,13 oranında azalacağını gözlemlemiştir. Hem OECD hem de AB ülkeleri için sübvansiyonların ve kamu tüketim harcamalarının büyüme üzerinde olumsuz etkiye neden olduğunu, kamu yatırımlarının ise ekonomik büyümeyi önemli ölçüde etkilemediğini belirtmişlerdir (Afonso ve Furceri, 2010: 517, 527).

Baier ve Glomm (2001) vergi gelirlerini büyük bir kısmının kamu yatırımlarına tahsis edilmesi halinde yüksek büyüme oranlarının olumlu refah etkileriyle sonuçlanacağını savunmuşlardır. Kamu büyüklüğündeki artışın ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi az olsa da refah etkilerinin önemli olabileceğini belirtmişlerdir (Baier ve Glomm, 2001: 2010).

Maku (2009), gelişmiş ülkelerde kamu harcamalarının; ekonomik istikrar, yatırım faaliyetlerinin canlandırılması vb. yollarıyla ekonomik büyüme oranlarını muhafaza edeceğini, az gelişmiş ülkelerde ise bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasında, ulaşım ve iletişim altyapısının geliştirilmesinde vb. önemli rol oynayarak ekonomiyi canlandırma etkisinde bulunduğunu savunmuştur (Maku, 2009: 2).

1950 yılından itibaren Keynezyen politikalar çerçevesinde hızla gelişen sosyal refah yaklaşımları, ekonomik büyümenin sağladığı kaynaklarla sosyal programların finanse edilmesi için yeniden dağıtılması fikrine dayanmaktadır. Sosyal refah yaklaşımının savunucuları, ekonomik büyüme seyrinin kendi başına bırakıldığında zenginlik ile yoksulluk arasındaki farkın açılacağını ve önemli sayıda insanın üretken ekonomiye katılamadığı çarpık bir gelişme ortamıyla sonuçlanacağını savunmaktadırlar. Bu görüş, kaynakların yeniden dağıtılması

politikasının kıt kaynakları üretken olmayan sosyal politikalara aktardığı, düşük gelirli de bu politikalara bağımlı hale getirmesi nedeniyle ekonomik büyümeyi yavaşlattığı düşüncesiyle karşı karşıya kalmıştır (Midgley, 1999: 3, 8, 10).

Sosyal refah eleştirilenleri, ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi için sosyal harcamalarda önemli kesintilere gidilmesini savunmuşlardır. Bu kesintilerden sağlanacak tasarruflarla tüketim odaklı bir ekonomiden üretken bir ekonomiye dönüşümün gerçekleşeceğini, sermayenin ise daha fazla kalkınma için aktif rol oynayacağını ve böylece toplumun bütün olarak gelirlerin ve refah seviyelerinin yükseleceğini savunmaktadırlar (Midgley, 1999: 4).

Sosyal harcamaların, yatırım düzeyleri, teşvikler ve işgücü esneklikleri üzerinde olumsuz etkiler yaratarak ekonomik büyümeyi yavaşlattığı savunulmaktadır. Sosyal programların genellikle aşırı tüketimi teşvik ettiğini, yatırımı ve üretimi azalttığı gerekçesiyle ekonomik gelişmeyi yavaşlattığı ve toplumsal refahı geciktirdiği savunulmaktadır. Söz konusu görüş ilk olarak İngiltere'deki refah harcamalarının, geçim kaynakları için az sayıdaki üreticiye bel bağlayan devasa bir bağımlı insan topluluğu yarattığını savunan Robert Bacon ve Walter Ellis tarafından ortaya atılmıştır (Midgley, 1999: 7). Onlara göre Britanya'nın yüksek enflasyonunu ve durgun ekonomisi, üretken ekonomiye büyük bir yük bindiren aşırı hükümet harcamalarıdır (Midgley ve Tang, 2001: 245) Benzer şekilde Martin Feldstein de ABD sosyal güvenlik harcamalarının yatırımları ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini iddia etmiştir. Ona göre, sosyal hizmetlerin ve özellikle sosyal sigortanın, ülkenin tasarruf kapasitesine zarar verecek ölçüde tüketimi beslemektedir. Bu da sanayi ve ticareti gelecekteki ekonomik kalkınma için en çok ihtiyaç duyulan sermayeden mahrum bırakmaktadır. Sosyal refah insani gerekçelerle haklı gösterilebilir, ancak ekonomiye ciddi zararlar vermektedir (Midgley ve Tang, 2001: 245) Chicago Üniversitesi Nobel ödüllü Gary Becker, çok yüksek sosyal güvenlik ve işgücü vergilerini, işsizlere yapılan cömert sübvansiyonlarla iş aramaktan caydıran, işçilerin işe alınma ve işten çıkarma maliyetlerini arttıran düzenlemelerin tamamını Avrupa'nın sorunu olarak tanımlamıştır (Midgley, 1999: 7). 1984 yılında Charles Murray, ABD'deki sosyal programların istihdam ilişkilerini bozduğunu, çalışma arzusunu zayıflattığını savunmuştur. Ona göre, ülkenin cömert refah sistemi insanları yeni iş aramaktan alıkoymaktaydı. Söz konusu refah faydalanıcıların atıl ve hükümet yardımına bağımlı kalarak üretken ekonomiye zarar verdiklerini iddia etmiştir (Midgley ve Tang, 2001: 245).

Diğer pek çok kamu sektörü programı gibi, sosyal hizmetler de sıklıkla israf, bürokratik verimsizlik ve iyi yürütülemeyen organizasyonla suçlanmaktadır. Ayrıca siyasi amaçları gözetmek ve bürokratların çıkarlarına hizmet etme gibi işlevleri yerine getirildiği için

eleştirilmiştir. Eleştirmenler, bu piyasa disiplinine tabi olmayan programların hedeflerine ulaşmada savurgan olsalar da faaliyetlerine devam ederek kaybın arttığını iddia etmektedirler (Midgley, 1999: 9).

Gwartney (2019), hükümetin uyguladığı refah politikalarının piyasa sinyallerini olumsuz etkilediğini ve böylelikle iktisadi gelişmeye zarar verdiğini belirtmiştir. Hükümetin sosyal politikalar için kanunlaştırdığı vergilendirme ve sübvansiyonların piyasa sinyallerini bozduğunu, sonuçta ise piyasanın, kaynakları tüketicinin en arzuladığı yerlere kanalize etme kabiliyetini azalttığını savunmuştur. Hükümetlerin bedava konut ve sağlık sloganı altında yaptığı kamu hizmetlerinin aslında bedava olmadığını, bu hizmetler doğrultusunda zaten kıt olan emek kaynaklarının üretken alanlardan çekildiğini belirtmiştir (Gwartney vd., 2019: 27). Gwartney, ayrıca istihdam yaratma maksadıyla yapılan kamu harcamalarının, vergilendirme ya da borçlanmadan karşılanacağı için özel sektörün üretim maliyetlerini artıracığını ve sonuçta istihdamı düşürücü etkide bulunarak politikanın etkinliğini azaltacağını savunmaktadır (Gwartney vd., 2019: 47). Sübvansiyon ve transferlerin, bazı üretici ve tüketicileri diğerlerine kıyasla daha fazla kayırdığını belirten Gwartney, bu hükümet uygulamalarıyla vergi mükelleflerinin adeta yağmalandığını ve piyasa mekanizmasına zarar verdiğini belirtmiştir. Transferler ve hükümet harcamalarının artış göstermesi sonucunda, yüksek vergiler üretken çabaları azaltırken, lobicilik ve rüşvet gibi üretken olmayan faaliyetler artış gösterecektir. Sonuç olarak hükümet transferlerindeki artış hem vergi mükellefi hem de transfer faydalanıcısının çalışma çabasını azaltacaktır. Gwartney, bu nedenlerle iktisadi gelişmenin yavaşlayacağını belirterek hükümet müdahaleleri ve refah politikalarının karşısında olmuştur (Gwartney vd., 2019: 142).

Arthur Okun (1975) refah devletlerinin uygulamalarını sızdıran bir kova olarak tasvir etmiştir. Düşük gelirlilere ulaştırılmaya çalışılan sosyal faydaların bir kısmının kaybolduğunu (sızdığını) iddia eden Okun'a göre bu sızıntı kaynağı çalışmayı caydırıcı faktörlerden kaynaklanmaktadır. Refah programları tarafından yoksullara aktarılan her dolar için, yoksulların daha az saat çalıştığını ve böylece kazandıkları gelirlerini yarım dolar azalttığı varsayımı altında, onlara transfer etmeye çalışılan doların yarısı sızmaktadır. Okun'a göre ikinci bir sızıntı kaynağı, hedeflerin belirsizliğidir. İnsanlara refah programları aracılığıyla aktarılan paranın yarısı, söz konusu programlar aracılığıyla yardım etmeye çalışılan kişiler dışındakilere giderse paranın yarısı yine sızacaktır. Sonuçta Okun, refah programlarının bir şekilde ulusal kaynaklar üzerinde bir sızıntı ve ekonomik büyüme üzerinde bir engel oluşturduğunu savunmuştur (Goodin vd., 2004: 125).

Türk vergi sisteminin geliştirilmesinde önemli rolü olan Alaybek'e (1965) göre, vergi yükünün azaltılması, tasarrufları ve yatırımları artıracığı için ekonomik gelişme hızlanacak ve toplumsal refah seviyesinin yükselmesiyle vergi hâsılatı da fazlalaşacaktır. Ayrıca ona göre, vergi yüklerinin azaltılması doğrudan sosyal politikalara da hizmet edecektir. Batı ülkelerinde sosyal amaçlarla yapılan çeşitli indirimler ve muafıklara rağmen modern vergi sistemlerinin yapısı gereği, hâsılatın büyük kısmı emek gelirlerinden sağlanmaktadır. Dolayısıyla vergi yükünün bir bütün olarak hafifletilmesi başta emek gelirleri lehine sonuçlar meydana getirecektir. Sonuçta Alaybek'e göre vergi yükünün azaltılması sosyal politikalarla uyumludur (Alaybek, 1965: 134).

Connoly ve Li (2016) çalışmalarında, 34 OECD ülkesi için 1995-2011 yılları arasında kamu sosyal harcamalarındaki artışın uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkide bulunduğunu gözlemlemişlerdir. Devlet tüketim harcamaları ve kamu yatırımlarının ise ekonomik büyüme üzerinde dikkate değer bir etki yaratmadığını belirtmişlerdir (Connoly ve Li, 2016: 1).

Mitchell'e göre (2005), kamu harcamalarının finansmanında kullanılan bütün yöntemler olumsuz etkilere sahiptir. Hükümetin harcadığı bir birim fazla para, ekonominin üretken sektörlerinden çıkan eksi birim para anlamına gelmektedir. Ayrıca istihdam ilişkilerini bozan refah politikaları, insanları boş zamana teşvik ederek ve ekonomik olarak arzulan kararları caydırarak işsizliği cazip hale getirir. Mitchell, devletin eğitim, havalimanları ve posta hizmetleri gibi çeşitli faaliyetleri yürüttüğünü ancak özel sektörün bu hizmetleri daha kaliteli ve düşük maliyetlerle sunabileceğine yönelik güçlü kanıtların olduğunu belirtmiştir (Mitchell, 2005: 1-2).

Mitchell (2005), Avrupa ile ABD ekonomisini karşılaştırdığında; kamu harcamalarının Avrupa ekonomik çıktısının neredeyse yarısını tükettiğini, ABD'deki düzeyin ise üçte birinden daha fazla olduğunu belirtmiştir. Çalışmasında, ABD'nin güçlü ekonomik yapısını hükümetin büyüklüğüyle ilişkilendirmiştir. ABD'de son 10 yılda reel ekonomik büyüme oranının, aynı dönemdeki AB büyümesinden yüzde 50 daha hızlı olduğunu belirtmiştir. ABD'deki bu başarının yalnızca ekonomik büyüme oranlarında olmadığını, aynı zamanda istihdam yaratma, işsizlik oranları ve yaşam standartlarında AB'den çok daha başarılı olduğunu gözlemlemiştir. AB'deki yaşam standartlarının en fakir iki eyalete eşit olduğunu vurgulamıştır (Mitchell, 2005: 2).

Yapılan pek çok çalışma değerlendirildiğinde, vergilendirmenin ve kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi konusunda net bir fikir birliği yoktur. Özellikle, vergilendirmenin olumsuz etkilerinin vergi türlerine göre farklılaşacağını yönelik

çalışmalarda ve kamu harcamalarının etkileri konusundaki çalışmalarda bu fikir ayrılığı daha açıktır. Vergilendirmenin bütün olarak etkilerini inceleyen çalışmalarda ise ağırlıklı olarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Kamu harcamalarının ise bütün olarak negatif etkilere yol açtığına ancak üretken harcamaların bu etkileri hafiflettiğini yönelik çalışmalar daha yaygındır. Bahsedilen çalışmalara göre, hangi harcamaların üretken olduğu da tartışmalı bir konudur. Kamu tüketim harcamaları, beşeri sermayeye yapılan harcamalar ve kamu altyapı yatırımları gibi harcamaların hangisinin en üretken olduğu çalışmalarda farklılık göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA, İNGİLTERE VE FRANSA'DA VERGİLENDİRMEİN EKONOMİK GELİŞMEYE ETKİSİ

3.1. Almanya'da Vergilendirme ve Ekonomik Gelişme

Alman vergi sisteminin temel yapısı esasen I. Dünya savaşının sonunda ortaya çıkmıştır. Bu zamandan önce devletler için ana gelir kaynakları olan gelir ve net servet vergileri 1920'de federal kontrol altına alınmıştır. O zamandan beri, vergiler alanındaki mevzuat öncelikle federal bir konu olmuş, ancak devletler vergi sisteminin yönetiminde önemli bir rol oynamaya devam etmiştir (King ve Fullerton, 1984: 149).

Başta Kaldor olmak üzere pek çok iktisatçı, üretkenlik ile ekonomik gelişme arasında güçlü bir ilişki olduğunu, imalat sektörünün de en üretken sektör olduğunu savunmuştur. Alman ekonomisinin üretken varlıklarının savaşta oldukça az hasarla hayatta kaldığını ve sanayi sermaye stokunun, savaş sırasındaki yıkıma rağmen, daha sonra yeni ekipmanlara yapılan devasa yatırımların bir sonucu olarak önemli ölçüde arttığını ortaya koymuştur (Vonyo, 2018: 8). Almanya, diğer batı devletlerine, özellikle İngiltere'ye göre imalat sektörünün önemine daha fazla inanmıştır. İmalat sektörüne verdikleri önem, uluslararası istatistiklerde de gözlemlenmektedir. Almanlar, yeni ürünlerin üretiminde kullanılabilecek yeni türevleri bulmak için temel hammaddeleri parçalamak için her türlü çabayı göstermiştir. Nitelikli teknoloji uzmanları ve bilim adamları tarafından yapılan bu tür özenli ve sürekli araştırmalar, Almanya'nın kaynaklarını tam olarak kullanmalarını; mühendislik, kimyasallar ve hassas aletler de dâhil olmak üzere birçok çeşitli sektörlerde üstünlük elde etmelerini sağlamıştır. Örneğin 1914 yılından önceki dönemde, Almanya imalat sanayisinde ortalama yüzde 2,6'lık bir üretkenlik artışıyla, bu alanda lider konumuna geçmiştir. Aynı dönemde ABD'de bu oran yüzde 1,6 olarak gerçekleşmişti. 1900-1913 yılları arasında İngiltere'de ortalama üretkenlik artış oranı ise yüzde 0,2 olarak gerçekleşerek rakiplerine kıyasla en zayıf ülkelerden biri olmuştur (Aldcroft ve Richardson, 1969: 129, 150).

Almanya, II. Dünya Savaşı esnasında en çok harcama yapan ve savaş sonunda en çok zayıf veren ülkelerin başında gelmekteydi. Savaş sonunda Almanya'nın yarattığı tahribatı karşılaması için bir komisyon kurulmuştu. Söz konusu komisyon Almanya'yı, yarattığı tahribattan çok daha fazla savaş tazminatı ödetmek zorunda bırakmıştı. Örneğin Fransa, ülke topraklarının yüzde 4'ünü oluşturan Kuzeydoğu bölgesindeki binaların tahribatının tazmini için 75 milyar talep etmişti. Ancak resmi istatistiklere göre Fransa'nın, ülke içerisinde tüm binalarının değeri yalnızca 59 milyar olarak hesaplanmıştı (Berend, 2015: 72). Ağır savaş

tazminatları Almanya'yı maddi anlamda olumsuz etkilerken aynı zamanda pek çok endüstride de üretken sermaye zarar görmüştü. Araştırma sonucu bildirilen verilere göre, savaş sonrası Batı Alman endüstrisinin sermaye stokunun yüzde 17,4'ünün hava bombardımanı ve kara savaşının doğrudan bir sonucu olarak imha edildiği tahmin edilmişti. Endüstriyel makine ve teçhizat da önemli ölçüde hasar görmüştü (Vonyo, 2018: 24). Dolayısıyla Almanya'nın ekonomik bir mucize gerçekleştirebilmesi için çok güçlü bir ekonomik reforma ihtiyacı vardı.

Bazı iktisatçılara göre Almanya'nın ekonomik başarı mucizesinin temel itici gücü ne sınırsız serbest piyasa kapitalizmi ne de saf devlet yönetimi olmuştur. Almanya'nın özellikle Altın Çağ'da hızla büyümesinin arkasındaki itici güç olarak benzersiz bir ekonomi politikası olan Sosyal Piyasa Ekonomisi gösterilmektedir (Vonyo, 2018: 173). 1946'da "Sosyal Piyasa Ekonomisi" terimini kullanan Alman iktisatçı Müller-Armack, 'laissez faire' kapitalizminin aynı anda hem sosyal güvenliği sağlamada hem de savaştan büyük darbeler alan ekonominin iyileştirilmesinde tek başına yeterli olabileceğine inanmamıştır. Saf kapitalizm yerine, rekabetin adaletini ve serbest girişimlerden elde edilen kazanımların sosyal olarak haklı dağılımını tesis edebilecek olan devlete önemli bir rol atfetmiştir. Bir diğer Sosyal Piyasa Ekonomisi savunucusu Ludwig Erhard, refah ve tam istihdamın en iyi şekilde, devletin müdahalesini gerekli asgari seviyeye indiren bir ekonomi politikası ile elde edilebileceğini savunmuştur (Vonyo, 2018: 175-176).

Almanya'nın özellikle II. Dünya Savaşı sonrası hızlı ekonomik büyümesinin, fiziksel ve beşeri sermayeye yapılan yüksek yatırımlar ve ülkeler arasındaki verimliliğinin ölçüsüyle doğru orantılı olduğu konusunda hâkim bir görüş vardır (Vonyo, 2018: 4). Beşeri sermaye konusunda, özellikle I. Dünya Savaşı'ndan önce Almanya, yeni bilim-yoğun endüstriler için büyük bir teknisyen ve bilim ordusu sağlamıştı. Karşılaştırma yapmak gerekirse I. Dünya Savaşından önce Almanya'da 58.000 tam zamanlı öğrenci bulunurken, İngiltere'de bu sayı 9.000'lerderydi (Aldcroft ve Richardson, 1969: 149). Dolayısıyla beşeri sermayenin bu kadar yoğun olduğu bir ülkede, savaş dönemleri dışında yüksek ekonomik büyüme rakamlarının yakalanmasında katkısının olabileceğini belirtmek gerekir. Ancak özellikle 1960'ların ortalarına doğru, eğitim ve bilimsel araştırmalara yeterli yatırımlar yapılmamış, endüstriyel yenilik ve teknoloji üzerinde olumsuz bir baskı oluşturmuştur (Vonyo, 2018: 16). Literatürde, 1950'lerde ve 1960'ların başında uygulanmış olan hükümet politikasının belki de en önemli başarısızlığı olarak eğitim ve endüstriyel inovasyonun ihmal edilmesi gösterilmiştir. Kamu harcamalarının eğitim üzerindeki GSYH içindeki payı 1950'de yüzde 2,4'ten 1962'de yüzde 3'e yükselmiş, ancak aynı dönemde diğer gelişmiş Batı ülkelerinden önemli ölçüde daha düşük kalmıştır. Beşerî sermayeye yapılan düşük yatırım seviyeleri, o zamanlar Batı Alman

endüstrisinin büyümesini sınırlandırmamış olabilir, ancak gelecekteki büyüme ve endüstriyel yenilik için korkunç sonuçları olmuştur (Vonyo, 2018: 207).

Toplam üretimin genişlemesi, 1945'ten beri hiç kesintiye uğramamış olsa da ne yapıda ne de zaman içinde homojendir. Alman ekonomisinin geri dönüşü dört döneme ayrılabilir:

- 1945'ten 20 Haziran 1948 para reformuna kadar çökme dönemi;
- Para reformundan 1951 sonuna kadar canlandırma dönemi;
- 1952'den yaklaşık 1957'ye kadar olan normalleşme süresi ve
- 1957-58'den itibaren aşırı istihdam dönemi (Häuser, 1966: 106).

Almanya, II. Dünya Savaşından Haziran 1948 yılında uygulanmaya başlanan para reformuna kadar, özel yatırımların veya özel tasarrufların teşvik edilmesine yönelik vergi hükümlerinden yoksundu. Haziran 1948'e kadar yürürlükte olan katı gelir vergisi oranları kuşkusuz çalışma teşviklerini zayıflatmış ve üretim faktörlerinin optimal kullanımını tahmin edilenden daha fazla bozmuştur. Sonraki iki buçuk yıl içinde bile gelir vergisinin artan oranlılığı, önemli ölçüde caydırıcı etki yaratacak kadar dik kademeli olmuştur. Bu sebeple, genellikle savaş sonrası ilk yıllardaki vergilendirmenin ekonomik büyümeyi engellediği kabul edilir (Häuser, 1966: 114, 129). Savaş zamanlarından kalma bir engel olan yüksek kişisel gelir vergisi oranları, 1945'te yüzde 25 oranında artmış ve ertesi yıl oldukça ilerici hale getirilmiştir. 1948'in ortalarına kadar, gelir 2.400 Reichsmark seviyesini (yaklaşık 600 dolar) geçtikten sonra kişisel gelir üzerinden yüzde 50 marjinal vergi oranı ve 60.000 Reichsmarks (yaklaşık 15.000 dolar) üzerindeki gelire yüzde 95 oran uygulanmıştır. Aynı zamanda kurumlar vergisi yüzde 20 oranında artırılmıştır. Gerçekte, bu yüzdeler yeni vergi kanunlarının sertliğini vurgulamaktadır, çünkü önceki indirimlerin çoğu da iptal edilmiştir. Net servet ve miras vergileri de artırılmıştır. Ciro vergisi ve otomobil vergisi gibi en önemli dolaylı vergilerin oranı yüzde 50'ye kadar yükselirken, tütün, bira ve likör üzerindeki vergiler katlanarak artmıştır. Sonuç olarak bu dönemde, mükellefler yoğun bir vergi baskısı altında olmuşlardı. Ancak bu yılların yüksek vergi oranları, ağır savaş tazminatlarıyla ve enflasyonla mücadele etmek için son derece gerekli olarak görülmüştür (Häuser, 1966: 113-114). Yeniden yapılanma döneminin başlamasıyla, kişisel vergi oranlarında art arda azalma olmuştur (King ve Fullerton, 1984: 151). Sonuçta, II. Dünya savaşından para reformuna kadar geçen süreçte uygulanan yüksek vergi oranlarının yatırım kararlarına ve sermaye oluşumuna zarar verdiği söylenebilir.

Vergilendirmenin, ekonomik büyümeye zarar vermemesi için mümkün mertebe yatırım kararlarını saptırmaması gerekmektedir. Uzun vadede yatırım önemlidir, çünkü yatırımın miktarı ve yapısı bir ülkenin ekonomik büyüme seyrinde belirleyici bir rol oynar (Bundesbank, 2001: 1). Sanayileşmiş ekonomilerde, tarihsel olarak uzun vadeli emek verimliliğindeki ve

ekonomik büyüme oranındaki düşük artışlar güçsüz sermaye oluşumuna bağlanmıştır. Fabrika ve ekipmana yapılan yeni yatırımların, öğrenme dışsallıkları yaratması veya yeniliklerin büyümeyi teşvik ettiği öncü kanal olma düşüncesi, sabit sermaye oluşumunu teşvik eden kamu politikalarının uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Yatırımlara ayrılan çıktı payındaki bir puanlık artış, uzun vadeli büyüme oranındaki yüzde 3,8'lik artışla ilişkilendirilmiştir (Bundesbank, 2001: 10). Emek verimliliği, ekonomik yaşam standartlarının ve sürdürülebilir tüketim düzeyinin ekonomik büyümeden daha doğrudan bir ölçüsüdür ve bu nedenle daha uygun bir politika ölçütüdür. Ampirik kanıtlar, sermaye oluşumunun yaşam standartlarını yükseltmek için önemli olabileceğini ve dolayısıyla politika yapıcılar için önemli bir araç olabileceğini düşündürmektedir (Bundesbank, 2001: 14). 1948 yılından itibaren özel sermaye oluşumuna verilen önem, Almanya'nın ekonomik büyüme başarısında güçlü bir rol oynamıştır.

Kişisel tasarrufun teşvik edilmesi için vergi teşvikleri 1948 Gelir Vergisi Kanunu'yla getirilmiştir. Tasarruf teşviki amacıyla vergiye tabi gelirden kesintiler yapılmıştır (Wertheimer, 1957: 325). 1946 Gelir Vergisi Kanunu, yatırım için herhangi bir karşılık vermemektedir. Yeni yasa ile dağıtılmamış kârların yarısının vergilendirilebilir gelirinden, toplam kârın en fazla yüzde 10'una kadar indirimine izin vermiştir. O zamanlar geçerli olan yüksek gelir vergisi oranları altında bu miktarın yaklaşık yarısında vergi tasarrufu sağlanmış olabileceği savunulmaktadır. Buna ek olarak, 1948'de bazı yatırımlar için özel amortisman indirimleri getirilmiş, böylece iş adamlarına yüksek gelir vergisinden kaçınmak için daha fazla fırsat sunulmuştur (Häuser, 1966: 115).

Canlanma dönemi, son mallara olan talebin dıştan uyarılmasına bağlı olmayan son derece yüksek bir büyüme oranı göstermesi bakımından diğer dönemlerden farklı olmuştur. Canlanma dönemi 1948'in ortalarında başladığında, iktisadi faaliyetlerin emek teşviklerini ve tasarruf kabiliyetlerini artırmak için ağır gelir vergilerinin azaltılması gerekmektedir. Bu sebeple, para reformu ile askeri hükümet tarafından yeni gelir vergisi kanunları çıkarılmıştır. Net servet, tütün ve otomobiller gibi diğer vergiler de azaltılmıştır. Yine de daha düşük gelir vergisi oranları, diğer ülkelerin vergi oranlarıyla veya Almanya'daki savaş öncesi oranları ile karşılaştırılırsa "aşırı" olarak nitelendirilebilirdi (Häuser, 1966: 114).

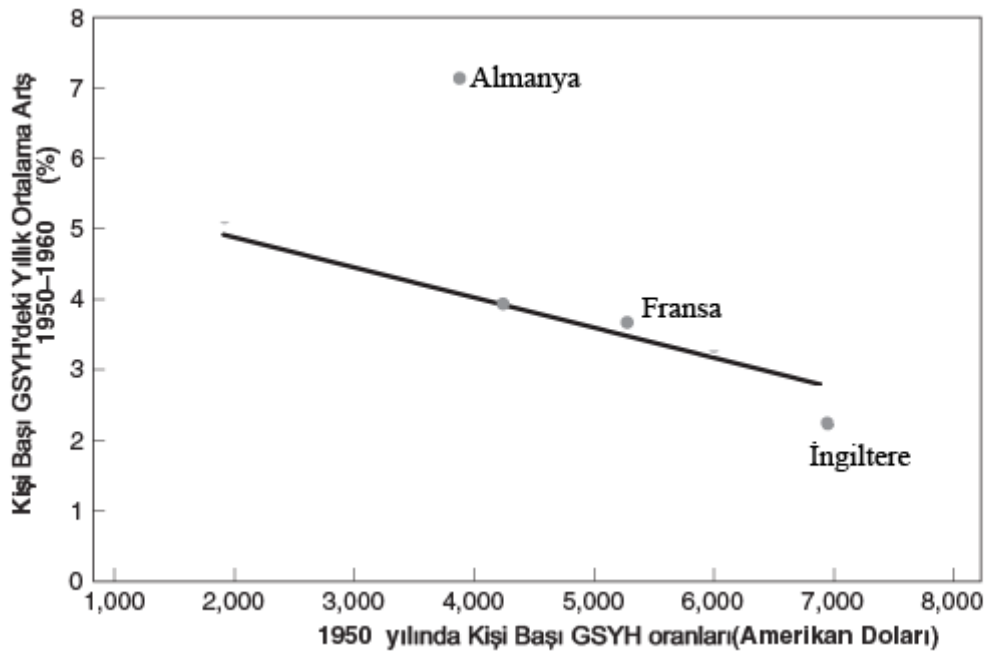
Para reformundan hemen sonra, tüketiciler istediklerini satın almaktan çekinmeyerek, ekonomide yüksek bir talep seviyesine katkıda bulunmuşlardır. Bu nedenle, temel mesele tüketimi arttırmaktan ziyade, ekonomik faaliyeti teşvik etmenin olağan yolu olan üretim kanalına daha fazla sermaye sağlamaktır. İktisadi politikanın tesisleri yeniden inşasıyla birlikte yatırımı desteklemesi ve üretim kapasitesini genişletmek için diğer tüm önlemleri sağlaması gerektiğine karar verilmiştir. Sonuçta daha fazla yatırım fonu ihtiyacı, normalleşme döneminin

en temel sorunlarından biri haline gelmişti. Genel olarak talep eksikliği olmadığı için yatırım fonlarının yetersizliği uygulanacak politikaların odak noktası olmuştu (Häuser, 1966: 109).

1948'i takip eden yıllarda özel sermaye oluşumu ve tasarrufları arttırmanın ön planda olduğu yatırım odaklı bir büyüme anlayışı benimsenmiştir. 1949'da firma yatırımlarının yarısının kurumlar vergisi matrahından 100.000 DM değerine kadar indirmelerine izin verilmiştir. Savaş sırasında imha edilen tesis ve teçhizatın yerini alacak veya onaracak yatırımlar ile konut inşaatı ve gemi inşaa yatırımları ise tamamen matrahtan indirilebilir duruma gelmiştir (Vonyo, 2018: 203). Yatırım hacmini arttırmaya yönelik olan bu vergi teşvikleri, Almanya'nın toparlanması ve büyümesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Teşvik tedbirleri sadece doğrudan tasarruf veya yatırımın uyarılmasına hizmet etmemiştir. Aynı zamanda, özel tüketimin azaltılmasını sağlayarak dolaylı olarak enflasyon karşıtı önlemler olarak da hizmet etmiştir (Wertheimer, 1957: 325). Ayrıca teşvikler, genel vergi yapısını büyük ölçüde etkilemiş ve gelir vergilerinin toplam kamu vergi gelirleri içindeki payını düşürmüştür (Werthemier, 1958: 184).

Mütevazi kârlar elde eden ya da zararlar veren endüstriler, dış pazarlara açılma avantajından yoksundu ve vergi indirimleriyle yatırımları finanse etmek için sınırlı bir kapsama sahipti. Para reformundan sonra ürün fiyatlarının sabit kaldığı ve dolayısıyla kârlılığın zayıf olduğu endüstrilerde yatırımı teşvik etmek için hükümet, özellikle Yatırım Destek Yasası tarafından sağlanan kredi limitleri ve karşı taraf fonlarının süresi dolduktan sonra doğrudan sübvansiyonlar sağlama yöntemine başvurmuştu (Vonyo, 2018: 205). 1952 Yatırım Destek Yasasıyla, Alman endüstrisinde başka yerlerde yapılan ticari kârlardan zorunlu krediler olarak bir milyarı yükseltmek için darboğazda olan endüstrilere destek verilmişti (Wertheimer, 1957: 330). Yatırım Destek Yasasıyla (1952) kömür, demir cevheri, demir, çelik ve enerji üreten endüstrilerdeki işletmeler, bu harcamaların hemen yerine getirilmesi kaydıyla, yeni satın alınan ekipmanın fiyatının yüzde 50'sini ve fabrika fiyatının yüzde 30'unu hemen indirebilirdi. Bu yasa, temel sanayilerin üretimindeki artışa yön kazandırmıştır. Bu tedbirler sadece temel sektörlerde elde tutulan geliri keskin bir şekilde arttırmakla kalmamış aynı zamanda finansal yapıyı güçlendirerek, en azından benzer miktarda dış fon yaratmalarını sağlamıştır (Wertheimer, 1957: 331). Yatırım vergisi imtiyazları dinamik bir yatırım politikasına yol açmış ve savaş sonrası dönemde Almanya'da elde edilen yüksek ekonomik büyüme oranına önemli katkıda bulunmuştur. Yatırımlara yönelik vergi teşvikleri, yatırım harcamalarının finansmanı için büyük önem taşımaktadır ve bu da iyileşmenin itici gücü olmuştur (Werthemier, 1958: 183-184).

Almanya'daki hızlı ekonomik büyümenin büyük kârlardan kaynaklandığı ve olağanüstü yüksek orandaki genel yatırım oranlarının nispeten düşük ücretlere ve maaşlara dayandığı sıklıkla tartışılmaktadır. Nitekim ücret oranları 1956-57'ye kadar kârların gerisinde kalmıştır. Bundan sonra ücretler, emek verimliliğindeki artıştan biraz daha hızlı artmış, kârların milli gelir içindeki payı aniden düşmüş ve toplam net tasarruflardaki dağıtılmamış kârların oranı 1958'de yüzde 36'dan 1962'de yüzde 23'e gerilemiştir (Häuser, 1966: 111). Grafik 3.1'e göre, Almanya'nın 1950-60 yılları arasında GSYH'nin yıllık ortalama artış hızında hem Fransa'ya hem de İngiltere'ye göre çok daha başarılı olmuştur.

Grafik 3.1 1950-60 Yılları Arasında, Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde GSYH Karşılaştırması

Kaynak: Eichengreen, 2008: 91

Almanya'da yeniden toparlanmanın ilk aşamasında vergilendirme aracılığıyla yatırımın canlandırılması için girişimciler, vergi tasarrufu fırsatlarından sıklıkla faydalanmaktaydı. Yatırımları teşvik etme önlemleri esas olarak girişimciler lehine olmuştur. Fabrikalarını ve diğer işyerlerini yeniden inşa edebilen girişimciler, her alanda üretimi hızla arttırabildiler. O zamanlar geçerli olan koşullar altında, bu muhtemelen serbest piyasa ekonomisinde ekonomik büyümeyi hızlandırmanın en doğrudan yoluydu. Ancak, sonuçta iş adamları, tüketicilere özellikle de çalışanlara karşı ayrımcılık yapan vergi düzenlemelerinin başlıca faydalanıcılarıydı. Aslında, düşük gelir gruplarının para reformundan sonraki ilk yıllarda neredeyse hiç tasarruf imkânı olmadığından, herhangi bir özel sermaye oluşumunun teşvik edilmesi politikasının, daha yüksek gelir sınıflarını desteklemesi oldukça olağan bir durumdur (Häuser, 1966: 118). Vergi teşvikleri, kişisel tasarrufları teşvik etmeye ve girişimci sınıfa

yönlendirildiklerinde çok daha etkili oldular. Daha sonra, üretim ve gelirdeki hızlı artış yeni para birimine olan güveni teşvik ettiğinde, para biçimindeki tasarruflar giderek daha önemli hale geldi (Häuser, 1966: 119). İnovasyon faaliyetlerini ve girişimciliği etkileyen vergilerin daha kalıcı uzun vadeli büyüme etkileri olabilirken, yatırımı etkileyen vergilerin büyüme üzerinde de kalıcı etkileri olabilir, ancak bunlar uzun vadede kaybolacaktır. Buna karşılık, işgücü arzını etkileyen vergiler temel olarak GSYİH seviyelerini etkileyecektir (Johansson, 2008: 6).

Para reformundan sonra, sanayi üretimi 6 ay içerisinde yüzde 37 artmış ve son derece yüksek ancak kademeli olarak düşen oranlarda büyümeye devam etmiştir. Sanayi üretiminin büyüme oranları 1949'da yüzde 42, 1950'de yüzde 26 ve 1951'de yüzde 19 olarak gerçekleşmiştir. Açıkçası, bu yüksek büyüme oranı yeni sermaye oluşumlarından ve mevcut makinelerin yeniden etkinleştirilmesinden kaynaklanmıştır (Häuser, 1966: 108). Almanya bu önlemlerden son derece etkilenmiş ve olağanüstü bir ekonomik büyüme kat etmiştir (1950-55 yılları arasında). Sanayi üretimi, bu süre zarfında yıllık ortalama yüzde 12 oranında artarak, 'yirmili ve otuzlu dönemler' döneminde gerçekleşen normal büyüme oranının üç katından fazla yükselmiştir. Bu gelişmenin bir sonucu olarak gayri safi yatırım harcamalarının gayri safi milli hâsıla içindeki payı refah dönemi olan iki dünya savaşı arasında yüzde 15'ten 30'a yükselmiştir. Dolayısıyla teşvik önlemleri, Alman ekonomisinin büyümesine önemli katkılarda bulunmuştur (Wertheimer, 1957: 336). Vergi imtiyazlarının özellikle 1954-55 patlamasını pekiştirdiği düşünülmektedir ki bu da sanayi üretiminde benzeri görülmemiş bir artış ve tüm ekonomi için yüksek büyüme oranına yol açmıştır (Häuser, 1966: 125). Yeniden yapılanma aşamasının ardından üretim artışı, üretim kapasitesinin daha da genişlemesine bağlıyken hem mühendislik hem de tüketim mallarında sermaye birikimi oranı altın çağın sonuna kadar çok yüksek kalmış ve her iki sektör de firmaların seri üretim teknolojilerini benimsediği 1960'larda sermaye yoğunluğundaki hızlı büyüme ile karakterize edilmiştir (Vonyo, 2018: 95).

Alman dış ticareti de yaklaşık on yıllık bir kesintiden sonra sıfırdan başlamak zorunda kalmıştır. Bu durum, özel ihracat imtiyazlarının verilmesini gerektirmekteydi. 1951 yılında iki ana ihracat teşviki getirilmiştir. 1951 İhracat Yardım Yasasına göre ihracatçılar, ihracat satış fiyatlarının yüzde 3'ü için vergiden muaf rezervler kurabilir ve bu vergileri vergiye tabi gelirden düşülebilirdi. Anonim olmayan işletmeler, elde tutulan kârların yüzde 50'sini vergiye tabi gelirden özel gider olarak düşme izni ile aşamalı vergilendirilmeden vergi indirimi hakkı almıştır. Yıllık on eşit taksitte tasfiye edilmesi gereken bu rezervin, yeni pazarların geliştirilmesinde ortaya çıkan giderlerin riskini teşvik etmesi amaçlanmıştır (Häuser, 1966: 121; Wertheimer, 1957: 333; Werthemier, 1958: 185). İkinci ihracat teşviki, vergilendirilebilir gelirden,

ihracattan elde edilen gelirin yüzde 1 ila 10'una denk gelen bir indirimi kapsamaktadır. Bu önlemler kuşkusuz daha fazla üretimi ihracata yönlendirmiş ve ihracatçı firmaların yatırım yapma yeteneğini güçlendirmiştir. Diğer vergi imtiyazlarıyla birleşince bu etki daha da güçlenmiştir (Häuser, 1966: 122). Diğer tüm teşvik hükümlerinin aynı anda kullanılması, ihracatçıların birbirini takip eden birkaç yıl boyunca kişisel veya kurumlar vergisi ödemelerini büyük ölçüde azaltmıştır. 1952'den 1955'e kadar yıllık ortalama 25 milyar DM ihracat seviyesi göz önüne alındığında, İhracat Yardım Yasası'ndan sağlanan vergi tasarrufu çok büyük olmuştur. Ortaya çıkan ihracat patlamasının daha fazla vergi teşvikine ihtiyaç duymaması nedeniyle hükümler 1955'te sona ermiştir (Wertheimer, 1957: 333).

Almanya'nın endüstriyel yapısı, yatırım yanlı iç ekonomi ve ticarete elverişli olan uluslararası ortam gibi faktörler bu yıllardaki başarının nedenleri olarak görülmelidir. GATT ve Bretton Woods sistemi tarafından belirlenen kurallar Almanya'nın ihracat başarısı için uygun bir uluslararası ortam tesis etmiştir. AET'de ortak ticaret politikasının kabulü Alman ihracatının genişlemesinde oldukça etkili olmuştur. Fransız pazarları Alman sanayisine açılmıştır (Kreile, 1977:775, 780, 781). Bütün bu olumlu sinyaller, Almanya'nın ihracat odaklı büyüme politikasının etkin bir şekilde sonuçlandırılmasında etkili olmuştur.

Sanayi istatistikleri, 1955 yılına kadar yapılan yeniden yapılanma döneminde hem sanayi üretimi hem de verimliliğin büyümesinin büyük ölçüde ihracata yol açtığını göstermektedir. 1955'ten sonra, Batı Almanya'daki endüstriyel kalkınma artık ihracattan kaynaklanmıyordu, çünkü kısmen genişletici maliye politikasına doğru keskin bir geçiş ve 1950'lerin sonlarından itibaren seyreden hızlı reel ücret artışı, iç pazarı Alman üreticiler için daha cazip hale getirmiştir. 1950 ve 1958 yılları arasında, sanayi ihracatı yıllık yüzde 19,7 artmıştır. Bu artış hızı, sanayi üretiminin iki katıyken, milli gelirin üç katıydı. ABD'nin 1958'deki resesyonundan kaynaklanan geçici yavaşlamadan sonra, ihracat 1960'larda yine yüzde 10,6'lık ortalama ile kayda değer bir oranda artış göstermiştir. 1950'lerde, imalat ihracatının büyüme hızı İtalya veya Hollanda'nın iki katı, Fransa'nın beş katı ve İngiltere'nin on katıydı. 1948 ve 1958 arasında, Batı Alman ihracatının dünya ticaretindeki payı, 1968'de yüzde 11,7 ile tüm zamanların en yüksek noktasına ulaşmadan önce yedi kat artmıştır (Vonyo, 2018: 14, 129, 130). İthalat için toplam tarife oranı 1950'ler boyunca keskin bir şekilde düşmüş, ancak tarifelerin yapısı, ihracat ikamesi kadar ithalat ikamesi arzusunun da yansıtmıştır. Önde gelen ihracat sanayileri için vazgeçilmez olan hammaddelere ve aracı girdilere düşük tarifeler uygulanmışken, özellikle iç ekonominin, çiftçiliğin ve özellikle tekstil endüstrisinin en az rekabetçi sektörlerine zarar veren ithalatlara önemli ölçüde daha yüksek tarifeler uygulanmıştır (Vonyo, 2018: 205).

1951 yılına gelindiğinde, daha önce girişimcilere verilen vergi imtiyazlarının çoğu geri çekilmiştir. Hükümet, ilk yeniden yapılanma döneminin sona erdiğine ve artık genel olarak üretimi ve yatırımı teşvik etmek için vergi imtiyazlarına gerek olmadığına açıkça inanıyordu. (Häuser, 1966: 119). Teşvik hükümlerinin uygulanmasındaki idari zorluklar, mevcut vergi avantajlarını kullanmaları veya kullanamamaları nedeniyle benzer gelirleri olan mükelleflerin karşılaştığı vergi yükündeki eşitsizlikler ve gelir vergisi oranlarının tam olarak etkin hale getirmek gibi mali hedefler teşvik vergisinin sona ermesi için belirleyici olmuştur. Genel olarak, vergilendirmede eşitliği sağlamak için tüm önemli veya etkili teşvikler 1955 yılında kaldırılmıştır (Wertheimer, 1957: 337). Yeniden yapılanma döneminin sona ermesiyle otoriteler, talep yönetimine ve mevcut gelir dağılımı meselesine yoğunlaşmıştır. Sıklıkla (özellikle Maliye Bakanlığı danışma kurulu tarafından) yatırıma yönelik vergi politikasının döngüsel dalgalanmaları yumuşatmak veya belirli faaliyet türlerine (bölgesel kalkınma, AR-GE, vb.) yardımcı olması gerektiği belirtilmiştir (King ve Fullerton, 1984: 151). Sadece tasarruf için vergi teşvikleri, daha uzun olmasa da normalleşme döneminin sonuna kadar ekonomik büyümeyi teşvik etmenin başka bir yoluydu. Daha sonraki yıllarda, hükümet daha geniş bir servet dağılımını sağlamaya yönelik politikalar yürütmüştür (Häuser, 1966: 126). Teşvik politikalarından gelir dağılımı politikalarına geçilmesine rağmen, başarıyla uygulanan yatırım teşvikleri ile toplam 95 milyar DM elde edilmiş ve bu pek çok işletmenin, kendi kendini finanse edebilecek konuma gelmesini sağlamıştır. Özel tahsilât veya kârların elde tutulmasına dayanan tüm hükümler, kendi kendini finanse etmek için mevcut fonlarda muazzam bir artışa yol açmıştır (Wertheimer, 1957: 335-336).

Ekonomik büyümenin hızı 1950'lerin sonundan itibaren yavaşlamaya başlamıştır. Ancak bu çoğunlukla ilk durgunluğun ve daha sonra emek girdisinin azalmasının ve yapısal değişimin yavaşlamasının bir yansımasıydı. Aksine, birim işgücü başına verimlilik altın çağın sonuna kadar kayda değer oranda artmaya devam ederken, sanayideki işgücü verimliliği artışı 1950'ler ile 1960'lar arasında bile hızlanmıştı. Çıktı genişleme oranı 1955'ten sonra keskin bir şekilde azalırken, emek-üretkenlik artışı savaş sonrası altın çağın sonuna kadar yavaşlamamıştır. 1970'e gelindiğinde, işçi saati başına katma değer, yirmi yıl önce olduğundan neredeyse üç buçuk kat daha büyük olmuştur. Verimlilik özellikle üretim mallarında hızlı bir şekilde artmış, ancak madencilik ve çoğu tüketim malları endüstrisi de mühendislik sektöründen daha iyi performans göstermiştir. Tarihsel olarak görülmemiş bir sanayileşme oranı, Almanya'nın altın çağın sonuna kadar yüksek ekonomik büyüme oranlarını sürdürmesini sağlamıştır (Vonyo, 2018: 12,99). Normalleşme döneminin sonundaki ana kazanımlardan biri tam istihdam olmuştur. Para reformu sonucunda 1948'den 1950'ye kadar işsizliği artırma

eğilimi 1950'den hemen sonra tersine dönmüştür. 1957'ye kadar işsizlik oranı (toplam işgücünün yüzdesi olarak aylık işsizlerin ortalaması) yüzde 4'ün altına düşmüştür. Maliye politikası ilk önce hem özel yatırımı hem de özel tasarrufu teşvik ederek bu kıtlığı gidermeye, ardından ise kamu kaynaklarından daha fazla sermaye sağlamaya çalışmıştır (Häuser, 1966: 110). İstatistiksel kanıtların analizinde, aslında 1960'ların hala savaş sonrası olağanüstü büyüme döneminin büyük bir bölümünü oluşturduğunu ve Alman ekonomisinin sadece 1970'lerde normal büyüme yoluna döndüğünü ortaya koymaktadır (Vonyo, 2018: 99).

Almanya her iki dünya savaşında da diğer Avrupa ülkelerine kıyasla ekonomik yönden daha çok zarar görmüştür. Savaş maliyetlerinin finansmanı için çok yüksek oranda vergilendirmeye ve borçlanmaya başvurmak zorunda kalmıştır. II. Dünya savaşının ardından yine yüksek oranda uygulanan vergiler, uzun bir dönem rakiplerine kıyasla yüksek kalmıştı. Rekabeti ve girişimi canlandırmak maksadıyla, özellikle 1948-55 yılları arasında çeşitli teşvik politikaları uygulamıştır. Pek çok iktisatçıya göre, söz konusu teşvik politikaları, yeniden toparlanması güç olan Alman ekonomisini toparlamakla kalmamış aynı zamanda rakip ülkelerinin önüne geçmesini sağlamıştır. Almanya'da 1948-55 yılları arasında uygulanmış olan vergi teşvikleri tasarruf, yatırım ve üretkenlik gibi ekonomik büyüme kanallarına uzun vadede gerekli altyapıları sağlamıştır. Bu sebeple Almanya, vergi teşvikleri sona erdiğinde ve gelir dağılımı politikalarına yöneldiğinde bile, toplam üretim artışında rakiplerini geçmiştir. İşletmelerin kâr seviyeleri bir süre sonra azalmaya başlasa da teşvik politikaları sayesinde geliştirdikleri üretim teknikleriyle toplam yatırım paylarını azaltmamışlardır. Dolayısıyla Almanya'da toplam üretim hacminin, stagflasyon krizi dönemine kadar kesintiye uğramadan artmaya devam etmesiyle vergi politikaları arasında önemli bir bağ olduğu söylenebilir.

3.2. İngiltere'de Vergilendirme ve Ekonomik Gelişme

İngiltere, çalışmada incelenen diğer iki ülke olan Fransa ve Almanya'ya kıyasla vergilendirmede en köklü değişimlerin yaşandığı ülkedir. Köklü değişimlerle kastedilen, vergi çeşitlerinden ziyade verginin kullanım amacıdır. Gerek politik sebepler gerekse de birbirinden farklı ünlü iktisat teorisyenlerinin bu coğrafyada çalışmalar yürütmesi hatta bizzat İngiltere'ye yönelik politikalar üretmeleri vergiye yönelik hızlı ve köklü değişimlerin nedeni olabilir. Bu sebeple çalışmada üzerinde en çok durulan ülke İngiltere olmuştur. 19. yüzyılda İngiltere'de politikacıların vergilendirmeye dair temel amaçları, ödeme gücüne ve vergi kapasitesine dayalı adaletli bir vergilendirme düzeni inşa etmektir. 19.yüzyılda farklı gelir seviyesinde olan mükelleflerin marjinal vergi yükü dikkate alınırken, 20.yüzyılda, özellikle İşçi Partisi'nin güçlü olduğu dönemlerde, eşit vergilendirme sisteminden ziyade servet ve gelir dağılımında eşitlik

amaçlanmıştı. İşçi Partisi'nin öngörülerine göre, vergilendirme güçlü bir araç olarak kapitalizmin rekabetçi kusurlarını düzeltebilecek kabiliyete sahipti. Vergilendirmenin, serbest piyasa dâhilinde gelir ve servet adaleti mi sağlayacağı ya da yeni bir sosyal düzenle, serbest piyasa ve kapitalizmi ikame etmek mi gerekeceği gibi sorular çerçevesindeki tartışmalar, politik gündemde 20.yüzyıl boyunca devam etmiştir (Daunton, 2002: 52).

1848 yılından I. Dünya Savaşına kadar İngiltere, Sanayi Devriminde üstlendiği öncül rolüyle, yoğun hammadde birikimleri ile sanayileşme çabalarını sürdürmekteydi. Ancak ABD, Almanya, Rusya ve Japonya gibi sanayileşmeye büyük uyum sağlayan ülkeler, İngiltere'nin dünya ekonomisindeki sanayi ve dış ticaret alanındaki liderliğini sarsmaya başlamışlardı (Kuyucuklu, 1982: 109). İngiltere, yeni sanayileşen ülkelere, başta ABD ve Almanya olmak üzere ulusal gelir artışında geride kalmıştı. 1860-1912 yılları arasında İngiltere'nin ortalama ulusal gelir artışı yüzde 2,4 iken, ABD yüzde 4,3 ve Almanya yüzde 3'lük bir ortalama ulusal gelir artışı kaydedilmiştir (Aldcroft, 1968: 12).

Sanayileşmeye geçiş, pek çok ülkede olduğu gibi İngiltere'de de üretim ilişkilerinin yapısını değiştirmiştir. Sanayi kesimi ekonomide hâkim güç haline gelmiştir (Kuyucuklu, 1982: 110). Zamanla sanayi işletmeleri küçük işletmelerden büyük işletmelere doğru bir değişim geçirmiş, sermaye ve işgücü yönünden gelişerek tekelleşmeye doğru bir yönelim gerçekleştirmiştir. Tekelleşmeye başlayan sanayi kuruluşlarının, fiyat değişimleri üzerinde büyük etkisi olması ve rekabet edilemez bir ortam yaratması sebebiyle ortaya çıkan devlet müdahaleleri bu dönemlere dayanmaktadır. Tarım sektöründe ise, istihdam edilen kesimin büyüklüğü bu dönem arasında düşüşe geçse de tarımsal üretim için gerekli olan üretim araçları sanayi tarafından üretilmiş ve tıpkı sanayide olduğu gibi tarımda da büyük ortaklık girişimleri olmuştur (Kuyucuklu, 1982: 112).

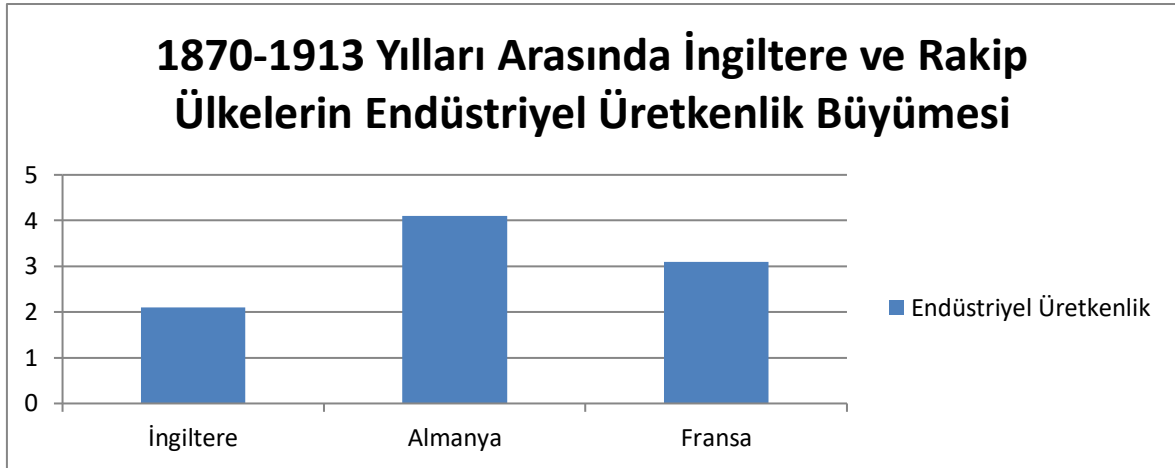
Seri üretime dayalı düzene geçilmesiyle üretim seviyesi, iç talebi karşılamakla birlikte, dış ticarete yönelik de fazlaların üretilmesine olanak sağlamıştır. İngiltere gibi, sanayileşen pek çok ülke de bu doğrultuda üretim yaptığı için toplam arz, toplam talebi aşmıştır. İngiltere'de 1846 ve 1852 yılları arasında serbest ticaret ilkesi büyük ölçüde uygulanmıştır. 1842 ve 1845 yılında pek çok malın gümrük vergileri düşürülmüş, serbest ticaret ve rekabet teşvik edilmiştir. 1870'lere gelindiğinde İngiltere dünya toplam ticaretinin 1/5'ini oluşturuyordu. Uzun Bunalım dönemine kadar İngiltere, ekonomik gelişmişlik bakımından altın çağını yaşamaktaydı. Serbest ticaret ilkesi savunucularından Richard Cobden ve arkadaşları bir araya gelerek, devletin ekonomik yaşama mümkün mertebe müdahale etmemesinin gerekliliğine ve sınırlı bir bütçeye vurgu yapmışlardır. Ancak 1853-1892 yılları arasında devlet bütçesi 51 milyon sterlinden 90 milyon sterline çıkmıştır (Kuyucuklu, 1982: 202). İngiltere'nin ihracat seviyesi 1854 ve 1855

yıllarında daralmıştı. 1857 yılında yaşanan kriz pek çok ülkeyi etkilemişti. Ortaya çıkan stok fazlasını eritmeye yetecek toplam talebin eksikliği, fiyatların düşüşüne neden olurken, pek çok işletme üretim faaliyetlerini yavaşlatmak ya da durdurmak zorunda kalmıştı. Gerek hammadde temininde yaşanan güçlükler gerekse de krediye dayalı üretimini sürdüren işletmeler ekonomik bunalımın ortaya çıkmasına neden olmuştu (Kuyucuklu, 1982: 112-114).

İngiltere’de ve diğer sanayileşen ülkelerde, 19. yüzyıl hem ekonomik gelişmenin yaşandığı hem de belirli aralıklarla krizlerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. İngiltere, sanayileşme sürecine rakiplerinden daha önce girerek dünya ekonomisinde baskın bir güç oluşturmuş ve 1870’lere kadar geçen sürede, yaşanan krizlere rağmen altın çağını yaşamıştır (Kuyucuklu, 1982: 195). İngiltere ihracatında 1870’lerde ortaya çıkan ve yüzyılın sonuna kadar süren ‘Uzun Bunalım’ olarak bilinen krizle, serbest ticarete yönelik güven sarsılmış ve devlet korumacı rolüyle, yüksek gümrük vergileri uygulamaya koymuştur (Berend, 2015: 53).

1870’ler İngiltere’nin iktisadi yapısı için kırılma noktası olmuştu. Dünya sanayisinde liderliği elinde tutan bu ülke, I. Dünya savaşından önce yarım yüzyıllık süreçte ihracat seviyesinin artış oranını yıllık yüzde 5,6’dan yüzde 3’e düşürmüştü. 1870’ten önce yıllık sınai verim artışını yüzde 30-35 oranında artırabilen İngiltere, o yıldan itibaren söz konusu artış yüzde 17’ye düşürmüştü (Berend, 2015: 32).

20.yüzyılın başlarında özellikle Batı Avrupa’da kaydedilen yüksek ekonomik gelişme oranları, Sanayi Devriminin itici gücüyle meydana gelen bir sonuçtu. Avrupa’nın tamamı denkleme katıldığında, ekonomik gelişmenin eşitsiz bir yapıda olduğu görülmekteydi. İngiltere, 19. yüzyıl sonlarında değişen yapısal koşullara uyum sağlamada yeni sanayileşen ülkelere göre nispeten geç kalmıştı (Berend, 2015: 32). Ülkede iç ve dış ticaretin gelişmişliği sayesinde İngiliz sermayesi yurtdışında yatırımlarını arttırmış ve sanayideki üstünlüğünü 19.yüzyılın son çeyreğine kadar sürdürebilmiştir. Bu dönem aralığında İngiltere, ekonomik gelişme ve büyüme rakamları açısından artan bir grafik sergilese de ABD ve Almanya gibi rakiplerine kıyasla başarısız kalmaktaydı (Aldcroft, 1968: 12). İngiltere’nin çok fazla kolonilere sahip olması sebebiyle, üretimde verimliliği yükseltme çabalarında olmamaları, İngiliz sermayesinin önemli bir kısmının yurtdışında yatırım yapması ve kritik öneme sahip hammaddelerin yurtdışından temin edilmesi diğer rakiplerine göre geri kalmasının nedenleri olarak sayılabilir (Kuyucuklu, 1982: 201).

Grafik 3.2 1870-1913 Yılları Arasında İngiltere ve Rakip Ülkelerin Endüstriyel Üretkenlik Büyümesi

Kaynak: Aldcroft, 2018: 13.

İngiltere'nin, sanayi yarışında rakiplerine kıyasla geri kalmasını, endüstriyel üretim seviyesinde gerçekleşen artış oranlarıyla örneklendirmek gerekirse Grafik 3.2'ye göre, İngiltere'de 1870-1913 yılları arasında yüzde 2,1 olan endüstriyel üretim artışı, Almanya'da yüzde 4,1, Fransa'da yüzde 3,1 olarak gerçekleşmiştir. Yine bu yıllar arasında İngiltere'de, endüstriyel üretkenlik yüzde 0,6 olarak ölçülmüşken, Almanya'da yüzde 2,6 olarak ölçülmüştür (Aldcroft, 2018: 13).

20. yüzyılın başlarında İngiltere'de vergiler düşük oranlarda seyretmekteydi. Vergilendirme tabanı oldukça dar olan, genellikle düşük oranlı gümrük vergileri uygulanmaktaydı. Ayrıca uygulanan bu vergiler, çoğunlukla zararlı olarak nitelendirilen ve çok fazla gerekli olmayan mallar üzerine uygulanmaktaydı. Bu tarz dolaylı vergilerin uygulanmasındaki temel amaç, İngiliz üreticilere koruma sağlamanın yanı sıra, aynı zamanda devlete de gelir sağlayabilmektir. 1906 yılında Liberal cephenin baskın gücüyle zaten oldukça dar bir mal yelpazesine uygulanan vergilerin etkisi azaltıldı. İlerleyen yıllarda özellikle I. Dünya savaşının finansmanı için vergilendirme oranları arttırılırken, dolaysız vergilere yönelik reformlar yapılacaktı (Daunton, 2002: 8). Dolaysız vergilere yönelimde, 20.yüzyılın başında, mevcut vergi sisteminin yarattığı siyasi gerilimin büyük payı olduğu söylenebilir. Hükümetin yerel harcamaları 19.yüzyıl boyunca hızla artmaktaydı. Yerel harcama oranlarının esnek yapıda olmaması ve gerileyici etkide olması, ulusal siyasette gerilimlere yol açmaktaydı. Bu sebeple 1906 yılından itibaren, vergileri merkezileştirme yönünde reformlar yapılmaya başlanmıştır. Merkezi vergiler üzerinde kontrol mekanizmasının daha etkin işlemesi ve hazine tarafından kolayca kontrol edilebilmesi düşüncesi cazip hale gelmişti. Örneğin, Almanya'da durum daha farklıydı. Yerel yönetim ve eyaletler 'Reich'dan daha fazla vergi geliri elde etmekteydi (Daunton, 2002: 10).

İşçi Partisi, 1906 yılında vergi reformlarını, toplumsal servetten elde edildiğini iddia ettikleri hak edilmemiş kazançlara el koymak amacıyla tasarladılar. Sosyal bir reform olarak nitelendirdikleri bu politikayla vergilendirme, üretken sınıftan, D. Ricardo'nun da önerdiği gibi, sosyal olarak elde edilen ve hiçbir çaba gerektirmeden elde edilen kira ve faiz benzeri zenginlik kaynaklarına kaydırılacaktı (Daunton, 2002: 53). 1907 yılında uygulanan bu politikayla hak edilmiş kazançlara ayrıcalıklı olarak daha düşük vergi uygulanmıştır. Hak edilmiş kazançları düşük oranlı vergilendirmenin, mükellefler üzerinde teşvik yaratacağı beklenmiştir. Ayrıca gelirleri farklı vergilendirmeye tabi tutmanın, fedakârlığı da eşitleyeceği düşünülmüştür. Ancak gelir vergisi, teşvik konusunda pek de başarılı olmayan bir vergi olduğu için, gelirleri ayırım gözeterek vergilendirme, teşvik sağlamaktan ziyade mükellefi daha az cezalandırma olarak yorumlanabilir (Trotman ve Dickenson, 1996: 144).

İngiltere'de gelir vergisi, ilk defa Napolyon Savaşları'nın ağır maliyetlerini karşılayabilmek amacıyla uygulanmış ve barış döneminde yürürlükten kaldırılmıştır. 19. yüzyılın başlarından itibaren güçlenen liberal atmosfer ve serbest ticarete ilginin artması sonucunda gümrük vergileri azaltılmış ve bunun sonucunda toplam vergi gelirlerinde kayda değer bir düşüş gerçekleşmiştir. Vergi gelirlerindeki kaybı telafi etmek isteyen Robert Peel, 1842 yılında, gelir vergisini yeniden uygulamaya sokmuş ve kalıcı hale gelmiştir (Salanie, 2003: 3). İlk uygulamasında, sabit bir gelir yüzdesi olarak alınan ve 20. yüzyılın başlarına kadar oldukça düşük oranlı olan gelir vergisinin, mükellef sayısı 1 milyonu geçmemiştir. 20.yüzyılın başlarında eşit fedakârlık görüşü değişime uğramış ve 1909 yılında Lloyd George döneminde, gelir vergisine artan oranlılık getirilmiş ve 5000 sterlin üzerinde gelir elde edenlerden ek vergi alınmaya başlanmıştır. Söz konusu vergi I. Dünya Savaşına kadar düşük oranlarda seyretmesine rağmen, savaş zamanında artan maliyetler için güçlü bir mali araç olarak kullanılmış ve en yüksek vergi oranları yüzde 50'nin üzerine çıkartılmıştır (Kay ve King, 1990: 21).

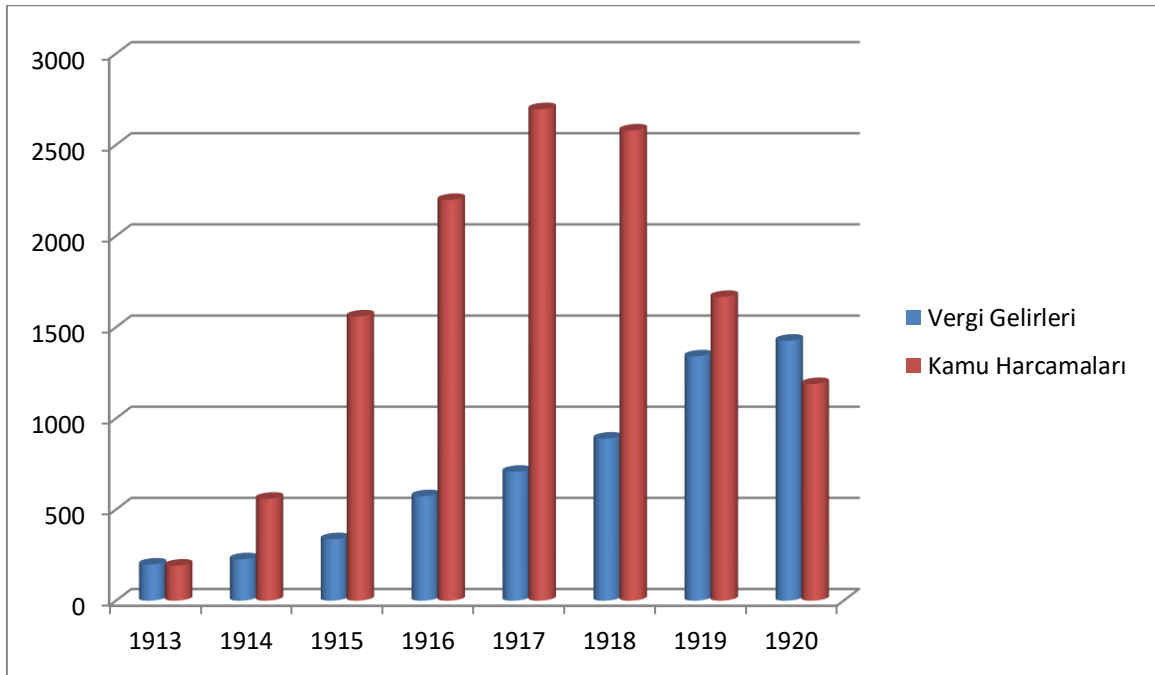
Lloyd George döneminde gelir vergisine artan oranlılık kazandırılmıştı. Ancak George, mali politikaların çok sık uygulanması konusunda şüpheciydi ve bu politikaların belli bir sınırı aşmaması gerektiğini savunmaktaydı. Çünkü dönemin pek çok politikacılarından farklı olarak, İngiltere'de mali güvenin iddia edildiği gibi çok da yüksek olmadığını düşünmekteydi. Borçlanmayı, vergilendirmeden daha güçlü bir araç olarak tanımlamıştı. Ona göre borçlanmanın sebep olacağı finansal baskı, altın standardının otomatik işlemleri ile kontrol altında tutulabilirdi. Esas tehlikenin enflasyon olmadığını, tam tersine deflasyon olduğunu iddia etmişti. Deflasyon konusunda haklı olduğu söylenebilirdi. Nitekim yıllar sonra tüm Avrupa, "Büyük Durgunluğun" mali felaketinden olumsuz etkilenecekti. Ancak, Lloyd George'un borçlanmada dayandığı temel dayanak olan altın standardı sistemi, ortaya çıkan mali sorunları

tazmin etmede yetersiz kalacak ve yıllar sonra İngiltere’de altın standardı tamamen terk edilecekti. 1914 ve 1915 yıllarında yaptığı tahminde I. Dünya Savaşının, işsizliği arttıracığını, işçi sınıfı gelirlerinin keskin bir biçimde düşmesi ile birlikte ticareti engelleyeceğini ve bu sürecin bir sonucu olarak dolaylı vergilerin getirisinde ciddi düşüşler olacağı yönündeki düşünceleri daha tutarlıydı. Dolaylı vergilerin yeterli gelir üretmede faydalı olmayacağını düşünerek alternatif olarak, gelirin ufak bir kısmına uygulanabilecek olan gelir vergisi önerdi. Ancak bu önerisi, idari zorluklar nedeniyle reddedildi (Daunton, 2002: 39).

İngiltere’de özellikle 1914 yılına kadar toplumsal vergi uyumu ve dolayısıyla yeni reformlar yapabilme kabiliyeti, diğer Avrupa ülkelerine kıyasla daha yüksekti ve bu avantaj savaşa rakiplerine göre daha etkin bir mali sistemle girmesine olanak sağlamıştı (Daunton, 2002: 12). İngiltere, reform edilmiş mali sistemleriyle Almanya ve Fransa’ya göre daha iyi şartlarda borçlanabiliyordu. Alman İktisatçı Robert Knauss çalışmasında, İngiltere, ek savaş harcamalarının yüzde 20’sini vergilerden karşılayabilirken, Almanya’da bu oranın sadece yüzde 6 olduğunu açıklamıştı. İngiltere’nin daha esnek borçlanabilmesi ve Londra Para Piyasasının değişken borcu absorbe etme gücü, savaş sonrası dönem için mühim özelliklerdi (Daunton, 2002: 38). İngiltere’de 1914 yılına kadar vergi uyumunun yüksek olması, vergi otoritelerinin kısa sürede, özellikle savaş döneminde ağır vergiler toplanmasına ve vergi sınırının zorlanmasına zemin sağlamıştır. I. Dünya Savaşı sona erdiğinde, birçok iktisatçı ve resmî kurumlar, İngiltere’de vergi sınırının aşıldığını iddia edeceklerdi. Bu dönemde, “laissez faire” düşüncesi de ağır vergilendirme politikalarıyla gücünü yitirmeye başlamıştı.

“Laissez faire” düşüncesinin sıkı takipçisi ve fiiliyata geçirmede dönemin diğer ülkelerine kıyasla daha başarılı olan İngiltere’de, bu düşünceye yönelik eleştiriler, daha çok dikkate alınmaya başlanmış ve müdahale etmediği piyasa kanunlarının işleyişini durdurmuştur. 1914 yılından itibaren devlet, savaş bürosunu aracı olarak kullanarak piyasa alımlarına başlamış ve piyasa denetimlerine başlamıştır. Devlet, Mart 1915’te çıkardığı “Vatanı Koruma Kanunu” ile cephane üreten tüm fabrikaların devlet denetimine geçmesi talimatını vermiş ve piyasa üzerindeki denetimlerini fiziksel müdahaleye çevirmiştir. Yine aynı dönemde sendikaların da güç kazanmasıyla emek piyasasını güvence altına almaya yönelik müdahalelerde bulunulmuştur. Temmuz 1915 yılında çıkarılan “Savaş Mühimmat Tasarısıyla” da mühimmat fabrikalarının silah üretimini devlet-güdümlü yapması ve daha sonra kamu mülkiyetine geçirilmesi talimatı verilmiştir. Hükümet ayrıca hammaddelerin arzını da kontrol etmiştir. “1915 tarihli McKenna Kanunuyla” koruyucu gümrük tarifelerinin yürürlüğe girmesiyle artık “laissez faire” rejimi bu dönem İngiltere’si için tam anlamıyla sona ermişti (Berend, 2015: 65-66).

Ancak, McKenna daha sonra, bizzat önerdiği politikasını uygulamada başarısız bulunmuştu. 1915 yılında uygulanan ithalat vergilerinde arzulanan temel amaç, devlete harcama gücü kazandırmaktan ziyade lüks ithal malların tüketimini rasyonelleştirmektir. Bu politikanın uygulandığı dönemlerde süreci gözlemleyen McKenna, lüks ithalat üzerinden alınan vergilerin ithalat seviyesini azaltmadığını ve daha fazla gelir de sağlamadığını fark etmiştir. Politikanın başarısız sonuçlanmasıyla, koruyucu tarifelerin İngiltere için imkânsız olduğunu savunmaya başlamıştır. Hazine'nin, ithalatta değer üzerinden genel bir vergi ya da satış vergisi alınması önerisi de idari uygulanabilirlik açısından tartışılması nedeniyle reddedilmiştir. Sonuç olarak İngiliz vergi sisteminde, dolaysız vergilerin önemi artarken, dolaylı vergilerden hızla uzaklaşmaktaydı. Dolaylı vergilere alternatifler üretilmeye başlandı. Hem tüketimi kapsamı hem de gelirin artan kısmını hükümete transfer edebilmesi amacıyla, gelirin düşük bir kısmına uygulanan dolaysız vergiler tercih edilmeye başlandı. Enflasyonun yaşandığı dönemde, muafiyet seviyelerinin de 160 sterinden 130 sterline düşürülmesiyle pek çok düşük-orta gelirli çalışan kesim, vergi mükellefi haline gelmişti (Daunton, 2002: 45-46).

Grafik 3.3 İngiltere’de 1913-20 Yılları Arasında Vergi Gelirleri ve Kamu Harcamaları

Kaynak: Mitchell, 1975: 702, 726.

I. Dünya savaşı boyunca İngiliz mali sisteminde, yeni vergiler ve diğer gelir kalemleri iki katından fazla artış göstermişti. Kısa dönemde böylesine artan kamu gelirlerine rağmen kamu harcamaları çok daha hızlı artış göstermişti. Grafik 3.3’te görüldüğü üzere savaş dönemi dışında, birbirlerine çok yakın seviyede olan gelir ve harcamalar arasındaki fark, savaş dönemi

boyunca hızla açılmış, 1919 yılından itibaren aradaki açık yeniden kapanmaya başlamıştır. Söz konusu açık, Lloyd George'un da önerdiği gibi borçlanmayla kapatılmıştı. Ancak kapatılan açık o kadar büyüktü ki, savaş öncesi toplam tasarruf düzeyinin üç katına tekabül etmekteydi. 1917-1918 yıllarına gelindiğinde bütçe açığı, milli gelirin yüzde 40'ına ulaşmıştı. Sonuç ise enflasyonist finansmandı. Kâğıt para arzı arttırıldı ve para dolaşımı I. Dünya savaşının başından sonuna kadar neredeyse on kat arttı. Nihayetinde İngiltere geçici süreyle altın standardını terk etmek zorunda kalmıştı (Berend, 2015: 66).

İşçi partisine göre, vergilendirme, ekonomik ve sosyal düzenin inşası için güçlü bir araçtı. Gelir dağılımında eşitlik sağlanabilmesi için sermaye, kâr ve büyük gelirlere yüksek vergi oranı uygulanmasını önermekteydiler. Bu öneriler doğrultusunda I. Dünya Savaşında, kamu geliri sağlamada başarılı olması planlanan yeni bir vergi önerildi: Olağanüstü Kazanç Vergisi (OKV) (Daunton, 2002: 55). Söz konusu vergi, ilk kez Haziran 1915 yılında Danimarka ve İsveç'te uygulamaya konulmuştu ve hızla çoğu Avrupa ülkelerine ve ABD'ye yayılmıştı (Billings ve Oats, 2014: 86). İngiltere'de 1915 yılında uygulanan bir diğer yeni vergi mühimmat vergisiydi. Bu vergiyle mühimmat üreticisi olan firmaların kontrolünün sağlanması amaçlanmıştı. Savaştan önceki iki mali yılın net kârının ortalaması olarak nitelendirilen standart kârın, yüzde 20'sinden fazla kısmının yüzde 100 vergilendirilmesi olarak uygulanmıştı. Vergilendirilmeden önce sermaye girdileri, mühimmata yönelik sermaye harcamaları ve amortismanlar özel indirim tabii tutulmaktaydı (Arnold, 1999: 52).

Olağanüstü kazanç vergisi (OKV) ya da aşırı kâr vergisi olarak bilinen vergi, İngiltere'nin belli bir sınırın üzerindeki 'aşırı' işletme kârlarını vergilendirmeye yönelik ilk kapsamlı girişimi olarak önemli bir yeniliği temsil etmekteydi. Vergi uygulandığında iki amacı gerçekleştirmesi bekleniyordu: savaş harcamalarını finanse etmek ve savaş vurgunculuğunu önlemek (Billings ve Oats, 2014: 84). OKV, savaşın yarattığı maliyetlerin finansmanına katkıda bulunması amacıyla tasarlanmıştı. Olağan dönemlerin hesaplamalarından ayrı tutulan bu verginin savaş sonrasında kaldırılması beklenmekteydi. Hazine bu vergiyi uygulamada pek de gönüllü değildi. Çünkü Hazine, vergi sisteminin zaten eşitlikçi ve adaletli olduğunu iddia ediyordu. Toplumun bütün kesimine ve çıkarlarına katkı sağlamakla tanımladıkları mali sistemin bozulmasından endişe duymaktaydılar (Daunton, 2002: 55).

OKV, başlangıçta sınırlı bir vergilendirme tabanına uygulanırken kısa sürede bütün kârları kapsar hale gelmişti. Büyük kâr geliri elde eden kesim, zaten gelir vergisi ve ek vergiden sorumluyken, ayrıca olağanüstü kazanç vergisinin de mükellefi haline gelmişlerdi. Böyle bir vergilendirme politikasının nihai sonucu vergiden kaçma olarak ortaya çıkmıştı. Kâr geliri elde eden mükellefler, yasal ya da illegal yollara başvurarak aşırı vergi yüklerini azaltmaya

çalışmışlardır. Dolayısıyla OKV, daha fazla gelir sağlayabilme potansiyelinden uzaklaşmıştır. Ancak pek çok kusuruna rağmen OKV, savaş finansmanında etkili ve güçlü bir araç olmuştur (Plehn, 1920: 285-286).

Aralık 1916 yılından savaşın sona ermesine kadar Maliye Bakanı olan ve 1922-23 yılları arasında 7 ay süreyle başbakanlık yapan Andrew Bonar Law, toplumda hızla artan uyumsuz mükellef davranışlarına rağmen, OKV oranlarının %100'e çıkarılmasını talep etmiştir. Bu talebe karşılık, Sör Josiah Stamp ise, o yıllarda Laffer'in vergi oranı-vergi geliri açıklamalarına oldukça yakın bir biçimde, hâlihazırda %80 oranındaki OKV'nin sınırın üstünde olduğunu ve gelir üretmede başarısız olduğunu savunmaktaydı. OKV, ilk hesap dönemi boyunca aşırı kârların yüzde 50'si oranında uygulanmıştır. Nisan 1916'dan dönem sonuna kadar yüzde 60'a çıkarılmış ve Nisan 1917'de yüzde 80'e ulaşmıştır. 1919 yılında yüzde 40'a düşürülmüş, 1920'de ise yeniden artış göstererek yüzde 60'a ulaşmıştır (Billings ve Oats, 2014: 96). Görüldüğü üzere, yalnızca savaş dönemi boyunca uygulanması beklenen OKV, savaş sona erer ermez kaldırılmamış, tam aksine vergi oranı, ilk uygulama dönemindeki yasal düzeyin üstünde uygulanmıştır. Peacock-Wiseman hipotezinde de savunulduğu gibi, savaş gibi olağanüstü dönemlerde artan kamu harcamaları ve vergi düzeyleri eski düzeylerine geri dönmemiştir.

OKV'nin mükellefleri yalnızca savaş vurguncularından oluşmamaktaydı. Ekonomik gelişmeyi sağlayabilecek yatırımlar da bu vergiyle cezalandırılmaktaydı. Bu durumu bir örnekle somutlaştırmak gerekirse, Sör Josiah Stamp ve üç Dundee jüt (altın elyaf da olarak bilinen bir tür bitki) üreticisiyle yapılan toplantıdan bahsetmek gerekir. Üç üreticinin ödediği toplam vergi 700.000 sterlindi ve bu miktarın 450.000 sterlinini OKV oluşturmaktaydı. OKV payı ödenen toplam vergilerin önemli bir payını oluşturmakta ancak, söz konusu üç üreticinin 45 işletmesinin 38'i Hindistan'da faaliyette bulunduğu için vergilendirilmemişti (Billings ve Oats, 2014: 95). Dolayısıyla 450.000 sterlinlik OKV payı, yalnızca yedi firmanın vergilendirilmesinden sağlanmaktaydı. Bu örnekten OKV'nin ne ölçüde teşviklere zarar verebileceği anlaşılabilir. I. Dünya Savaşından önce dünyanın önde gelen dış yatırımlarına ve finansal güce sahip olan İngiltere, savaş sırasında denizaşırı sermaye ihracını yüzde 25 oranında kaybetmişti (Berend, 2015: 71). İhracatın savaş dönemi boyunca azalması sanayi üretimini olumsuz etkilemişti. Sanayi üretimi 1920 yılında, 1913 yılındaki düzeyini yeniden yakalasa da bir sonraki yılda yüzde 20 oranında azalmış ve 1924 yılına kadar hiçbir şekilde gelişim emaresi göstermemiştir (Berend, 2015: 70). Çünkü böyle bir vergilendirme ortamında üreticilerin yatırım yapma arzusu azalabilir, dolayısıyla ekonomik gelişme de olumsuz etkilenebilir.

I. Dünya Savaşının finansmanında vergilendirmeye alakalı en yoğun gelişmeler Maliye Bakanı McKenna'nın Mayıs 1915 ve Aralık 1916 bütçesiyle gerçekleşmiştir. McKenna, maliye

politikası aracı olarak borçlanmayı, vergilendirmeye göre öncelikli tutmaktaydı. ‘Normal yıl’ kavramı olarak nitelendirilen bir mali politika tasarısı oluşturmuş ve bu tasarını savaşın geri kalan sürecinde finansman politikası haline getirmiştir. ‘Normal yıl’ politikası; savaş maliyetlerini öncelikle borçlanmayla tazmin etmek, daha sonra mevcut vergi türlerinde önemli artışlar yapmak ve olağanüstü kazanç vergileri gibi yeni vergilerin alınması gerekmekteydi. Sonuç olarak, gelir vergisi mükellef sayısı 1913-1914 yıllarında 1.130.000 iken, 1918-1919’da 3.547.000’e ulaşmıştı. Savaş boyunca vergilendirmedeki artış hem büyük bir dirençle sonuçlanmış hem de Milli Vergi Dairesinin idari yükü büyük ölçüde artmıştı (Billings ve Oats, 2014: 86, 94).

I. Dünya Savaşı, İngiltere’nin ekonomik büyüme tarihinde kritik öneme sahip olarak görülmüştür. Bazı ekonomi tarihçileri, İngiltere’nin önceki dönemlere göre, daha düşük ekonomik performans sergilemesi sebebinin, I. Dünya Savaşı olduğunu ileri sürmüştür. Foreman-Peck, İngiltere’nin savaşın yarattığı şoka kadar, ekonominin tarihsel standartlara uygun bir biçimde büyüme sergilediğini, ancak savaşın, İngiltere’nin ekonomik büyüme performansı için kırılma noktası olduğunu belirtmiştir (Arnold, 1999: 46).

I. Dünya Savaşı esnasında maliyetler büyük oranda borçlanmayla karşılanmaktaydı. Bu dönemde vergilendirme düzeyi arttırıldıkça, bu araca yönelik şüpheler ve tedirginlikler de büyüyordu. Bir hayli karmaşık sorunları içeren vergilendirmede, seviye daha ne kadar arttırılabilir ve vergi eşikleri, politik gerilim yaratmadan nasıl düşürülebilir ya da harcama gücü üzerinde kontrol mekanizması kurma ve yeterli geliri sağlayabilecek dolaylı vergilere mi ağırlık verilmeli tartışmaları artmaktaydı. İngiltere’nin savaş sonrası mali yapısı bu tartışmalar çerçevesinde şekillendirilmişti.

Savaş döneminde, 1916 yılında kurulan İngiliz Endüstrileri Birliği (İEB), herkesi olumsuz etkileyen, teşvikleri ve etkinliği kıran mevcut vergi sisteminin, piyasadaki özgürlüğün kaybedilmesine neden olabileceğini savunmaktaydı. İEB, üretim üzerine herhangi bir vergi konulmaması gerektiğini, çünkü bu vergilerin sermaye ihlali anlamına geldiğini iddia etmişti. Bu iddialar McKenna tarafından da desteklenmişti. İEB’in temel politikası, üretim maliyetlerini azaltmak ve sermaye için daha fazla tasarruf kalmasını sağlamaktı. Bu politikanın başarılı bir biçimde sürdürülmesi amacıyla, vergilendirmede azalma ve kamu harcamalarının katı bir biçimde sınırlandırılmasını savunmaktaydılar. Ayrıca İEB, vergilendirmede dolaysız vergiler yerine dolaylı vergilere ağırlık verilmesini önermiştir. I. Dünya Savaşının sonunda vergilendirme çok yüksek seviyelere ulaşmıştı. Vergi oranları yükselirken, vergi türleri de değişime uğramıştı. Dolaysız vergilerin payı özellikle savaş sonrası dönemde hızla artmaya başlamıştı. Pek çok ekonomik yorumcu, savaşla birlikte gelir, ek vergi ve miras vergilerinin

zaten limitlerine ulaştıklarını savunmaktaydı. Ancak, 1913-1914 yıllarında, toplam vergi gelirlerinin yüzde 27'lik bir payına sahip olan gelir ve ek vergisinin 1925-1926 yıllarında toplam vergi gelirleri içerisindeki payı yüzde 43'e yükselmişti. Vergilendirmede, dolaysız vergilere olan yönelime sebep olarak, serbest ticaret üzerine vergi koymanın politik güçlükleri ve çalışan kesimin tüketimine yönelik vergilere karşı olan isteksiz tutum gösterilebilir. Dönemin ekonomik yorumcularının fikirlerini dikkate almayan vergi otoriteleri, bu vergilerin oranlarını sürekli arttırarak, olası yeni reform girişimlerinin esnekliğini ve kabul edilebilirlik düzeylerini zedelemişlerdir (Daunton, 2002: 57, 59, 84, 86, 94).

I. Dünya Savaşı sona erdiğinde İngiltere, devasa büyüklükte bir borç yüküyle karşı karşıyaydı. Hazine, borçlanmanın yol açtığı ve açabileceği tehlikeleri fark ederek, sorumluluğu olabildiğince azaltmak adına, vergileri yüksek seviyede tutmanın gerekliliği üzerine beyanlarda bulunmaktaydı. Dolayısıyla savaş sonunda vergilendirme-borçlanma arasındaki öncelik tersine dönmüştü. Hem gelir vergisi mükellefi sayısı hem de vergi oranları eşi benzeri görülmedik biçimde artış göstermekteydi. Örneğin; 1927 yılında İşçi Partisi, partinin temel politikalarından biri haline dönüşecek olan bir yaklaşım önermişti: Gelir vergisinin kademesi arttırılacak ve 500 sterlini aşan rant geliri üzerine ilave ek vergi koyulacaktı. Ayrıca, I. Dünya Savaşı'nın vergilendirme politikalarında neden olduğu bir diğer önemli değişiklik, vergi türlerinin toplam payındaki ani değişimleri olmuştu. Savaştan önce, dolaylı vergilerin hükümet gelirlerine sağladığı katkı yüzde 42,5 iken, savaş sona erdiğinde yüzde 24,9'a düşmüştü. OKV ve şirket kârları vergisinin kaldırılması, dolaysız vergilerin trendinde ani bir değişikliğe sebep olsa da 1929-30 yıllarında dolaylı vergilerin hükümet gelirlerine katkısı ancak yüzde 35,9 olmuştu (Daunton, 2002: 73, 77, 94).

1920'li yıllar İngiltere ekonomisi açısından durgunluk dönemi olarak görülmüştür. I. Dünya Savaşının ardından endüstriyel toparlanmada rakiplerine kıyasla yavaş kalmış ve değişen yapısal koşullara kolayca uyum sağlayamamıştır. 1956'da Paretto ve Bloch'un ulaştığı sonuca göre İngiltere bu yıllarda, istatistiksel olarak çok zayıf bir başarı sergilemiştir. Yapılan çalışmaya göre İngiltere'de 1925 yılı toplam üretim seviyesi ile 1913 yılı toplam üretim seviyesi arasında önemli bir farklılık yoktu. Ayrıca 1929 yılında, Batı Avrupa'da savaş öncesi üretim düzeyine göre yüzde 24,6'lık bir artış kaydedilirken, İngiltere'de sadece yüzde 16,2'lik bir artış gerçekleşmişti. Sonuç olarak 1920'li yıllar endüstriyel üretimde hızlı gelişmelerin gerçekleştirilemediği, ihracatın durgunlaştığı ve yüksek işsizlik oranlarının mevcut olduğu zor bir dönemdi. Bu yıllarda gerek gelir sağlamak gerek mevcut ekonomik sorunları hafifletmek amacıyla, vergilendirme alanında da gelişmeler ve tartışmalar yaşanmıştır. Şirket kârlarının

vergilendirilmesiyle, kurumlar vergisinin temeli oluşturulmuş ve perakende satış vergisi ve petrol vergileri gibi yeni vergi kalemleri tanıtılmıştır (Aldcroft ve Richardson, 1969: 221).

1920 Nisan bütçesinde, kurumların vergilendirilmesiyle ilgili gelişmeler yaşanmış ve şirketlerin kârları üzerinden yüzde 5 oranında vergi alınması kararlaştırılmıştır. Vergi otoriteleri, bu oranın, savaş sonrası nominal kâr genişlemesini azaltacak büyüklükte olmadığını savunmaktaydı. Böylece bu vergiye yüzde 60 oranında uygulanan OKV eşlik etmiştir. OKV gelir sağlamayı bıraktığında ve kârlar savaş öncesi düzeye döndüğünde, uygulamada yalnızca şirket kârlarının yüzde 5'lik vergilendirilmesi kalmıştı. Şirketler dağıtılmamış kârları üzerinden de standart oranlı gelir vergisini öderken, ek vergi yalnızca kârlar dağıtıldığında sorumlu olan hissedarlar tarafından ödenmiştir (Daunton, 2002: 91). Bu dönemde pek çok kişi kurumların kâr vergisine sıcak bakmamıştır. Çünkü şirket kârlarının vergilendirilmesinin, endüstrilere ve girişimlere zarar verdiğini düşünüyorlardı. Ayrıca emeğin mobil olmaması durumunda vergi, emeğe yansıtılabilirdi. Böyle bir durumda, şirketin kâr seviyesi ve kararlığı etkilenmezdi (Wasylenko, 1997: 40). Ancak vergi, emeğe yansıdığına, kârların vergilendirilmesi tamamen işlevsiz hale gelirdi. Dolayısıyla söz konusu vergi hem girişime hem de emeğe büyük zararlar verebilecek potansiyeldeydi. Stanley Baldwin, 1923 yılında söz konusu vergiyi yüzde 2,5'a düşürmüştü. Maliye Bakanı Philip Snowden, 1924 yılında ilk bütçesini sunduğunda, kurumlar vergisini yürürlükten kaldırarak, sanayicilerin olumsuz tepkilerini azaltmıştı. Liberal kesim, savaş döneminde uygulanan McKenna vergilerinin kaldırılmasından ve bazı mamuller üzerinden alınan dolaylı vergilerin azaltılmasından memnundular. Bu dönemde İşçi Partisi de şirket kârlarının vergilendirilmesine karşı çıkmış ve Hobson'un kâr fazlalarının vergilendirilmesi önerisini reddetmiştir (Daunton, 2002: 93, 155).

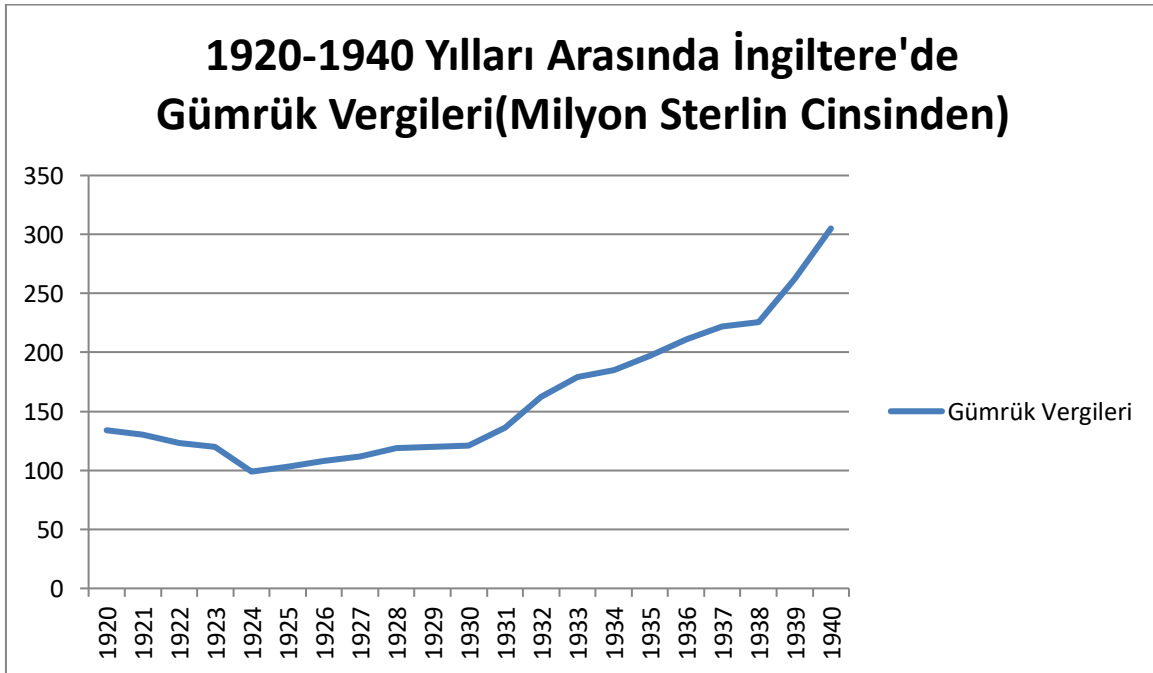
Muhafazakâr politikacı Leo Amery, 1922 yılında mevcut vergi sistemine ters düşecek önerilerde bulunmuştur. Acilen gelir vergisinde indirimle gidilmesini ve tüketim vergilerinin arttırılmasını önermiştir. Önerdiği tüketim vergisi, üretim-tüketim zinciri aşamalarında gerçekleşen satış işlemlerinin her birinden ayrı ayrı alınmalıydı. Perakende satış vergisi, fiyatların hızla yükselmesine ve düşük gelirlilerin olumsuz etkilenmesine neden olmuştu. Milli Vergi Dairesi, bu verginin 850.000 perakendeciden toplanması esnasında pek çok sorunun yaşanacağını, ilişkilerin bozulacağını ve tepkilere yol açacağını, dolayısıyla tahsilinin zor olacağını belirtmiştir. Ayrıca dengeleyici ya da koruyucu gümrük tarifesi olmadıkça, bu verginin ihracat dengelerini alt üst edeceğini de belirtmiştir. Çünkü diğer Avrupa ülkeleri, satış hâsılatı üzerinden alınan vergilerle birlikte, koruyucu gümrük tarifeleri de uygulamaktaydı. Ancak İngiltere'de korumacılık faaliyetleri halen tartışma konusuydu (Daunton, 2002: 95-96).

İşçi Partisi kamulaştırma politikalarından yanayken dönemin siyasetçilerinden W.Churchill'in politikası, öncelikli olarak rekabetçi ekonominin sağlanmasından yanaydı. Bu politikanın etkin bir biçimde işleyebilmesi için, endüstrilere işlerlik kazandırılması ve serbest ticarete dayalı ekonomik refah düzeninin tam anlamıyla sağlanması gerekmektedir. Teşviklerin arttırılmasına ve büyümenin sağlanmasına büyük katkı sağlayan kapitalist ekonomiye dayalı düzende, toplumsal uyumun da muhakkak sağlanması gerektiğini vurgulayan Churchill, mirastan gelen servetlere yönelik vergilerin arttırılmasını, aktif servet üzerindeki vergilerin de azaltılmasını savunmuştur. Böyle bir politika, servet yaratabilen kesimin teşvikini arttırabilirdi. Churchill'in bir diğer politikası, düşük seviyede ek vergi ödeyenlere destek olmak ve ek vergi yükünü çok büyük gelirlilere aktarmaktı (Daunton, 2002: 124, 132).

Churchill, vergi sistemini sadeleştirme yönünde politikalar da uygulamıştı. Gelir vergisi ve ek vergiyi birleştirmiş ve gelir vergisinin tahsilinin ardından, vergilendirilen net gelir üzerinden ek vergi alınması olarak değişiklik yapmıştı. Churchill, dolaysız vergilendirmenin, girişim çabalarını azaltacağını ve sonuçta, toplumun her kesiminin tasarruflarının azalmasına neden olacağını belirtmiş ve 1925 yılı bütçesinde dolaysız vergilerin, teşviklere zarar veren yüksek seviyelerinin azaltılmasıyla, çaba ve tasarrufların canlandırılacağını savunmuştur. Churchill bu politikanın uygulanmasıyla, daha fazla vergi hâsılatı elde edilebileceğini ve böylece, ulusal borç yükünün azalmasını sağlarken, kamu harcamalarına katkı sağlayacağını da belirtmiştir. Churchill tüm bu vergilendirme politikalarına ek olarak, yerli üreticileri teşvik etmek için ithal petrolün vergilendirilmesini önermiştir. Söz konusu vergi, 1942 yılında ilk defa uygulanan alım vergisine kadar önemli olan tek yeni dolaylı vergi olmuştur (Daunton, 2002: 131, 134, 136).

Daha önce de bahsedildiği üzere, 1920'li yıllar İngiliz ekonomisi için yavaşlama dönemleriydi. I. Dünya Savaşı maliyetlerinin giderilmeye çalışıldığı bu yıllarda toplam üretim genişlemesi oldukça yavaş gelişim göstermekteydi. Endüstriyel anlamda başarısız sayılabilecek bu yılların ardından hem 1929 Büyük Buhranı ortaya çıkmış hem de ABD, Smoot-Hawley Gümrük Tarifesi Yasasını çıkarmıştır. ABD'nin Haziran 1930'da çıkarmış olduğu Smoot-Hawley Gümrük Tarifesi Yasası tüm Avrupa sanayisinin büyük tahribata maruz kalmasına neden olmuştu. İngiltere'de daha önce, 1925 yılından itibaren, özellikle 1930'lu yılların başlarında, korumacılık faaliyetleri yönünde adımlar atılmıştı ve Smoot-Hawley yasasından bir yıl sonra altın standardı tamamen terk edilmişti. Yine aynı yıl, İngiltere'de genel olarak mamul mallara yüzde 50 vergi ve değeri üzerinden yüzde 100' kadar vergi kesintisine olanak veren "Olağanüstü İthalat Kanunu" çıkarılmıştı (Berend, 2015: 85). Mart 1932'de İthalat Vergileri Kanunuyla %10'luk genel bir advalorem tarife yürürlüğe girmiş ve aynı yıl içerisinde bu oran

iki katını çıkmıştır. Lüks mallar üzerindeki oran %33'e kadar ulaşmaktaydı. 1933 yılında ise ithal tarımsal ürünlere sınırlandırma getirilmişti. Bu yıllarda sürekli artan korumacılık faaliyetleri yalnızca İngiltere'de gerçekleşmiyordu. 1931 yılında ithal malların değeri üzerinden alınan gümrük vergilerinin oranı 15 Avrupa ülkesinde hızla artarak, 1927'deki seviyesinin ortalama yüzde 64'ün üzerinde bir artış sergilemişti. 1928-35 yılları arasında Avrupa'nın tamamı denkleme katıldığında ithalat değeri 32 milyar dolardan 12 milyar dolara düşerken; ihracat da keskin bir düşüşle 26 milyardan 9 milyar dolar seviyelerine düşmüştü (Berend, 2015: 86-88). ABD'nin Gümrük Tarifesi Yasası, yalnızca İngiltere'yi değil tüm Avrupa'nın ithalat-ihracat seviyelerini köklü bir biçimde değişime maruz bırakmıştı. Grafik 3.4'te görüldüğü gibi, İngiltere'de gümrük vergileri 1930 yılından sonra, önceki yıllara göre daha hızlı bir artış sergilemiştir. 1929 yılında 120 milyon sterlin, 1930 yılında 121 milyon sterlin gümrük vergisi tahsil edilirken, 1931 yılında 136 milyon sterlin tahsil edilmiş ve ertesi yıllarda hızla artarak devam etmiştir. 1924 yılında 99 milyon sterlin olarak tahsil edilen gümrük vergisi, 1940 yılına gelindiğinde 305 milyon sterlin olarak tahsil edilmiştir. 16 yıl sonra gümrük vergisinden üç kat fazla vergi tahsilâtı yapılmıştır.

Grafik 3.4 1920-1940 Yılları Arasında İngiltere'de Gümrük Vergileri (Milyon Sterlin Cinsinden)

Kaynak: Mitchell, 1975: 726.

İngiliz hükümetinin 1920'li yılların ortasından itibaren başlayan korumacılık faaliyetleri hem ithalatı hem de ihracat seviyelerini önemli ölçüde azaltmıştı. Ancak devletin müdahalesi yalnızca dış ticarete yönelik olmamıştır. Aynı dönemde devlet müdahalesinin en sık görüldüğü

sektörlerden biri tarım olmuştur. 1920'lerin ortalarından 1930'ların ortalarına dek tarım üretimini teşvik etmek için sübvansiyonlar verilmiş ve tarımda yeni istihdam alanları ortaya çıkartılmıştır. Tarımsal ürünlerin üretiminde verimlilik gözetilerek ve fiyatlar belirlenerek zorunlu denetimler yapılmıştır. Denetimlerin özellikle tarım sektöründe olmasının sebebi, gıda ithalatını sınırlandırmak ve mevcut ticaret dengesini İngiltere lehine çevirebilmektir. Söz konusu yıllar arasında yapılan bu tarz müdahalelerle, tarımda “laissez faire” anlayışı sona ermişti (Crafts vd., 2007: 188).

Hükümetin iktisadi faaliyetler üzerinde denetimi ve müdahalesi artarken, Snowden'in Maliye Bakanlığında vergilendirmeye yönelik tartışmalı politikalar yürütülmekteydi. Snowden'in vergilendirmede yüklendiği kesim, kira geliri elde edenlerdi. Onun görüşüne göre, özel mülkiyet kavramı kamu güvencesindeydi ve gerektiğinde (daha fazla sosyal fayda sağlama durumunda) devlet tarafından el konulabilirdi (Daunton, 2002: 145). 1930 yılında sunduğu bütçede, büyük gelirler üzerindeki ek vergiyi arttırmış ve daha yüksek miras vergisi uygulamıştır. Snowden'in bu uygulaması, Hazine ve Milli Vergi Dairesi tarafından eleştirilere maruz kalmıştı. Her iki kurumun da yetkilileri, ek vergi ve miras vergilerinde meydana gelebilecek olası artışlara mükelleflerin tahammülünün kalmadığını düşünmekteydi. Snowden, bir sonraki yılın bütçesini hazırlarken daha ciddi sorunlarla karşı karşıyaydı. Mevcut işsizlik oranını hafifletmek amacıyla uygulanan politikaların yüksek maliyetleri, bütçenin açık vermesine neden olmuştu. Snowden, söz konusu bütçe yılında denk bütçe anlayışını ve borç ödeme fonlarının askıya alınmaması politikasıyla, Hazineyle aynı fikirde olmuştu. Çünkü alacaklılarla yapılan sözleşmelerin ihlali, hükümetin hem güvenilirliğini zedeleyecek hem de menkul kıymetlerin fiyatlarını düşürecekti. Bu süreç sonucunda da kaçınılmaz olarak, borçlanmanın maliyeti artacaktı. Dolayısıyla denk bütçe anlayışı kritik bir öneme sahip olmuştu. Bir sonraki 1931 yılı bütçesiyle Snowden'in vergilendirmeye bakış açısı da değişmişti. Gelir vergisi, ek vergi ve miras vergisinin oranlarını artırma yönünde işlem yapmayarak, petrol vergisi ve şerefiye vergisine yönelmişti. Şerefiye vergisini, kamu harcamalarıyla ya da özel sektörün girişimleriyle artan arazi değerinin, özel olarak tahsis edilmesini engellemek için uyguladığını belirtmiştir. Uygulamada başarısız olan şerefiye vergisi, 1932 yılında askıya alınmış ve 1934 yılında kaldırılmıştır (Daunton, 2002: 157).

1931 yılında mali kriz derinleşmiş, işsizlik sigorta fonundaki açık uluslararası alanda İngiltere'nin güven kaybetmesine neden olmuş ve Snowden, aynı yılda ikinci kez bütçe yapmak durumunda kalmıştı. İşçi Partisi, harcamalarda ve bilhassa işsizlik maaşındaki indirime karşıydı. Öte yandan Hazine ve Milli Vergi Dairesi, daha fazla dolaysız vergi uygulamasına gidilmemesini önermekteydiler. Yine de Hazine, Churchill'in hazırlamış olduğu bütçeden

fayda sağlayan, alt-orta sınıf üzerine vergi konulmasını ve nispeten az vergilendirilen çalışan kesime dolaylı vergi konulmasını tercih etmişti (Daunton, 2002: 157). Snowden ise, bütün tartışmalarla birlikte kısıtlı alternatifler arasından, ek dolaylı vergiler uygulayarak gelir vergisinin standart oranını arttırmış ve gelir vergisinin muafiyet seviyesini aşağıya çekmiştir. Böylece 1.250.000 insan daha gelir vergisi sorumlusu olmuştur. Muafiyet seviyelerini aşağıya çeken Snowden, tarihten örnek vererek yaşam standardı maliyetlerinin 1920 yılına kıyasla çok daha düşük olduğunu ve düşük gelirliilerin savaş sonu döneme göre daha az vergilendirildiği gerekçesiyle kendi politikasını haklı çıkarmaya çalışmıştır (Daunton,2002:158). Hazine'nin önerilerine dikkate almayan Snowden, ek verginin de oranını yüzde 10 oranında arttırarak vergi sisteminin daha da eşitsiz bir yapıya dönüşmesine neden olmuştur. Örnek vermek gerekirse, 1930-1932 yılları arasında gelirin efektif vergi oranı; 50.000 sterlin kazanan mükellefte yalnızca yüzde 11 oranında artış gösterirken, üç çocuğu olan evli bir adamın kazandığı 500 sterlinlik gelirden yüzde 380 oranında artış göstermiştir (Daunton, 2002: 159).

Yoğun tenkitlere maruz kalan Snowden, McKibbin tarafından da eleştirilmişti. McKibbin'in görüşüne göre, Snowden'in dış ticaret politikası kusurluydu. İngiliz ekonomisinin yaşadığı sorunların yapısal olduğunu savunan McKibbin, uygulanan reflasyon politikalarının, dış ticarete, yerli üreticilerin mallarının rekabet edememesiyle sonuçlandığını ve sermayenin yoğun bir biçimde yurtdışına kaçtığını belirtmiştir (Daunton, 2002: 159). İktisadi faaliyetlerini, daha güvenli bir ekonomik ortamda gerçekleştirmeyi arzulayan ve sermayelerini, İngiltere'den daha az vergilendirildiği alanlara kaydıran kapitalistlerin yurtdışında daha fazla yatırım yapması İngiltere ekonomisinin büyük zararlara uğramasına neden olabilirdi. Çünkü yatırımın ekonomik gelişmede önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir.

1932'den 1934'e kadar yaşanan mali çöküş, Hazine'nin gündeminde en üst sırada yer almıştı. İktisadi faaliyetler için güvenli bir ekonomik ortam yaratılması gündeme gelmiş ve 1931 yılında, olağanüstü(acil) vergi artışları kaldırılmıştı. Ancak birkaç yıl sonra, İngiltere'de yeniden silahlanma politikalarıyla savaş ekonomisi hazırlıkları yapılmaya başlanmıştı. Warren Fisher, İkinci Dünya savaşından önce 1934 yılında, İngiliz vergi mükelleflerinin savunma harcamaları için daha yüksek vergilendirme ihtiyacı konusunda hazırlanması gerektiğini belirtmişti. Nitekim Warren Fisher haklı çıkmış ve 1935 yılında Hazine ve Milli Vergi Dairesi, kaynakları yönlendirmenin ve ödemeler dengesini zayıflatmanın tehlikeleri ne olursa olsun savunma programlarının azaltılmayacağını kabul etmişti. Öncelikler tamamen tersine çevrilmiş ve maliyetler için yeni mali politika çalışmaları başlatılmıştır (Daunton, 2002: 171).

1937-40 yılları arasında Muhafazakâr partiden başbakanlık görevini icra eden Chamberlain, 1937 yılında gelir vergisinin standart oranlarını arttırmış ve 1942 yılına kadar,

özellikle yeniden silahlandırma için ayrılan yeni bir vergi olan milli savunma katkılarını tanıtmıştır. Milli savunma katkıları, yeniden silahlanma programı döneminde iş ve sanayi kârlarının 2.000 sterlinden fazla artış gösteren kârlarına uygulanmak üzere tasarlanmıştı (Crowson, 1997: 126). Artan oranlı olarak uygulanan milli savunma katkıları, işletmeciler tarafından güçlü bir eleştiriye maruz kaldığında Chamberlain bu vergiyi, yüzde 5'lik kâr vergisine dönüştürmüştür. Bu sabit oran işletmelerin tepkisini azaltmıştır. Milli savunma katkıları, 1947 yılında kârlar üzerinde kalıcı bir vergi haline gelmiştir. Kâr vergisinin gelirleri, 1938-39 ve 1939-40 yıllarında yeniden silahlanma için gereken gelirin altına düşmüş ve 1938 yılında gelir vergisinin oranı yeniden arttırılmıştır (Daunton, 2002: 172-173). 1938-39 yılı için vergi dağılımlarını gösteren Grafik 3.5'e göre, milli savunma katkıları toplam vergi gelirlerinin yüzde 2,5'ünü oluşturmaktaydı.

Grafik 3.5 İngiltere’de 1938-39 Yılında Vergi Gelirlerinin Yüzdesele Dağılımı

Kaynak: Daunton, 2002: 175.

Savaşlar arası dönemde İngiltere, kamulaştırma ve sosyal refah politikalarını arttırmaya başlamıştır. 1934 yılında İşçi Partisi konferansında, kamulaştırılan endüstrilerin ve hizmetlerin, özel kârların, üretim motivasyonu olarak değiştireceği ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılabileceği iddia edilmiş ve daha adil bir toplumun inşası amaçlarıyla uygulanan vergilendirmeden kamulaştırma ve refah politikalarıyla ilişkili vergilendirme yapısına geçiş yapılmıştır. Vergilendirme artık klasik amaçlarından ayrılmış ve sıkı bir biçimde refah politikalarıyla uyumlaştırılmaya çalışılmıştır (Daunton, 2002: 119). I. Dünya Savaşından önce,

1908 yılında yaşlılık aylıkları ve 1911'de İşsizlik Sigortası'nın yürürlüğe konulmasındaki temel amaç refah devletinin inşasıydı. Savaşın patlak vermesiyle geciken refah politikaları ve harcamaları, savaşlar arası dönemde, yaşanan ekonomik krize ve yüksek işsizliğe rağmen hızla artış göstermişti. İngiltere'de toplam sosyal hizmet harcamaları 1918 yılında GSYH'nin yüzde 2,4'ünü oluştururken, 1938 yılında yüzde 11,3'e yükselmişti (Crafts vd., 2007: 186). Vergilendirme yapısının değişiminde, dönemin hükümetlerinin bakış açısı oldukça önemli bir rol oynamıştır. Ekonomik-politik sorunlar ve seçmen desteği kaygısı gibi nedenler hükümetlerin vergilendirmeye atfettikleri rolde belirleyici olmuştur. Bu sebeple zaman içerisinde değişim gösteren vergi politikalarını, siyasi partilerin görüşleri çerçevesinde özetlemek faydalı olacaktır.

Savaşlar arası dönemde İşçi Partisi hükümetinin öncelikli amaçlarından biri büyük servet oluşumlarını engellemek ve gelir dağılımı adaletini sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda yüksek gelirlilere oldukça katı müdahaleler içeren politikalar uygulamıştır. Parti özellikle toplumun diğer üyelerinin yararına (çoğunluğun) ve girişimin serbest bırakılması adına hak edilmemiş kazançları (özellikle miraslara) yüksek oranda vergilendirirken, sosyal olarak yaratılmış refahın önemine vurgu yapmıştır (Daunton, 2002: 198). 1930'ların ekonomik sorunlarının 'kaçınılmaz deneyimi' ve savaş sırasında sivil cephedeki yaşam, ekonomik faaliyetin önemli bir kısmının refah harcamalarında ve kamulaştırılmasında büyük artışlar taahhüt eden İşçi hükümeti için büyük bir seçmen çoğunluğu yaratmıştır (Crafts ve Toniolo, 1996: 138).

II.Dünya Savaşının ardından İşçi Partisi, nispeten üretimi teşvik etmek ve verimliliği arttıracak vergi politikası üretmeye odaklanmıştır. Ancak bu odaklanma süreci yavaş bir biçimde işlemekteydi. Örneğin, 1951-54 yılları arasında İngiliz vergi sistemi, sanayiye teşvik sağlamak yerine ücret kontrolleri aracılığıyla, sendikaların desteğini kazanmak için kullanılmıştı (Daunton, 2002: 194, 264). 1950'lerin sonunda yavaş ekonomik büyüme oranları, politikacılar tarafından bir sorun olarak algılanmaya başlamıştı ve o zamandan itibaren yatırımları teşvik ederek mali kapasitelerine ulaşmak ve teknolojiyi geliştirmek için çaba göstererek büyümeyi teşvik etmeye yönelik tasarlanmış bir dizi politika yenilikleri yapılmıştır (Crafts ve Toniolo, 1996: 143).

1964-70 yılları arasında İşçi Partisi, vergi sisteminin yetersizliğini kabul etmiş, ekonomik büyümeyi ve modernleşmeyi teşvik edecek politikalar tasarlanması hususunda Muhafazakâr parti ile aynı ekonomik görüşleri paylaşmaya başlamıştır (Daunton, 2002: 264). Muhafazakârların mali düşüncesi, genel olarak ekonomik büyümenin bireysel risk alma seviyesine ve serbest piyasa mekanizmasıyla girişimlerin daha etkin ve verimli işleyerek

ekonomik büyümenin sağlanacağı inancında yatmaktaydı. Özellikle 1965’li yıllardan itibaren Muhafazakârlar, girişimleri teşvik etme konusunda daha aktif olmaya başlamışlardır (Daunton, 2002: 302-303).

1970’li yılların başından itibaren her iki büyük partinin de ekonomik görüşleri birbirine yakınlaşmıştır. Stagflasyon dönemiyle mücadelede, her iki parti tarafından da önerilen politikaların aynı olması, söz konusu yakınlaşmanın somut örneklerindedir. 1970’ler yalnızca İngiltere için değil sanayileşmiş pek çok ülke için hem ekonomik performansta hem de ekonomi politikalarında köklü değişimlerin yaşandığı yıllar olmuştur. 1973-79 yılları arasında büyük sanayileşmiş ülkelerin çoğunda GSYH büyüme oranı, altın çağın sadece yarısı kadar gerçekleşmişti. Uluslararası para sistemi çökmüş ve tüm büyük sanayileşmiş ülkeler stagflasyon krizine girmiştir (Floud ve Johnson, 2004: 48). Her iki partinin de stagflasyon krizine karşı önlem paketi; kamu harcamalarının ve dolaysız vergilendirmenin azaltılması, yüksek faiz oranı politikasının takip edilmesi, kamu kesimi borçlanma gerekliliğinin azaltılması ve para arzını azaltılması gibi politika karmalarından oluşmaktaydı (Trotman ve Dickenson, 1996: 430).

1977 yılında Muhafazakâr Parti bildirisinde, yüksek artan oranlı vergilendirme, eşitsiz olma ve daha hızlı enflasyona sebep olması gerekçesiyle eleştirmiştir. Aynı yıllarda İşçi Partisinin vergilendirmeye bakış açısı da değişmiştir. İşçi Partisi, refah devleti programını başlattığında, ortanca seçmenler daha ılımlı(mütevazı) gelirlere sahipti. Dolayısıyla ortanca seçmenler, gelir vergisinin sınırını aşmadıkları için gelir vergisi ödemezlerdi. Bu durum gelir dağılımını destekleyecek pek çok seçmen demektir. Ancak zamanla ortanca seçmenler gerek enflasyon gerekse de gelir dağılımı politikaları nedeniyle gelir vergisi mükellefi haline gelmişlerdir. Dolayısıyla ortanca seçmenler, gelir dağılımı politikaları vaat eden İşçi Partisine karşı daha duyarsız hale gelmiş ve bunun sonucunda, özellikle 1970’li yıllardan itibaren İşçi Partisinin vergilendirme ile gelir dağılımı amacı, vergilendirme ile ekonomik büyüme amacına dönüşmüştür (Daunton, 2002: 336). 1979 yılında, sendikaların ‘istismarına’ karşı düşmanlık, kamu sektöründe yeni kriz korkusu ve İngiltere’nin uluslararası arenada ekonomik durumunun zayıflığı, ekonomik büyümeye ve kişisel teşviklerin arttırılmasına yönelik politikaların önünü açmıştır (Daunton, 2002: 369). Sonuç olarak siyasi partilerin ekonomik görüşleri 1970’li yıllardan itibaren birbirleriyle uyumlu hale gelmiştir.

Vergilendirme II. Dünya Savaşının finansmanında önemli bir mali araç olmuştur. II. Dünya Savaşında maliyetlerin finanse edilmesinde, önceki dünya savaşına kıyasla vergilendirmeye daha çok rol atfedilmiştir (Matthews vd., 1982: 193). Vergilerin GSYH içerisindeki payı, tıpkı I. Dünya Savaşında olduğu gibi, olağan dönemlere kıyasla hızla artış

göstermiştir. 1938 yılında milli gelirin yüzde 25,2'sini oluşturan toplam vergi hasılatı, 1944 yılında yüzde 44,7'ye ulaşmıştır. 1948-49 yılına gelindiğinde vergilerin GSYH içerisindeki payı, halen yüzde 44 civarındaydı (Daunton, 2002: 177). Ancak I. Dünya Savaşına kıyasla, II. Dünya Savaşı'nın sonunda vergilerin potansiyel net getirisi daha düşük gerçekleşmiştir. Savaş döneminde uygulanan yüksek vergilendirme politikaları, vergi hâsılatlarında bozucu bir etkiye neden olmuştur (Daunton, 2002: 189).

1938'de merkezi yönetim harcamaları GSMH'nin yaklaşık yüzde 9'uydu. 1944'e kadar askeri harcamaların zirve yılı olan hükümet alımları GSMH'nin yüzde 54'üne yükselmişti. Amerika Birleşik Devletleri'nde sorun benzerdi. 1938'de federal hükümet harcamaları GSMH'nin yaklaşık yüzde 7'siydi. 1944'e gelindiğinde, ABD'deki hükümet harcamaları da GSMH'nin yaklaşık yüzde 50'sine yükselmişti (Cooley ve Ohanian, 1997: 446).

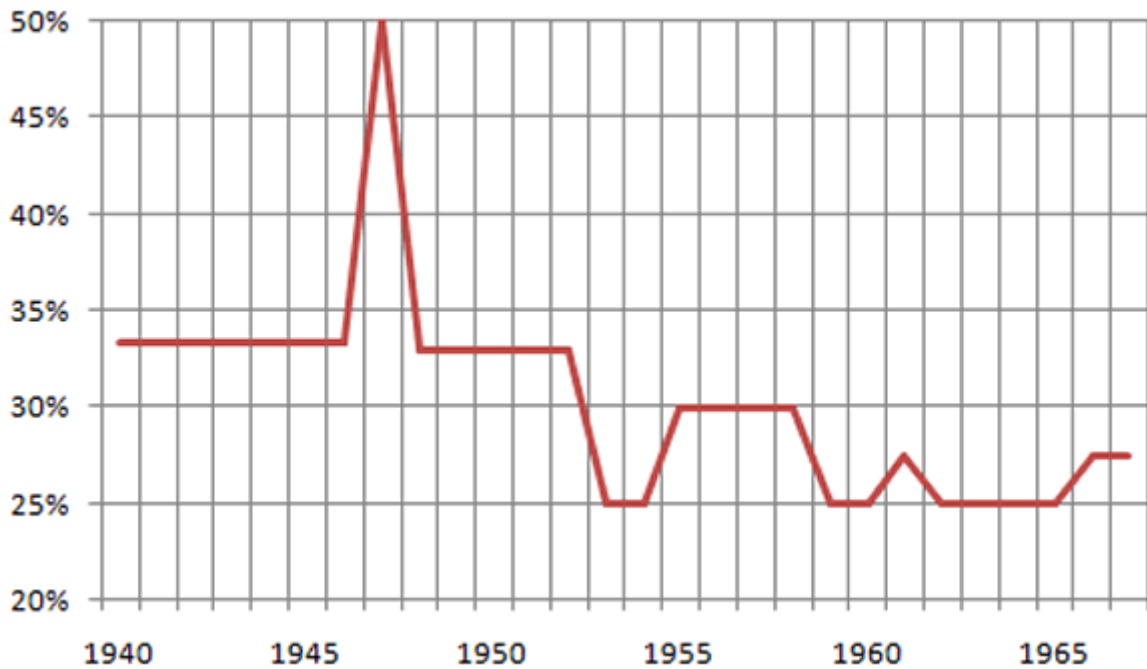
1940'tan 1945'e kadar İngiltere savaş finansmanı için toplam beş yıllık seferberlik ilan etmiştir ki bu daha yüksek bir vergilendirme düzeyi gerektiriyordu (Rose ve Karran, 1987: 36). İşçi Partisi'nin savaş sonuna kadar yürüttüğü vergi politikaları, eski politikaların tekrar edilmesinden ibaret olmuştur. Hak edilmemiş kazançta yüksek miras vergileri uygulamak, daha artan oranlı gelir vergisi ve sermayeye yönelik ağır vergilerle politikalarını sürdürmeye devam etmişlerdir (Daunton, 2002: 190). Yine savaşın başlarında OKV ortaya çıkmıştır. Önce yüzde 60 olarak belirlenen OKV oranı, 1940 yılında yüzde 100'e çıkarılarak, I. Dünya Savaşına göre daha katı hale getirilmiştir (Billing ve Oats, 2014: 98). I. Dünya savaşında uygulandığı gibi muafiyet ve indirim seviyeleri düşürülerek, toplum genelinde vergi ödemeleri arttırılmış ve daha fazla vergi hasılatı amaçlanmıştır. Ancak daha önce de değinildiği gibi yüksek vergilendirme, vergilerin potansiyel net getirisini azaltmıştır. I. Dünya Savaşına göre en önemli farklılık, borçlanma ve vergi arasındaki önceliğin değiştirilmesidir. II. Dünya Savaşı boyunca mali araç olarak vergilendirmeye, borçlanmadan daha fazla güvenilmiştir. Ancak yine de yüksek savaş maliyetleri yalnızca vergilendirmeden karşılanmamıştır. Vergi artışlarına rağmen, önemli miktarda kamu borçlanmasının da savaş finansmanının önemli bir bileşeni olmuştur. Sonuç olarak vergi ve borçlanma araçlarına olan güven değişime uğrasa da savaş sona erdiğinde yine yüksek borç yüküyle karşı karşıya kalınmıştır (Cooley ve Ohanian, 1997: 440; Daunton, 2002: 177).

Savaş döneminde ortaya çıkan en önemli vergilerden olan satın alma vergisi, KDV'nin kabul edilmesine kadar uygulanan önemli bir dolaylı vergi olmuştur. Yalnızca tahsili kolay olan satın alma vergisine değil, diğer dolaylı vergilere olan ilgi de artmaya başlamıştır. Genellikle dolaylı vergilere karşı çıkan İşçi Partisi, savaş sona erdiğinde bile satın alma vergisini,

ekonomik planlama ve gelir kaynağı olarak muhafaza etmeye devam etmiştir (Daunton, 2002: 186).

İngiltere’de belirli bir dönem Bakanlık görevini icra eden Dalton da üretken çabalara ve girişimlere zarar veren gelir vergisine bağımlılığın azaltılması gerektiğini belirterek, dolaylı vergilere yönelimin gerçekleşmesi gerektiğini savunmuştur. Satın alma vergisi, doğrudan kontroller aracılığıyla tüketimi kontrol etmede etkili bir dolaylı vergiydi. Söz konusu vergi, lüks ve gereksiz olarak nitelendirilen mallar üzerinde yüksek oranda uygulanırken, asgari yaşam standartları için gerekli ve faydalı olan mallar üzerinde düşük oranlı uygulanırdı. Böylece hem iç tüketimi kontrol etme bakımından hem de kamu gelirlerini artırma bakımından son derece önemli bir vergi kalemi olarak kullanılabilirdi (Daunton, 2002: 218).

Ancak satın alma vergisi savaştan sonra, ekonomiyi şekillendirme yolunda çok farklı oranlarda seyretmiştir. Sıkça değiştirilen vergi oranları ekonomiyi çarpıklığa sürüklediği gerekçesiyle yoğun bir biçimde eleştirildi (Daunton, 2002: 219). Grafik 3.6’da İngiltere’de satın alma vergisinin oranlarında sıklıkla yapılan değişiklikler, 1940-65 yılları arasında, oyunculara uygulanan vergi oranları örneğiyle gösterilmiştir.

Grafik 3.6 İngiltere’de 1940-1965 Yılları Arasında Oyunculara Uygulanan Satın Alma Vergisi

Kaynak: <http://www.bayko.org.uk/General%20and%20Other/Purchase%20Tax.htm&mainFrame>) (erişim tarihi: 25.06.2020).

Genel olarak savaş dönemi İngiltere’si incelendiğinde, I. Dünya savaşına kıyasla vergilendirmeye daha çok güvenen otoritelerin olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar

vergilendirmede, önceki savaşa kıyasla önemli artışlar olsa da savaşın maliyeti de bir önceki savaşa göre çok daha yüksekti. İngiltere’de harcamalar, sadece 6 yılda, 6 kat artış göstermişti. Bu durum, vergilendirme üzerinde daha büyük bir baskı oluşturarak daha yüksek ve sıkı denetlenen bir ekonomiye yol açarak, I. Dünya savaşında olduğu gibi ekonomik büyümeyi geciktirmişti.

İktisatçılar arasında süregelen tartışmalardan biri, refah devleti politikalarının ve büyüyen kamu sektörünün ekonomik büyümeyi ne yönde etkilediği konusudur. Bu dönemde, İngiltere’de vergi reformları pek çok yönden refah devleti finansmanı ile ilişkili olmuştur. Bu sebeple İngiltere’de vergilendirme ve ekonomik gelişmeye ilişkin düşüncelerin açıklanmasında refah devleti politikaları üzerinde durulmuştur.

İngiltere’de refah devletinin maliyeti, diğer Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) üye ülkelerinin çoğuna kıyasla, yüksek oranda artan oranlı vergilendirmeye finanse edilmekteydi (Daunton, 2002: 264). Refah politikalarının büyük kısmının artan oranlı vergilendirmeye finanse edilmesi, daha çok tasarruf sağlayabilecek az sayıda insanın biraz tasarruf edebilecek daha fazla insanlı bir topluma dönüşmesine neden olmuştur (Trotman ve Dickenson, 1996: 159). Richard Vedder, 2006 yılındaki çalışmasında, vergi yükleri ile ekonomik refah arasındaki ters yönlü bir ilişki olduğunu belirtmiş ve düşük vergili bölgelerin ortalama olarak daha iyi bir yaşam kalitesine sahip olduğunu savunmuştur (Paul vd., 2006: 53). Vergiler yapısı gereği, harcanabilir geliri azaltacaktır. İngiltere gibi yüksek artan oranlı vergiye sahip ülkelerde, yüksek gelirli insanların tasarrufları çok daha fazla etkilenecektir. Çünkü bu kesimin tasarruf etme eğilimi daha yüksektir. Dolayısıyla yüksek artan oranlı gelir vergisi, kişisel tasarrufları cezalandırarak, ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir (Trotman ve Dickenson, 1996: 176).

İngiltere’de, sosyal refah vaadi, yüksek ve istikrarlı bir istihdam düzeyi ve ilerici bir vergilendirme sistemi yoluyla gelir ve servetin daha eşit dağıtılması anlamına gelmekteydi (Alford, 1988: 24). Savaş sonrası refah politikası büyük ölçüde, sosyal yardım harcamalarının iki katına çıkarılması gerektiğini savunan savaş zamanı Beveridge Raporunun ardından çıkarılan yasalara dayanıyordu (Crafts ve Toniolo, 1996: 142). Beveridge Raporu, İngiltere’de, refah devleti olgusunun temel dayanaklarından biri olmuştur: 1945 yılında Aile Ödenekleri Yasası, 1946 yılında Ulusal Sağlık Hizmeti Yasası ve Ulusal Sigorta Yasası, 1948 yılında ise, Ulusal Yardım Yasası çıkartılarak refah devleti politikalarında önemli adımlar atılmıştır (Trotman ve Dickenson, 1996: 97). Bu tarz refah politikaları, İngiltere’de kamu harcamalarının payını hızla arttırmıştır. Harcamalardaki artış İngiltere’nin tarihsel geçmişine kıyasla daha önce eşî benzeri görülmemiş olsa da savaş sonrası dönemde OECD uluslarının modelleriyle birbirine

benzemektedir. Pek çok ülkede sağlık, sosyal güvenlik ve eğitime yapılan harcamalar, diğer programlara yapılan harcamalardan çok daha fazla artmış ve ulusal ürünün büyümesinden daha hızlı artış göstermiştir. Sosyal refah programlarına yapılan harcamalardaki artış, vergilendirme ve vergi çabalarındaki büyümenin temel nedeni olmuştur (Rose ve Karran, 1987: 41).

1938 ile 1951 yılının kamu harcamaları karşılaştırıldığında, 1951 yılında kamu harcamalarının GSYH içerisindeki payı yüzde 7,6 daha yüksek gerçekleşmiştir. Söz konusu artışın ise yüzde 4,6'ı doğrudan sosyal hizmetlere aktarılmıştır. Dolaysız vergilerin üretimden elde edilen özel gelir içerisindeki payı da iki katına çıkarak, 1938'de yüzde 11 iken 1950 yılında yüzde 22'ye yükselmiştir (Crafts ve Toniolo, 1996: 142).

İngiltere'de savaş sonrası kamulaştırmanın ekonomik etkilerinin zayıf olduğunu savunan pek çok çalışma vardır. Cairncross, kamulaştırmanın İngiltere'de çok az bir ekonomik etkiye sahip olduğunu ve ürettikleri ürünlerinin yapısının, kaybedilen uluslararası piyasaların yakalanmasına katkı sağlamadığını savunmuştur. Özel yatırımcılar için çekici olmayan temel kamu hizmetlerine mevcut hükümet katılımını marjinal olarak artırma ihtiyacı konusunda önemli bir partizan fikir birliği vardır. Büyük partizan çatışmaları kârlı sanayileri (demir ve çelik gibi) kamu mülkiyetine almakla ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla İngiltere'de kamulaştırma çalışmaları, serbest girişimcilerin kaybettiği bir döngüye dönüşmüştür (Stuadiar, 1986: 675). 1980'lerde hem ABD başkanı Reagan hem de İngiltere başbakanı Margaret Thatcher, ekonomideki yetersiz tasarruf eğilimi ve verimsizliğin nedenini, ülkelerinde uzun süre uygulanan (özellikle altın çağda) cömert refah programları ve kamulaştırma olduğunu savunmuşlardır (Lindert ve Williamson, 1985: 342).

Yaşam standartlarında sürekli bir artış, uzun vadede yüksek yatırım seviyesine bağlıdır. 1950 ve özellikle 60'lı yıllardan itibaren birçok hükümet hem yatırımı hem de üretkenliği arttırmayı amaçlayan vergi politikalarına yönelirken, İngiltere bu süreci daha geriden takip etmiştir (King ve Fullerton, 1984: 7). Levine ve Renelt 1992'de yaptığı çalışmada, İngiltere'nin süreci geriden takip etmesinin nedenini daha düşük fiziksel yatırımla ilişkilendirmiştir. Eğer bu, yatırım orta düzeyde olsaydı yüzde 0,8 daha fazla büyüyeceklerini ortaya koymuştur. (Crafts ve Toniolo, 1996: 143). İngiltere'de savaş sonrası ekonomik performans, savaşlar arası yıllarının performansından oldukça yüksekti. Ancak, sanayileşmiş rakip ülkelerle karşılaştırıldığında, ekonomik performans potansiyelinin altında kalmıştı.

II. Dünya savaşı sonunda işletmelerin iktisadi durumu, I. Dünya Savaşı sonunda olduğundan daha vahimdi. Çünkü işletmelerin kârları sıkı bir denetim altındaydı. Dağıtılmış ve dağıtılmamış kârlar üzerinden yüksek oranda gelir vergisi, OKV ve milli savunma katkısı

ödemekle yükümlü olan işletmelerin, dış ülkelerde işletmelerle rekabet edebilmesi bir hayli güçleşmişti (Daunton, 2002: 196).

Aslında 1950'lerin başından 1966'ya kadar şirketler tarafından ödenen vergilendirme miktarında artış eğilimi yoktu. Sonuç olarak, vergiden alınan kâr oranı hızlı bir şekilde düşmüştü (Matthews vd., 1982: 364). Ulusal ürünün payı olarak vergilendirme, 1948'den 1964'e kadar olan on altı yılın on birinde düşmüş ve 1960 yılında, savaş sonrası en düşük seviye olan yüzde 28,4'e ulaşmıştı. Savaş sonrası İngiltere'de vergi çabalarının bu kadar artmamasının bir nedeni, hükümetin İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda ulusal ürünün nispeten yüksek bir kısmını zaten seferber etmiş olmasıdır (Rose ve Karran, 1987: 36). Ancak İngiltere'nin savaştan sonraki vergi çabaları OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında fark ortaya çıkmaktadır. Savaş sonrası dönemde, İngiltere'deki vergi çabaları diğer gelişmiş sanayi ülkelerine göre düşmüştü. Karşılaştırılabilir OECD istatistiklerinin bulunduğu ilk yıl olan 1950'de, İngiliz vergileri, ulusal verginin yüzde 33'üyle, ortalama vergi çabasının yüzde 24 olduğu OECD ülkeleri arasından en yüksek vergi çabasını talep etmişti. Avrupa ülkeleri, ulusal ekonomik büyümenin avantajlarından İngiltere'den daha fazla yararlanmıştı (Rose ve Karran, 1987: 37).

İngiltere'de özellikle savaş sonrası dönemde iktisadi faaliyetleri canlandırma konusunda kârlar üzerinde tartışmalı bir vergi uygulamaya konulmuştu: diferansiyel vergilendirme. Dalton savaş sonrası bakanlık döneminde, yatırım ve ekonomik büyümeyi artırmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, aşırı ve gereksiz tüketimi kontrol altına alıp, tasarrufları yükseltmeyi planlamıştır. 1946 yılının sonunda OKV'yi yürürlükten kaldıran Dalton, kâr vergisi olarak yalnızca milli savunma katkılarını uygun görmüştür. 1947 yılında ise milli savunma katkısının oranı, dağıtılmamış kârlar üzerinde olduğu gibi kalmış, dağıtılmış kârlar üzerindeki oran ise yüzde 12,5'a yükseltilmiştir. Bu kararın üzerinden henüz yıl bile tamamlanmamışken oran iki katına çıkartılmıştır (Daunton, 2002: 200). Diferansiyel vergilendirme OKV'nin kaldırılmasının yarattığı gelir kaybını fazlasıyla kapatmaktaydı. Aynı zamanda enflasyonist baskıları da azaltıcı yönde olduğu için İngiltere'de önemli bir vergi kalemi haline gelmişti. İşçi Partisi diferansiyel vergilendirmeden memnundu. Dağıtılmış kârlar üzerindeki vergi, 1949 yılında yüzde 30'a çıkartılmış ve iki yıl sonra Bakan Hugh Gaitskel tarafından yüzde 50'ye çıkartılmıştı (Daunton, 2002: 210-211).

Diferansiyel vergilendirme, yatırım yapmayı daha cazip hale getirmek amacıyla tasarlanmıştır. Dağıtılmamış kârlar üzerindeki düşük oranlı vergilendirmenin, işletmenin kârlarını geri çekmeye teşvik edeceğine ve böylece tesis, makine ve diğer üretken varlıklara yatırımı artacağı beklenmiştir. Diferansiyel vergilendirmenin bir diğer önemli avantajı da anti enflasyonist önlem aracı olarak kullanılabilmesidir. Dağıtılmış kârlara ilişkin daha yüksek vergi

oranları daha yüksek kâr payı ödemelerini engeller. Böylece hissedarların gelirleri ve tüketimi kontrol altında tutulabilir (Trotman ve Dickenson, 1996: 173).

Diferansiyel vergilendirmeye karşı olanlar ise belirsiz ve verimsiz olduğu gerekçesiyle eleştirmektedirler. Kârların elde tutulması, şirketlerin kârlarını üretken kapasitede kullanacaklarının garantisini veremediği için belirsiz olduğunu savunanlar da vardı. Bu savunucular, bir işletmenin kârları verimsiz bir şekilde değerlendirebileceği ihtimali yanında, kârlar dağıtıldığında hissedarların ellerindeki parayı daha verimli bir şekilde kullanma fırsatına sahip olabilecekleri için verimsiz olarak nitelendirirler (Trotman ve Dickenson, 1996: 174). Rubner, 1958 yılında diferansiyel kar vergisinin kaldırılmasının şirket kâr payı ödemeleri üzerinde hiçbir etkisi olmadığını ileri sürmüştür (Feldstein, 1967: 947). Feldstein ve Flemming'in yapmış olduğu tahminlere göre ise, eğer diferansiyel kâr vergilendirmesi 1958 yılında terk edilmeseydi, 1966 yılında kurumlar vergisi, dağıtılmamış kârlar üzerinde teşvik getirdiğinde daha yüksek bir sermaye stoku oluşacaktı. Yatırım denklemi ile yaptıkları simülasyonda, amortisman indirimlerindeki artışların, 1954'ten sonraki dönemde net sermaye birikiminin yaklaşık yüzde 45'ini oluşturduğunu göstermiştir. 1958 yılında diferansiyel kar vergisi sona erene kadar yıllık yatırımı yaklaşık 240 milyon sterlin veya brüt yatırımın yaklaşık yüzde 15'i kadar arttırdığını tahmin etmişlerdir (Feldstein ve Flemming, 1971: 432).

1958 yılında yüzde 10 oranında sabit oranlı bir kâr vergisi getirilerek Dalton'un diferansiyel kâr vergisi uygulaması terk edilmiştir. Bu oran yüksek seviyedeki dağıtılmamış kârlara zarar verse de ücret sınırlandırmasının kontrolü için etkin olduğu savunulmuştur. 1960'ların ortalarında düzenlemelerde büyük değişiklikler olmuştur. 1965'te kar vergisi, kurumlar vergisiyle 1966'da ise yatırım ödenekleri yatırım hibeleri ile değiştirilmiştir (Matthews vd., 1982: 366).

Savaş sonrası dönem boyunca, özellikle 1960'lı yıllarda, artan cömertliğe doğru genel bir eğilim gösteren bir dizi yatırım teşviki getirilmiştir. Kalkınma alanları için dönemin bazı kısımlarında tercihli muamele ile başlangıç ödenekleri, yatırım ödenekleri ve yatırım hibeleri bu teşvikleri oluşturmaktadır (Matthews vd., 1982: 365). İngiltere ABD'den birkaç yıl önce yatırım indirimlerini tanıtmıştı. Bahsi geçen dönemde vergi teşvikleri, yatırım harcamalarını arttıracak beklentisiyle kurum tasarruflarını cazip hale getirmek ve kâr paylarını azaltmak amacıyla kullanılmıştı (Feldstein ve Flemming, 1971: 415). 1960'lı yıllarda yatırımların canlandırılması gerektiği gerekçesiyle, tesis ve makine harcamalarının tamamı ve sanayi binalarına yapılan harcamaların yüzde 75'i mahsup edilebilir hale getirilmiştir (Kay ve King, 1990: 165).

Matthews vd. (1982), söz konusu yatırım indirimlerine karşı İngiliz işletmelerinin duyarlılığını tartışmıştır. Yapılan araştırmanın kanıtları, en azından 1960'ların başına kadar işletmelerin büyük çoğunluğunun yatırım kararlarının, vergi öncesi kârlılık ve göz ardı edilen vergi indirimleri veya caydırıcılıklarına dayandığını göstermektedir. Onlar, 1963'ten sonra şirketlerin vergi teşvikleri konusundaki bilinçli duyarlılığında bir artış olduğunu savunmuşlardır. Ayrıca, 1966 yılında yatırım ödeneklerinin yatırım hibeleri ile değiştirilmesi, teşviklerin görünürlüğünü arttırmayı amaçladığını belirtmişlerdir. 1970 yılında yapılan bir araştırma, işletmelerin, mali teşviklere daha önceki anketlerin çoğundan daha fazla duyarlı olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, vergi değişikliklerinin yatırımları 1960'ların sonlarında bir noktaya kadar artan bir ölçüde teşvik ettiği sonucuna varılabilir (Matthews vd., 1982: 366-367).

Pek çok iktisatçı, İngiltere'nin savaş sonrasında rakip ülkelere kıyasla ekonomik bakımdan geri kalmasının ve daha yavaş toparlanmasının nedeninin rekabetin sınırlandırılması sonucunda etkinliğin ve verimliliğin düşmesiyle açıklamışlardır (Daunton, 2002: 206). Keynes'in önerilerinin ardından İngiltere, sermaye gelirlerini savaş sırasında ve savaş sonrası dönemde ABD'den çok daha yüksek bir oranda vergilendirmiştir. Cooley ve Ohanian (1997) çalışmalarında, Keynes'in politikalarının refah maliyetlerinin bir vergiye dayalı politikaya göre çok yüksek olduğunu ve İngiltere'nin savaş sonrası erken dönemde zayıf makroekonomik performansının sermaye gelirinden alınan yüksek vergi oranlarının bir sonucu olduğunu savunmuştur (Cooley ve Ohanian, 1997: 439).

Wennekers ve Thurik (1999), zayıf yatırım seviyesini rekabetçiliği azalttığını ve yüksek kişisel vergi oranlarının çalışma teşviklerine zarar verdiğini savunmuşlardır (Wennekers ve Thurik, 1999: 39). Hem talebin azalması hem de yatırım yapma arzusunun azaldığı bu dönemde, sermaye stokunun yavaş büyümesi, savaş sonrası çok hızlı büyüme oranlarını yakalayan diğer ülkelere göre geri kalınmasına neden olmuştur (Floud ve Johnson, 2004: 46). Crafts'a göre, savaş sonrası dönemde İngiltere ekonomisi; yatırım, inovasyon ve etkin politikalar üretmesi üzerinde olumsuz etkileri olan devlet ve piyasa başarısızlıklarının birleşimiyle tam potansiyelini gerçekleştirememiştir. İngiltere'nin, özellikle 1950-73 yılları arasında nispeten düşük bir fiziksel yatırım oranına sahip olduğunu ve sanayi politikalarının rekabet ortamını iyileştirmek yerine kamulaştırma gibi aşırı müdahaleciliğe yönelik olmasını eleştirmiştir (Floud ve Johnson, 2004: 44; Crafts ve Toniolo, 1996: 136). 1940 ve 1959 arasında, İngiltere'de reel üretimin kişi başına yıllık büyümesi sadece yüzde 0,9 idi ve fiziksel yatırım oranı gelişmiş ülkeler arasında en düşüklerdendi. Aynı dönemde sermaye gelirleri üzerinden gerçekleşen ortalama vergi oranı yüzde 36,7'dir (Cooley ve Ohanian, 1997: 440). İngiltere,

Tablo 3.1'e göre, 1951-64 yılları arasında endüstriyel üretim büyümesinde rakiplerine göre çok düşük bir performans sergilemişti.

Tablo 3.1 1954-64 Yılları Arasında Endüstriyel Üretimde Gerçekleşen Yıllık Büyüme

1954-64 Yılları Arasında Endüstriyel Üretimde Gerçekleşen Yıllık Büyüme	
	Büyüme
İngiltere	%3,1
ABD	%4,5
Fransa	%7,2
Batı Almanya	%7,3
İtalya	%8,4
Japonya	%15

Kaynak: Aldcroft ve Fearon, 1969: 196.

1951 yılından önce İngiltere'de kamu sektörü, benzeri görülmemiş biçimde GSMH'nın çok yüksek bir payına sahipti. 1948-49'da merkezi ve yerel yönetimler tarafından yüzde 25, kamulaştırılmış endüstriler tarafından yüzde 25 ve yüzde 15'lik pay da hükümete duyarlı alanlarda yapılan yatırımlar oluşturmaktaydı. Özel sektör ise yüzde 35'lik bir paya sahipti. 1951 yılında en yüksek marjinal vergi oranı yüzde 98'e ulaşmış, miras vergileri ise yüzde 80'e ulaşmıştır. Diğer vergi kalemleri de yüksek oranlı olarak uygulanmaya devam edilmiştir (Daunton, 2002: 202, 229). Hükümetin büyümesi, savaş öncesi dönemden bu yana vergi ödeyen İngilizlerin vergi yükünü büyük ölçüde artırmıştır. Hane halkı gelirleri ekonomik büyüme nedeniyle daha fazla insan, bir zamanlar gelir vergisi ve motorlu taşıt vergileri gibi sadece azınlığı etkileyen vergileri ödemekle yükümlü hale gelmişlerdir (Rose ve Karran, 1987: 86).

II. Dünya Savaşı'nın ardından devlet, ekonominin talep yönetiminde aktif bir rol üstlenmiştir. Sanayi politikaları, önde gelen endüstrilerin devlet kontrolünde olması odaklıydı (Floud ve Johnson, 2004: 44). İngiltere'nin rakiplerine kıyasla düşük performans göstermesine sebep olarak; kamu sektörünün aşırı genişleme göstermesi, yüksek vergilerle yatırımlara zarar vermeye eşlik etmesi olarak görülürken bir başka görüşe göre, hizmet sektöründen imalat sektörüne geçiş için gereken politikaların üretilmemesidir (Crafts ve Toniolo, 1996: 132). Özellikle 1950'li yıllarda uygulanan katı merkezizetçi sistem, 1960'ların başından itibaren etkisini yitirmeye başlamıştır (Floud ve Johnson, 2004: 44).

İngiltere'nin kişi başı GSYH'de liderliğini neden koruyamadığı tartışmasında, sebep olarak ortaya atılan en güçlü argümanlardan biri İngiltere'nin düşük yatırım seviyesidir. II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin yerli yatırım oranı, ABD'nin yaklaşık yarısı seviyesindeydi ve pek çok sanayileşmiş Avrupa ülkesinden daha düşük yatırım seviyelerine

sahipti (Persson, 2010: 118). İngiltere'nin yatırım eksikliğinden ve rakiplerine göre aşırı sanayileşmemesinden muzdarip olmasının nedeninin imalat sektörünün yetersizliğinden kaynaklandığını savunan pek çok iktisatçı vardır. Bu görüşü savunanlara göre, eğer verimli ve üretken olan imalat sektörü daha güçlü kılınsaydı, İngiltere 'altın çağ' olarak adlandırılan dönemde, çok daha büyük GSYH oranlarını yakalayabilirdi (Floud ve Johnson, 2004: 47). Örneğin, ABD, savaş sonrası dönemde İngiltere gibi nispeten düşük toplam büyüme oranlarına sahipti. Ancak iki ülke arasında çok önemli bir farklılık bulunmaktaydı. ABD'nin savaş sonrası, imalat sanayisindeki işgücü verimliliği seviyesi, İngiltere'den yüzde 50 oranında daha yüksekti. Dolayısıyla ABD, İngiltere'ye göre, mevcut üretkenlik seviyesiyle, ekonomik büyüme oranlarını İngiltere'ye göre çok daha hızlı toparlamıştır. Bu sebeple İngiltere'nin Altın Çağ'daki yavaş büyümesi, üretkenlik artışını azaltan ve bir kez yerleştikten sonra siyasi olarak zor olan kurumsal faktörlerden kaynaklandığı savunulmuştur (Crafts ve Toniolo, 1996: 151). İngiliz ekonomisinin büyüme ve verimlilik performansının savaş sonrası dönemde en azından 1980'lere kadar, hala tartışmalı kabul edilebileceği hayal kırıklığı yarattığı düşüncesi yaygındır (Crafts ve Toniolo, 1996: 131).

Tablo3.2 1950-73 Yılları Arasında Kişibaşı Reel Çıktı Büyümesi ve Üretkenlik (% yıllık)

	İngiltere	12-ülke Ortalaması
1950-73		
GSYH/kişibaşı	2,4	3,4
Emek üretkenliği	2,5	3,6
Ticaret Sektöründe Toplam	2,3	3,0
Faktör Verimliliği		

Kaynak: Craft ve Toniolo, 1996: 133.

Tabloya 3.2'ye göre, 1950-73 yılları arasında, İngiltere'de faktörlerin üretkenliği önemli ölçüde artmıştır. 1873-1913 ve 1924-37 yıllarında reel GSYH yüzde 1,8 ve 2,3 oranında büyürken, TFV büyümesi sırasıyla yüzde 0,5 ve yüzde 0,7 olmuştur (Crafts ve Toniolo, 1996: 131). Dolayısıyla İngiltere'de üretkenlik artışında iyileşmelerin olmadığını savunmak doğru olmayacaktır. Ancak 1950 yılından stagflasyon krizi yıllarına kadar olan süreçte, özellikle sanayileşmiş ülkeler üretim faktörlerinin verimliliklerini ve ekonomik büyüme oranlarını hızla arttırırken; İngiltere Tablo 3.2'ye göre, ekonomik büyümeyi hızla arttırabilme kabiliyeti konusunda akran ülkelerinin gerisinde kalmıştır.

Çıktıların hızlı büyümesi ile yüksek üretkenlik arasında aynı yönlü ilişki olduğunu kabul eden birçok çalışma bulunmaktadır. Yüksek üretkenlik artışları, ekonomik büyüme oranına önemli katkılar sağlamaktadır. Verimlilik arttıkça, maliyetler nispeten düşmekte ve talep canlanmaktadır (Aldcroft ve Fearon, 1969: 29). Arz yönlü yaklaşımda, geliri artırmanın

yolunun, üretime ilişkin girdilerin artırılması yoluyla ya da bir ekonominin aynı girdilerle daha fazla çıktı üretmesini sağlayabilecek teknolojik ilerlemeler yoluyla verimliliği arttırmak olduğunu vurgulamaktadır (Holcombe, 2006: 138). İngiltere'deki yüksek vergi oranları verimliliği, dolayısıyla ekonomik büyümeyi sağlayabilecek olan; yenilik yapma, yeni ürünler sunma, üretim yöntemlerini ve teknolojilerini geliştirme arzusunun azaltıcı etkide bulunmuştur (Trotman ve Dickenson, 1996: 176).

Kaldor, 1996 yılındaki çalışmasında, İngiltere'nin ekonomik büyüme performansını, rakip ülkelerle karşılaştırmış ve karşılaştırma sonucunda İngiliz ekonomisinin performansının zayıf olduğunu belirtmiştir. Ona göre 1953-54 ve 1963-64 yılları arasında İngiltere'nin yıllık ortalama GSYH büyüme hızı yüzde 2,3 iken, bu oran Fransa'da aynı dönem için yüzde 4,9, İtalya'da yüzde 5,6, Almanya'da yüzde 6 ve Japonya'da yüzde 9,6 olarak gerçekleşmişti. Tahminlerini 1960-65 yılları için yaptığında İngiltere'nin yıllık ortalama yüzde 3,3 GSYH büyümesi gerçekleştirdiğini, bu iyileşmeye rağmen halen rakiplerine kıyasla zayıf kaldığını belirtmiştir (Kaldor,1966:1). Kaldor'un İngiltere için çıkardığı sonuçlara göre, bu ülke Altın Çağ olarak nitelendirilen dönemin özellikle 50'li yıllarında büyüme hızını toparlayamamıştır.

Kaldor'a göre hızlı ekonomik büyüme oranlarının yakalanması için 'imalat' sektörünün göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Yapmış olduğu analiz çalışmasında imalat sektörü ile GSYH arasında çok güçlü bir korelasyon olduğunu belirtmiştir. Büyüme oranındaki farklılıkları, verimlilik artışlarındaki farklılıklarla açıklayan Kaldor, seçici istihdam vergisini önererek, imalat sanayisine daha fazla işgücü transferi sağlanmadan yüksek büyüme oranlarının elde edilemeyeceğini savunmuştur (Kaldor, 1966: 26; Floud ve Johnson, 2004: 46). Aldcroft ve Fearon da 1969 yılında yaptıkları çalışmalarında, Kaldor'un düşüncelerini destekleyerek, verimliliğin daha düşük olduğu alanlardan, verimliliğin daha yüksek olduğu imalat sektörüne kaymasını sağlayacak vergi tasarılarının yapılması gerektiğini vurgulamıştır (Aldcroft ve Fearon, 1969: 162). Kaldor ve Callaghan, emeğin hizmet sektöründen daha üretken yapıda olan imalat sektörüne kaydırılmasıyla ekonomik büyümeye katkı sağlayacağını savunarak seçici istihdam vergisiyle hizmet sektörünün daha fazla vergilendirilmesini önermiş ve kabul edilmiştir (Daunton, 2002: 297). Sonuç olarak 1968-73 döngüsü boyunca istihdamdaki büyük hareketin bir kısmı Seçici İstihdam Vergisinden (S.E.T.) kaynaklanmıştır. Bu vergi 1966'da yürürlüğe girmiş, 1968'de iki katına çıkmış, daha sonra 1971'de yarıya indirilmiş ve son olarak 1973'te kaldırılmıştır (Matthews vd. ,1982: 93).

Kaldor ve Callaghan'ın önerdiği vergiler hem yeterli gelirleri üretmediği hem de ekonomik büyümeyi vaat edildiği gibi canlandıramadığı için eleştirilmiştir. Eleştirilere göre, Kaldor ve Callaghan'ın politikaları gelir vergisinin, düşük gelirli üzerindeki ağır yükünü

hafifletmede yeterli olamamış ve hem ortalama ücretler hızla artmış hem de daha fazla kişi gelir vergisi sınırını geçerek mükellef haline gelmiştir (Daunton, 2002: 299).

1870-1973 yılları arasında İngiltere'de kişi başına düşen GSYH'nın yıllık büyümesi yılda sadece yüzde 1,3 idi. Söz konusu büyüme, ABD'de (yüzde 1,9), Almanya'da (yüzde 1,9) ve Japonya'da (yüzde 2,7) olarak gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, 1973'te, bir zamanlar dünyanın en zengin ülkesi olan İngiltere'de kişi başına gelir, İsviçre, Danimarka, Almanya ve ABD gibi ülkelerde önemli ölçüde geride kaldı (Wennekers ve Thurik, 1999: 39).

1970'lerde İngiltere'nin vergi sistemi, düşük kazanç potansiyeline sahip mükelleflerin çalışma teşviklerini azaltmıştır. Bazı mükellefler için marjinal etkin vergi oranları (hem kazançların vergilendirilmesi hem de yardımların çıkarılması dahil) yüzde 100'e ulaşmaktaydı. Yüksek kazanç potansiyeline sahip mükellefler için marjinal vergilendirme oranı oldukça caydırıcıydı; 1978'de en yüksek marjinal vergi oranı yüzde 98 idi. Yüksek vergiler aynı zamanda işgücü arzının bir kısmının ve talebin kayıt dışı işgücü piyasasına yönlendirilmesine neden olmuş olabilir (Leibfritz, 1997: 116).

Brüt sabit yatırımlar 1970'lerde savaş sonrası en yüksek seviyelere ulaşmış ve yatırım akışları vergilendirme yapısından büyük ölçüde etkilenmiştir. Belirli sabit yatırım türlerine cömert vergi muamelesi yapılmıştır. Amortisman indirimleri fiziksel yatırımı teşvik etmek için tasarlanmıştır. Birçok ekipman alımları vergiden düşülebilir hale getirilmiştir. Sonuç olarak vergi politikası, hizmetlere veya hafif endüstriye göre daha ağır sanayi ve üretimi destekleme eğiliminde olmuştur. İmalat ve "diğer sanayi" için, etkin vergi oranları düşük tutulmuştur (genellikle negatiftir) (Leibfritz, 1997: 116).

1980'li yıllarda, İngiltere'de refah harcamalarının genişletilmesine ve gelir dağılımına odaklanan bir vergi politikası yerine, kişisel gelir vergilerinin azaltılmasına ve daha hızlı ekonomik büyümeye odaklanılmıştır (Crafts ve Toniolo, 1996: 150).

1979 yılında Muhafazakâr Parti'den seçilen Margaret Thatcher, öncelikle enflasyon sorunuyla ilgilenmiş ve piyasaların daha etkin işleyebilmesi amacıyla, devletin ekonomideki aktif rolünü azaltmaya odaklanmıştır. Bu amaçla, özelleştirme ve deregülasyon, sanayi ilişkilerinde reform, sendika güçlerinin azaltılması ve kamu harcamalarının azaltılması yönünde politikalar yapmıştır. Crafts (2002), bu politikaların, girişimcilerin teşebbüs arzularını arttırdığını ve rakiplerine kıyasla göreceli düşüşün durdurulmasına yardımcı olduğunu savunmuştur (Floud ve Johnson, 2004: 49). Başkan Thatcher, vergi politikalarında en önemli radikal değişiklikleri yapan yetkili olmuştur. En yüksek gelir vergisi oranlarını yüzde 98'den yüzde 40'a düşürmüştü ve gelir vergisinin en alt dilimindeki oranı da yüzde 33'ten yüzde 25'e

çekmiştir. Kurumlar vergisi oranının ve ulusal sigorta katkılarının işverenler üzerindeki ağır yüklerini hafifleterek yatırım kaynaklarını rahatlatmıştır (Daunton, 2002: 337).

Tablo 3.3 1973-89 Yılları Arasında Kişibaşı Reel Çıktı Büyümesi ve Üretkenlik (% yıllık)

	İngiltere	12 Ülke Ortalaması
1973-79		
GSYH/Kişi başı	1,5	2
Emek verimliliği	1,3	2,2
Ticaret Sektöründe Toplam Faktör Verimliliği	0,6	1,4
1979-89		
GSYH/Kişi başı	2,1	1,9
Emek verimliliği	1,7	1,6
Ticaret Sektöründe Toplam Faktör Verimliliği	1,5	1,2

Kaynak: Craft ve Toniolo, 1996: 133.

Tablo 3.3'e göre İngiltere, 1973-79 yılları arasında verimlilik artışlarında, diğer gelişmiş ülkelerin ortalamasının altında kalmıştır. Ancak, 1979-89 yılları arasında ise tam aksine, diğer 12 ülkenin ortalama verimlilik oranları düşerken, İngiltere'nin ortalama verimlilik oranları hızla artmıştır. Örneğin, 1979-1989 arasında Almanya ile üretim verimliliği açığı büyük oranda azalmış ve bu farkın kapanması büyük oranda 1980'lerin ilk yarısında meydana gelmiştir. 1985'e kadar meydana gelen bu iyileşmenin tesis, insan veya teknoloji yatırımlarına çok az veya hiç borçlu olmadığı, ancak mevcut üretim faktörlerinin daha verimli kullanılmasından kaynaklandığı konusunda geniş bir mutabakata varılmıştır (Crafts ve Toniolo, 1996: 150). 1980'lerde en yüksek marjinal vergi oranlarının yüzde 40'a düşürülmesi, önemli kamu hizmet kuruluşlarının özelleştirilmesi ve sosyal yardımların ücretlerden ziyade fiyatlara endekslenmesi gibi uygulamaların verimlilik performanslarında artışa yol açtığı düşünülmektedir. Crafts (1992), Levine ve Renelt (1992) çalışmalarında, İngiltere'nin ekonomik performansının, önceki durumuna kıyasla önemli ölçüde arttığını savunmuştur (Crafts ve Toniolo, 1996: 150).

Özelleştirme programları, 1980 ve 1990'larda hükümetin ekonomi politikasının merkezinde rol oynamaktaydı. Özelleştirme programının, verimliliğin, mülkiyet sahipliğinin artırılmasında ve kamu borçlarının azaltılmasında katkı sağlayacak kamu gelirlerinin daha kolay elde etmekte yardımcı olacağı beklenmiştir. Bu dönemde bazı önemli özel sektörlerde gerçekten de verimlilik artışları gerçekleşmiştir (Floud ve Johnson, 2004: 50).

1980'lerde ve 1990'larda OECD ülkelerinin vergi reformları genellikle marjinal vergi oranlarının düşürülmesine yönelik olmuştur. Bununla birlikte eşlerin ayrı olarak vergilendirilmesi kararı pek çok ülkede, özellikle kadın işgücü arzını arttırmıştır. Genel olarak bu yıllarda refah devleti döneminin aksine vergilerin artan oranlılığı azaltılmıştır (Leibfritz, 1997: 9).

Bu dönemlerde İngiliz vergi reformları, özellikle yüksek gelirli hane halkları ve iktisadi alanlardaki vergi çarpıklıklarını azaltmıştır. Reformlar da bu kaynaklardan elde edilen gelir artışı ile ilişkilendirilmiştir. Ancak artışlar diğer yapısal değişikliklerden kaynaklanıyor olabilir. Bu bakımdan görünürde hiçbir vergi geliri kaybı olmadan çarpıklıkların azaltılması sonucunda reformların başarılı olduğu düşünülebilir. İngiltere ekonomisinin performansı - özellikle de işgücü piyasaları- reformlardan sonra önemli ölçüde gelişirken, bu durum işgücü, ürün ve finansal piyasalarda reformun daha geniş bir arka planında görülmelidir (Leibfritz, 1997: 119).

Genel anlamda İngiltere’de vergilerin ekonomik gelişmeyle ilişkisine bakıldığında, refah devletinin harcamaları, vergilendirme üzerinde -özellikle gelir vergisinde- büyük bir baskı oluşturmuştur. Teoride artan oranlı gelir vergilerinin, iktisadi kararlar üzerinde çok yüksek bir tesir bıraktığı kabul edilmiştir. Dolayısıyla İngiltere’de özellikle 1980’li yıllara kadar uygulanan yüksek artan oranlı gelir vergilerinin iktisadi faaliyetleri çarpıttığı ve başta Kaldor olmak üzere pek çok iktisatçının da savunduğu gibi, ekonomik büyümenin motoru kabul edilen imalat sektörüne zarar verdiği söylenebilir. Pek çok iktisatçı İngiliz ekonomisinin altın çağda potansiyelini gerçekleştirememesinin nedenini yatırım eksikliği ve imalat sektöründeki verimsizlik olduğunu öne sürmüştür. Bu dönemlerde refah devleti vaadiyle uygulanan yüksek vergiler, işletmelerin üretim yapma arzuları üzerinde olumsuz bir baskı oluşturmuş olabilir. Dolayısıyla İngiltere’nin rakip ülkelerine kıyasla daha zayıf bir ekonomik büyüme performansı sergilemesinde vergilendirmenin rolü göz ardı edilmemelidir. 1979-89 yılları arasındaki düşük vergilendirme, verimlilik oranlarında hızlı artışlara yol açmıştır.

3.3. Fransa’da Vergilendirme ve Ekonomik Gelişme

Fransa, vergilendirme alanında pek çok yenilik yaparak hem diğer Avrupa ülkelerine ve ABD’ye öncülük yapmış hem de Türk vergi sisteminin oluşumunda önemli etkiler bırakmıştır. 1919 yılında uygulanmaya başlanan genel satış vergisiyle ve daha sonra KDV ile vergi sistemlerinde köklü değişiklikler yapmıştır. En dikkat çeken örnek, 1954 yılında tanıttıkları KDV’nin, daha sonra 1968’de kapsamlı bir biçimde yeniden düzenlenmesi ve Avrupa Ekonomi Topluluğu ülkelerinde uygulanmasının kararlaştırılmasıdır (Kato, 2003: 95). Fransız vergi sistemi özellikle 20.yüzyıl çerçevesinde incelendiğinde, tüketim ve satış vergileri gibi dolaylı vergilere verdikleri önemle karakterize edilirken, gelir vergisi gibi dolaysız vergilere yönelik reformları başarıyla yürütememiş ve uzun bir süre gelişmiş sanayileşmiş ülkeler arasında en zayıf gelir vergisi sistemlerinden birine sahip olmuştur (Morgan ve Prasad, 2009: 1351).

Fransız bireysel gelir vergisi sistemi kurumlar vergisi, kişisel artan oranlı gelir vergisi ve sosyal güvenlik katkılarından oluşmaktadır. İngiliz ve Amerikan gelir vergisi sistemine benzeyen gelir vergisi yapısı, söz konusu ülkelerin aksine gelir üretebilme kabiliyeti bakımından geride kalmıştır. Fransız vergi sistemi, diğer sanayileşmiş ülkelerin vergi sistemleriyle taban tabana zıt olmasa da kendine özgü bir yapıya sahip olmuştur. Gelirin çoğu İngiltere'nin aksine, gerileyici olarak nitelendirilen orantılı vergilendirilmeden, yani mal ve hizmetler üzerindeki vergilerden ve sosyal güvenlik katkılarından sağlanmaktadır. Örneğin 1965 yılında, kişisel gelir vergisinin, toplam vergi gelirleri içerisindeki payı sadece yüzde 10,6 iken OECD ülkelerinin ortalaması yüzde 25,9 olarak gerçekleşmişti. 1980 yılına gelindiğindeyse, yüzde 12,9'a çıkan ortalama pay, OECD ülkelerinde yüzde 32'ye yükselmişti (Kato, 2003: 94). Kişisel gelir vergilerinin, toplam gelir içerisindeki payının düşük seyri 20.yüzyıl boyunca süregelen bir yapısal durum olarak kalmıştır. Fransa, kapsamlı gelir vergisini benimsemek ve kişisel gelir vergisini artırmak için açık bir çaba göstermemiştir. Söz konusu verginin yeterli geliri üretememesi ve bu konuda reformlar yapılmamasının nedenleri I. Dünya Savaşı öncesinde yapılan vergi tasarılarına kadar uzanmaktadır.

Fransız vergilendirme sistemi, aynı zamanda yüksek karmaşıklığı ile de karakterize edilir. Çok sayıda öge veya faaliyet belirli vergilere tabidir, gelirlerin hesaplanması, toplanması ve tahsisi ile ilgili birçok kurum vardır ve belirli faaliyetler, sektörler için az çok önemli muafiyetler ve ödenekler daha fazla karmaşıklığa neden olmaktadır. Bütün bunlar daha yüksek idari maliyetlerle sonuçlanmaktadır (Leibfritz ve O'Brien, 2005: 5). Böyle bir vergilendirme ortamında, vergi tahsildarları, mükelleflerin gelirlerini belirleme yeteneğinden yoksun olmuştur (Morgan ve Prasad, 2009: 1377). Çok sayıda vergi kredisi ve muafiyeti ile çok sayıda vergi ve yükümlülükleri mevcuttur. Vergi sisteminin, iktisadi faaliyetleri aşırı derecede cezalandırmaması için üç yol gösterici ilkenin akılda tutulması gerekir: istikrar, tarafsızlık ve basitlik. Tarafsız bir vergi sistemi, hane halkı tüketim kararlarını etkilemez veya seçilen tasarruf türlerini, yatırım kararlarını veya cari gelirin gelecekte ya da o anda tüketilip tüketilmeme kararları üzerinde saptırıcı bir etkiye neden olmaz. Ancak Fransız vergi sistemi, istihdam, yatırım, tasarruf ve tüketim kararları üzerinde önemli etkileri olan tarafsızlığa aykırı özellikler içermektedir (Egert, 2013: 8). Karmaşıklığı ile birlikte üretim faktörlerine yönelik vergiye aşırı güvenmenin, Fransız vergi sistemini büyümeye düşmanca kıldığı ileri sürülmüştür (Fernandez vd., 2018: 3). Vergilendirme sisteminin yeniden biçimlendirilmesinin gerekliliği konusunda genel bir anlaşma olsa da Fransız demokratik rejiminin özellikleri oybirliği ifadesine yer vermekte ve herhangi bir reformun detaylarında çoğunluk oyu almayı zorlaştırmaktadır

(Laufenburger, 1953: 274). Dolayısıyla Fransız vergi sisteminin reform edilmesinin önündeki engellerden biri de politik faktör olmuştur.

Vergi sisteminin karmaşıklığı Fransa için her zaman önemli bir yapısal sorun olarak kalmıştır. Söz konusu sorun yalnızca 20.yüzyıl geçerli bir sorun değildir. Örneğin, 2014 yılında yapılan Genel Mali Denetim ile yüzden fazla düşük hasılatlı ya da hasılatlı verimsiz vergi belirlenmiştir (Fernandez vd., 2018: 3).

Fransızların dolaysız vergilerden ziyade gerileyici olarak nitelendirilen dolaylı vergilere dayanan bir sistemi kabul etmesi, Fransız halkının düşük vatandaşlık bilinci gibi kültürel faktörlere bağlanmıştır (Lynch, 1997: 3). Bu sebeple farklı satış vergisi oranlarının üst üste getirilmesi idari zorluklar olmadan gerçekleştirilmemiştir ve 1953 yılında faturasız hileli satışlar, birkaç yüz milyar frank civarında olmuştur (Laufenburger, 1953: 278). Daha fazla vergi tahsildarı işe almak veya vergi idaresi sistemini iyileştirmek için yapılan çabalar daha fazla vergi kaçakçılığına ve sahtekârlığa neden olarak defalarca başarısız olmuştur (Morgan ve Prasad, 2009: 1377).

Fransız gelir vergisi sistemi bir bütün olarak kurumlar vergisi ve bireysel artan oranlı vergiden oluşurken gelir getirisi güçlerinden yoksun olmuştur (Shoup, 1955: 341). I. Dünya Savaşından önce Joseph Caillaux, kişisel gelir vergisini bütçe gelirlerinin temel kaynağı haline getirmeyi amaçlamıştır. Joseph Caillaux, orantılı vergileri (farklı gelir kaynakları üzerinde ücret, maaş, kar, faiz, kira vb.) toplam gelir üzerinde artan oranlı bir vergiyle birleştirmeyi amaçlamıştır. Ancak, kısa sürede çok sayıda muafiyet ve kesintilerin yapılması gelir vergisini zayıflatmış ve akabinde satış vergisi önem kazanmıştır. Gelir vergisinin getiri hedefi büyük kesintiler ve ödenekler sebebiyle başarısız olmuştur. Bir süre sonra, yirmi milyon çalışan nüfusun yalnızca iki veya üç milyonu vergi mükellefi olmuştur (Laufenburger, 1953: 275).

Fransa'da kişisel gelir vergilendirmesinin artan oranlılığı korunmasına rağmen, zayıf bir gelir yaratma gücüne sahip olmaya devam etmiştir. Diğer sanayileşmiş ülkelerin gelir vergisi politikalarıyla Fransa'nın uygulamaları birbirinden farklı olmuştur. İngiltere ve ABD'nin marjinal vergi oranlarını düşürdüğü 1980'lerin başında, Fransa'da en yüksek marjinal vergi oranı yüzde 60'tan 65'e yükselmiştir (Kato, 2003: 97). En yüksek oran 1985'te yüzde 65'ten 1991'de yüzde 56,8'e düşmüş olsa da düşük gelirlilerin yükünü hafifletmek için çeşitli vergi muafiyetleri uygulanarak ilerleme kaydedilmiştir. 1990'lı yılların ortalarında, gelir vergisi açısından, Fransa sistemi basitleştirme fikrini benimsemiş ve 1980'lerde diğer OECD ülkeleri tarafından izlenen yolu takip etmiştir (Kato, 2003: 97).

Sonuç olarak gelir vergisi Fransa'da hiçbir zaman popüler olmamıştır. Caillaux'un kişisel gelir vergilendirme sistemi, beklentilerin altında kalmıştır (Laufenburger, 1953: 285).

Kişisel gelir vergisi sisteminin etkin işlememesi dolaylı vergilere yönelik politikaların yürütülmesine neden olmuştur. 1920'lerde gelir vergisinin yetersizliği ve acil gelir ihtiyaçları sorunlarıyla karşılaşan Fransız yetkililer, gelirleri artırmanın daha güvenilir bir yöntemi olarak satış vergisine yönelmiştir (Morgan ve Prasad, 2009: 1378).

Başlangıçta, Fransa kümülatif tipte bir genel satış vergisine sahip olmuştur. Her başarılı satış yüzde 2 oranında vergilendirilir ve bunun sonucu olarak, fiyatlar üzerindeki vergi baskısı doğrudan üretim sürecine dâhil olan işlemlerin sayısı ile değiştirilirdi. 1936 gibi erken bir tarihte, Fransa kümülatif vergiyi, üretim sürecinin sonunda uygulanan tek bir vergi (taxe unique sur le chiffre d'affaires) ile değiştirmiştir. Daha sonra, eski çoklu vergi, yüzde 1'lik ılımlı oranda yeniden uygulanmış ve dağıtım işlemlerine de uygulanmak üzere genişletilmiştir (Laufenburger, 1953: 277). Fransa'da genel satış vergisi, iki zıt durumu karşı karşıya bırakmıştır: gerileyici etkisi sebebiyle büyük bir endişe kaynağı olurken, öte yandan da sağladığı gelir hükümet için kritik bir öneme sahip olmuştur (Daunton, 2002: 97). Sonraki yıllarda, satış vergilendirmesi giderek daha önemli bir finans kaynağı haline gelmiştir. Aynı zamanda, genel satış vergisi, vergi yükünü tüketicilere yayararak belirli bir ürünü cezalandırmadığı için iş gruplarının da desteğini almıştır (Morgan ve Prasad, 2009: 1378).

Gelir vergisinin uygulanması zor olmaya devam ederken, Fransa, genel satış vergisinin yasalaşmasının ardından birkaç yıl içinde önemli gelirler elde etmeye başlamıştır. Artan mali kriz ortamı göz önüne alındığında, Fransa savaş zamanı borçlarını ödeme gayreti içerisindeyken, gelire duyulan ihtiyaç vergide herhangi bir azalmayı engellemiştir. Bu nedenle, radikaller ve sosyalistler düşük gelirli insanlar üzerinde haksız bir yük olarak ciro vergisine karşı olsalar da 1924 yılında güçlendiklerinde bu vergiyi kaldırmamışlardır (Daunton, 2002: 97). 1936'da Halk Cephesi hükümeti, ciro vergilerini kaldırmayı başarmış ve bunların yerine üretim üzerine tek bir vergi koymuştur. Üretim vergisi gelecek savaşta yeniden silahlanma ihtiyaçlarını karşılamak için yeterince esnek olmamış ve 1939'da kaskad vergisi, önce bir silah vergisi adı ve daha sonra bir işlem vergisi adı altında yeniden getirilmek zorunda kalmıştır. 1940 yılında üretim vergisi oranı yüzde 15,35'e yükseltilmiştir. 1942'de perakende ticarete yüzde 0,25 oranında yerel bir vergi getirilmiş ve son olarak 1943'te lüks vergisi alınmıştır (Lynch, 1997: 8-9).

Tek aşamalı üretim vergilerinin etkileri konusunda ciddi eleştiriler yapılmıştır. Bu vergi, sadece muafiyetler yoluyla zanaatkârlık gibi eski türden işletmeleri desteklemekle kalmadığı aynı zamanda sermaye kullanan üretim süreçlerine karşı talihsiz bir ayrımcılık yarattığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Böylece Fransa'da teknik ilerlemeyi engellemiş ve verimliliği ciddi şekilde etkilemiştir (Laufenburger, 1953: 278). Örneğin yatırım malları, satın alındıklarında ve

ürün satış fiyatlarının amortisman bileşeninde vergilendirilirdi. Öte yandan, işçilik maliyetleri sadece bir kez vergilendirilirdi. Diğer vergilerin görülme sıklığı göz önüne alındığında, Fransız üretici firmalardaki maliyetler SSCB, Büyük Britanya, Kanada gibi ülkelerdeki maliyetlere kıyasla yapay olarak yüzde 25 oranında fazlaydı ve bu vergilendirme bahsi geçen ülkelerde mevcut değildi (Laufenburger, 1953: 279).

Üretim maliyetlerinin artmasına sebep olan vergilendirme ortamında Fransız hükümeti, özellikle 1930'lu yıllarda ticaret üzerinde de kısıtlayıcı müdahalelerde bulunmuştur. İthalat kotası ile ithalat lisansına yönelik tedbirleri kullanan ilk ülke olan Fransa, 1930'lar boyunca Avrupa ticaretindeki sınırlandırmaların öncüsü olmuştur. İthalat kotaları, ithalat düzeyi üzerinde doğrudan sınırlandırıcı bir etki meydana getirdikleri için, fiyat mekanizmalarına bağlı kalmadığı gerekçesiyle uluslararası ticarete gümrük tarifelerinden daha fazla zarar verdiği savunulmuştur (Berend, 2015: 88). Diğer Avrupa ülkelerinin de ithalat kotası ve lisanslarını kullanmaya başlaması sonucunda, 1920'lerde düşüşe başlayan dış ticaret hacmi, 1930'larda uygulanan sıkı tedbirler nedeniyle çöküşe geçmişti. 1928-35 yılları arasında Avrupa ithalatının değeri yaklaşık 32 milyar dolardan 12 milyar dolara inmiş ve ihracat 26 milyar dolardan 9 milyar dolara düşmüştür. Başka bir deyişle kriz öncesi düzeylerin yaklaşık üçte birine düşmüştü (Berend, 2015: 86).

Fransız himayeciliği İngiltere'den daha ileri gidiyordu. 1931-35 yılları arasında himayeciliğe, ticaretin iki taraflı hale getirilmesi eşlik etmişti. Devlet, 1931'e kadar sanayileri desteklemek için vergi indirimine başvurmuş ve bu tarihten sonra da ayakta kalmakta zorluk çeken şirketlere yardımlarda bulunmuş ve bazı önemli şirketlerin hissedarı haline gelmişti. Ayrıca piyasayı düzenlemeye ve fiyatları denetlemeye de başlayan devletin, müdahalelerde ikinci kritik adımı, 1933'te mısır üzerinde fiyat denetimine başlamasıyla atılmıştı (Berend, 2015: 91). Kamu sektörünün ekonomideki ağırlığı bu dönemlerde artmaya başlamış, II. Dünya Savaşı'nın ardından refah politikalarıyla çok daha hızlı bir seyirde artış göstermiştir. Ticaretin serbestleştirilmesinde tedbirli ve yavaş politikalar seyreden Fransa, Ocak 1959 ile Temmuz 1968 arasında AET ülkeleri karşısında tüm tarifelerini kaldırmıştır (Crafts ve Toniolo, 1996: 123).

II. Dünya Savaşı'nın ardından devletin, gelişmiş kapitalist ekonomilerdeki rolü benzeri görülmemiş bir genişleme kaydetmiştir. Devletin ekonomik hayata müdahalesi, Büyük Buhran'dan bu yana, büyük gelir transferlerini, sağlık ve işsizlik sigortasını ve sayısız sosyal hizmetleri ve düzenleyici işlevleri içerecek şekilde büyümüştür. Hükümetler çabalarını, özel sermaye oluşumunu teşvik etmeye çok dar bir şekilde odaklarsa, demokratik adalet gerekliliklerini karşılamak ve böylece seçmen sadakatini sağlamak için refahı yeterince

dağıtamayabilirlerdi. Bu nedenle kamu sektörünün eleştirmenleri, eşitliğin daha yüksek vergilerle finanse edilmesini sağlamak için hükümet faaliyetlerinin sürekli genişlemesinin özel sermaye yatırımlarına oldukça fazla zarar verdiklerini savunmuşlardır (Katz vd., 1983: 873). Buna ek olarak, Fransa gibi gelişmiş kapitalist hükümetler planlama kurumları, finans ve bankacılık düzenlemeleri ve çoğu durumda kilit endüstrilerin devlet mülkiyeti yoluyla ekonominin uzun vadeli gelişimine el koymuştur (Katz vd., 1983: 871). 1950'li yıllarda Fransa'da doğrudan kamu yatırımı, ülkenin toplam gayrisafi yatırımının ortalama yüzde 35'ini oluşturmaktaydı. Kamu sektörü, özel ekonominin esas alıcısı haline gelmişti (Berend, 2015: 284). Öte yandan, Katz vd.'nin (1983) yaptıkları çalışmada elde edilen bulgular, aktif bir kamu sektörü ile dinamik, genişleyen bir ekonomi arasında otomatik bir değiş tokuşun olduğu geleneksel fikre ters düşmektedir. Büyüme ve eşitliğin ekonomik hedefleri arasında kesinlikle bir miktar gerginlik olsa da zorunlu olarak uyumsuz olduklarını veya hükümetin sadece eşitliğe katkıda bulunabileceğini açıkça göstermektedir (Katz vd., 1983: 871).

Batı Avrupa Devletleri, refah devleti kapsamında gelirin yeniden paylaşımı politikalarını hızla sürdürürken, bu politikaların finansmanı yüksek vergilendirmelerle sağlanmıştı. Söz konusu durum, II. Dünya Savaşının ardından, hemen hemen bütün Batı Avrupa devletlerinin en belirgin niteliklerinden biri haline gelmiştir (Berend, 2015: 297). Batı Avrupa ülkelerinde, sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki payı yüzde 6 ile yüzde 10 arasındayken, 1975 yılında bu oran, yüzde 15-20 seviyelerine ulaşmıştı. Fransa'da aynı yıl söz konusu oran yüzde 20,26'ya varmıştı (Berend, 2015: 299). Savaş sonrası ilk 10 yılda Fransa'da sosyal harcamalar 7 misli, Batı Avrupa genelinde ise 4 misli artmıştı (Berend, 2015: 307). Sosyal harcamalarının GSYH içerisindeki payı, İskandinav refah devletlerinden sonra ikinci sıradadır. Fransa, 1981 yılına kadar uzun vadeli muhafazakâr bir egemenliğe rağmen yüksek sosyal güvenlik harcamalarına ve düşük bir gelir vergisine sahiptir (Kato, 2003: 30). Fransa'da ortalamadan yüksek olan sosyal harcamaların ve finansman için başvuru vergilendirmenin, sermaye dönüşüm oranına zarar verdiği düşünülmektedir. Sermaye dönüşümünü, kamunun gelir ve harcamalarını 19 kapitalist ülke için araştıran Cameron, 1970'lerin sonlarında yaptığı ampirik çalışmada, vergilendirmeye sosyal harcamalardaki artışın, sermaye dönüşüm oranını aşındırmaya yönelik artan bir eğilimi olduğunu bulmuştur (Katz vd., 1983: 874).

Fransa'da refah devleti finansmanının en önemli kalemi sosyal güvenlik katkılarıdır. Bu katkılar sosyal güvenlik harcamalarının yaklaşık yüzde 80'ini tek başına finanse edebilecek kadar yüksek olmuştur. Sosyal güvenlik katkıları, hükümet tarafından zorunlu kılınan transfer ödemelerinin belki de en saf örneğini temsil eder ve neredeyse tüm OECD ülkelerinde toplam vergilerin önemli bir bölümünü oluşturur (Katz vd., 1983: 876). Fransız refah devletinin uzun

süredir, sendikalar ve işveren örgütleri tarafından denetlenen programlarda, genellikle istihdam durumlarına dayalı sosyal güvenlik katkılarıyla finanse edilen belirli gruplara son derece özel faydalar sağlayan Bismarkiyen bir yapısı vardı (Culpepper vd., 2008: 8). İşverenler, uzun bir süre, hastalık ve yaşlılık için katkıların yaklaşık üçte ikisini, aile ve konut ödeneklerine yapılan tüm katkıları ve işle ilgili kaza ve hastalıkların tamamını karşılamışlardır (Kato, 2003: 99-100). Genel olarak sosyal güvenlik katkıları en yüksek payı işverenlere ait olmak üzere hem çalışanlar hem de serbest meslek sahipleri tarafından ödenirdi (Leibfritz ve O'Brien, 2005: 12). Dolayısıyla sosyal güvenlik katkılarının ağır yükü işverenler tarafından üstlenilmiştir. Bu durum, işverenlerin, daha fazla üretim veya yatırım yapma potansiyelini engelleyici bir unsur olarak ekonomik büyüme üzerinde olumsuz baskılar ortaya çıkarabilir. Fransız vergilendirmesinin 1970'li yıllara kadar olan yapısı dolaylı vergilere ve sosyal güvenlik katkılarına dayanmıştır. Sosyal güvenlik katkılarının büyük kısmının işverenler tarafından ödenmesi ve diğer üretim vergilerinin de önemli bir kısmının işverenler üzerinde kalması üretkenlik üzerinde olumsuz etki yaratarak, ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir.

Çalışanlara uygulanan sosyal güvenlik katkıları ise, orantılı ve gerileyici olmakla kalmayıp aynı zamanda tavanların katkılara uygulanması ve gelir vergisinden katkıların indirilebilirliği nedeniyle de kademeli olmuştur. Sosyal güvenlik katkılarına yüksek gelir bağımlılığı, daha genel olarak ücretler üzerindeki vergilere yoğunlaşma, Fransız refah devletinde yüksek istihdam maliyetlerine neden olmuştur (Kato, 2003: 100).

Fransa'da refah devlet politikaları doğrultusunda sosyal güvenlik harcamaları hızla artış göstermekteydi. 1970'lerin ortalarından itibaren kapatılamayan sosyal güvenlik açığı sonraki yıllarda da artmaya devam etmiştir (Kato, 2003: 100, 109). Örneğin, Fransız sosyal güvenlik açığı 1997'de 244 milyar FF olarak gerçekleşmişti. Fransa, 'pahalı' bir refah devletine sahipti. Zorunlu sosyal harcamalar GSYH'nın yaklaşık yüzde 45'ini oluşturmaktaydı (Aldcroft, 2001: 289). Temel sorunlardan biri haline dönüşen sosyal güvenlik açığı, sosyal güvenlik katkılarının GSYH içerisindeki payının hızla artmasına rağmen kapanmamaktaydı. Sosyal katkılar 1978'de Fransız GSYH'nın yüzde 20'sinden daha düşük iken, 1985 yılına kadar neredeyse yüzde 23'e ulaşmış ve o seviyede istikrar kazanmıştır (Culpepper vd., 2008: 113). Ancak Fransız refah devletinin mevcut finansman yöntemleri, sosyal güvenlik açıklarını kapatmada yetersiz kalmıştı. Fransız Sosyalistleri, ülkenin vergi sistemini büyük ölçüde sosyal güvenlik katkılarına ve KDV'ye dayanan gerileyici bir vergi sistemi olarak kabul etmişlerdir (Kato, 2003: 31). Gerçekten de Fransa, mal ve hizmetlere (KDV dâhil) ve sosyal güvenlik katkılarına uygulanan vergilere büyük ölçüde güvenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra refah devletini İngiltere gibi, genişletilmiş gelir vergileri yerine sosyal güvenlik katkılarıyla finanse etme kararı, vergi

sisteminin gerileyici niteliğini güçlendirmiştir (Morgan ve Prasad, 2009: 1379). 1974'te, sosyal güvenlik katkıları İngiltere'de GSMH'nin yalnızca yüzde 6,1'i iken, Almanya'da yüzde 13,3 ve Fransa'da yüzde 15,7 idi (Daunton, 2002: 304). Sosyal güvenlik katkıları, toplam vergi gelirlerinin yüzde 40'ına yakını temsil ederek halen günümüz Fransız vergilendirmesinin çok önemli bir parçası olmaya devam etmektedir (Bozio vd., 2020: 4).

1945'ten 1970'lerin sonuna kadar, sosyal harcamaların ekonomik büyümeyi ve istihdamı desteklediği iddiaları, sosyal yardımların tam istihdam, ücret ve işgücü piyasası politikalarını tamamlayıcı olarak algılanmasına dayanmaktadır. Bu iddianın savunucularına göre, sosyal yardımlar, çalışan kesimin kazançlarının garanti altına alınmasında ve düşük ekonomik büyüme durumunda talep yönetiminde etkili olacaktır. Bu görüşe göre hükümetler, sosyal katkı ve sosyal yardımların seviyesinin değiştirilmesi yoluyla hane halkının gelirini etkileyebilirdi. 1950'lerin sonlarından itibaren sosyal yardımlar artmıştı. Fransız hane halklarının gelirlerindeki payları 1960'ta yüzde 19,3'ten 1980'de yüzde 32,4'e, hatta 1985'te yüzde 36,9'a çıkmıştı. Fransız sosyal güvenlik sistemi, sosyal ve sağlık sektörlerindeki ekonomik faaliyeti desteklediği sürece istihdama doğrudan elverişli olarak düşünülmüştür (Culpepper vd., 2008: 10). Bu görüşün savunucularının güç kazandığı nokta, II. Dünya savaşın ardından yapılan muazzam sosyal harcama düzeylerine karşılık, birikimlerin de hızla artması olmuştur. 1950-73 yılları arasında Fransa, Almanya ve İngiltere'de birikimler, GSYH'nın yaklaşık yüzde 25 seviyesine ulaşarak, daha önce eşi benzeri görülmemiş düzeylere erişmişti ve 70'li yılların başında yaşanan krize rağmen, yüzyılın sonuna dek yüzde 20'nin altına düşmemişti. Fransa ve Almanya'da brüt dış sermaye yatırımı stoku da sadece yüzyılın ikinci yarısında yediye katlanmıştı (Berend, 2015: 313). Fransa'da yatırımlarda meydana gelen iyileşmeyi incelerken, II. Dünya Savaşı sonrasında yürütülen modernizasyon planlarının da denkleme katılması faydalı olacaktır.

II. Dünya Savaşı'nın ardından özel sektörün yatırım ihtiyacı tartışılmazdı. Savaşın ve işgalin ekonomi üzerindeki etkisi çeşitliydi. İthal tedariklere bağımlı olmayan, denetimlerden kaçmayı ve karaborsada ticaret yapmayı başaran sektörler, savaştan sonra tükenmiş olsalar bile oldukça likit bir durumdaydılar. Ancak ekonominin geri kalanı için bu yatırımın finanse edilebilmesinin tek yolu dış borçlanmaydı (Lynch, 1997: 61). Hükümet, Fransa'nın 1920'lerden beri tecrübe ettiğiinden daha yüksek düzeyde kamu ve özel yatırımları teşvik etmeye dayanan bir modernizasyon programı olan Monnet Planını (1947) kabul etmişti (Lynch, 1997: 61). Fransız hükümeti tarafından uygulamaya konulan iddialı modernizasyon programı olan Monnet Planının temel hedefi ulaşım, enerji ve demir-çelik gibi temel sektörlerde yatırım hacmini güçlendirmektir. Planın finansmanını sağlamak için 'Modernizasyon ve Ekipman Fonu' adlı bir kamu fonu kurulmuştu (Eichengreen, 2008: 59). Monnet'in planlama ekibinden Paul

Delouvrier, planlanan yatırımı finanse etmenin enflasyonist olmayan tek yolunun vergileri artırmak olduğunu iddia etmekteydi. Yaklaşık iki yüz milyon franklık bu ek vergilerin belirli amaçlara kanalize edilmesi gerektiğini savunmuştu (Lynch, 1997: 70). Bu nedenle Monnet Planı, özel yatırımların azalması ve Fransız sermaye piyasasının zayıflığı bağlamında kamu yatırımının yönünü ele almayı amaçlıyordu. Planın hem kamu hem de özel yatırımlarda artış yaratarak her ikisini de uygun hedeflere yönlendirmesi bekleniyordu. Ancak başlangıçta, temel sektörlerin planlanan yatırımı üstlenecek mali kaynaklara sahip olmasını sağlamak için gerekli hazırlıklar yapılmamıştı. Modernizasyon Planının hedeflediği sektörlerle yapılan yatırım, 1947–52 döneminde toplam yatırımın yüzde 38'ini oluşturmuştu (Kömür, elektrik, çelik, çimento, tarım makineleri ve ulaşımın temel sektörleri) (Lynch, 1997: 62). Hükümetin planıyla teşvik edilen altı ana sektördeki yeniden yapılanma ve kapasite artırımı, yaklaşık yüzde 6'lık bir büyüme oranının koşullarını yaratmıştı (Eichengreen, 2008: 200).

Monnet Planının uygulandığı dönemde, yatırım hacmini arttırmanın yanı sıra bir diğer temel endişe vergide kaçakçılık meselesiydi. 1948 yılında vergi oranlarının arttırılmasının yerine, 1947'ye göre daha az gelir toplanmasına neden olan dolandırıcılık olaylarını azaltmak amaçlanmıştı. Maurice Petsche Ulusal Meclise mali reform amacının iki yönlü olduğunu belirtmiştir: mali yükü eşitlemek ve mevzuatı basitleştirmek. Nihai hedefler sahtekârlığı azaltmak ve vergi gelirlerini arttırmaktı. İlk kez, bireylerin ve şirketlerin gelirleri arasında bir ayırım yapılacaktı (Lynch, 1997: 17). Daha önce vergiler, herhangi bir koordinasyon olmaksızın her farklı gelir kaynağı için ayrı tahsil edilirken, 1949'dan itibaren vergilendirme amacıyla değerlendirilen unsur, farklı gelir kaynakları yerine bir bütün olarak bireyin geliri olmuştur. Aslında 1949'da yatırım finansmanına yardımcı olmak için vergilerin artırılma şekli üretim vergisini yüzde 25 ve diğer dolaylı vergileri yüzde 15 arttırmaktı. 1950'de üretim vergisi yüzde 10 daha artırılmış ve ilk kez karayolu taşımacılığına da uygulanmıştır. Dağıtılmayan karlar ise yüzde 10 oranında vergilendirilmiştir (Lynch, 1997: 81). Sahtekârlığı azaltmak ve vergi gelirini arttırmak hedefleriyle değerlendirilen Aralık 1948 mali reformlarının başarılı olduğu düşünülüyordu. 1949 ile 1951 arasında makbuzların 590.000 milyon frank arttığı, bunun 340.000 milyon frangın fiyat ve üretimdeki artıştan, 250.000 milyon frangın ise vergi oranlarındaki artıştan ve dolandırıcılığın azalmasından kaynaklandığı hesaplanmıştı. Gerçekten de 1944 ve 1951 yılları arasında vergi kaçakçılığındaki azalmalar nedeniyle mali makbuzlarda ortaya çıkan artış, Marshall Yardımının muadilinden daha büyüktü. Mali makbuzlardaki artışa rağmen, Fransa'da özellikle dolaysız vergilerin, toplam vergi gelirlerindeki payı, rakiplerine kıyasla oldukça düşük kalmaya devam etmekteydi. 1950 yılında gelir vergisinden elde edilen gelir, toplam vergi gelirinin bir oranı olarak, Fransa'da yüzde 28 iken, İngiltere'de yüzde 65 ve

ABD'de yüzde 85 olmuştur. Bu, Fransa'daki gelir vergisi oranlarının önemli ölçüde düşük olmasından kaynaklanmamıştı. Bunun nedeni, Fransa'da çok sayıda kaçınma veya muafiyet nedeniyle aşınan daha dar bir vergi tabanıydı (Lynch, 1997: 19).

Fransa'da toplam mali yük, yani GSMH'nin bir oranı olarak vergilendirme İngiltere veya Almanya'dakinden daha düşüktü. 1952'de Fransa'da yüzde 23, Almanya'da yüzde 25,5 ve İngiltere'de yüzde 29,6 idi. Ancak bu rakamlar sanayi üzerindeki gerçek vergilendirme yükünü gizlemişti. Fransa, İngiltere ya da Batı Almanya'dan daha az sanayileşmiş olduğundan ve hükümetin sanayiye vergi koymasına tarıma ya da hizmetlere göre daha kolay olduğundan, Fransız sanayisi rakiplerine göre cezalandırılmıştır. Daha yüksek vergiler tasarrufları azaltmış ve tasarruflar ile yatırımın yakından bağlantılı olduğu düşünüldüğünden, firmaların maliyetleri ve fiyatları düşürmek için gerekli yatırımları yapmalarını engellemiştir. Böylece sanayi üzerindeki cezalandırıcı vergiler ekonomik büyüme potansiyelini engellemiştir. Dönemin planlamacılarının önerileri, vergilendirmede dolaylı vergilerden dolaysız vergilere geçişi, standart dolaysız vergilendirme oranında bir artışı ve üretim vergisinin bir katma değer vergisiyle değiştirilmesini içeriyordu (Lynch, 1997: 121).

Üretim vergisi, KDV ile değiştirilmeden önce, ekonomik büyümeye zarar verdiği gerekçesiyle eleştirilmişti. 1948 reformunun amaçlarından biri de işgücü verimliliğinin artırılması olmuştu. 9 Aralık 1948 tarihli kararnameinin ardından, kişisel gelir vergisini basitleştirmek, satış vergilerini daha yüksek üretkenlik gereksinimlerine uyarlamak için büyük çaba sarf edilmiştir (Laufenburger, 1953: 280). İşgücü verimliliğinin artmasıyla vergi gelirlerinin artacağını ve genel mali yükün azalacağını savunanlar için, üretim vergisi işgücü verimliliğini arttırmak için gerekli olan potansiyel yatırımları engellemiştir. Bunun nedeniyse, firmaların üretim vergisine karşı ayarlayabilecekleri tek harcamanın üretime dâhil edilen harcama olmasıydı. Bu sistem, ar-ge faaliyetlerini, enerji, reklam ve sermaye donanımı gibi verimliliği arttıracak faktörlere yapılan yatırımın çifte vergilendirilmesi anlamına gelmekteydi (Lynch, 1997: 25). Parlamentodan reform planları onayını almak zorunda olanların temel kaygısı, üretici malların külfetli çifte vergilendirmesine ve üretim sürecinde kişisel hizmetlerin kullanımına son vermektir. Reform planları bunu yüzde 20 oranında ulusal katma değer vergisi (taxe à la valeur ajoutée) ile gerçekleştirecek, ancak kömür, gaz, elektrik, su, bazı gübreler ve diğer ürünler için yüzde 9'a düşürecek (Laufenburger, 1953: 282). Sistemi modernize etmek isteyen kesim, KDV'nın yatırımlar için var olan üretim vergilerinden daha iyi olduğunu ileri sürmüştü. Çünkü onlara göre bu vergi, üretkenliğe ve büyümeye katkı sağlayacaktı (Daunton, 2002: 242).

Verimliliğin artmasını engelleyen sorunlara çözüm olarak 30 Eylül 1953 tarihli bir kararname, bir firma tarafından yatırım malları satın alınması halinde, üretim vergisinin yarısının geçici olarak düşülmesine izin vermişti. Üretim vergisinin yerini yeni bir katma değer vergisine bırakan 10 Nisan 1954 reformunun temel amacı, vergilendirme yükünü sosyal adaletin tesisi adına daha adil bir şekilde yaymak değil, ayrımcı muameleyi sona erdirmektir (Lynch, 1997: 84). Bu yasa ile KDV ödemekle yükümlü olan girişimcilerin, satın alınan hizmetlere düşen vergilerin indirilmesine izin verilecekti (Laufenburger, 1953: 283). Yeni KDV oranı, bu muafiyete izin vermek için üretim vergisi oranından daha yüksek bir orana getirilmiş ve kurumlar vergisi oranı yüzde 34'ten yüzde 36'ya çıkarılmıştır. Ertesi yıl KDV, toptan ticareti kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Lynch, 1997: 33). Fransız hükümetinin, mevcut üretim ve satış vergilerinin yerine yeni bir katma değer vergisi getirerek yaptığı mali reform, vergi sisteminin esnekliğini arttırarak, kamu harcamalarının artışında önemli bir rol oynamıştır. KDV kısa sürede Fransız mali sisteminin dayanak noktası olmuş ve daha sonra Avrupa Topluluğu'nun tüm üye devletlerinde ve dünyadaki birçok ülkede ortak dolaylı vergilendirme biçimi olarak kabul edilmiştir (Lynch, 1997: 2).

1955 yılında Fransız vergi gelirlerinin yüzde 64'ü, Almanya'da yüzde 54'ü ve İngiltere'de yüzde 45'i dolaylı vergiden sağlanmaktaydı (Shoup, 1955: 341). Dolaylı vergilerin savunucularına göre, tüketim vergilerini artırmak ve aynı zamanda emek ve sermaye üzerindeki vergileri düşürmek ekonominin büyüme güçlerini teşvik edebilirdi. Fransa'da bu dönemde tüketim vergilerinin yüksek olduğu kabul edilse de emek ve sermaye üzerindeki vergiler de oldukça yüksekti. Tüketim vergilendirilmesinin, piyasa katılımcılarının zamanlar arası kararlarını (tasarruf kararları, çalışma ve boş zaman arasındaki kararlar gibi) emeğin vergilendirmesinden daha az bozduğu gerekçesiyle büyümeye elverişli olduğu düşünülmektedir (Zipfel ve Heinricks, 2012: 1-2). Ayrıca, Fransız KDV reformunun sermaye ekipman maliyetleri için kesinti yapılmasına izin verilmesi sonucunda makine kullanımının teşvik edilmesi ve bunun sonucunda girişimciler üzerinde rekabetçi baskının güçlendirilerek ekonomik büyümeye katkı sağlaması beklenilmiştir (Shoup, 1955: 343).

Yeni KDV sisteminde, yatırım malları artık satın alma aşamasında ve bir ürünün nihai satışında vergilendirilmeyecekti. Böylelikle mali sistem, Fransız tarzı modernleşmenin temel aracı olacaktı. Reformu destekleyen vergi müfettişi Maurice Lauré'ye göre bunun temelinde yatan mantık, yatırımın üretkenlikteki gelişmeleri teşvik edeceğiydi. Sonuç olarak, vergi gelirleri milli gelirden daha hızlı artacak ve böylece hükümetin vergi yükünü azaltmasına olanak sağlayacaktı (Lynch, 1997: 84-85).

Tüketim vergileri ekonomik büyüme ile daha uyumluyken, Wilensky (2002), gelir vergilerinin tüketim vergilerinden daha fazla siyasi baskı oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu sebeple tüketim vergilerine güvenen ülkelerin büyük refah devletleri geliştirebildiğini savunmuştur (Morgan ve Prasad, 2009: 1351). Bu argümanı güçlü kılan örnek ülkelere en önemlisi Fransa'dır.

Teorik olarak, ekonomik verimlilik açısından, tüketim vergileri veya çevre vergileri gibi esnek olmayan vergi matrahlarına uygulanan orantılı vergiler daha düşük dar gelirli vatandaşların neden olmaktadır. Bu nedenle, vergi sisteminin bu düşük esnekliğe sahip olan vergilere yönlendirilmesi, üretim faktörlerinde vergi oranının düşürülmesine izin verebilir, böylece genel verimliliği ve büyümeyi artırabileceği savunulur (Fernandez vd., 2018:4). Ayrıca, tüketim vergilerinin genellikle tüketiciler tarafından ödendiği için iktisadi kararlarda çarpıklık yaratmadığı düşünülür. Bununla birlikte, satış vergisi yükü tüketiciler ve üreticiler arasında paylaşılır (Carbonnier, 2007: 1219). Tüketim vergisi olan KDV'nin ekonomik büyümeye etkisini araştıran ampirik çalışmalarda aynı yönlü ilişki olduğunu saptayan pek çok çalışma yapılmıştır. Örneğin Fernandez ve arkadaşlarının yakın bir tarihte Fransa'nın da içinde bulunduğu ülkelerle ilgili yaptığı simülasyon çalışmalarında, KDV oranındaki yüzde 0,5'lik bir artışın, bazı ampirik çalışmalarda elde edilen değerlere paralel olarak, en fazla on yıl sonra yüzde 0,25'lik bir kümülatif GSYH artışı sağlayacağı saptanmıştır (Fernandez vd., 2018: 14).

Fransa'da dolaylı vergiler ve sosyal güvenlik katkılarında sonra bir diğer önemli vergi kurumlar vergisiydi. 1948'e kadar Fransız gelir vergisi sistemi şirketler için ayrı bir vergi içermiyordu. Kurumsal gelir, ortaklıkların ve bireysel sahipliklerin gelirleri için de geçerli olan, ticari kârlar üzerinde orantılı bir vergiye tabiydi. Başlangıçta kurumlar vergisi yüzde 24 olarak belirlenmiştir. Ancak 1950'de dağıtılmamış kârlara yüzde 10 ek vergi uygulanmıştır. Kısa bir süre sonra dağıtılmamış kar vergisi kaldırılmış ve kurumlar vergisi oranı yüzde 34'e yükselmiştir. 1954 yılında bu oran, yatırım malı alımı için tam indirim sağlayan katma değer vergisindeki değişikliklerle kaybedilecek gelirin bir kısmını tazmin etmek için tekrar yüzde 36'ya yükseltilmiştir (Shoup, 1955: 328).

Aslında Fransa, yatırım kapasitesini artırma meselesiyle diğer ülkelere kıyasla daha fazla ilgilenmekteydi. 1946 yılından itibaren bir dizi yatırım planları devreye sokulmuştu. Ancak hükümet daha çok kamu yatırımlarına ve konut yatırımlarına yönelik çalışmalar başlatmıştı (Aldcroft, 2001: 156). Bu sebeple savaş sonrası dönemde, Fransız yatırım performansının potansiyelini gerçekleştirmediği başarısız olduğunu savunanların, öncelikle üzerinde durduğu olumsuz etmen, hükümetin kamu altyapısına ve konut yatırımlarına verdikleri aşırı önemdi. Planlama prosedürüne güçlü kamu müdahalesinin hem ulusal düzeyde

hem de firma düzeyinde kaynakların tahsisinde etkinsizliğine neden olarak ekonomik büyüme hızını yavaşlattığına inanılmaktadır. Bu eleştirilerin devamındaysa, böyle bir iktisadi ortamda özel sermaye için uluslararası pazarın olmaması ve yatırım kapasitelerini arttırmaya yönelik teşviklerin yanlış tahsisi bulunmaktadır. Eleştirilere göre, hükümet yeni ve daha üretken olma potansiyeline sahip olan sektörler yerine, zaten aşırı üretken yapıdaki sektörlerin yatırım kapasitesini arttırmaya yönelik desteklerde bulunmuştur (Crafts ve Toniolo, 1996: 223). Ancak 1960'lı yılların başından itibaren özellikle imalat sektöründe olmak üzere temel sektörlerin yatırım oranı hızla artış göstermiştir. Diğer pek çok ülke bu dönemde yatırımlar için çeşitli teşvikler sunarken, çok azı Fransa gibi uzun vadeli hedeflere sahipti. Örneğin, İngiltere'de 1950'lerin ve 1960'lı yılların başında tanıtılan yatırım ödenekleri, hibeleri ve vergi oranlarındaki değişikliklerle birçok yatırım teşviki sağlanmıştı. Ancak söz konusu teşviklerin etkileri hem karışık hem de oldukça yavaş işlemiştir (Aldcroft, 2001: 157).

Fransa gerçekleşen ekonomik büyüme oranlarıyla 1950'lerden 1970'lere kadar Avrupa'nın en istikrarlı büyüme performanslarından birini gerçekleştirmişti. Özellikle uluslararası ticarete açılmanın getirmiş olduğu avantajlarla, 1960'lı yıllardan itibaren daha hızlı büyüme oranlarına ulaşmıştı. Crafts ve Toniolo'ya göre, Fransa'nın 1960'lardaki başarılı performansının arkasındaki etmen, yaygın hükümet müdahalesini zorlaştıran mal piyasası entegrasyonunun ardından piyasa güçlerinin devreye girmesidir. Hızlı ekonomik büyüme, fiziksel sermaye oluşumunun artmasıyla desteklenerek, üretim faktörlerinin verimlilik kazanımlarına büyük rol atfedilmiştir (Crafts ve Toniolo, 1996: 210). Grafik 3.7 Fransa'da yatırım oranlarının 1950'li yıllardan itibaren istikrarlı artışını göstermektedir. Ekonomik büyüme oranları da yatırım oranlarına paralel olarak istikrarlı bir biçimde artış göstermiştir.

Grafik 3.7 Fransa'da 1890-1984 Yılları Arasında Yatırım Oranları

Kaynak: Crafts ve Toniolo, 1996: 218.

1970'li yıllarda yaşanan stagflasyon krizi Avrupa ülkelerinin altın çağını sona erdirmişti. Fransız ekonomisi bu dönemde, çok yavaş büyüyen istihdam, ihracat ve kronik rezerv kayıplarından muzdarip olmuş ve oldukça zayıf bir ekonomik büyüme performansı sergilemiştir (Eichengreen, 2008: 101).

İncelenen dönemde, KDV reformuyla birlikte sermaye birikiminin pozitif yönlü bir ivme kazandığı ve vergi kredileriyle artış eğiliminde olan yatırım hacminin, ekonomik büyümeye katkı sağladığı belirtilebilir. Refah programlarının ise istihdam ilişkilerini bozduğunu, ayrıca sosyal güvenlik katkıları ve diğer üretim üzerindeki vergiler aracılığıyla finanse edilmesinin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki meydana getirdiği belirtilebilir. Daha cömert emeklilik yardımları, daha fazla çalışanı daha erken emekli olmaya teşvik edecek ve daha cömert işsizlik yardımları, daha uzun iş arama dönemlerine ve daha yüksek işsizlik oranlarına yol açacaktır. Bu harcamaların her ikisi de etkili işgücü arzını azaltma ve dolayısıyla yüksek marjinal vergi oranlarının etkisini güçlendirme eğiliminde olacaktır. Çocuk bakımı hizmetlerine yapılan harcamaların aksine, bu harcamalar yüksek marjinal vergi oranları ile tedarik edilen işgücü miktarı arasındaki negatif ilişkiyi büyütme eğiliminde olacaktır. Bu nedenle, marjinal vergi oranlarındaki farklılıklara eşlik eden harcama modelindeki farklılıklar da hem işgücü arzının hem de reel GSYH ile ölçülen büyüme oranının üzerinde etki yaratacaktır (Lawson ve Gwartney, 2006: 33).

Fransa, 1980'li yıllarda çeşitli vergi indirimleri yapmasına rağmen, ortalama yüzde 44 civarında vergi/GSYH payı oranıyla, OECD ülkelerine kıyasla yüksek vergilendirme seviyesine sahiptir. Bu durum, vergilendirmenin yüksek olduğu diğer ülkelerde olduğu gibi,

özellikle refah programlarından kaynaklanmaktadır. Refah programlarının daha yüksek kamu harcama seviyelerine bağlı olması, gerekli finansmanların daha yüksek vergilendirmeyle karşılanmasına sebep olmuştur. Nispeten yüksek vergilendirmeye rağmen, kamu gelirleri, kamu harcamalarını finanse etmede yetersiz kalmıştır (Leibfritz ve O'Brien, 2005: 6).

Refah programlarının maliyeti, daha önce de bahsedildiği üzere genellikle, sosyal güvenlik katkılarında finanse edilmektedir. Fransa, sosyal güvenlik katkıları kapsamında işverenlerin ödediği vergilerde, OECD ülkeleri arasında en yüksek paya sahiptir. Hem istihdam üzerindeki bu vergi hem de emeklilik ve işsizlik fonları gibi refah uygulamaları sebebiyle istihdam ilişkileri çok fazla zarar görmüş ve ekonomik büyüme oranları üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmiştir. Özellikle 1980 ve 1990'larda yapılan reformlarla toplam katkı miktarları arttırılmıştır. Bunun sonucunda 1990'ların ortalarında çoğu işgücü maliyetinin neredeyse yüzde 45'ine ulaşan yüksek katkı paylarına neden olmuştur (Bozio ve Breda, 2020: 4).

Fransa'da vergilerin GSYH içerisindeki yüzdeleri Tablo 3.4'e göre, 1970-2003 yılları arasında büyük bir sıçrama yaşamıştır. Tabloya göre bu hızlı değişim, yıllık GSYH büyüme oranlarının da hızla azalmasına neden olmuştur. İngiltere ise 1970-2003 yılları arasında vergilerin GSYH içerisindeki payı diğer iki ülkeye göre en az değişimi gösteren ülkedir. Altın çağın ardından, 1973-2001 yılları arasında hem Fransa'nın hem de Almanya'nın yıllık büyüme oranları büyük ölçüde zarar görürken, İngiltere'de diğer iki ülkeye kıyasla çok az değişim gerçekleşmiştir. İngiltere'de hem yıllık GSYH büyümesi hem de vergilerin GSYH içerisindeki payı diğer iki ülkeye kıyasla daha az bir değişim gösterirken, aynı zamanda vergi yapıları da diğer iki ülkeye göre daha istikrarlı olmuş, yıllar içerisinde köklü değişiklikler gerçekleşmemiştir.

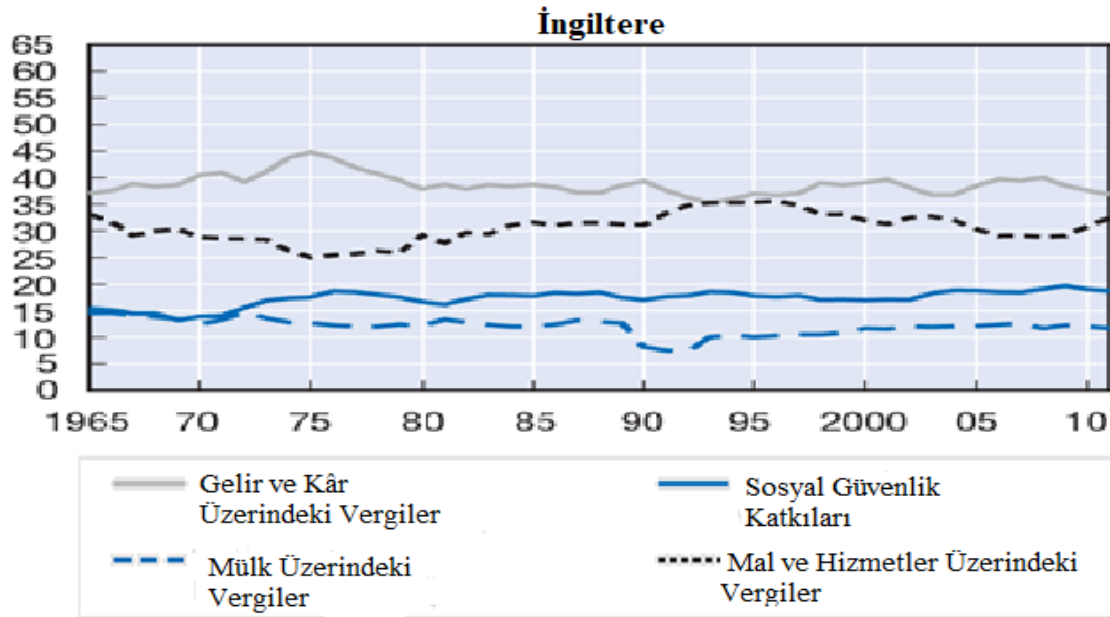
Tablo 3.4 Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde 1970 ve 2003 Yıllarında Vergilerin GSYH içerisindeki Payları, Değişimi ve Yıllık GSYH Büyüme Oranları

	Vergilerin GSYH Payı (%)		Değişim Yüzdesi	Yıllık GSYH Büyüme Oranları (%)	
	1970	2003	1970-2003	1950-73	1973-2001
Fransa	35,6	45,3	9,7	5,05	2,20
Almanya	32,8	45,1	12,3	5,68	1,75
İngiltere	37,5	39,9	2,4	2,93	2,08

Kaynak: Paul vd., 2006: 58.

İngiltere'nin vergi yapısı diğer iki ülkeye göre daha istikrarlı bir görünüme sahip olmuştur. Grafik 3.8'e göre, 1965-2011 yılları arasında İngiltere'de vergi yapıları çok az değişim göstermiştir. Gelir ve kâr üzerindeki vergilerin, toplam vergilendirme içerisindeki payı

diğer iki ÷lkeye kıyasla daha yüksek olurken, sosyal güvenlik katkılarında ise en düşük paya sahip olmuştur. Ayrıca mülk üzerindeki vergilerde de diğer iki ÷lkeye kıyasla daha yüksek bir vergilendirme payına sahip olmuştur.

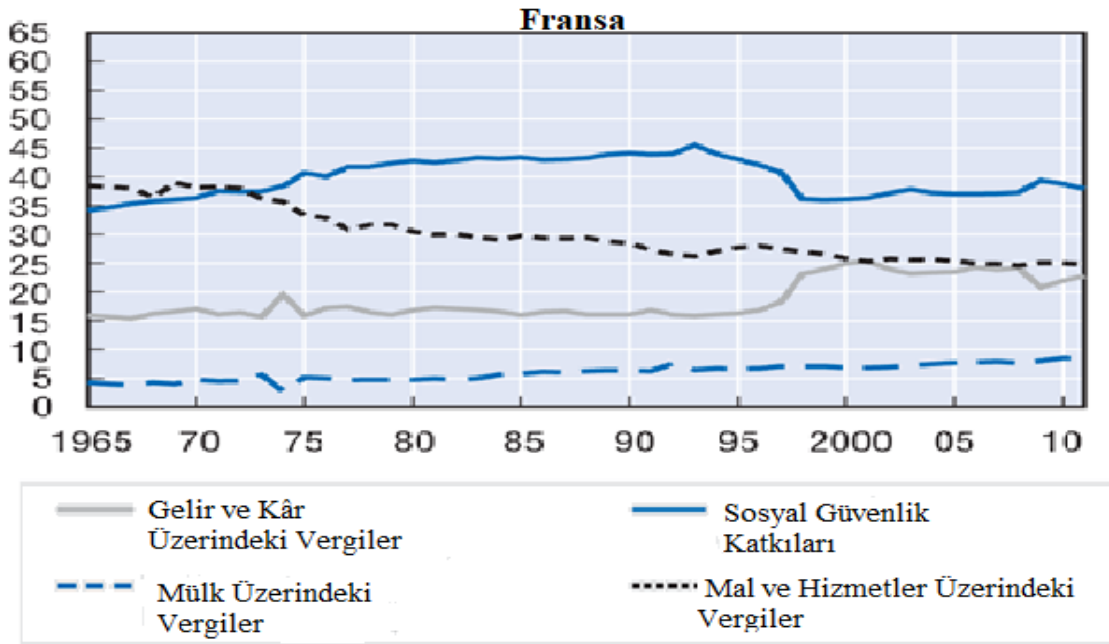

Grafik 3.8 1965-2011 Yılları Arasında İngiltere'nin Vergi Yapısı

Kaynak: OECD, 2013: 141.

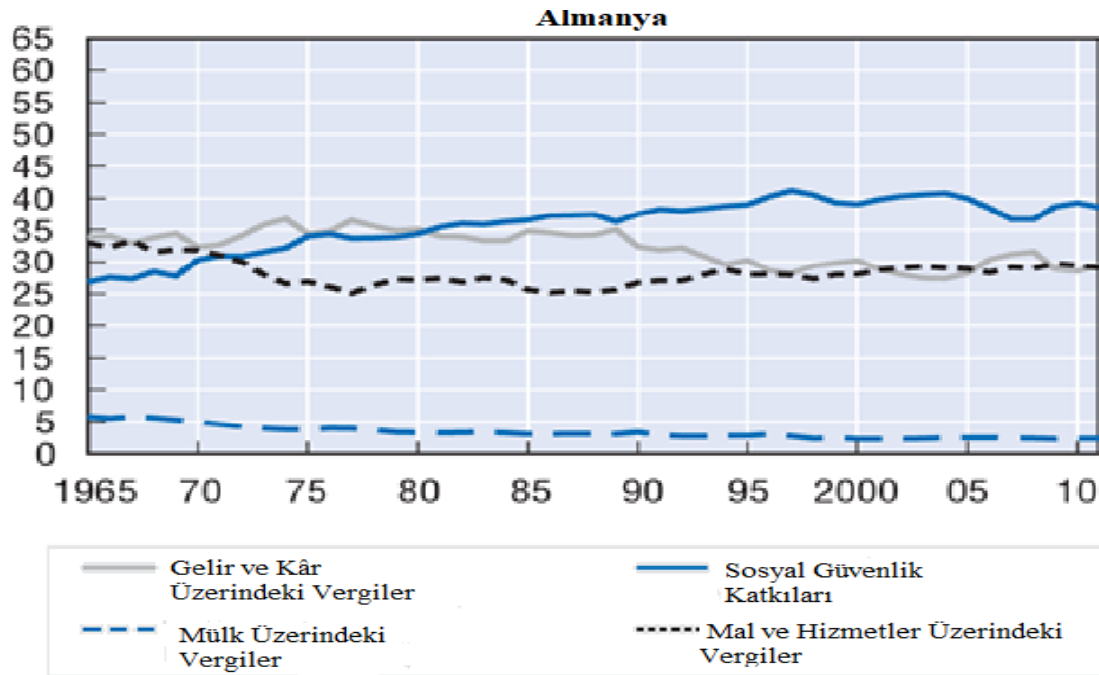
Fransa'nın vergi yapısı ise sosyal güvenlik katkılarına dayanan görünümünü sürdürmeye devam etmektedir. Ancak Grafik 3.9'a göre, sosyal güvenlik katkılarının payında gerçekleşen artış eğilimi 1990'lı yılların ortalarına doğru yavaşlamış ve düşme eğilimine girmiştir. Ancak Fransa halen OECD ülkeleri arasında en yüksek sosyal güvenlik katkıları payına sahip olan ülkelerden biridir. 1990'lı yıllarda gelir ve kâr üzerindeki vergilerin payında gerçekleşen hızlı artış ise sosyal güvenlik katkılarının toplam vergilendirmedeki payının azaldığı yıllarla kesişmektedir. Fransız vergi yapısının yıllar içerisindeki değişimi sosyal güvenlik katkılarına dayalı vergi sisteminin köklü bir biçimde değişerek gelir ve kâr üzerindeki vergilere dayanan bir sisteme dönüşümünü göstermektedir. Grafik 3.9'a göre 1965-2011 yılları arasında Almanya'nın vergi yapısı ise Fransız vergi yapısının aksine, gelir ve kâr üzerindeki vergilerden, sosyal güvenlik katkılarına yönelen bir dönüşüm içerisindeydi.

Grafik 3.9 1965-2011 Yılları Arasında Fransa'nın Vergi Yapısı

Kaynak: OECD, 2013: 138

Grafik 3.10 1965-2011 Yılları Arasında Almanya'nın Vergi Yapısı

Kaynak: OECD, 2013: 138

Milenyumun başlangıcından bu yana Avrupa, vergi sistemlerinde büyümeye daha elverişli bir eğilim sergilemiştir. Vergi sistemleri çoğunlukla Kuzey ve Doğu Avrupa ülkelerinde yeniden tasarlanırken, Orta Avrupa çok az değişiklik yapmıştır (Zipfel ve Heinricks, 2012: 1). Özellikle 2008 mali krizinin ardından Avrupa'da toplam talebi arttırmak amacıyla vergi indirimlerine başvurulmuştur.

Durgunluktan bu yana, düşük istihdam oranı ve zayıf işgücü verimliliği artışı nedeniyle kişi başına düşen GSYH büyümesi gerilemiştir. Gini endeksi tarafından ölçülen eşitsizlik 2008 yılından bu yana artmış, ancak OECD ortalamasının altında kalmıştır. En yoksullara giden gelir payı sabit kalmıştır ve ortalamanın üzerindedir (OECD, 2017: 193). Ayrıca, kamu açığı 2008'den bu yana GSYİH'nın yüzde 3'ünün üzerinde ve önemli mali konsolidasyon ve kamu borçlanma zorluklarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu zorlukların genel olarak zayıf ekonomik büyüme, yüksek işsizlik ve rekabetçiliğin artırılması ihtiyacı bağlamında görülmesi gerekmektedir (Kalyva vd., 2016: 3).

Fransa, krizin etkilerini hafifletmek amacıyla, harcama temelli mali konsolidasyon uygulamasını benimserken aynı zamanda emek üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesi yönünde politikalara ağırlık vermiştir (Kalyva vd., 2016: 3). Borç stoklarında meydana gelen hızlı artış ve kronikleşen bütçe açıkları sebebiyle bozulan mali disiplin ve sürdürülebilirlik sorunlarını aşmak amacıyla uygulanan mali konsolidasyon harcama temelinde; emeklilik sistemi gibi refah programlarında düzenlemeler yaparak yüksek kamu harcamalarını azaltma planını içermektedir (İlgün, 2016: 226).

Kriz sonrasında uygulanan bir diğer politika ise Sorumluluk ve Dayanışma Paketi kapsamında vergi yükünü azaltma çabasıydı. Söz konusu paktın amacında işletmeler için vergi indirimleri ve tüketim vergileri kapsamında şirketlerin kaynak tahsisi üzerindeki kısıtlamaların hafifletilmesi yer almaktadır. Bu sayede, vergi yapısındaki bu iyileştirmenin yatırım, yenilik ve üretkenliği teşvik etmesi beklenmiştir. Aynı zamanda karbon vergisinin uygulanması, KDV oranlarındaki artışın ve kurumlar vergisinde kademeli azalmanın GSYH oranını arttıracığı tahmin edilmektedir (OECD, 2014: 11). Pakt sonucunda, hedeflenen birçok politika uygulamaya girmiştir. 1 Ocak 2014 yılında KDV artışı yapılmış ve 2014 yılında yüzde 33 olan kurumlar vergisinin de kademeli olarak düşüşü gerçekleşmiştir (OECD, 2014: 16).

Fransız ekonomik büyüme performansı için yapılan OECD raporlarında 2005 yılından beri benzer vergi politikaları önerilmektedir. Ancak Fransa, OECD önerilerini ancak krizden sonra, özellikle Sorumluluk ve Dayanışma Paketi kapsamında uygulamaya koymuştur. Genel olarak Fransa ekonomisinin toparlanabilmesi için önerilen vergilendirme politikaları:

- Sosyal güvenlik katkılarının azaltılması,
- KDV için indirimli oranların geri çekilmesi ve KDV oranlarının yükseltilerek muntazam ve geniş tabanlı bir KDV sistemine geçiş,
- Kişisel gelir vergisi sisteminin basitleştirilmesi ve tabanının genişletilmesi,
- Sermaye gelirlerinde özel vergi indirimleri yerine, Kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi,

- Çevre vergilerinin arttırılmasından oluşmaktaydı (OECD, 2017: 11).

OECD (2014) raporuna göre, "Sorumluluk ve Dayanışma Paketi" ile "Rekabet Edebilirlik ve İstihdam Vergisi Kredisi" aracılığıyla işgücü maliyetlerini ve vergilendirme yükünü azaltmak için alınan tedbirlerden önemli sonuçlar beklenmektedir (OECD, 2014: 2).

Fransa, özellikle mali krizden sonra yapılan reformlarla toplam vergi yükü azaltmaya çalışsa da halen AB ülkeleri arasında en yüksek vergi yüklerine sahip olan ülkelerden biridir. Son yıllarda yapılan vergi indirimleri istihdam ve yatırım seviyelerini teşvik etse bile halen vergi yükü oldukça yüksektir. Ayrıca Fransa'nın kronik bir meselesi olan vergi sisteminin karmaşıklığı, reformların etkin sonuçlar üretmesini engellemektedir (OECD, 2017: 22). Vergi sistemi, sık sık değişen muafiyetler sebebiyle, oldukça yüksek uyum ve tahsilât maliyetleriyle karşı karşıya kalmıştır. Örneğin, firmalar 233 farklı vergiye tabidir (OECD, 2017: 29).

Fransa için önerilen vergi politikalarından biri KDV oranlarının arttırılmasıdır. Fransa'daki KDV gelirleri, 2014 yılında toplam vergi gelirinin yüzdesi olarak AB ortalamasının altında kalmıştır (yüzde 14,5; AB ortalaması yüzde 17,5). KDV'nin uygulanması daha kolay olduğu için ve diğer vergilendirme biçimlerine kıyasla büyümeye nispeten daha az zararlı olduğu için KDV'den elde edilen gelirler, azaltıcı politika girişimlerine rağmen nispeten yüksek kalan emek üzerindeki vergi yükünü hafifletmede önemli olabileceği düşünülmüştür. Diğer AB üye devletlerle karşılaştırıldığında, indirimli oranların yoğun bir biçimde uygulanması ve muafiyetlerin kullanımı KDV sisteminin gelir verimliliğini azaltacağı düşünülmektedir (Kalyva vd., 2016: 1). Muntazam ve geniş tabanlı bir KDV yapısının tüketici tercihlerindeki bozulmaları azaltarak ekonomik verimliliği arttıracak beklenmektedir (Kalyva vd., 2016: 9). Kalyva'ya göre, KDV ile vergi yapısını, özellikle emekten tüketime doğru daha az büyüme-bozucu vergilere göre yeniden şekillendirmek, çalışma, tasarruf ve yatırım teşviklerini artırabilir (Kalyva vd., 2016: 10). Fransa'da tüketim ve çevre üzerindeki daha fazla büyüme dostu vergiler, toplam vergi gelirinin sadece yüzde 24,1'ini temsil etmektedir ve bu da AB'de ortalama yüzde 28,3'tür (Kalyva vd., 2016: 3).

Fransız kurumlar vergisi yüksek oranlı olarak uygulanmaktadır. Ancak yüksek oranlara rağmen, gelir üretebilme kabiliyetinden yoksun olmuştur. Firma büyüklüğüne göre farklılık gösteren yüksek oranlar, düşük getiri ile birleştirilerek finansman çarpıklıkları yaratmaktadır (OECD, 2017: 29). Fransa, yüzde 38,8'lik efektif ortalama kurumlar vergisi oranıyla 2016 yılında AB'de en yüksek seviyededir. Yüksek nominal orana rağmen, cömert vergi indirimleri ve nispeten düşük kar marjları nedeniyle GSYH'nın yüzdesi olarak fiili gelirler nispeten azalmıştır. Üretim üzerindeki diğer vergiler de yüksektir. 2015 yılında GSYİH'nın yüzde 3,1'ini oluşturmaktaydı. Aynı oran, İtalya'da yüzde 2, İspanya'da yüzde 1,1 ve Almanya'da yüzde 0,4

olarak gerçekleşmiştir. Bu vergiler kâr marjlarını doğrudan etkilemesiyle, firmaların zayıf ekonomik performans göstermesiyle doğrudan bağlantılıdır (Fernandez vd., 2018: 5). Sermayenin vergilendirilmesi, firmaların kararlarını saptırıcı niteliktedir. Özellikle kurumlar vergisi, yer seçimi ve yatırım hacminin yanı sıra potansiyel kârların yeri ile ilgili hususları da etkilemektedir (Zipfel ve Heinricks, 2012: 2). Spesifik olarak, işgücü üzerindeki vergiler (sosyal güvenlik katkıları dâhil) işgücü talebini, işgücüne katılımı ve çalışılan saatleri ve insan sermayesine yatırımı etkileyebilir. Buna karşılık, kurumsal kar üzerindeki vergiler doğrudan sermaye maliyetini ve dolayısıyla yatırım kararlarını etkiler (Fernandez vd., 2018:4).

Fransa'da işgücü üzerindeki vergiler 2015 yılında GSYH'nın yüzde 23,9'unu oluşturmuştur. Vergi kaması ortalama ücretle çalışan işçiler için yüzde 48'e ulaşmıştır ki Avrupa Birliği'nin bütün olarak söz konusu oranı ortalama yüzde 40,7 idi. Bu durum kısmen, Avrupa'da en yüksek oranla, yüzde 13,3 GSYH payıyla, işverenler tarafından karşılanan toplam emek maliyetinin payı olarak sosyal güvenlik katkılarıyla açıklanabilir. Bunun nedeni, Fransa'daki sosyal güvenlik sisteminin çoğunlukla işverenlerin katkı payları ile finanse ediliyor olmasıdır. Böylesine yüksek bir vergi kaması, işgücü piyasasının daha iyi işleyişi için bir engel oluşturabilir ve daha hızlı bir istihdam yaratılmasına engel olabilir (Fernandez vd., 2018: 5). 2004 Nobel Ödülü sahibi Edward Prescott çalışmasında, yüksek vergi oranlarının işgücü arzı üzerindeki uzun vadeli olumsuz etkisinin, kısa vadeli tahminlerden çok daha fazla olduğunu gösteriyor. Prescott, uzun süreler boyunca işgücü arzı tepkisi için tahminler üretmek için Fransa ve ABD arasındaki marjinal vergi farklarını kullanmıştır. Fransa ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki işgücü arzındaki büyük farkın neredeyse tamamının vergi sistemlerindeki farklılıklardan kaynaklandığını saptamıştır. Çalışmadan önce, işgücü piyasalarının işleyişi üzerindeki kurumsal kısıtlamaların ve işsizlik maaşı sisteminin daha önemli bir fark oluşturacağını tahmin eden Prescott, çalışma sonucunda, zaman içi vergi kamasının azaltılmasından elde edilen refah kazancının oldukça yüksek olduğunu belirtmiştir (Lawson ve Gwartney, 2006: 51).

Genel olarak mali kriz sonrasında yapılan vergi reformları, ekonomik büyüme oranlarının artırılması yönündeki beklentileri karşılayamamıştır. Ancak, marjinal vergi oranlarındaki bir değişikliğin emek ve sermaye arzını etkilediği ölçüde reel GSYH'nın büyümesini etkileme eğiliminde olacağı beklenmektedir. Ancak bu tepkiler zaman alacaktır ve kısa vadeli tepki uzun vadede ne olacağına dair yanıltıcı bir gösterge olabilir. Özellikle işgücü üzerine yapılan vergi düzenlemelerinin ekonomik büyümeye vereceği tepki daha uzun bir zaman alacaktır. Yapılan pek çok çalışmada, işgücü arz esnekliğinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çoğu çalışmada, işgücü arzı esnekliğinin 0,1 ve 0,2 arasında olduğu tahmin

edilmektedir. Örneğin, ücretleri yüzde 10 azaltan ya da arttıran bir vergi oranı, arz edilen emek miktarını yüzde 1 ile yüzde 2 arasında değişmesine neden olacaktır (Lawson ve Gwartney, 2006: 31).

Fransız ekonomik büyümesine olan etkilerinde tartışmaların sürdüğü bir diğer vergi Tobin vergisi olarak da bilinen finansal işlem vergisidir. Fransa 1 Ağustos 2012 yılında yürürlüğe koyduğu bu vergiyle, mali krizin oluşturduğu yükü finanse etmek ve kısa vadeli ticareti-spekülasyonları engellemeyi amaçlamıştır. Fransa'da bulunan ve piyasa değeri 1 milyarın üzerinde olan halka açık herhangi bir şirketin finansal işlemler üzerine konulan etkin vergi oranı yüzde 0,2'dir (Bechetti vd., 2014: 129; Meyer vd., 2015: 177-179).

Finansal işlem vergisinin ticaret yoğunluğu ve likidite tedarikçisi davranışı üzerinde güçlü bir etkisi olduğu düşünülür. Fransa'da ticaret hacmi, uygulama öncesi döneme göre yaklaşık beşte bir oranında azalmaktadır. Bu tür vergilerin etkisi üzerine yapılan hem teorik hem de ampirik çalışmalar genellikle artan işlem maliyetlerinin ticaret hacmi, likidite ve piyasa verimliliğinin bazı ölçümleri üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Finansal işlem vergisinden etkilenen Fransız hisse senetlerindeki işlem yoğunluğu, olay öncesi döneme (1 Ağustos 2012'den önce) kıyasla güçlü bir şekilde azalmaktadır. Finansal işlem vergisi karşıtları işlem maliyetleri ile piyasa verimliliği arasındaki ilişkiyi vurgular. Artan işlem maliyetlerinin likiditeyi azaltabileceğini ve fiyat keşfini yavaşlatabileceğini savunmaktadırlar. Bu etkiler daha düşük varlık fiyatlarına ve daha düşük getiri tasarrufuna yol açabilir (Meyer vd., 2015: 180).

Tarihsel olarak, Fransa ve İngiltere ve diğer pek çok Batı Avrupa ülkesi, II. Dünya savaşının ardından 1973 krizine kadar yoğun bir biçimde Keynezyen refah devleti politikaları uygulamıştır. Batı dünyası Keynezyen politikalar uygularken Japonya, 1949 yılında General Douglas MacArthur'ın isteğiyle anti-Keynezyen politikalar önerecek olan bir grup oluşturmuştu. 1950 yılında Profesör Carl Shoup öncülüğündeki ekip tarafından hazırlanan reformlar 1950 yılında yasallaşarak yürürlüğe girmişti. En yüksek marjinal vergi oranının yüzde 85'ten yüzde 55'e düşürülmesi, kişisel muafiyetlerin arttırılması, sermaye kazançlarının endekslenmesi, sermaye kayıpları için tam kesinti, kurumların aşırı kâr vergilerinin yürürlükten kaldırılması, kâr payları üzerindeki stopaj vergisinin kaldırılması ve amortismanların endekslenmesi gibi bir dizi kurallardan oluşan reformların neredeyse kusursuz bir biçimde uygulanması Japonya'da güçlü bir ekonomik gelişme gerçekleştirmişti. A.B.D ve diğer ülkeler ekonomik gelişme sonucu artan gelirlerini özellikle refah harcamaları olarak kamu harcamalarıyla eritirken, Japonya elde ettiği gelirleri vergi mükelleflerine iade etmiştir. Bu uygulamayla Japonya daha fazla ekonomik gelişme ve kamu geliri sağlamıştır (Skousen, 1992:

113). Almanya'nın da 1948-54 yılları arasında uyguladığı reformlar, Japonya'nın reformları kadar kapsamlı olmasa da altın çağ boyunca ekonomisinin gelişmesini sağlamıştır.

SONUÇ

Çalışmada incelenen her üç ülke için de vergilendirme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin yönü ve gücü hakkında bir tespitte bulunmak güçtür. Ancak vergilendirmenin ekonomik gelişmeyi sağlayabilecek kanallara etkisi ya da bu kanalların vergilendirmeye olan etkisi arasında güçlü bir ilişkinin varlığını da belirtmek gerekir. Yüksek düzeyde vergilendirmenin ekonomik büyümeyi etkileyen farklı kanallara olumsuz etkide bulunacağı aşikârdır. Almanya'nın II. Dünya Savaşı ve Altın Çağ arasındaki ekonomik durumu bu açıklamayı güçlendiren bir örnektir. Almanya'da, 1948 yılında kabul edilen para reformuna kadar uygulanan katı ve yüksek gelir vergisi oranları, çalışma teşvikleri üzerinde oldukça olumsuz etkiler meydana getirmiş ve üretim faktörlerinin optimal dağılımı üzerinde olumsuz etkilere neden olarak ekonomik büyüme üzerinde olumsuz baskı oluşturmuştu. Almanya'da II. Dünya Savaşı'nın maliyeti gerek ödenen yüksek savaş tazminatları gerekse de savaşın yarattığı tahribat bakımından incelenen diğer iki ülkeden çok daha fazlaydı. Dolayısıyla, II. Dünya Savaşı'nın ardından uygulanan yüksek vergilendirme düzeyi, yüksek harcamaların finansmanı için zorunlu olarak görülmüştür. Öte yandan, Almanya'da 1948-55 yıllarında uygulanan modernleşme planı başarıyla uygulanmış ve ekonomik büyüme üzerinde uzun vadede olumlu etkiler yaratmıştır. Söz konusu planın etkileri 1970'li yıllara kadar sürmüştür. 1948'li yıllardan itibaren İngiltere ve Fransa, refah programları için yapılan çalışmalarda hızlarını arttırırken; Almanya savaş sonrasında büyük darbe alan sanayilere vergi düzenlemeleri getirerek, iktisadi durumunu ve rakiplerine kıyasla zayıf kalan konumunu düzeltmeye çalışmıştır. İmalat sektörü gibi verimli-üretken yapıdaki sektörlerle yönelik politikaların tasarlanması, deneyimli kadrolardan oluşan vergi otoritelerinin doğru kararlarda bulunmasının yansımasıdır. Çünkü 1948 yılında reform süreci başladığında, ekonomideki temel sorun toplam talep düzeyi değildi. Zaten bu dönemlerde yüksek olan talepten ziyade esas mesele daha yüksek fiziksel üretim haddine olan gereksinimdi. Almanya bu noktada, fiziksel üretimi arttırmak için özel sermaye oluşumu ve tasarrufları arttırmaya yönelik geliştirdikleri bir dizi teşvik politikalarıyla ekonomik sorunu teşhis etmede ve çözüme başarılı olmuştur. Teşvik politikaları kısa sürede, sermayeden hızlı ve olumlu bir geri dönüş almasını sağlamıştır. Bunun sonucunda fiziksel üretim haddi, ekonomideki aşırı yurtiçi talebi karşılayabilecek düzeyde hızla artış göstermiştir. Yurtiçi talebin karşılanmasıyla aşırı üretimin optimal bir biçimde değerlendirilebilmesi için isabetli bir politika olan ihracat teşvik politikası hazırlanmıştır.

Alman ekonomisinin yeniden toparlanma (modernleşme) planının belki de en önemli teşvik politikası olan İhracat Yardım Yasası, diğer ülkeler bazında incelendiğinde en doğru ve

en etkili sonucu doğuran reform olmuş ve pek çok iktisatçı tarafından, Alman ekonomik mucizesinin temel sebebi olarak görülmüştür. 1954-55 yıllarındaki ihracat patlamasının ardından kâr seviyelerinde daha önce eşi benzeri görülmemiş bir artış yaşanmıştır. İhracat patlamasının ardından daha fazla vergi teşvikine gerek kalmadığı düşüncesinin hâkim görüş haline gelmesiyle, teşvik politikalarına son verilmiştir. Söz konusu teşvik politikaları, artan üretim haddinin optimal biçimde değerlendirilmesine ve işletme kârlarının hızlı bir biçimde artmasını sağlayarak, işletmelerin kendi kendini finanse edebilecek, desteğe ihtiyacı kalmayacak duruma gelmesini sağlamıştır. Almanya daha sonraki yıllarda, vergilendirme ile ekonomik gelişmeye yön vermek yerine, gelir dağılımı hedefleriyle ilgilenmeye başlamıştır. Ancak, teşvik politikaları sonucunda Almanya, yüksek işletme kârları ve uluslararası piyasalarda elde ettiği güç ile 1970’li yıllara kadar ekonomik gelişmesini başarılı bir biçimde sürdürmüştür. Genel anlamda altın çağ için Alman ekonomik mucizesi incelendiğinde, vergilendirmenin iktisadi faaliyetleri çarpıklığa maruz bırakmadan teşvik ettiği ve ekonomik büyüme kanalları üzerinde olumlu bir etki yarattığı söylenebilir.

İngiltere, 19.yüzyılda ve 20.yüzyıl başlarında hem Fransa’dan hem de Almanya’dan daha kapitalist bir ülkeydi. Serbest girişime ve rekabetçi piyasalara olan güven, diğer iki ülkeye kıyasla çok daha yüksekti. Ancak özellikle 20.yüzyıl başlarında, gelişmiş-sanayileşmiş ülkelerle büyüme oranları arasındaki farkın azalması, hatta bazı ülkeler tarafından geçilmesi, İngiltere’de bir panik ortamına neden olmuştu. Söz konusu ortam, farklı iktisadi düşüncelerin tartışılmasına neden olmuş ve Keynezyen düşüncenin ortaya çıkmasıyla, otoriteler uygulamış oldukları politikalarda bu düşünceden etkilenmeye başlamıştır. Keynezyen refah devleti politikalarının yoğun bir biçimde uygulandığı İngiltere’de, 1950-70 yılları arası her ne kadar altın çağ olarak nitelendirilse de değişen dünya ekonomisinde liderliği yeniden ele geçirme amacından sapmıştı. 19.yüzyılda bazı gelişmiş sanayi ülkeleri tarafından geçilen İngiltere, 20.yüzyılda Japonya gibi yeni kapitalist ülkeler tarafından da geçilmeye başlamıştı. İngiltere’de vergilendirmenin ekonomik gelişmeyi etkileme aracı yerine gelir ve servet dağılımını etkileme aracı olarak kullanmasının en önemli sebebi siyasi faktörler olmuştur. İşçi Partisi, iktidar dönemlerinde, genellikle girişimler ve tasarrufları caydırıcı nitelikte olan yüksek vergilendirme uygulamıştır. İngiltere’nin ekonomik büyüme performansında potansiyelinin altında kalması, Almanya’nın aksine imalat sektörüne gereken önemi vermemesi ve yetersiz yatırım düzeyi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Yüksek ve artan oranlı kişisel gelir vergileri, savaş dönemlerinde uygulanan OKV ve imalat sektörünü ağır bir biçimde vergilendirirken, hizmet sektörünü daha hafif vergilendiren seçici istihdam vergisi gibi vergiler ekonomik gelişme üzerinde olumsuz etkilerle sonuçlanmıştır. Muhafazakâr partinin tam tersi politikaları ise,

halkın çoğunluğunun da desteğiyle zaman içerisinde sürekli güçlenen sendikacılık faaliyetleri nedeniyle baskı altında kalmıştır. Zamanla seçmenlerin çoğu gerek enflasyon gerekse de gelir dağılımı politikaları nedeniyle gelir vergisi mükellefi haline gelmişlerdir. Dolayısıyla bu çoğunluktaki seçmenler, gelir dağılımı politikaları vaat eden İşçi Partisine karşı daha duyarsız hale gelmiş ve bunun sonucunda partiler, gelir dağılımı amacından ziyade, ekonomik gelişmeyi arttırmaya yönelik vergi politikaları uygulamaya başlamıştır. Uygulanan yeni politikalarla özellikle 1979-89 yılları arasında faktörlerin üretkenliklerini artması sonucunda ekonomik büyümenin olumlu etkilendiği söylenebilir.

Fransa'da vergi sisteminin karmaşıklığı, günümüze kadar devam eden yapısal bir sorunu teşkil etmektedir. Vergi sisteminin karmaşık yapısı, vergide kaçakçılığın çok yüksek seviyelerde olmasına neden olmuştur. Almanya 1948'de yeniden toparlanma sürecini başlattığında, Fransa aynı yıl vergi kaçakçılığını azaltmak ve vergi sistemini düzeltmek için reformlar yapmak zorunda kalmıştır. Bu durum Fransa'nın ekonomik büyüme rekabetine daha geç girmesine neden olmuştur. Altın Çağ Fransa'sında üretim üzerine konulan yüksek vergiler ve oldukça yüksek payı işverenler tarafından ödenen sosyal güvenlik katkılarıyla finanse edilen refah programları ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Ancak aynı dönemde, KDV reformuyla, üretken sektörlerde KDV indirimi yapılması ise, yatırım arzusunun arttırarak, ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler sağlamıştır. Bu sayede Fransa, Altın çağın sonuna kadar istikrarlı bir biçimde büyümeye devam etmiştir.

21.yüzyıla gelindiğindeyse Fransa, OECD ülkeleri arasında en yüksek kamu harcamaları/GSYH payına sahip gözükmektedir. Vergi gelirleri üretken alanlar yerine; işsizlik fonu ve emeklilik maaşları gibi istihdam ilişkilerini bozarak emeğin üretkenliğini azaltacak alanlara kanalize edilmektedir. Farklı yıllarda Fransa için sunulan OECD raporları, kamu harcamalarının azaltılması gerektiğini savunurken, aynı zamanda, iktisadi faaliyetler üzerinde daha az saptırıcı özellikte olan KDV oranlarının yükseltilmesini, sosyal güvenlik katkıları ve kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesini önermiştir. Bu önerilerin gerçekleşmesi durumunda Fransız ekonomik büyümesine yeniden pozitif yönlü bir ivme kazandıracığı savunulmaktadır. Fransa, bahsi geçen önerilerin birçoğunu, özellikle 2013 ve 2014 yıllarında uygulamaya koymuştur. Bu politikalar, henüz ekonomik gelişmeyi sağlamasa da reel ekonomide diğer değişkenlerin işleyişinde bir aksaklık olmadığı sürece, ekonomik büyümenin gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

İncelenen her üç ülkede de vergilendirme iktisadi hayat üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Öyle ki, her üç ülkenin ortak özelliği dünya savaşlarında ve hemen sonrasında uyguladıkları yüksek vergilendirme politikalarıdır. Bu dönemlerde ekonomik büyüme

oranlarının düşük olması savaş durumundan kaynaklanmış olsa da ağır vergilendirmenin ekonomi üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Her üç ülkede de belirlenen ortak özelliklerden biri refah politikalarına verdikleri önemdir. Özellikle İngiltere ve Fransa'da durum böyle olmuştur. Gelirin yeniden bölüşümü amacıyla yürütülen politikalar neticesinde kaynakların üretken alanlardan çekildiği, istihdam ilişkilerini bozduğunu, üretim çabalarını azalttığını ve ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

II. Dünya Savaşının ardından başlatılan ve her üç ülkede uygulanan ekonomiyi canlandırma reformlarında en başarılı ülkenin Almanya olduğu söylenebilir. Bu başarının arka planında ise temel sektörlere yapılan vergi indirimleri olduğu düşünülmektedir. 1948-55 yılları arasında yürütülen teşvik paketleri kapsamında (Yatırım Yardım Yasası ve İhracat Yardım Yasası) yapılan vergi indirimleri savaş sonrasında kötü durumda olan işletmeleri kendine yetebilirlik konumuna getirmiş ve teşvikler sona erse bile 1970'lere kadar üretimlerini yüksek seviyede sürdürmelerine katkı sağlamıştır. Ancak vergi indirimlerinin sona ermesi işletmelerin başarılı performanslarını daha uzun vadede sürdürmesini engellemiştir. Bu nedenle devletlerin belirli dönemlerde vergi indirimleri, muafiyetleri veya istisnaları uygulamalarına başvurması yerine, düşük ve geniş tabanlı bir düz oranlı vergilendirme sistemini benimsemelerinin ekonomik performansı daha uzun vadede olumlu etkileyebileceği düşünülmektedir. Büyük israflara neden olan vergi kanunlarının yumuşatılması ve basitleştirilmesi gerekmektedir. İsrafa neden olan ve bunun sonucunda ortaya çıkan maliyetlerin, toplumsal faydaların etkisini azalttığı vergi kanunlarına alternatif olarak sunulabilecek vergi önerisi kişisel ve kurumsal gelirler üzerinden alınan düz oranlı vergidir. Tasarruf ve yatırım kararları üzerinde daha az bozucu olan düz oranlı vergilendirmenin ekonomik gelişme üzerinde diğer vergilendirme yöntemlerine göre daha olumlu etkiler yaratacağı beklenmektedir. Ayrıca basitlik ilkesine en uygun olan düz oranlı vergilerin hem yönetsel ve mükellef kaynaklı maliyetleri azaltacağı hem de vergi hasılatlarını arttıracacağı beklenir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre ekonomik büyüme için elverişli bir vergilendirme yapısının inşası büyük önem arz etmektedir. Hem karmaşık yapıda olan hem de mükelleflerin iktisadi kararlarını saptıran vergilendirmenin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğinden yola çıkarak, Türk vergi sistemine dönük yapılabilecek en iyi öneri de yine düşük ve tabana yayılan düz oranlı vergi uygulamasıdır. Türkiye'de vergi gelirleri kamu ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Çünkü tabanı dar olan ve incelenen ülkelere kıyasla mevzuat açısından daha karmaşık bir yapıda olan Türk vergi sisteminde hem kamu harcamaları için yeterli gelir sağlanamamakta hem de vergi yükü belli bir kesim üzerinde kalmaktadır. Dolayısıyla Türk vergi sistemi için önerilebilecek en iyi politika vergi tabanının genişletilmesidir. Bu hedef

doğrultusunda hem Türkiye hem de diğer ülkeler için önerilebilecek vergi politikası düz oranlı vergilendirme dir.

KAYNAKÇA

- Adams, C. (1999). *For Good and Evil: The Impact of Taxes on the Course of Civilization*. Madison Books, Oxford.
- Adem, Y. B. (2018). *Kitabü'l-Harac: İlk Dönem Vergiler*. (çev. O. Eskicioğlu). Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Afonso, A. ve Furceri, D. (2010). "Government Size, Composition, Volatility and Economic Growth" *European Journal of Political Economy*, 26(4): 517-532.
- Agnar, S. (2011). *Economics Evolving: A History of Economic Thought*. Princeton University Press, Princeton.
- Akalın, G. (2016). *Kamu Ekonomisi*. Orion Kitabevi, Ankara.
- Alaybek, A. (1965). *Batı Vergi Politikasında Yeni Eğilim ve Akımlar*. İstanbul.
- Aldcroft, D. H. (1968). *The Development of British Industry and Foreign Competition, 1875-1914: Studies in Industrial Enterprise*. George Allen & Unwin Publishing, Crows Nest.
- Aldcroft, D. H. (2018). *The Development of British Industry and Foreign Competition, 1875-1914: Studies in Industrial Enterprise*. University of Toronto Press, Toronto.
- Aldcroft, D. H. ve Richardson, H. W. (1969). *The British Economy, 1870-1939*. Palgrave Macmillan, London.
- Aldcroft, D. (2001). *The European Economy: 1914-2000*. Routledge Press, London.
- Aldcroft, D. H. ve Fearon, P. (1969). *Economic Growth in 20th-Century Britain*. Palgrave Macmillan UK, London.
- Alesina, A. ve Rodrik, D. (1994). "Distributive Politics and Economic Growth". *The Quarterly Journal of Economics*, 109(2): 465-490.
- Alexander, M. W. ve Violet, W. (2012). "Trade and Traders of Mesopotamian Ur". *ASBBS*, 19(1): 12-17.
- Alford, B. W. E. (1988). *British Economic Performance 1945-1975*. Macmillan Education UK, Hampshire.
- Arnold, A. J. (1999). "Profitability and Capital Accumulation in British Industry During the Transwar Period, 1913-1924". *Economic History Review*, 52(1): 45-68.
- Arnold, J. (2008). "Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries". *OECD Economics Department Working Papers*, 643: 1-28.
- Backhouse, R. E. ve Bateman, B. W. (2006). *Cambridge Companions to Philosophy*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Baier, S. L. ve Glomm, G. (2001). "Long-Run Growth Andwelfare Effects of Public Policies with Distortionary Taxation". *Journal of Economic Dynamics & Control*, 25(12): 2007-2042.
- Baliamoune-Lutz, M. ve Garello, P. (2011). "Tax Structure and Entrepreneurship". *Small Bus Econ*, 42: 165-190
- Barber, W. J. (2009). *A History of Economic Thought*. Wesleyan University Press, Connecticut.
- Bartik, T. J. (1994). "Taxes and Local Economic Development: What Do We Know and What Can We Know?". *Eighty-Seventh Annual Conference on Taxation, November 13-15*: 102-106.
- Bechetti, L., Ferrari, Ö. ve Trenta, U. (2014). "The Impact of the French Tobin Tax". *Journal of Financial Stability*, 15(1): 127-148.
- Billings, M ve Oats, L. (2014). "Innovation and Pragmatism in Tax Design: Excess Profits Duty in the UK During the First World War". *Journal of Accounting History Review*, 24(2-3): 83-101.
- Bocutoğlu, E. (2016). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Ekin Kitabevi, Bursa.
- Boettke, P. J. (1994). *The Elgar Companion to Austrian Economics*. Edward Elgar Publishing Ltd., Aldershot.
- Bozio, A, Breda, T ve Guillot, M. (2020). "The Contribution of Payroll Taxation to Wage Inequality in France". *IZA Discussion Paper No. 13317*: 1-47.
- Bleany, M., Gemmel, N. ve Kneler, R. (2001). "Testing The Endogenous Growth Model: Public Expenditure, Taxation, and Growth over the Long Run" *Canadian Journal of Economics*, 34(1): 36-57.
- Brue, S. L. ve Grant, R. R. (2012). *The Evolution of Economic Thoughts*. South-Western, Cengage Learning, Ohio.
- Bundesbank. (2001). *Investing Today for the World of Tomorrow Studies on the Investment Process in Europe*. Springer Publishing, Berlin.
- Butler, E. (2010). *Austrian Economics: A Primer*. Adam Smith Research Trust, London.
- Cafer, K. İ. (2018). *Kitabü'l Harac: Fetihler, Siyaset, Coğrafya, Vergiler, Bürokrasi*. (çev. R. Şeşen). Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Campbell, A. D. (1986). "The Monetary System, Taxation, and Publicians in The Time of Christ" *The Academy of Accounting Historians*, 13(2): 131-135.
- Canbay, T. (2009). *Dünyada Vergileme Anlayışında Değişim*. Dora Yayınevi, Bursa.
- Carbonnier, C. (2007). "Who Pays Sales Taxes? Evidence from French VAT reforms, 1987-1999". *Journal of Public Economics*, 91(5-6): 1219-1229.

- Carolyn, W. ve Wildavsky, A. B. (1986). *A History of Taxation and Expenditure in the Western World*. A Division of Simon&Schuster, Inc., New York.
- Cate, T. (2013). *An Encyclopedia of Keynesian Economics*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Ch'ien, M. (2019). *Merits and Demerits of Political System in Dynastic China*. Foreign Language Teaching and Research Press, Beijing.
- Cooley, T. F. ve Ohanian, L. E. (1997). "Postwar British Economic Growth and the Legacy of Keynes". *Journal of Political Economy*, 105(3): 439-472.
- Connoly, M. ve Li, C. (2016). "Government Spending and Economic Growth in the OECD Countries". *Journal of Economic Policy Reform*, August: 1-10.
- Crafts, N. ve Gazeley, I. ve Newell, A. (2007). *Work and Pay in Twentieth-Century Britain*. Oxford University Press, Oxford.
- Crafts, N. ve Toniolo, G. (1996). *Economic Growth in Europe since 1945*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Crotty, J. (2019). *Keynes Against Capitalism: His Economic Case for Liberal Socialism*. Routledge Press, New York.
- Crowson, N. (1997). *Facing Fascism: The Conservative Party and the European Dictators 1935–1940*. Routledge Publishing, New York.
- Culpepper, P. D.; Hall, P. A. ve Palier, B. (2008). *Changing France The Politics that Markets Make*. Palgrave Macmillan UK, London.
- Çaklı, S. (1998). *İktisat Politikası Düşüncesinin Evrimi*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Dackehag, M. ve Hansson, A. (2012). "Taxation of Income and Economic Growth: An Empirical Analysis of 25 Rich OECD Countries". *Department of Economics, Lund Universtiy, Working Paper*: 1-31.
- Daunton, M. (2002). *Just Taxes: The Politics of Taxation in Britain, 1914-79*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Daunton, M. (2007). *Wealth and Welfare: An Economic and Social History of Britain 1851-1951*. Oxford Press, Oxford.
- Daveri, F. ve Tabellini, G. (2000). "Unemployment, Growth and Taxation in Industrial Countries". *IGIER Working Paper*, No. 122: 1-61.
- Davidson, P. (2007). *John Maynard Keynes (Great Thinkers in Economics Series)*. Palgrave Macmillan, New York.
- Davidson, P. (2009). *The Keynes Solution The Path to Global Economic Prosperity*. Palgrave Macmillan, New York.

- Davidson, P. (2017). *Who's Afraid of John Maynard Keynes?*. Palgrave Macmillan, New York.
- Davis, J. B. (1994). *The State of Interpretation of Keynes*. Springer Science-Business Media Publishing, New York.
- Égert, B. (2013), "The Efficiency and Equity of the Tax and Transfer System in France", OECD Economics Department Working Papers, No. 1038, OECD Publishing, Paris: 1-42.
- Eichengreen, B. (2008). *The European Economy Since 1945: Coordinated Capitalism and Beyond*. Princeton University Press, New Jersey.
- Engen, E. M. ve Skinner, J. (1992). "Fiscal Policy And Economic Growth" *NBER Working Papers*, 4223: 1-50.
- Farag, S. M. (2012). "Ancient Egypt: The Development of Record Keeping in the "Old Kingdom". *The Accounting and Financial History Research Journal*, 2(3): 41-62.
- Feldstein, M. S. (1967). "The Effectiveness of the British Differential Profits Tax" *The Economic Journal*, 77(308): 55-65.
- Feldstein, M. S. ve Flemming, J. S. (1971). "Tax Policy, Corporate Saving and Investment Behaviour in Britain". *The Review of Economic Studies*, 38(4): 415-434.
- Fernandez, F. C., Perelle, M. ve Priftis, R. (2018). "The Economic Effects of a Tax Shift from Direct to Indirect Taxation in France" *European Economy Discussion Papers 2015-077*: 1-24.
- Florence, C. (2010). "The Money Making in Ancient China: A Literature Review Journey Through Ancient Texts". *Journal of Business Ethics*, 91(1): 17-35.
- Floud, R. ve Johnson, P. (2004). *The Cambridge Economic History of Modern Britain Volume III: Structural Change and Growth, 1939–2000*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Forstater, M. ve Wray, L. R. (2008). *Keynes for the Twenty-First Century The Continuing Relevance of The General Theory*. Palgrave Macmillan, Hampshire.
- Fox, G. C. (2007). "The Real Coase Theorems". *The Cato Journal*, 27(3):373-396.
- Friedman, M. (2002). *Capitalism and Freedom*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Gapinski, J. H. (1993). *The Economics of Saving*. Springer Science+Business Media, New York.
- Giray, F. (2018). *Maliye Tarihi*. Dora Yayınevi, Bursa.
- Goldshmidt, A. (2008). *A Brief History Of Egypt*. Facts On File Inc., New York.
- Goodin, R. E., Headey, B., Muffels, R. ve Dirven, H. J. (2004). *The Real Words of Welfare Capitalism*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Groenewegen, P. (2007). *Alfred Marshall Economist 1842-1924*. Palgrave Macmillan, Hampshire.
- Gümüş, T. T. (2011). “Avrupa’da Kara Ölüm ve Dönem Kronikleri” *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1): 139-164.
- Güngör, K. (2017). “Thatcher’ın Temel Maliye-Ekonomi Politikaları ve Birleşik Krallık’taki Etkileri”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2): 1-20.
- Güran, T. (2017). *İktisat Tarihi*. Der Kitabevi, İstanbul.
- Gwartney, J. D., Stroup, R.L., Lee, D. R. ve Ferrarini, T. H. (2019). *Temel Ekonomi*. (çev. A. Uzun) Liberte Yayınları, Ankara
- Hadwin, J. F. (1983). “The Medieval Lay Subsidies and Economic History” *Wiley on behalf of the Economic History Society*, 36(2): 201
- Hanks, M. E. W. (2017). *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*. (Çev. H. Çalışkan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Harberger, A. (1964). “Taxation, Resource Allocation, and Welfare”. NBER and The Brookings Institution (Ed.), *The Role of Direct and Indirect Taxes in the Federal Reserve System*. Princeton University Press, Princeton, 25-80.
- Hauser, K. (1966). “West Germany”. NBER and The Brookings Institution (Ed.). *Foreign Tax Policies and Economic Growth*. NBER: 97-164.
- Hay, J. (1973). *Ancient China*, H. Z. Walck, New York.
- Heaton, H. (1985). *Avrupa İktisat Tarihi: Cilt 1*. (çev. M. A. Kılıçbay ve O. Aydoğmuş). Teori Yayınevi, Ankara.
- Heaton, H. (2005). *Avrupa İktisat Tarihi*. Paragraf Kitabevi, Ankara.
- Henry, J. F. (2004). “The Social Origins Of Money: The Case Of Egypt”. L.R. Wray, (Ed.) *Credit And State Theories Of Money: The Contributions Of A. Mitchell Innes*. Edward Elgar Publishing, London.
- Heriyanto, D. S. N. (2017). “The Use of Immunity Doctrine in Commercial Activities in Mesopotamia and Ancient Greece” *Academic Journals of Interdisciplinary Studies*, 6(2): 95-101.
- Hill, D. M. (1990). *The Reagan Presidency An Incomplete Revolution*. Palgrave Macmillan UK, London.
- Holcombe, R. (2006). *Entrepreneurship and Economic Progress*. Routledge Press, London.
- Hunt, E. K. ve Lautzenheiser, M. (2016). *İktisadi Düşünce Tarihi*. (çev. V.U. Aslan). Phoenix Yayınevi, Ankara.

- İlgün, M. F. (2016). “Mali Disiplin ve Mali Konsolidasyon Programlarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Oecd Ülkelerine Yönelik Panel Veri Analizi” *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(4): 222-244.
- Johansson, A. vd., (2008). “Taxation and Economic Growth” *OECD Economics Department Working Papers No. 620*.
- Kaldor, N. (1966). *Causes of the Slow Rate of Economic Growth of the United Kingdom*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kalyva, A., Naudts, H. ve Princen, S. (2016). “The French VAT System and Revenue Efficiency”. *Economic Briefs*, 15: 1-13.
- Kato, J. (2003). *Regressive Taxation and the Welfare State*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Katz, C., Mahler, V., ve Franz, M. (1983). “The Impact of Taxes on Growth and Distribution in Developed Capitalist Countries: A Cross-National Study”. *The American Political Science Review*, 77(4): 871-886.
- Kay, J. A. ve King, M. A. (1990). *The British Tax System*. Oxford University Press, Oxford.
- Kindleberger, C. P. (1996). *World Economic Primacy: 1500-1990*. Oxford Press, New York.
- King, M. ve Fullerton, D. (1984). *The Taxation of Income from Capital: A Comparative Study of the United States, The United Kingdom, Sweden and West Germany*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Klein, L. (1966). *The Keynesian Revolution*. The Macmillan Press, London.
- Kreil, M. (1977). “West Germany: The Dynamics of Expansion”. *Journal of International Organization*, 31(4): 775-808.
- Kurz, H. D. (2018). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. (Çev. H. Bilir ve E. Değirmenci), Heretik Yayınevi, Ankara.
- Kuyucuklu, N. (1982). *İktisadi Olaylar Tarihi*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Küçükkalay, A. M. (2016). *Dünya İktisat Tarihi*. Beta Kitabevi, İstanbul.
- Laffer, A. (2012). “The Laffer Curve and the Failure of Stimulus Spending”. *Institute of Economic Affairs*, 38(1): 1-21.
- Laffer, A. B., Moore, S. ve Tanous, P. J. (2008). *The End of the Prosperity*. Pocket Books, USA.
- Landreth, H. ve Collander, D. C. (2002). *History of Economic Thought*. Houghton Mifflin Company, Boston.
- Laufenburger, H. (1953). “Technical and Political Aspects Of Reform Of Taxation in France”. *National Tax Journal*, 6(3): 273-285.

- Lawson, R. ve Gwartney, J. (2006). "The Impact of Tax Policy on Economic Growth Income Distribution". *Social Philosophy and Policy Journal*, 23(2): 28-52.
- Leeson, R. (2008). *The Keynesian Tradition*. Palgrave Macmillan, New York.
- Leibfritz, W. ve P. O'Brien (2005), "The French Tax System: Main Characteristics, Recent Developments and Some Considerations for Reform", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 439, OECD Publishing, Paris.
- Leibfritz, W., John T. ve Alexandra B. (1997), "Taxation And Economic Performance", OECD Economics Department Working Papers, No. 176, Paris.
- Lee, Y. ve Gordon, R. H. (2005). "Tax Structure and Economic Growth". *Journal of Public Economics*, 89(5-6): 1027-1043.
- Lewis, H. (2011). *Where Keynes Went Wrong*. Axios Press, New Hampshire.
- Lindert, P. H. ve Williamson, J. G. (1985). "Growth, equality, and history" *Explorations in Economic History*, 22(4): 341-377.
- Loewe, M. ve Shaughnessy, E. L. (1999). *The Cambridge History of Ancient China: From the Origins of Civilization to 221 BC*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lynch, F. (1997). *France and the International Economy From Vichy to the Treaty of Rome*. Routledge Press, London.
- Macek, R. (2015). "The Impact of Taxation on Economic Growth: Case Study of OECD Countries". *Review Of Economic Perspectives*, 14(4): 309-328.
- Maku, O. E. (2009). "Does government spending spur economic growth in Nigeria?". *MPRA Paper 17941, University Library of Munich, Germany*: 1-23.
- Marsden, K. (1983). "Links between Taxes and Economic Growth Some Empirical Evidence". *World Bank Staff Working Papers Number 605*: 1-52.
- Matthews, R. C. O., Feinstein, C. H. ve Smee, J. O. (1982). *British Economic Growth 1856–1973: The Post-War Period in Historical Perspective*. Clarendon Press, Oxford.
- Meyer, S., Wagener, M. ve Weinhardt, C. (2015). "Politically Motivated Taxes in Financial Markets: The Case of the French Financial Transaction Tax". *Journal of Financial Services Research*, 47: 177–202.
- Midgley, J. (1999). "Growth, Redistribution, and Welfare: Toward Social Investment". *Social Service Review*, 73 (1): 3-21.
- Midgley, J. ve Tang, K. L. (2001). "Social Policy, Economic Growth and Developmental Welfare". *International Journal of Social Welfare*, 10(4): 244 – 252.
- Minnis, I. (2005). *You Are in Ancient China*. Chicago, III.: Raintree, Chicago.

- Mitchell, B.R. (1998). *International Historical Statistics: Europe 1750-1993*. Palgrave Macmillan UK, London.
- Mitchell, D. J. (2005). "The Impact of Government Spending on Economic Growth". *The Heritage Foundation*, No. 1831: 1-18.
- Morga, K. J ve Prasad, M. (2009). "The Origins of Tax Systems: A French-American Comparison". *American Journal of Sociology Journal*, 114(5): 1350-1394.
- Mosca, M. (2018). *Power in Economic Thought*. Palgrave Macmillan, London.
- Mundell, R. A. (1999). "A Reconsideration of the Twentieth Century". *American Economic Review*, 90(3): 327-340.
- Nell, G. L. (2014). *Austrian Theory and Economic Organization: Reaching Beyond Free Market Boundaries*. Palgrave Macmillan US, New York.
- O'Driscoll J. G. P. ve Rizzo, M. (2014). *Austrian Economics Re-examined: The Economics of Time and Ignorance*. Routledge Press, London.
- OECD. (2014). "Structural Reforms in France: Impact on Growth and Options for the Future" *OECD*.
- OECD. (2017). France. *OECD Economic Surveys*.
- OECD. (2017). "Economic Policy Reforms 2017: Going For Growth" *OECD*, 193-196.
- Oosterbaan, M. S., Steveninck, R. ve Windt, N. (2000). *The Determinants of Economic Growth*. Springer Science + Business Media, LLC, New York.
- Özdemir, D. (2019). "İşsizliğin Azaltılmasında Kamusal Bir İstihdam Modeli Olarak Nihai İşveren Programı" *MANAS Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 8(3).
- Padovano, F. ve Galli, E. (2002). "Comparing the Growth Effect of Marginal vs. Average Tax Rates and Progressivity". *European Journal of Political Economy*, 18(3): 529-544.
- Paul, E. F., Miller, F. D. ve Paul, J. (2006). *Taxation, Economic Prosperity, and Distributive Justice: Vol 23-Part 2*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Perelman, M. (1989). *Keynes, Investment Theory & The Economic Slowdown*. Palgrave Macmillan, New York.
- Persson, K. G. (2010). *An Economic History of Europe: Knowledge, Institutions and Growth, 600 to Present*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Pirenne, H. (1956). *Economic and Social History of Medieval Europe*. A Harvest Book Harcourt, Inc., New York.
- Plehn, C. C. (1920). "War Profits and Excess Profits Taxes". *The American Economic Review*, 10(2): 283-298.

- Pulliam, R. (1924). "Taxation in the Roman State". *The Classical Association of the Middle West and South, Inc.*, 19(9): 545-553.
- Robbins, L. (1973). *The Evolution of Modern Economic Theory*. Palgrave Macmillan, London.
- Roberts, J. M. (2009). *Avrupa Tarihi*. (çev. F. Aytuna), İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Roncaglia, A. (2005). *The Wealth of Ideas: A History of Economic Thought*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Rose, R. ve Karran, T. (1987). *Taxation by Political Inertia: Financing the Growth of Government in Britain*. Routledge Press, London.
- Rothbord, M. (2016). *Economic Thought Before Adam Smith: An Austiran Perspective on the History of Economic Thought, Volume I*. Edward Elgar Publishing Ltd., Alabama.
- Rothbord, M. (2006). *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought Vol 2: Classic Economics*. Edward Elgar Publishing, Alabama.
- Salanie B. (2003). *The Economics of Taxation*. The MIT Press, Cambridge.
- Samuels, W. J. ve Biddle, J. E. ve Davis, J. B. (ed.). (2003). *A Companion to the History of Economic Thought*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Sanandaji, N. (2020). *Kapitalizmin Doğduğu Yer: Orta Doğu*. (çev. A. Uzun). Liberte Yayınları, Ankara.
- Sandmo, A. (2011). *Economics Evolving A History of Economic Thought*. Princeton University Press, New Jersey.
- Sarıçoban, K. (2012). "Avusturya İktisat Okulu, Temsilcileri ve Metodolojik İlkeleri". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 157-165.
- Savaş, V. (2000). *İktisatın Tarihi*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Screpanti, E. ve Zamagni, S. (2005). *An Outline of the History of Economic Thought*. Oxford University Press, New York.
- Scully, G.W. (2003). "Optimal Taxation, Economic Growth and Income Inequality". *Public Choice*, 115(3-4): 299-312.
- Sellam, E. U. K. (2016). *Kitabü'l- Emvâl: İlk Dönem Ekonomi Yönetimi*. (çev. C.Saylık). Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Shoup, C. (1955). "Taxation in France". *National Tax Journal*, 8(4): 325-344.
- Skousen, M. (1992). *Dissent on Keynes: A Critical Appraisal of Keynesian Economics*. Praeger Publishing, New York.
- Skousen, M. (2007). *The Big Three in Economics: Adam Smith, Karl Marx and John Maynard Keynes*. M. E. Publishing, New York.

- Skousen, M. (2016). İktisadi Düşünce Tarihi. (çev. M. Toprak, M. Acar ve E. Erdem). Adres Yayınları, İstanbul.
- Studiar, D. T. (1986). "The British Economy Since World War II". *Policy Studies Review*, 5(3): 674-677.
- Summers, L. H. (1981). "Capital Taxation and Accumulation in a Life Cycle Growth Model". *The American Economic Review*, 71 (4): 533-544.
- Swank, D. (1998). "Funding the Welfare State: Globalization and the Taxation of Business in Advanced Market Economies". *Political Studies*, 46(4): 671-692.
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2015). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Kalkan Basımevi, Ankara.
- Temin, P ve Vines, D. (2014). *Keynes Useful Economics for the World Economy*. MIT Press, Cambridge.
- Trotman-Dickenson, D. I. (1996). *Economics Of The Public Sector*. Macmillan Education UK, Hampshire.
- Tucker, T. G. (1910). *Life in the Roman World of Nero and St. Paul*. The Macmillan Company, New York.
- Turan, T. (2016). "Maliye Politikası Araçlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Bir Literatür İncelemesi". *Sayıştay Dergisi*, 69: 17-35.
- Vaggi, G. ve Groenewegen P. (2003). *A Concise History of Economic Thought From Mercantilism to Monetarism*. Palgrave Macmillan, New York.
- Vonyo, T. (2018). *The Economic Consequences of the War: West Germany's Growth Miracle after 1945*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Wanniski, J. (1978). "Taxes, Revenues and the 'Laffer Curve'". *The Public Interest Press*, 50(3).
- Wasylenko, M. J. (1997). "Taxation and Economic Development: the State of the Economic Literature". *New England Economic Review*, March Number, 37-52.
- Wennekers, S. ve Thurik, R. (1999). "Linking Entrepreneurship and Economic Growth" *Small Business Economics*, 13(1): 27-55.
- Wertheimer, R. G. (1957). "Tax Incentives in Germany" *National Tax Journal*, 10(4): 325-338.
- Wertheimer, R.G. (1958). "A Note on Incentive Taxation in West Germany, 1948-1955". *The Review of Economics and Statistics*, 40(2): 183-185.
- Widmalm, F. (2001). "Tax Structure and Growth: Are Some Taxes Better Than Others?" *Public Choice*, 107(3-4): 199-219.
- Wilbur, C.M. (1943). "Industrial Slavery in China During the Former Han Dynasty (206 B.C A. D. 25)". *The Journal of Economic History*. 3(1): 56-69.

Yusuf, E. (1973). *Kitab-ül Haraç*. (çev. A. Özek). Hisar Yayınevi, İstanbul.

Zipfel, F. ve Heinrichs, C. (2012). “The Impact of Tax Systems on Economic Growth in Europe an Overview”. DB Research.

İnternet Kaynakları

[http://www.bayko.org.uk/General%20and%20Other/Purchase%20Tax.htm&mainFrame\)](http://www.bayko.org.uk/General%20and%20Other/Purchase%20Tax.htm&mainFrame)
(erişim tarihi: 25.06.2020).

<https://economics.yale.edu/sites/default/files/files/Workshops-Seminars/Economic-History/sussman-100920.pdf> (erişim tarihi: 20.04.2020).

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Tolga Evrim TÜRKAN
Doğum Yeri-Tarihi	Antalya-1995
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Mehmet Akif Ersoy Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Antalya, 2017
Yabancı Dil	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
2019-Devam Ediyor	Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Araştırma Görevlisi
E-Posta	tolgaturkan@akdeniz.edu.tr